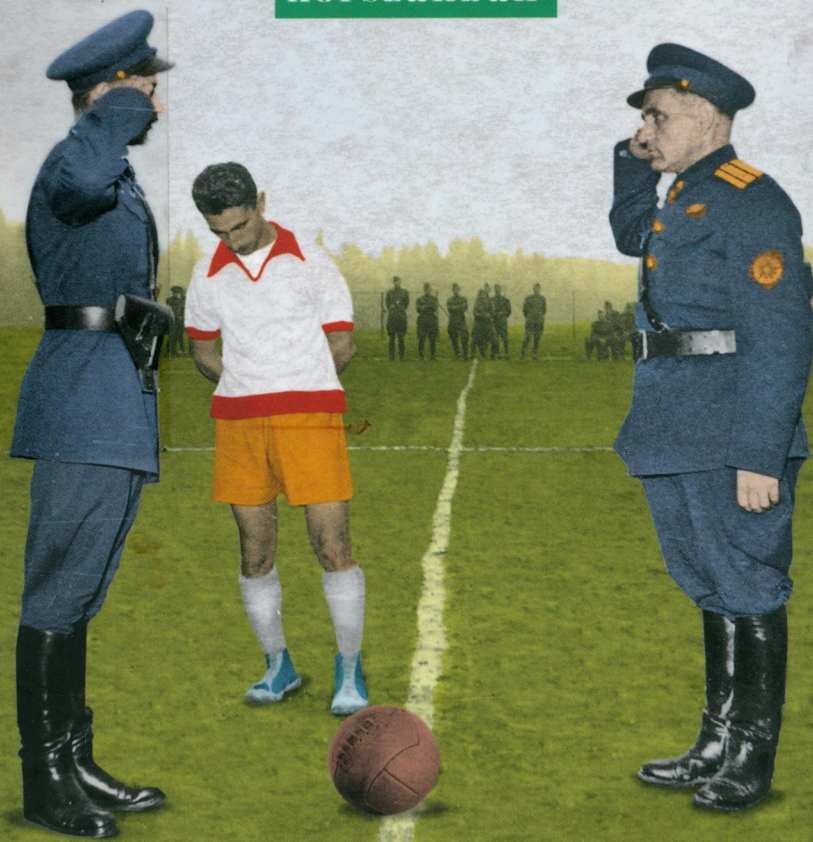

TAKÁCS TIBOR

Büntető- terület

Futball és
hatalom a szocialista
korszakban

MODERN MAGYAR TÖRTÉNELEM

Sorozatszerkesztő:

Ablonczy Balázs és Müller Rolf

TAKÁCS TIBOR X 269 M2

BÜNTETŐTERÜLET

*Futball és hatalom
a szocialista korszakban*

Jaffa
Kiadó

COPYRIGHT © TAKÁCS TIBOR, 2018
HUNGARIAN EDITION © JAFFA KIADÓ, 2018
MINDEN JOG FENNTARTVA!

BORÍTÓKÉP: © RENDŐRMÚZEUM (1087 BUDAPEST, MOSONYI U. 5.)

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001253425

X 269112

BORÍTÓTERV HEGYI PÉTER
BELÍVTERV SIPOS GÉZA
SZERKESZTÉS LÉPESFALVI ZOLTÁN
FELELŐS SZERKESZTŐ JOLSAI JÚLIA
FELELŐS KIADÓ RADOS RICHÁRD

JAFFA KIADÓ • WWW.JAFFA.HU
ISBN 978 963 475 076 5
ISSN 2559-9666

TARTALOM

<i>Nép, sport (előszó)</i>	7
<i>Nagypálya</i>	11
<i>Zárt kapuk mögött</i>	31
<i>Babérok és tövisek</i>	62
<i>Ellenséges térfélen: a Fradi és a Kádár-rendszer</i>	89
<i>Informátor a lelátón</i>	141
<i>Helytelen: ügynök a klubházban</i>	158
<i>Páholyban</i>	177
<i>Néptelen stadion (befejezés)</i>	196
<i>Jegyzetek</i>	200
<i>Források és irodalom</i>	224
<i>Névmutató</i>	229

NÉP, SPORT (ELŐSZÓ)

„A játék nem metafora, nem modell, nem kicsiben a világ, nem cseppben a tenger, sokkal inkább tengerben a tenger.”¹

Láthatóan nincs sok fantáziám: a futball és az állambiztonság kapcsolatáról szóló munkámat, csakúgy, mint a *Szoros emberfogás* címmel megjelenő előzőt,² egy Esterházy Pétertől vett mottóval indítom. Korábbi könyvem megjelenése óta persze sok minden történt, hogy csak egyet említsek: a fenti idézet szerzője – még ha a magyar *szépliteratúrai válogatottat*³ tovább erősíti is – már nincs közöttünk. Ez a könyv természetesen csatlakozik az előzőhöz, ám semmiképpen sem folytatása annak: szintén a sportág és „a” politika viszonyát vizsgálja, és kitüntetett szerepet kap benne a politikai rendőrség, de a korábbihoz képest nagyobb figyelem irányul a szocialista rendszer irányítóira, a legfelsőbb állami és pártvezetésre. A vizsgált időszak sem korlátozódik a Kádár-korra, hanem kiterjed az 1956 előtti évekre is. A perspektíva tágításával – reményeim szerint – megalapozottabb kijelentéseket tudok tenni az 1945 és 1990 közötti időszakról, a rezsim és

a társadalom viszonyáról, a legszélesebb értelemben vett politika főbb vonásairól és jellemzőiről. És természetesen a futballról, erről a meghatározó, széles körben hatást gyakoroló társadalmi és kulturális jelenségről. Korábbi munkámban már kifejtettem, hogy a futball problémáit miért tarthatjuk a világ problémáinak, ezért annak megismétlését feleslegesnek tartom. Azt viszont most is hangsúlyozni szeretném: a könyv nem magáról a játékról szól (bár az is lehet izgalmas történeti kutatások tárgya),⁴ a futball „csak” úgy és annyiban képezi a tárgyát, ahogy és amennyiben megjelenik a politika és a politikai rendőrség látókörében. A téma teljes és kimerítő bemutatására természetesen most sem törekedhettem.

Könyvem még egy vonatkozásban különbözik az előzőtől: míg abban egy képzeletbeli pálya, a *futballmező* állt a közép-pontban,⁵ addig most a konkrét, fizikai *játékterek*et is vizsgálom. Mint közismert, a modern labdarúgás egy középkori eredetű, széles körben játszott, de a 19. század elejére jelentősen visszaszorult angol népi játékból fejlődött ki. Az iparosodás által kikényszerített munkafegyelemnek, a városok túlszűfoltóságának, vidéken pedig a bekerítéseknek köszönhetően az 1830-as évekre már nem állt rendelkezésre elég tér és elég idő a hagyományos „népi” futball művelésére. A térhasználat 19. század elejére uralkodóvá váló polgári felfogása sem tolerálta a szabadidős tevékenységek, játékok utcán történő gyakorlását, és azok specializált félnyilvános terekre szorultak vissza.⁶ A futball is alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez: a népi játék – paradox módon az elit magániskoláknak és egyetemeknek köszönhetően – modern sporttá alakult, amely aztán a század második felében újra meghódította a népet. Az alkalmazkodás egyik elemeként lényegesen szűkítették a játék műveléséhez szükséges teret, ezáltal jól be tudott illeszkedni a zsúfolt modern nagyváro-

sok szövetébe: kezdetben elég volt hozzá a városi közpark, később aztán létrejöttek a művelését szolgáló *egyfunkciós mikroterek*, azaz a futballpályák, majd a stadionok.⁷ (Budapest a 19. és a 20. század fordulóján vett nagy lendületet a labdarúgó- és atlétikai pályák építése.)⁸ Munkámban arra igyekszem választ találni, hogy mit keresett és mit tudhatott meg a magyar állambiztonság a stadionokon belül és azok környékén.

Az utóbbi időben örvendetesen megszáporodtak a sport és az állambiztonság kapcsolatára irányuló kutatások, számtalan könyv, tanulmány, ismeretterjesztő írás és több színvonalas blog is foglalkozik a témával. Ezeknek köszönhetően sokkal többet tudhatunk a szocialista korszak futballpolitikájáról, mint négy éve. Ismereteink bővülése persze nem jelenti azt, hogy nincs még kutatnivaló, hiszen óriási mennyiségű iratanyag áll az érdeklődő történészek, szociológusok, újságírók rendelkezésére. Arról nem is beszélve, hogy jó eséllyel mindenki különböző, a másik számára meglepő szögből néz a témára.

Továbbra is vallom: a történész dolga nem az ítékezés, hanem az értelmezés és az elemzés. Ebben a könyvben igyekeztem még nagyobb hangsúlyt fektetni erre. Részben ennek köszönhetően, részben a tárgyválasztásnak és nem kis mértékben az idők változásának következtében a könyv nyelve vezetete némiképp eltér a *Szoros emberfogásától*, hangneme kevésbé ironikus, és valamivel sötétebb tónusú, mint az előzőé. Ezzel együtt most is arra törekedtem, hogy a mű olvasmányossága, közérthetősége ne szenvedjen csorbát.

Szeretnék köszönetet mondani mindazoknak a kollégáknak – barátoknak, szerkesztőknek –, akik a kéziratot és bizonyos részeinek alapjául szolgáló korábbi írásaimat⁹ elolvas-

ták, és megtiszteltek kritikai észrevételeikkel, javaslataikkal. Köszönetet mondok munkahelyemnek, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának, amely lehetőséget ad a folyamatos kutatómunkára. A legnagyobb köszönet azonban a családomat illeti, amely nagy-nagy türelemmel viselte a mű megszületését; ezúton szeretnék bocsánatot kérni lányomtól és fiamtól, hogy több hétvégét is írással töltöttem, ahelyett hogy focizni mentünk volna.

NAGYPÁLYA

Ha ez film lenne – fekete-fehér, az 1960-as évek magyar krimije, például a *Sellő a pecsétgyűrűn* stílusában –, akkor a nyitóképpen egy országot látnák, mondjuk egy szombati napon, 1961. június 10-én délelőtt. (Lehet, hogy ez csak később derülne ki, de kiderülne.) A távolban egy bécsi rendszámú személyautó tűnik fel, amely Budapest felé halad. A 28. kilométerkőnél a jármű megáll, egy férfi és egy nő száll ki belőle, és mindketten bemennek a közeli erdőbe. Mit kereshetnek ott? – teszi fel a kérdést egy éppen arra járórösz rendőr főtörzsőrmester, a Pest megyei politikai nyomozó osztály beosztottja. A környéken egy szovjet katonai objektum van, üt szöveget a fejébe, biztosan azt nézik meg, ezért jelzi az esetet a központnak. A bejelentést azonnali kivizsgálják: egy kémelhárító érkezik a helyszínre a belügből, és megállapítja, hogy nincs is szovjet katonai objektum a közelben, és a hírszerzők által üzenetek tárolására vagy továbbítására szolgáló rejtékhelyet, „postaládát” sem talál az erdőben. *Minden jel arra mutat, hogy a férfi és a nő ügyes-bajos dolgukat végezték a fák között.* Erre utalt az is, hogy amikor a két utas kiszállt a kocsiból, ellenkező irányba indultak el.

Változik a kép: még mindig a bécsi műút, de már a pilis-szentiváni elágazásnál, ahol egy magyar és egy osztrák autó (nem a fenti) fordul le a mellékútra, majd egymás mellett megállnak. A magyar rendszámú gépkocsi vezetője átül a külföldi autóba, majd nemsokára egy negyedíves papírral a kezében kiszáll. Ezután mindkét jármű elhajt Dorog felé. A magyar férfit később előállítják, most a rendőrségen várja, hogy kihallgassák. Az osztrák gépkocsi este fél 9 körül elhagyja az ország területét.

A következő jelenet már a városban játszódik, mondjuk a Dembinszky és a Hernád utca kereszteződésénél, Budapest VII. kerületében, ugyanennek a napnak a délelőttjén. Egy bécsi rendszámú autó (nem az előbbieket) és egy autóbusz ütközött éppen össze. A buszban nem esett kár, személyi sérülés sem történt, de a személykocsi eleje teljesen összetört, el kell vontatni.

A film ezután különböző budapesti szállodákban játszódna, ahol látszólag nem történik semmi különös, de a néző érzi, sőt tudja (hiszen már látta az előzeteseket és hallott már a sztoriról), hogy a hétköznapi cselekedetek mögött világméretű kémjátszmák zajlanak. Az első hotel legyen a budai Vörös Csillag Szálló. Június 10-én 16 és 17 óra között három magyar állampolgár érkezett ide, és egy lévai születésű, Magyarországot 1944-ben elhagyó osztrák állampolgárt kerestek. Felmentek a férfi szobájába, majd rövidesen – a férfi feleségével együtt – eltávoztak. A házaspár hajnali kettőkor, magyar ismerőseik nélkül érkezett vissza a hotelbe. Mindeközben egy bécsi rendszámú személyautó (nem azonos a fentiekkel) tulajdonosa két 20–22 év körüli nőt akart felvinni a szobájába, akiket még Győrben szedett fel. Bár azt állította, hogy a mindketten a rokonai, a dörzsölt portást nem lehetett átejtetni, és nem engedte be a lányokat. Azt is közölte velük, hogy ha a szál-

lodában maradnak, *kellemtelenségeik lehetnek a rendőrséggel*. A hotelben megszállt egy másik, magyarul szintén jól beszélő osztrák férfi is, aki azt állította magáról, hogy külkereskedő. A többi osztrák állampolgárságú vendéggel kapcsolatban a szállóban tartózkodó kémelhárító tiszt semmi különös eseményt nem észlelt.

A pesti Béke Szállóban, ha lehet, még mozgalmasabb volt ez a nap. A vendégek között voltak jugoszláv, amerikai, lengyel és NDK-beli állampolgárok is, akikhez a délelőtt folyamán 68 osztrák csatlakozott. (Még hetet vártak, de ők ismeretlen okból kifolyólag nem érkeztek meg.) A szállás elfoglalása után megebédeltek, majd elmentek sétálni. *Feltűnően nem viselkedett köztük senki*. Ami nem jelenti azt, hogy semmi említésre méltó sem történt. Délben a szálloda halljában megjelent egy jól öltözött magyar nő, mintegy fél órát várakozott, majd az odaérkező három osztrák állampolgárral üdvözlötték egymást, illetve egyikük össze is ölelkezett a nővel. Pár percig csevegtek, majd a férfiak elbúcsúztak, és elmentek ebédelni. Az asszony a hotel előterében lévő nyilvános fülkéhez ment, és három helyre is telefonált, majd elhagyta a szállót.

Egy osztrák házaspár és két, ugyancsak a szállóban lakó ismerőse valamivel 20 óra után ért vissza az ebéd utáni sétáról. A hallban már várta őket egy középkorú, fekete keretes szemüveget viselő magyar férfi. Pár szót váltottak, majd a vendégek előbb a szobájukba, ezután pedig vacsorázni mentek. A magyar férfi a portáról telefonált valakinek, hogy az osztrákokkal azonnal indul; a vacsora után valóban együtt távoztak. Egy másik (a 206-os szobában lakó) osztrák házaspár a portásnak elmondta, hogy ismerőseik betegség miatt lemondták az útjukat, de a valutát már befizették, ezért elkérték az ő étkezési jegyüket is. Miután azt a tájékoztatást kapták, hogy a jegyre vendéget is fogadhatnak, felhívtak egy buda-

pesti számot, és vendégeket hívtak, majd éjfél körül közösen távoztak a hotelből. A házaspár éjjel 2 órakor érkezett vissza.

Két osztrák fiatalember is volt a szállóvendégek között, akik délelőtt a hotel cukrászdájában összeismerkedtek két magyar lánnyal. Autóval bejárták a fővárost, és fényképeket készítettek. Éjjel 2 óra körül tértek vissza. A portások sikeresen megakadályozták, hogy az egyik vendég az egyik lányt felvigye a szobájába (a nőt elzavarták), ám később észrevették, hogy a tumultust kihasználva a másik lánynak sikerült felszöknie. Ő másnap délelőtt fél 10-kor távozott; a portások összeszidták, majd őt is elzavarták. A hotelben pár napja egy dán állampolgárságú nő is lakott, akit rengeteg magyar személy keresett fel, minden bizonnyal itthoni hozzátartozói. Egy amerikai állampolgárságú szállóvendég viszont azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy június 11-én 11 óra körül taxit kért, eltávozott vele, és este hét óra táján tért vissza. Még olyan eset is előfordult, hogy a vendégek nem a portán rendelték taxit, hanem hotellel szembeni taxiállomáson szálltak be egy kocsiba!

A szálloda külföldi vendégei a környező szórakozóhelyeket (Rakéta gyorsfalatozó, Fecske eszpresszó stb.) is felkeresték, és helyiekkel is beszélgettek. Kapcsolatba kerültek magyarokkal annak a 320 fős osztrák csoportnak a tagjai is, akik csak ebédelni jöttek a Béke Hotelbe. Egy idősebb házaspár két nőt fogadott, és egy aranytakaró látszó karperecet, egy kisebb csomagot, valamint leveleket adott át az egyiknek. Később közösen autóba szálltak és elmentek, a szállodába egyikük sem tért vissza. A csoport megérkezésekor a szálloda előtt rövidesen 30–40 fős csoport verődött össze, és osztrákok különböző árucikkeket (ceruzát, zsebrádiót, nyugati valutát) adtak el magyaroknak. Közben – ezt a magyar elhárítás tisztje jól látta – többen egymás noteszeibe írtak *dolgo-*

kat. (Csak nem a nevüket és címüket adták meg egymásnak?) Talán éppen ezzel egy időben egy segédrendőr egészen elképesztő történéseknek lett a szemtanúja: egy osztrák rendszámú személyautó parkolt le a Szondi utcában, azonnal mögé állt egy magyar gépkocsi, mindkettő kinyitotta a csomagtartóját, az osztrák átadott egy csomagot a magyarnak, majd a két jármű különböző irányban elhajtott. Mindeközben a már említett elhárító tiszt beszélgetést folytatott a Béke Szálló egyik fiatal portástanulójával. A lány *nagyon kedves, végtelenül udvarias, képzett személy*, az idősebb portások a legjobb véleményrel vannak róla.

Nem messze, a Continental Szállóban hasonlóan eseménydúsnak bizonyult a nap. Az egyik külföldi vendég egy budapesti számot hívott telefonon, és közölte, hogy a hívott fél feleségének édesapjától hozott üzenetet. *Erre a hívott férfi válasz nélkül letette a kagylót.* A vendég még kétszer próbálkozott, de egyik alkalommal sem vették fel a telefont. (A hívott szám tulajdonosáról megállapították, hogy horthysta százados és szabadkőműves volt.) Nem volt szerencséje a telefonnal annak az osztrák férfinak sem, aki a hotelbe érkezése után egy magyar ismerősét hívta, de az illető már elköltözött. Egy másik magyar férfi viszont személyesen kereste fel őt, a szobában beszélgettek, majd együtt szórakozni mentek. Egy harmadik magyar üzenet továbbítására kérte; miután kilépett a szállodából, egy rendőr igazoltatta. A központ nagy forgalmat bonyolított le azon a napon, ugyanis a fentiekén kívül egy magyar művész többször keresett telefonon egy osztrák vendéget, aki azonban csak június 11-én délután őt órákor érkezett meg. Miután nem volt rózsaszín tartózkodási engedélylapja, a nyomozók kihallgatták.

A rendkívüli események sora ezzel még távolról sem ért véget. Még június 10-én délután két és három óra között egy

osztrák nő táviratot adott fel Miskolcra azzal a szöveggel, hogy *Itt vagyunk a Continental Szállóban*. 11-én hajnali fél 5 körül két osztrák vendég egy illuminált állapotban lévő nőt kívánt felvinni magukhoz, de a portások megakadályozták tervük végrehajtását. Az egyik férfi reggel fél 9-kor elment, és másnapig vissza sem ment a szállodába. Egy Ausztriából érkezett nő a recepción közölte, hogy nem a hotelben, hanem – mint magyarországi tartózkodásai során máskor is – egy érdi ismerősénél kíván megszállni; ezt megigégyezték neki. Az osztrák turistacsoport gépkocsivezetője az IBUSZ képviselőjétől egy újpesti utca felől érdeklődött, állítása szerint feleségének a nagynénje lakott ott. A leggyanúsabban az a 10-én éjjel érkező, 60 év körüli sátoraljaújhelyi illetőségű nő viselkedett, aki *állítólagos* osztrák rokonával kívánt találkozni a Continentalban. Az asszony nagyon ideges volt, mert nem érkezett meg, akit várt; 11-én aztán azzal távozott a szállodából, hogy a Hungária étteremben megtudta rokonának tartózkodási helyét. Egy osztrák családot magyar rokonaik látogatták meg a szállóban, a portással üzentek fel, hogy megérkeztek: a találkozó nyíltan történt, így a kémelhárítók nem találták érdekesnek az esetet.

Az utolsó helyszín a Duna Szálló, ahova 61 osztrák vendég jelentkezett be, köztük egy 31 éves fiatalember, akinek ugyan már négy éve volt útlevele, de ez volt az első külföldi útja – nagyon gyanús! Ráadásul feltűnően sokat mozgott a szállodában, általában a hallban időzött, ahol vele volt barátja is. *Együtt érkeztek és együtt távoztak, mégis a két nap alatt alig beszélgettek egymással, jöllehet mindketten sokat tartózkodtak a hallban*. A 401-es szoba lakója június 10-én 15 óra táján a hallban egy idősebb nővel találkozott, neki egy levelet, 15–20 perc múlva egy férfinak és egy nőnek csomagot adott át. 19 órakor két idősebb és egy fiatalabb nő ment oda hozzá, az osztrák férfi nagy ovációval fogadta őket, és előb-

bieknek borítékokat, utóbbinak egy zöld papírba csomagolt könyvet vagy bonbont nyújtott át. Aznap este a Duna Szálló környékén egy fiatal nő – nem mellesleg a magyar kémelhárítás ügynöke – megismerkedett két osztrák turistával, akiknek a SZOT-hajón volt a szállásuk.

Június 11-én délután a Duna Szálló előtt szintén filmbe illő jelenetek zajlottak. Egy jól öltözött fiatalember jó fél órát sétálgatott, miközben többször elhaladt egy külföld gépkocsi mellett, amely előtt annak két utasa álldogált. Ezután a két külföldi beszállt az autóba, és kétszer körbejárta a szálloda előtti háztömböt. A fiatalember eközben a Türr István utca sarkán állt. A kocsi a harmadik körét tette meg, amikor a Türr István utcába fordulva a saroktól húsz méterre megállt, és a magyar férfi több, *levélnek látszó papírdarabot* adott be az ablakon. Pár percig beszélgettek, majd a fiatalember is beszállt az autóba, és közösen elhajtottak. Az egészet lesből figyelő elhárító tiszt bosszús volt: sem autó, sem taxi nem volt a közelben, amellyel a nyomukba eredhetett volna; de megnyugodott: a rendszám alapján kideríthetik a személygépkocsi tulajdonosát. Nagyjából ezzel egy időben a szállodában lakó, a lányával és a testvérével érkező osztrák nagykereskedő, aki fűnek-fának ajándékokat osztogatott, a hotel előtt szolgálatot teljesítő rendőrökkel jól elbeszélgetett, és őket is megajándékozta. Ezek mély meghajlással és köszönéssel fogadták ezt, amit mindenki láthatott. *Ez blamázs a rendőrségre nézve* – gondolta az elhárítás tisztje, aki szemtanúja volt az egésznek.

Este egy francia kereskedő, a Medimpex kinti ügynöke szállt meg a hotelben. Varsóból érkezett és Jugoszláviába tartott, de az autóját nem engedték be az országba. Erre visszajött Budapestre, ahol – bár csak a varsói magyar követségen kapott tranzitvízummal rendelkezett – szerdáig akart maradni. A férfi nagyon idegesen viselkedett, egész este a hotel körül

sétált, és azt leste, nem követi-e valaki. Gyanúsnaak tűnt az is, hogy rosszul beszélt állítólagos anyanyelvét, *úgy tűnik, nem is francia*. Arra panaszkodott, hogy nincs pénze, ezért a legolcsóbb szobát kérte, miközben nagy luxusautóval érkezett, és teljes fotóapparátust és magnetofont is hozott magával. Az említésre érdemes események sora ezzel még nem ért véget: vasárnap délután egy AB rendszámú magyar gépkocsi egy külföldit hozott a szállodába.

Ha ez egy film lenne, akkor a zárójelenetben egy futballmeccset látnánk, az 1961. június 11-én lejátszott Magyarország–Ausztria barátságos mérkőzést. Nyolcvanezer ember tölti meg a Népstadiont, köztük több ezer osztrák szurkoló. A 11. percben Friedrich Rafreider a vendégeknek szerez vezetést, de a félidő előtt Göröcs János révén sikerül egyenlítőnünk. A második félidő elején aztán Horst Nemec egy erősen vitatható góllal megszerzi a győzelmet az osztrák csapatnak.

Ez itt azonban nem film: a jelenetek nem egy forgatókönyvből, hanem a magyar állambiztonság, közelebbről a kémelhárítás (BM II/2. Osztály), még közelebbről a II/2-f alosztály jelentéseiből valók.¹ Az időpontok alapján nem nehéz kitalálni, hogy ezek a jelentések a válogatott találkozó kapcsán születtek. A politikai rendőrség veszélyforrásnak tekintette a meccset, pontosabban az arra beutazó nyugatiakat. A II/2-f alosztály 64 beosztottja vett részt a mérkőzés körüli műveletekben: tizenötön a különböző szállodákban tevékenykedtek, tizenegyen gépkocsivezetőként működtek közre, a többieket akciócsoportokba, illetve értékelő és feldolgozó csapatokba osztották be. A kémelhárításon kívül a figyelők, a levélellenőrök és az operatív technikai osztály alkalmazottai, továbbá a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) politikai nyomozó, közrendvédelmi és erkölcsrendészeti szervei, arany-valuta alosztálya, a Pest és a Győr-Sopron megyei politikai nyomozó osztályok, a határőrség, a Külföl-

dieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal (KEOKH) és a belügy központi nyilvántartója is közreműködött a labdarúgó-mérkőzéssel kapcsolatos elhárítási feladatok végrehajtásában. A koordináció azonban nem volt tökéletes, ugyanis a határőrség nem minden esetben jelezte időben, hogy a politikai rendőrséget érdeklő emberek beléptek az országba, ami jelentősen megnehezítette a figyelők munkáját.

Az állambiztonságiak igazolva látták az aggodalmaikat: megállapították, hogy a mérkőzésre érkező külföldiek közül többen nem egyenesen Budapestre jöttek, hanem „útközben kerülőket tettek és részben találkozókat bonyolítottak le, leveleket és csomagokat adtak le, egyesek pedig tendenciózus fényképfelvételeket készítettek”, többek között katonákról és honvédségi objektumokról. A beutazók között több ügynökgyanús személyt is találtak. Például egy magyar származású osztrák impresszáriót, akire a csehszlovák állambiztonság hívta fel a magyar társ szerv figyelmét, illetve egy olyan osztrák férfit, aki rendszeresen kapott virágnyelven írt levelet magyarországi címeiről, de arra sosem válaszolt. Mindkettejük külső figyelését megszervezték. Ugyanígy tettek a „Norton” fedőnevű osztrák és a „Szilva” fedőnevű brit állampolgárral is, akik már korábban a hazai kémelhárítás látókörébe kerültek.

Egy, a mérkőzésre beutazó, a papírjai szerint grazi születésű, norvég állampolgárságú fiatalasszonyról kiderült, hogy valójában Magyarországon született, és 1956-ban hagyta el az országot. Bár norvég férje már kétszer is járt hazánkban, a nő beutazási kérelmeit mindig elutasították. Most hamis születési adatokkal tudott belépni az országba, de hamar kiderült a valódi személyazonossága. A győr-soproni kémelhárítók jelezték, hogy a Mosonmagyaróváron vendégszereplő pándorfa-lui focicsapat egyik tagjában egy volt SS-hadnagyot ismertek fel, aki többedmagával autóval Budapestre indult, feltehetően

a válogatott meccset megnézni. De felkészültek a csempészek és seftelők fogadására is, volt, akinek szállodai szobájában titkos kutatást is végeztek, volt, akit kilépéskor, a határon kívántak lekapcsolni. Több gyanús esemény is történt. Két bécsi fiatalember például a Metropol Szálloda előtt szovjet katonákat és szovjet rendszámú gépkocsikat filmezett, ezért – a filmek megszerzése érdekében – megszervezték a szállodai szobájuk átkutatását, vagy ha ez nem vezet eredményre, a határon a személyi motozásuk elrendelését.²

Ma már (ma még?) komikusnak hathat, hogy egy titkosszolgálat ilyen komoly tevékenységet fejtett ki egy barátságos labdarúgó-mérkőzés körül (előadásmódom is ezt a hatást kívánta erősíteni). Feltehető persze a kérdés: szabad-e kinevetni a Kádár-kori politikai rendőrséget? Úgy gondolom, igen, az ironikus olvasat legitim interpretációs mód, és a nevetés fel szabadító erejéről sosem szabad lemondani. Természetesen vannak olyan esetek, amelyekről *nem szabad* ironikus történetet alkotni (erre három példát is felhozok a következő fejezetben), ám az 1961. június 10–11–12-i történések kapcsán nem látok olyan morális aggályt, amely kizárná ennek alkalmazását. Akkor mi is a probléma? Alkalmanként ki lehet és ki is szabad nevetni az állambiztonságot (vagy – ha arról van szó – elborzadhatunk rajta), ám az ironikus olvasat (vagy a morális felháborodás hangja) nem feltétlenül szolgálja a történeti megismerés folyamatát. Az irónia nagyon is alkalmas egy kevésbé ismert téma exponálására, a rácsodálkozásra („jé, még a futballválogatottat is a III/III. állította össze” [önirónia!]), ám azzal a veszéllyel is járhat, hogy könnyen lemondunk a történeti jelenségek, múltbeli történések megértéséről.

A fenti történetben a komikus hatás a kontextusok megváltoztatásának köszönhető: a szövegek ironikus olvasatának a lehetősége alapvetően abból adódik, hogy nem titkosszolgá-

lati környezetben olvassuk őket. A jelentések alapján például úgy tűnhet, hogy a magyar titkosszolgálat annyira túlreagálta a meccs biztosítását, hogy az már a bohózat határát súrolja. Ám hiheti bárki, hogy a hidegháború időszakában nem dolgoztak nyugati kémek Magyarországon? Az ottani titkosszolgálati iratokhoz való hozzáférés hiányában nem lehet pontos választ adni arra, hogy az 1961-es magyar-osztrákot kihasználva milyen nagyságú hírszerzőkontingenst „dobhattak át” hazánkba. A jelentések alapján a hazai szolgálatok sem tudhatták, de az elhárító munka ettől még nem tekinthető irracionálisan vagy nevetségesen eltúlzottnak. Természetesen nem gondolom, hogy lenne egy eleve létező elsődleges kontextus, amely megszabja, hogyan kell értelmeznünk a szövegeket. De ha meg akarjuk érteni, hogyan működött az állambiztonság egy futballmeccs kapcsán, akkor nem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül azt a korabeli diskurzust, amelynek folyamatában a jelentések keletkeztek, és amelyről az ironikus olvasat elterelheti a figyelmet. Tudomásul kell vennünk, hogy az állambiztonság másként tekintett a világra, mint *mi*. Másként tekintett egy futballmérkőzésre, mint egy szurkoló, egy néző, egy játékos, egy edző, egy sportújságíró. Arról nem is beszélve, hogy ezek is különböző módon nézhették ugyanazt a meccset.

Tisztában vagyok azzal, hogy a történész és a múltbeli szereplők perspektívája már az időbeli távlat miatt is szükségszerűen különböző.³ Ezzel együtt úgy vélem, hogy a múltbeli szöveggörnyezeteknek (legyen az bármennyire konstruált természetű is) van létjogosultságuk a szövegek értelmezésében. A magyar politikai rendőrség 1961-ben egy magyar-osztrák mérkőzést „legális behatolási csatornának” tekintett, vagyis azt gondolta, hogy a nyugati hírszerző szervek felhasználják saját hírszerző és egyéb céljaikra. Biszku Béla belügyminiszter 1959 tavaszán kifejezetten az állambiztonság feladatává tette ezeknek

a csatornáknak az „átfogását”, azaz felderítését és ellenőrzését. Ennek részeként meg kellett szervezni a kapitalista országokból beutazó (és az oda kiutazó) csapatok, delegációk és szurkolók ellenőrzését is. Utóbbiak kapcsán ez a kémelhárítás (BM II/2. Osztály) feladata volt, de a nagyobb rendezvények esetében (miként 1961 júniusában is történt) együttműködtek a belső-reakció-elhárító BM II/5. Osztállyal is.⁴ Ezért készült óriási erővel a magyar elhárítás a találkozóra: meg voltak róla győződve, hogy a beutazó osztrák drukkerekkel kapitalista hírszerző ügynökök érkeznek az országba, és lehetőségek szerint mindent meg kívántak tenni annak érdekében, hogy kiszűrjék őket a vendégszurkolók tömegéből.

Az állambiztonság ugyanis nem tekintett minden külföldit ellenséges kémnek. A futballmeccsel kapcsolatos fentebbi ténykedésről beszámoló jelentés egy-két megállapítása akár turisztikai propagandának is beillett volna: „A befutott jelentésekből megállapítható, hogy a 10-én megérkezett osztrák vendégek nagyon jól érezték magukat Budapesten, sokan ismerkedtek, sokat költöttek, és nagy részük a késő éjszakába nyúló szórakozásokon vett részt.” Igaz, többen is botrányosan viselkedtek, ezért javasolták, hogy „a huligánkodó személyeket” – válaszul a magyar IBUSZ-turisták hasonló indokkal történt bécsi letartóztatására nem sokkal korábban – állítsák elő. A lap szélére írt felettesi utasítás azonban egyértelmű volt: „Nem!”⁵

A számunkra – elsőre – nevetnivalóan kisszerűnek tűnő dolgoknak tehát a korabeli szereplők szemszögéből nézve nagyon is érthető okaik lehettek. Nézzünk még egy példát erre a labdarúgással összefüggésben kifejtett hatalmi ténykedésből. A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Titkársága 1949. november 23-i ülésén fogadta el a magyar sport szovjet mintára történő teljes átalakításának programját. Ennek keretében javaslatot tettek

„a reakciós egyesületek feloszlására”, valamint a „kapitalista erkölcsöket és kispolgári hagyományokat híven őrző, polgári formájú sportegyesületek” túlnyomó többségének a tömegszervezetekre történő „átépítésére”. Ennek szükségességét azzal indokolták, hogy „a polgári formájú egyesületekbe” beépített kommunisták csak háttérbe szorították, „megsemmisíteni” azonban nem tudták a klubokban megbújó reakciót. Az egyesületeket tehát a szakszervezetek és a fegyveres testületek ellenőrzése alá kívánták helyezni. A labdarúgó NB I. csapataira vonatkozóan konkrét tervet is elfogadtak: az összevont MATEOSZ-t és az Előret a közlekedési, az ugyancsak fuzionáló MTK-t és a Soroksárt a textiles-, a Szentlőrinci AC-t és a Postást a postásszakszervezet veszi át; a Nagykanizsai MAORT a vegyész-, a Dorog és a Salgótarján a bányász-, a Debreceni és a Szombathelyi VSC a vasutas-, az FTC az élelmiszeripari (ÉDOSZ), a Vasas, a Csepel és a Győri ETO pedig a vasasszakszervezethez kerül; az Újpest a belügy, a Kispest pedig a hadsereg csapata lesz.⁶

Az átszervezésre a következő hónapokban sort is kerítették. Ahhoz, hogy ennek mértékével tisztában legyünk, elég, ha egy pillantást vetünk az 1949-es és az 1950-es bajnoki tabellára:⁷

Az 1948–49-es bajnokság végeredménye	Az 1949–50-es bajnokság végeredménye
1. FTC	1. Bp. Honvéd SE
2. MTK	2. ÉDOSZ SE
3. Kispesti AC	3. Bp. Textiles
4. Újpesti TE	4. Csepeli Vasas
5. Csepel SC	5. Bp. Dózsa
6. Szentlőrinci AC	6. Bp. Vasas
7. Vasas SC	7. Győri Vasas

8. MATEOSZ MSE	8. Bp. Teherfuvar
9. Győri ETO	9. Dorogi Tárna
10. Szombathelyi Lokomotív	10. Salgótarjáni Tárna
11. Salgótarjáni BTC	11. Postás SE
12. Soroksár ESE	12. Szombathelyi Lokomotív
13. Tatabányai SC	13. Bp. Előre
14. Szegedi AK	14. Nagykánizsai Olajmunkás
15. Kistext	15. Soroksár ESE
16. Goldberger SE	16. Debreceni Lokomotív

A pártvezetés azonban nem volt megelégedve az eredményekkel, egyrészt mert az átalakítás vontatottan haladt, másrészt mert formális volt. Az MDP Szervező Bizottsága az 1949–50-es bajnokság befejezése után megállapította: hiába vették át a szakszervezetek és közületek a polgári sportegyesületeket, ezt az esetek többségében nem követte személyi tisztogatás és szervezeti átalakítás. Kiemelték az „ÉDOSZ SE köré tömörült reakciót”, amelytől az egykori FTC nem szabadult meg, de máshol is előfordult, hogy „az egyesülettel együtt a káros egyesületi sovinizmust is átvették” a szakszervezetek.⁸ A Titkárság ezért 1950 novemberében újratárgyalta a kérdést, és a sportélet még nagyobb koncentrációját és centralizációját rendelte el. Arra hivatkozva, hogy a szakszervezeteknél „nincs egységes, központi, politikai és szakszempontról megfelelő vezetés, amit a szétforgácsolt, egyesületekre tagozódó rendszer megakadályoz”, tizenegy, új nevet kapó óriásegyesület megszervezéséről döntöttek, nyolc iparági szakszervezetek, három pedig minisztériumok vezetése alatt:

Szikra SE:	bányászok és vegyészek,
Vasas SE:	vasasszakszervezet,

Vörös Lobogó SE:	textilesek és bőrösök,
Építők SE:	építők és famunkások,
Villám SE:	vasutasok, közlekedési dolgozók, postások, gépjárművezetők, szállítómunkások,
Vörös Csillag SE:	közalkalmazottak, orvosok, pedagógusok, művészek, házfelügyelők,
Lendület SE:	kereskedelmi és pénzügyi, élelmezési, vendéglátóipari dolgozók, nyomdászok, háztartási alkalmazottak,
Traktor SE:	géppálmások, tszcs-k, állami gazdaságok dolgozói, a DÉFOSZ tagjai,
Dózsa SE:	Belügyminisztérium,
Honvéd SE:	Honvédelmi Minisztérium,
Haladás SE:	egyetemek és főiskolák hallgatói, dolgozói (a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetése alatt).

Kimondták, hogy az üzemekben, hivatalokban, iskolákban és a falvakban alakított sportkörök csak ezen egyesületek kebelében működhetnek.⁹

Pár héttel később a Szervező Bizottság elé került tervekben már 14, kilenc szakszervezeti és öt közületi vezetés alatt álló sportegyesület felállítása szerepelt. Az újak: a Lokomotív SE mint a Vasutas Szakszervezet, a Bástya mint az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) és az igen fantáziadús nevű Munkaerő-tartalékok SE mint a Munkaerő-tartalékok Hivatala csapata. A tesztület viszont nem támogatta a javaslatot, mondván, minden nagyobb iparágban önálló csapata kell hogy legyen.¹⁰ Ennek

megfelelően az átdolgozott tervezet 17 sportegyesülettel számolt. A Lendületből kivált a pénzügyi és kereskedelmi dolgozók Meteor névre keresztelt csapata, önálló egyesületet kaptak a bányászok Tárna, illetve az egészségügyiek Fáklya SE néven. Az elfogadott határozatban viszont ismét csak 14 egyesület szerepelt: hiányzott onnan a Traktor, a Meteor és a Fáklya, előbbi kettő talán figyelmetlenségből. Több egyesület esetében a névvel nem voltak megelégedve az elvtársak, ideiglenes megoldásként felfűtült a Vörös Lobogó helyett a Textiles, a Lendület helyett az ÉDOSZ SE, az államvédelem egyesületét Dinamó néven kívánták felállítani, míg a közalkalmazottak korábban Vörös Csillagra keresztelt csapatának nem találtak új nevet.¹¹ 1951 májusában újabb szakszervezeti egyesületek megalakítására bólintottak rá. Ezek: a Fáklya (immáron a pedagógusok csapata), a Zrínyi (egészségügyiek) és a Postás.¹²

Úgy tűnik, az állampárt legfelsőbb vezetésének nem akadt jobb dolga annál, mint hogy azon vitakozzon, miként osszák szét a különböző egyesületeket, és azoknak milyen nevet adjanak. Mintha a szocialista sportélet megteremtése a megfelelő egyesületi név kiválasztásán állt vagy bukott volna. A lényegét a struktúra jelentette, amely – legalábbis elvileg – biztosította a pártállami hatalom akaratának korlátlan érvényesülését a sport egész területén. Mégsem szabad lebecsülni a neveket sem. A diktatúra vezetése nem kisebb célt tűzött ki, mint a klubokhoz kötődő jelentések radikális megváltoztatását, az egyesületek identitásának teljes lecserélését. (Ez nemcsak a „polgári”, hanem a munkáscsapatokat is érintette.) Az új identitás megteremtése szempontjából pedig távolról sem volt mindegy, hogy a csapatoknak milyen nevet adnak és milyen színekben játszanak.

Ezért vált politikai üggyé a Kinizsi 1955. húsvéti bécsi szereplése, a csapat ugyanis nem a hivatalos piros-fehér, hanem a hagyományos zöld-fehér szerelésben lépett fel. 1955 áprilisában a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) Központi Vezetőségének (KV) egyik munkatársa jelentette az esetet: értesülése szerint Onódy Lajos, a labdarúgó-szakosztály vezetője már korábban felvetette, hogy a futballcsapat Ferencvárosi Kinizsi néven és a régi színekben játszhasson, amit Sebes Gusztáv, az Országos Testnevelési és Sportbizottság (OTSB) elnökhelyettese nem utasított vissza. Onódy ezt bátorításnak, sőt beleegyezésnek vette, és kiadta a szertárosnak, hogy a zöld-fehér szerelést vigyék Bécsbe. Sebes tagadta, hogy az OTSB részéről engedélyt adott volna a mezcserére, de kiderült: elvi szinten nincs kifogása az ellen, hogy a magyar klubcsapatok a régi nevükön lépjenek pályára, mert külföldön így ismerik őket, és így több meghívást kapnak. A Kinizsi elnöksége kivizsgálta az ügyet, Onódyt leváltották, az egyesület elnökét, Száraz Istvánt (aki pedig tiltakozott a zöld-fehér felszerelés ellen) egy hónapra felfüggesztették.¹³ Az ügy persze nem állhatott meg egyesületi szinten, a DISZ-káder feljegyzését az MDP Központi Vezetőségéhez (KV), pontosabban Vég Béla KV-titkárhoz is eljuttatták, ő Keleti Ferencet, az adminisztratív osztály vezetőjét kérte meg, hogy járjon utána a dolognak.¹⁴

A pártvizsgálat megerősítette a fenti értesüléseket, és több konkrét esetet is feltárt, amikor a klubok külföldi túrájuk során a régi nevükön és mezükben (például a Vörös Lobogó MTK néven a régi címerrel, a Vasas Izzó Újpesti Tungstram néven lila-fehérben) játszottak. Ezért a gyakorlatért felelősnek találták az OTSB nemzetközi osztályát is, mert az több esetben FTC, MTK, ÚTE néven kötötte le a nyugati mérkőzéseket, valamint Sebes Gusztávot, aki nem látott kifogá-

solnivalót mindebben. A párt adminisztratív osztálya azért javasolta: „az OTSB kapjon olyan utasítást, hogy ezt a politikailag tűrhetetlen gyakorlatot teljesen számolja fel”.¹⁵ Fent rábólintottak a javaslatra, és Keleti levélben fordult Hegyi Gyulához, az OTSB elnökéhez, hogy ők is tárgyalják meg az ügyet, nevezzék meg a felelősöket és tegyék meg a szükséges intézkedéseket. Nyomatékosította: „A fentiek iránt a Központi Vezetőség titkárai is érdeklődnek, és olyan álláspont alakult ki, hogy a legrövidebb időn belül fel kell számolni ezt a politikailag káros gyakorlatot.”¹⁶

Ez az eset is mutatja, hogy az 1949–1950-ben felállított szisztéma nem jvolt sikeres: a bomlás már 1953 után megindult, majd az 1956-os forradalom során teljesedett ki. A kádári hatalom – bár szinte teljes egészében visszaállította a centralizált sportirányítás struktúráját – az egyesületek esetében rugalmasabb hozzáállást tanúsított. Így az óriásegysületeket feloszlatták, és több klub is, mint például az FTC és az MTK, megtarthatta a forradalom alatt visszavett nevét. 1957. október 9-i ülésén elfogadott határozatában a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága (PB) elvi szinten is kimondta, hogy „a múlttal szemben nagyobb önállóságot kell biztosítani” a sportegyesületek számára. Ez egyrészt abban nyilvánult meg, hogy „szabadon választhatják meg nevüket, színüket”, másrészt abban, hogy „a felsőbb szervek csak a legfontosabb elvi és gyakorlati kérdésekben szabályozzák” a működésüket. Ugyanakkor a klubok továbbra is csak „a szocialista sport elvei alapján” működhetnek, „tagjaikat a Magyar Népköztársasághoz való hűség szellemében” kell nevelniük. Ezt a kádári vezetés is úgy látta biztosítva, ha a sportkörök a szakszervezetekhez, tanácsokhoz, üzemekhez, szövetkezetekhez és fegyveres testületekhez kapcsolódva dolgoznak.¹⁷

A Politikai Bizottság fenti ülésén Marosán György KB-titkár, a budapesti pártbizottság első embere és nem melleleg államminiszter nyíltan elismerte, hogy a klubokhoz tapadó jelentések megváltoztatására irányuló törekvések kudarcjal jártak: „A Horthy-Magyarország alatt a magyar sportolók 85%-a – kivéve a Vasast – nacionalista volt, a burzsoázia egész ideológiáját elfogadta. Ugyanezt mi ez alatt a 12 esztendő alatt gazdasági, politikai, társadalmi segítséggel nem tudtuk elérni a sportolók széles tömegénél, de megőriztük, megtartottuk, továbbfejlesztettük a burzsoázia sportjának világnézetét, ami mindig nagy botrányt okozott.”¹⁸ A témával foglalkozó szociológusok ezt ekképpen fogalmazták meg: „A futball világának [1956 utáni] újjászervezése arról tanúskodik, hogy az új hatalom tisztában van a történelmileg rögzült szimbolikus megkülönböztetések súlyával, s azzal, hogy az engedmények egyfajta politikai *captatio benevolentiae*-t is eredményezhetnek. Az eredeti nevek visszaadása révén megvalósítandó jelképes kárpótlásra, valamint a futballtámogatási és -tulajdonosi rendszer megváltoztatására irányuló kádárista igyekezetet elsősorban az magyarázza, hogy a legitimációs válsághelyzetben e tevékenység- és szórakozásforma viszonylag szabadabb művelésének lehetővé tételét alkalmasnak vélik a rezsím népszerűtlenségének csökkentésére.”¹⁹

Ez a törekvés azonban, legalábbis az FTC vonatkozásában, csak felemásan érvényesült: például még 1963 októberében sem csak anyagi, hanem politikai kérdésnek is tekintették, hogy a csapat az Üllői úton vagy a Népstadionban játssza-e a mérkőzéseit.²⁰ Ráadásul hiába igyekezett a hatalom a „tribünök népének” a kedvében járni, ha ezzel egyidejűleg nem szűntek a csapattal és főleg a szurkolókkal szembeni hatósági fellépések. Ezeknek köszönhetően az üldözöttség érzete és a sérelmek még sokáig tovább éltek a fradistákban, és a legva-

dabb mendemondák keltek szárnyra körükben a klub sorsát illetően. 1961 tavaszán például elterjedt, hogy a Ferencváros Partizán néven a Munkásőrség csapata lesz.²¹

Számtalan példát hozhatnék még fel, ám reményeim szerint a fentiekkel is sikerült bemutatnom, hogy milyen előnyökkel járhat, ha nem *naiv rácsodálkozással* közelítünk a futball (és általában a sport) terén kifejtett hatalmi ténykedésre: „A foci világának tanulmányozása azért is rendkívül tanulságos, mert általa érzékelhetővé válik a kelet-európai politikai rezsimek mindennapi működésének számos jellegzetessége” – hívta fel a figyelmet több mint két évtizede Hadas Miklós és Karády Viktor.²² Ne hagyjuk hát kihasználatlanul a lehetőséget. A következő fejezetben három történeten keresztül szeretném bemutatni, hogy a határok lezárásával és a profizmus felszámolásával előállt helyzetre miként reagáltak a futballisták – és reakciójukra miként reagált a hatalom, mindenekelőtt az egyre izmosabbá váló államvédelem.

ZÁRT KAPUK MÖGÖTT

Az első történet a kárpátaljai születésű Kalocsay Gézáról, a Sparta Praha, az Olympique Lille, a Kispest, a Ferencváros és az Ungvári AC egykori játékosáról, csehszlovák és magyar válogatott labdarúgóról szól. (Aki egyébként futballistaként jogi doktorátust szerzett.) Kalocsay a második világháború végén vonult vissza az aktív játéktól, 1945 után a kassai Jednota edzője lett, majd 1947-ben visszatért Magyarországra, és a Nyíregyházi MADISZ csapatánál vállalt munkát. Egy év után, 1948. augusztus 1-jén felmondott, és a fővárosba utazott. A felesége Nyíregyházán maradt, ő pedig átmenetileg egy edzőtársánál húzta meg magát.¹ Vélhetően új csapatot keresett magának. Rövidesen azonban történt valami, ami jó időre megváltoztatta a sorsát.

Szeptember 22-én az államvédelem a következő értesítést szerezte: „Kalocsai [így!] Géza volt futballista, jelenlegi edző közölte, hogy módjában áll külföldre gravitáló játékosokat a határon átcsempésztetni. Amikor konkrét formában vetődött fel az a kérdés, hogy lehetséges-e egy-két válogatott játékosnak igen sürgős külföldre csempészése, Kalocsai rövid utánjárás után közölte, hogy van egy német állampolgár barátja Budapesten, aki hajlandó átcsempészni

a játékosokat.” Az illető – aki sportolók átvitelével még nem foglalkozott – 4000 forintért Bécs amerikai övezetébe, 15 000 forintért Franciaországba juttatja az emigrálni kívánókat. Ez esetben azonban Kalocsay is szeretett volna keresni az üzleten. Este fél 7-ig kellett választ adnia, hogy a focisták is mennek-e a másnapi csoporttal (a német férfi házaspárokat visz át), ezért az államvédelem hírforrásának addig még jelentkeznie kell Kalocsaynál. Az ávosok felkészültek a találkozóra: „Eddigi intézkedés: Emberünk 15.30 órától 18 óráig megadott semleges helyen várja utasításunkat a további teendőkre. Ugyanakkor Sebes Gusztáv révén két, feltétlenül megbízható válogatott futballistáról gondoskodtak, arra az esetre, ha provokálni kell. A két futballistával közelebbit nem közöltek, csak készenlétben tartják őket. Mód van arra, hogy Kalocsait bármely alkalmas helyre emberünk magához hívassa.” A jelentés hátoldalára kézzel a „pénz” és zárójelben a „Bozsik” szavakat írták.²

Azt nem tudni, ki lehetett a két megbízható játékos, azt sem, hogy a találkozóra sor került-e, és azt sem, hogy végül „provokálták-e” Kalocsayt. Azt, hogy mit keres Bozsik Józsefnek, a Kispest válogatott labdarúgójának a neve a jelentésen, egy, az esethez kapcsolódó másik ügy segíthet tisztázni. A BM ÁVH budapesti kerületekben dolgozó VII. alosztályának tudomására jutott, hogy egy orvos a családjával szeptember 23-án illegálisan el akarja hagyni az országot. A nyomozók követték, majd amikor Mosonmagyaróváron kocsiba szálltak, elfogták őket, az embercsempésszel együtt. Utóbbi ugyanaz az ember volt, akivel Kalocsay is kapcsolatban állt, és akit ő német állampolgárként azonosított. (Az illető az 1930-as években a szüleivel vándorolt ki Magyarországról Bécsbe, de 1945 után visszatért Budapestre, és emberek kiszöktetésével kereste a kenyerét.) Az ügyben készített jelentés az ember-

csempész segítőtársaként megemlíti Kalocsay Géza nevét is, akit azzal gyanúsítottak, hogy főleg „footballisták” felhajtásában segédkezett. „Jelen esetben” (nem világos, ez az eset az orvos családjának szökési kísérletét jelenti-e) Bozsik Józsefet, a Kispest válogatott labdarúgóját akarta külföldre juttatni, 4000 forint fejében.³ Kalocsay beismerte, hogy az embercsempészen keresztül egy focistát ki akart szöktetni, de nevet nem említett, vagy ha igen, akkor a jegyzőkönyvben nem rögzítették.⁴ Bozsik valóban „disszidálni” akart 1948-ban? Vagy csak a Sebes Gusztáv által szerzett egyik „megbízható” futballista lett volna? Nem tudhatjuk, de Kalocsay sorsának szempontjából ennek nem is volt jelentősége.

A BM ÁVH 1948. október 7-én elrendelte Kalocsay Géza rendőrhatalom alatti helyzetét, mert „vállalkozott arra, hogy egy labdarúgó játékost a határőr szervek megkerülésével, illegális úton Ausztriába segít. Ebből a célból kapcsolatot is teremtett egy embercsempésszel. Tudomása volt továbbá arról, hogy az átvitelre vállalkozó embercsempész üzletszerűen foglalkozott embereknek Magyarországról Ausztriába való átcsempésztésére. Ezért szabadlábbon hagyása államvédelmi szempontból aggályos.”⁵ Azaz már nem állították azt, hogy labdarúgók rendszeres felhajtását végezte; igaz, a nyilvántartási lapjára az internálás okaként már az került: „embercsempészéssel üzletszerűen foglalkozott”.⁶ Ez a politikai rendőrség rendelkezésére álló információk szerint nem állta meg a helyét. Ha megállta volna, akkor akár az 1909: II. törvénycikk 39. §-a (aki engedély nélkül működő kivándorlási vállalkozóval üzleti összekötetésben áll, vagy annak ilyen irányú működését előmozdítja, kihágást követ el), akár – bűnszegedi minőségben – az 1940: XVIII. törvénycikk 10. §-a (vétséget követ el, aki – kötelezettség esetén – útlevél nélkül, hamisított vagy más névre szóló útlevéllel lépi át a határt, vagy a határ

átlépésére vonatkozóan félrevezeti a hatóságot) alapján bíróság elé is állíthatták volna. Az internálását – a rendőrhatalmási őrizettel kapcsolatos kormány- és belügyi rendeletekre hivatkozva – ehelyett azért határozták el, mert az államvédelem „aggályosnak” ítélte szabadon hagyását.

Kalocsay rendőrhatalmási őrizetét 1949. április 1-jén szüntették meg, ám ezzel egyidejűleg rendőri felügyelet alá helyezték. Ennek végrehajtásáért az államvédelem területileg illetékes debreceni osztálya felelt, azaz a hatóságok Nyíregyházán képzelték el a tréner jövőjét.⁷ (Felesége egyébként még itt lakott, innen kérte férje ügyének felülvizsgálatát 1948 decemberében.)⁸ Rövidesen azonban elkerült Nyíregyházáról, és különböző vidéki csapatok edzőjeként tevékenykedett, majd 1956 után külföldön és több fővárosi klubnál is dolgozott. Közben egyszer még visszatért Nyíregyházára, az 1963–64-es szezonban az NB I. B-s Spartacus tréner volt.

Kalocsay Géza még az internálását töltötte, amikor az államvédelem több élvonalbeli labdarúgó „disszidálási” tervéről értesült. Az ötletgazda és a főszervező Lóránt Gyula, a Vasas válogatott futballistája volt. Régóta foglalkozott a távozás gondolatával, amivel nem volt egyedül: az élvonalbeli játékosok között 1948 őszén már állandó beszédtema volt, hogy a profizmus eltörlésével a futballisták csak a civil munkájuk után kapnak pénzt, így jelentősen csökkenni fog a jövedelmük, ezért külföldre kellene menniük. (A profizmus ugyanis a diktatúra kiépülése közepette is tovább élt: amikor 1947 nyarán Lóránt az Aradtól a Vasashoz igazolt, bevállása szerint több részletben 150 000 forintot kapott, amelyből egy háromszobás házat és 12 hold földet tudott venni.) Az év elején kiszökött Kubala László és Marik György Vasas-játékosok példája nyomán azonban nyilvánvalóvá vált, hogy

a labdarúgó-szövetség nem adna nekik játékkengedélyt,⁹ ezért Lóránt arra a következtetésre jutott, hogy egy egész csapatra való játékosnak kellene kimennie, és ez a csapat bemutató mérkőzésekből tartaná el magát. A futballista januárban megismerkedett Bakó Mihállyal, aki a jugoszláv határhoz közel lakott, és vállalta, hogy átviszi őket a határon. Ekkor már játéktársával, Illovszky Rudolffal beszélt a szökés lehetőségéről.¹⁰ (Illovszky Rudolf később azt állította, ő csak március 1-jén szerzett tudomást a dologról.)¹¹

A tervek 1949. február végén kezdtek konkrét formát ölteni. Arra vonatkozóan nem teljesen egyeznek a későbbi beszámolók, hogy ki szölt kinek, csak az biztos, hogy február 25-én Illovszky Dohány utcai kocsmájában, 26-án az Újpesten lejátszott MTK–Vasas-meccs után és a 27-i FTC–Soroksár-mérkőzésen lezajlott megbeszélések nyomán több játékos is sikerült megnyerni a tervnek. Így a Fradiból Kéri Károlyt, Henni Gézát és Mészáros Józsefet (Rudas Ferenc és Lakat Károly nemet mondott), az Újpestből Egresi Bélát, a Csepelből Keszthelyi Mihályt és Rédei Józsefet, a MATEOSZ-ból pedig Grosics Gyulát sikerült bevonni, emellett csatlakozott a társasághoz Kőrösi István elbocsátott OTI-tisztviselő, Kéri barátja is. Március 2-án a csepeli Kvassay-zsilipnél lévő vendéglőben megbeszélésre került sor, amelyen Lóránt, Illovszky, Kéri, Egresi, Kőrösi, Henni és Mészáros vett részt. Lóránt elmondta, hogy Jugoszlávia irányában hagyják el az országot, a határnál van ismerőse, és még aznap odautazik, hogy mindent előkészítsen. Megállapodtak, hogy másnap ugyanott találkoznak. Egyben felkérték Kérit, hogy szóljon csapattársának, Deák Ferencnek is, illetve őt bízták meg azzal, hogy szerezzen autót (Kéri ugyanis bérautó-fuvarozó volt).¹²

Lóránt másnap elutazott Bakóhoz, majd amikor este visszatért, a fenti vendéglőben újabb megbeszélést tartottak.

Ezen immáron valamennyi érintett, azaz a fentiekén kívül Czibor Zoltán (neki állítólag csak az indulás előtt közvetlenül szóltak a csapattársai) és Gyetvai László a Fradiból, Grosics és Zsolnai János a MATEOSZ-ból, Keszthelyi, Rédei és Négyesi Frigyes a Csepelből, továbbá Sárosi Imre, a Vasas helyettes intézője is részt vett. Lóránt elmondta, hogy mindent elintézett a határnál, míg Sárosi vállalta, hogy a csapat menedzsereként finanszírozza a kiszökést. Megállapodtak, hogy másnap este négy személygépkocsival indulnak Bajára.¹³

Az egész akcióból azonban nem lett semmi, ugyanis másnap délelőtt a reménybeli résztvevők arról értesültek, hogy a tervük kitudódott, így lemondtak a kiszökésről. Kőrösi István Kéri Károlytól tudta meg ezt, Kérinek Henni Géza mesélte, hogy Lyka Antal, a Fradi edzője már tud a tervről, míg Henni a csapattársainak azt mondta, hogy ő Csanádi Árpádtól értesült erről, akinek Lyka mondta el.¹⁴ Lóránt Gyulának Sárosi Imre szolt, hogy a hatóságok már tudnak a dologról, majd az értesülést továbbadta Illovszky Rudolfnak. A szökésről azonban csak este mondtak le véglegesen, amikor Illovszky és Kőrösi felkereste őt.¹⁵ Illovszky úgy emlékezett, hogy előbb – Lóránt jelenlétében – Sárosi közölte vele, hogy egy ismeretlen telefonálótól megtudta, hogy minden kitudódott, majd Kőrösi is felkereste azzal, hogy a Fradiban és a szövetségben tudnak a tervről, nem lesz belőle semmi.¹⁶ Sárosi Imre azt állította, hogy csak kíváncsiságból ment el a március 3-i megbeszélésre, és csak látszólag ment bele a dologba, másnap azonban azt terjesztette a játékosok között, hogy kitudódott a tervük, ezzel próbálva megakadályozni annak végrehajtását.¹⁷

Czibor elmondása szerint a Ferencváros vezetése március 3-án este már tudott az akcióról, ugyanis amikor hazatért a vendéglőből, a lakásán felkereste Lyka Antal és Furmann Károly, az FTC labdarúgó-szakosztályának elnöke, és fele-

lősségre vonták a szökési terv miatt. A futballista azt mondta nekik, hogy ő igazából nem is akart kimenni.¹⁸ Lyka nem sokkal korábban Deák „Bambától” tudta meg, mire készülnek a játékosok. Mint láttuk, Lóránt Kéri Károlyt bízta meg azzal, hogy szóljon Deáknak is, mire ő Kőrösi és Mészáros társaságában felkereste a Fradi középcsatárát, aki elvállalta, hogy velük tart.¹⁹ Deák megerősítette ezt: a három férfi március 3-án délután ment hozzá, elmondták, hogy mire készülnek. Este felkereste Lyka Antal, és hogyléte felől érdeklődött (ugyanis betegen feküdt otthon), és a focista beszámolt neki Kériék látogatásáról. Az edző erre azt mondta, majd ő elintézi a dolgot.²⁰

Lyka Antal és Furmann Károly a Deáknál és a Czibornál tett látogatásról március 4-én reggel tájékoztatta Nádas Adolfot, a Ferencváros ügyvezető elnökét, aki nyomban értesítette a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságát. A politikai rendőrség azonban ekkor már tudott Lóránték tervéről, méghozzá a nemrégén kinevezett szövetségi kapitánytól, Sebes Gusztávtól (az esetről szóló feljegyzés a szakszervezeti tanács sportosztályának vezetőjeként azonosította). Előző este ugyanis egy ismeretlen nő telefonált a játékvezetői testületbe, és közölte, hogy az Éden eszpresszóban kihallgatott egy beszélgetést, amelyben arról volt szó, hogy élvonalbeli futballisták, mint Henni, Deák, Grosics vagy Szusza Ferenc (az ő neve máshol nem merült fel) 4-én kiszöknek az országból. Az értesülés innen kerülhetett Sebeshez, majd rajta keresztül az államvédelemhez. A feljegyzés megállapította, hogy az utóbbi időben „sorozatosan” csempésznek ki futballistákat, ezt azonnal össze is kapcsolta a főleg vidéki, de fővárosi pályákon is előforduló esetekkel, amikor a közönség egy része „fasiszta tüntetést” provokált. Ha már egymás mellé helyezték a két jelenséget, természetesen összefüggést

is felfedeztek köztük: „A különböző eseteket kiértékelve az a véleményünk alakult ki, hogy itt egy *tervszerű akcióssorozattal* állunk szemben, melynek célja a magyar sportélet és sporterkölc bomlasztása, zavarkeltés. Ha figyelembe vesszük, hogy a sport Magyarországon százezreket mozgat meg, úgy ezt az akcióssorozatot *a népi demokrácia elleni támadásnak* foghatjuk fel, mely valószínűleg külföldről kap irányítást.”²¹

A Sebes Gusztávtól kapott információk alapján március 4-én a BM ÁVH XIII. (főmeghálózati) alosztálya „lefigyelést” hajtott végre, és megállapították, hogy a játékosok – tekintettel arra, hogy a dolog kiderült és elterjedt a sportkörökben – visszaléptek a szökéstől. Az ávósok konkrét intézkedéseket is végrehajtottak, így a labdarúgó-szövetség helyiségében kihallgatták Czibor Zoltánt, illetve a két Sárosi testvért, akik a jelentés szerint „részben bevallották”, hogy részt vettek az előkészületekben, és *ők* is ki akartak menni a csapattal.²² Sárosi Imre valóban elismerte, hogy jelen volt a második megbeszélésen, de, mint láttuk, tagadta, hogy tényleg ki akart volna szökni. Testvére, a szintén a Vasas SC vezetőségében tevékenykedő, civilben szintén cipőkereskedő Sárosi László viszont határozottan állította, hogy ő semmit sem tudott Lóránt és Illovszky tervéről, és benne bátyja közreműködéséről.²³ (A jegyzőkönyv szerint Czibor kihallgatásán Sebes Gusztáv és Krajcsovits István MLSZ-főtitkár mellett jelen volt Kovács László rendőr főhadnagy, a BM ÁVH beosztottja is.)²⁴

A következő napokban tanúként (!) meghallgattak több, kiszökni kívánó, illetve a tervről tudomással bíró labdarúgót: március 5-én Deák Ferencet, 7-én Lóránt Gyulát, 8-án Illovszky Rudolfot és Kéri Károlyt, továbbá Kőrösi Istvánt. A vizsgálatról Kovács főhadnagy által jegyzett összefoglaló – amely felsorolja a kiszökni kívánó 13 futballista nevét –

viszont csak március 17-én készült el. A jelentés megállapítja, hogy az ötlet Lóránt Gyulától származott, és ő szervezte meg a kiszökést is, pedig 1947-ben 150 000 forint fejében öt évre igazolt a Vasashoz. Fontosnak tartották azt is megemlíteni róla, hogy sváb származású, és rendszerellenes kijelentéseiről „közismert”. Lórántot, valamint Kérit, Mészáros és Egresit klubjaik már ki is zárták, míg a többi játékos fegyelmi eljárás alatt áll.²⁵ Ugyanezen a napon Béres Andor rendőr főhadnagy, a BM ÁVH pártszervezetének függetlenített titkára a nyomozati iratokat felterjesztette Décsi Gyula alezredesnek, a vizsgálati alosztály vezetőjének. Közölte vele, hogy a párt már állást foglalt az ügyben, a játékosokat kizárta vagy fegyelmi vizsgálatot indított ellenük (nyilván csak a párttagok esetében), ugyanakkor a rendőri eljárás lefolytatását is szükségesnek tartja, amit az elszaporodott játékosszökésekkel indokolt.²⁶

Az a tény, hogy a futballistákat tanúként hallgatták ki, majd másfél hétig látszólag semmi sem történt az ügyben, arra enged következtetni, hogy még nem született döntés a játékosok sorsáról. Valóban, a vizsgálati alosztály jelentéséből kiderül, hogy a Lóránt és társai ügyében folytatott eljárást felsőbb utasításra *ad acta* tették, és csak akkor vették elő ismét, amikor az említett négy játékost eltiltották. A hatósághoz eljutott bizalmas információk szerint az eltiltott futballisták arra készültek, hogy a közeljövőben illegálisan elhagyják az országot, ezért elrendelték mind a négyük, továbbá Kőrösi István és Bakó Mihály őrizetbe vételét. Sárosi Imre esetében rendőrhatalósági felügyelet alá helyezésére tettek javaslatot.²⁷ Kéri Károlyt és Mészáros Józsefet március 18-án, Egresi Bélát március 19-én, Bakó Mihályt, Kőrösi Istvánt és Lóránt Gyulát március 23-án helyezték rendőrhatalósági őrizetbe.²⁸ Az interjújuk után gyanúsítottként is kihallgatták őket.²⁹

A következő napokban a labdarúgók kérvényezték a belügyminiszternél a rendőrhatalósági őrizet megszüntetését; pontosabban Lóránt Gyula kérelme, ha beadta egyáltalán, nem maradt fenn. A másik három által aláírt szöveg írásképe, a fogalmazási és írásbeli jellegzetességek (például „Nemzeti válogatott”, „949” 1949 helyett), valamint az indokok közötti hasonlóságok alapján megállapítható, hogy ugyanaz a személy vethette papírra őket. Mindhárman hangsúlyozták, hogy egyáltalán nem akartak külföldre szökni; Kéri Károly és Mészáros József megemléstették, hogy az FTC tagjaként (utóbbi válogatottként és a Kispest játékosaként is) 1945 után is többször jártak nyugati országokban, ott több ajánlatot kaptak, mégsem maradtak kint. Mindketten fontosnak tartották közölni, hogy sosem a pénzért, hanem a sport szeretetért futballoztak. Kéri és Egresi hivatkozott arra, hogy a nemzeti válogatott tagjaként számos sikert arattak a magyar demokráciának. (Megjegyzem, Kéri csupán egyszer lépett pályára a válogatottban.) Egresi és Mészáros arra is hivatkozott, hogy munkáscsaládból származnak, és már csak ezért sem lehetnek a rendszer ellenségei.³⁰ Úgy tűnik tehát, hogy valaki nemcsak „súgott” a játékosoknak, és kioktatta őket arra, mivel indokolják a kérelmüket, hanem meg is írta azokat, nekik csak alá kellett írniuk. Noha a BM ÁVH április 22-én elutasította a fellebbezéseket,³¹ belügyminiszteri rendelkezés nyomán április 30-án mind a négyen elhagyhatták a kistarcsai internálótábort.³² (A hivatalos megbocsátás ellenére Lóránt Gyula az államvédelem látókörében maradt, és személyi dossziét is nyitottak rá. Ez nem maradt fenn, ugyanis az 1956. október 23. előtti napokban a BM Belső Karhatalom Elhárító Osztálya tanulmányozásra kikérte a BM irattárából, és a forradalom alatt, október 25-én a többi operatív anyaggal együtt megsemmisítették.)³³

A „civiliek” nem úszták meg ilyen könnyen. Kőrösi István két kérelmet is beadott rendőrhatalósági őrizetének megszüntetésére, arra hivatkozva, hogy nem akart kiszökni, pedig egy éve nincs állása, és az Amerikában élő apja többször is hívta magához. A vallomásaival szemben azt is állította, hogy a kiszökni kívánó labdarúgókhoz semmi köze sem volt, terükről az utolsó pillanatban szerzett tudomást, és csak elkeseredésében akart velük tartani, de már megbánta a dolgot.³⁴ Édesanyja is beadott egy kérelmet, mondván, fia meggondolatlanságból cselekedett és az internálásban eddig eltöltött idővel megbűnhődött tettéért. Az asszony joggal hivatkozhatott arra is, hogy az ügyben ugyancsak érintett négy futballistának már megbocsátottak, megszüntették az internálásukat, sőt a játékengedélyüket is visszakapták. A kérelmező szerint ez is bizonyítja, hogy nem komoly ügyről van szó.³⁵ A fellebbezéseket azonban június elején elutasították.³⁶ Ezzel szinte egy időben Bakó Mihály is kérvényezte az internálásának megszüntetését. Azt állította, hogy ő nem akart kiszökni az országból, kizárólag Lóránt Gyula rábeszélésére vállalta el, hogy átviszi őket a határon. Ő is hivatkozott arra, hogy a focistákat szabadon engedték, illetve megemléstette, hogy új földhözjuttatottként, dolgozó parasztként keresi a kenyerét.³⁷ A hatóságok azonban az ő kérelmét is elutasították.³⁸

Kőrösi István és Bakó Mihály végül szeptember 8-án hagyhatta el a kistarcsai internálótábort, de – a hónapokkal korábban szabadult focistákkal szemben – rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték őket.³⁹ Kőrösi rövidesen újra a politikai rendőrség látókörébe került. 1949. december 3-án a Szentgotthárd és Szombathely között közlekedő vonaton igazoltatták, és mivel a határőrök szerint nem tudta igazolni, miért akar Körmendre utazni, illegális határátlépési kísérlet miatt őrizetbe vették. A BM ÁVH Szombathelyi Osztá-

lya, tekintettel arra, hogy hasonló kísérletért már internálva volt, azzal gyanúsította, hogy ki akart szökni az országból.⁴⁰ Kőrösi tagadta ezt, és a bíróság is felmentette a tiltott határátlépés vádjá alól.⁴¹ Az állambiztonság ennek ellenére úgy tartotta nyilván, mint aki kétszer is tiltott határátlépést kísérelt meg Ausztria felé.⁴² Kőrösi 1950 márciusában még rendőrhatalósági felügyelet alatt állt.⁴³

Közismert, hogy az ügyben érintett labdarúgók közül később többen is elhagyták az országot. Az 1951-ben a Csepelbe, két év múlva kényszerből a Honvédba igazoló Czibor Zoltán, valamint az 1950-től a Dózsában védő Henni Géza egyaránt 1956-ban ment ki; előbbi Spanyolországban, utóbbi az Egyesült Államokban telepedett le. Lóránt – immáron edzőként – 1963-ban érvényes turistaútlevelemmel Ausztriába utazott, és nem tért vissza. A rendőrség kezdetben elfogadta feleségének magyarázatát, miszerint férje csupán az Magyar Labdarúgó Szövetség (MLSZ) vezetésével meglévő rossz viszonya miatt ment ki munkát keresni, és még 1964 áprilisában is úgy látták, „disszidálás, disszidálási szándék nem merült fel”.⁴⁴ Lóránt útlevele 1964 októberében lejárt, a BM III/3., vagyis az útlevelesztály mégis csak egy év elteltével kérte a BRFK állambiztonsági szervét, hogy indítsa meg ellene az eljárást.⁴⁵ Bár évekkal később is úgy tervezte, hogy miután összegyűjt kellő pénzt, hazatér,⁴⁶ erre nem került sor: másfél évtizedig különböző nyugatnémet klubcsapatok trénerként dolgozott, majd a görög PAOK edzőjeként hunyt el 1981-ben.

A harmadik történet a legközismertebb. Az Államvédelmi Hatóság 1951. március 1-jén a BRFK helyettes vezetőjétől, Kovács Gyula ezredestől értesült Szűcs Sándor labdarúgó szökési tervéről. Február 28-án a bűnügyi rendőrség disszi-

dálási részlegének ügynöke, Kovács József jelentette, hogy előző nap összefutott Kovács Erzsébet énekesnővel, akit még 1950 nyarán, Hévízen ismert meg, és aki tudja róla, hogy embercsempészéssel foglalkozik. A nő találkozót kért tőle, így felhívta a lakására. Kovács Erzsi arra kérte, hogy segítsen neki és barátjának, Szűcs Sándor rendőr főhadnagynak, a Budapesti Dózsa élvonalbeli játékosának külföldre jutni. Másnap, immár hármasan, újra találkoztak egy Teleki Pál utcai⁴⁷ vendéglőben. Az ügynök kezdetben szabadkozott, félt attól, hogy a rendőrtiszt lebuktatja, Szűcs azonban arra hivatkozott, hogy csak az Újpest játékosaként, akarata ellenére került a Dózsához, és ezúton a rendőrségre, de nem érdekli ez, és szívből utálja az egész rendszert. A futballista szándékának komolyságát bizonygatta, és elmondta, mindenképpen Nyugatra akar menni, akár úgy is, hogy a válogatottal kimegy Ausztriába, és ő kint marad. Előadta, hogy barátján, Zsengellér Gyulán keresztül 10 000 dolláros ajánlatot kapott Olaszországból, miközben itthon legfeljebb 3000 forintot tud megkeresni. Hogy a csempész bizalmát elnyerje, állítólag megmutatta neki igazolványait, szolgálati fegyverét, és még olyan ügyek iratait is, amelyekben nyomozott.

Március 1-jén dél körül újra találkoztak a fenti vendéglőben: ez alkalommal a hamis útlevélhez Szűcsék két fényképet adtak Kovács Józsefnek, és megállapodtak abban, hogy fejéenként 15 000 forintot fizetnek neki a kiszöktetésért. (Az igazolványok megszerzésére előre kért 2000–2000 forintot, míg az osztrák „inspektornak” 1500 schillinget kell majd fizetni.) Az anyagi fedezet meglétét bizonyítandó Szűcs állítólag kendőbe csavart ékszereket mutatott Kovácsnak. A futballista közölte azt is, hogy játékos társa, Deák Ferenc (szintén rendőrtiszt), egy volt gyárigazgató, valamint egy másik tiszt társa is ki akar velük menni, de utóbbinak valószínűleg nem

lesz rá pénze. A három férfi fényképét még aznap délután el fogják juttatni hozzá. Az ügynök szerint Szűcs elmondta: „az utazáshoz pisztolyt visz magával, és ha lebukik, anélkül nem adja meg magát, hogy 2-3 embert el nem tesz láb alól”. A labdarúgó úgy tervezte, hogy kintről támogatni fogja itt hagyott családját.⁴⁸

Ez utóbbi találkozót már az ÁVH is szemmel tartotta: egy államvédelmi alhadnagy egy írnoknövel az oldalán érkezett a vendéglőbe, végignézték a két férfi és a nő élénk társalgását. Sokat nem hallottak belőle, mert halkán és összebújva beszélgettek. Szűcsék távozása után az ott maradó férfi előbb az ajtónál, majd kint az utcán, végül a helyiségben is alaposan körülnézett, és csak ezt követően távozott.⁴⁹ Egy ávós főhadnagy jelen volt Kovács József és Szűcsék délutáni találkozásán is. Erre a Rákóczi út és az Akácfa utca sarkán lévő úgynevezett Keszey-féle vendéglőben került sor. Kovács Erzsi a bejáratnál ült, amikor bentől kijött Szűcs Sándor, rövid ideig beszélgettek, majd a férfi visszaindult a belső terembe. Közben megérkezett Kovács József, így a nő Szűcs után kiáltott: „Sanyi, gyere vissza”. Mindhárman leültek az asztalhoz, és halkán beszélgetni kezdtek.⁵⁰ A focista átadta az előre kért 4000 forintot, és azt mondta, hogy a másik három ember fényképét az ügynök nagytilaji címére fogja elküldeni. Megállapodtak abban, hogy március 3-án, szombaton újból találkoznak és megbeszél-lik az utazás részleteit. (A tervek szerint vasárnap este a bécsi expresszrel indulnak útnak.) Az ügyért felelős Kőműves László államvédelmi hadnagy, a katonai elhárítás beosztottja azonnal intézkedett: a bűnügyiektől átvett ügynököket arra utasította, hogy utazzon Nagytilajba a fényképekért, majd 3-án, szombaton délben a 2-es számú konspirált lakásban megbeszéli a pontos útvonalat.⁵¹ Az államvédelem immár úgy látta, „a disszidálási szándék bemérhetőnek tekinthető”.⁵²

Szombaton csak Kovács Erzsi találkozott az ügynökkel, és abban állapodtak meg, hogy március 4-én délután a Gel-
lért Szállóban újra összejönnek. Kovács József azt ígérte, hogy olyan személyautóval fogja kivinni Szűcséket, amelyet ő vezet majd. (Ezek szerint lemondtak a bécsi expresszről.) A megbeszélte időpontig azonban nem sikerült járművet szereznie, ezért az ÁVH segítette ki: saját gépkocsijukat adták oda sofőrrel együtt. A futballista és az énekesnő azonban hal-
lani sem akart arról, hogy a vezető is velük menjen: először pénzt ajánlottak neki, hogy maradjon Pesten, majd fenye-
getni kezdték, hogy börtönbe csukják, végül Szűcs azt ter-
vezte, hogy látszólag beleegyeznek abba, hogy a sofőr velük menjen, de Budapest határában leütik és kirakják az autó-
ból. Az ügynök arra hivatkozott, hogy a tulajdonos – egy OTI-főorvos, hazudta – előtt személyesen ő felel a mér-
gező drága angol gépkocsiért és a vezetőjéért, ezért végül elküldte az autót. Abban állapodtak meg, hogy Kovács József másnap délutánig megpróbál másik járművet szerezni, amit ő vezet majd, illetve abban is, hogy az indulás előtt még egyeztetnek a Teleki utcai vendéglőben. Az ügynöknek azonban – erről természetesen Szűcsék nem tudhattak – előtte be kell iktat-
nia még egy megbeszélést: a 2-es számú konspirációs lakás-
ban Kőműves hadnagytól kap majd eligazítást.⁵³

Március 4-én az ügynök találkozott Szűcs Sándorral, aki közölte, hogy sem Deák, sem a másik rendőrtiszt, sem pedig a gyárigazgató nem tart velük, helyettük Kovács Erzsi egyik ismerősének a 19 éves lánya, Engel Erika utazik majd. A lab-
darúgó azt is elmondta: „Amennyiben valami történne vele és lebuknának, akkor, ha mást nem, saját magát lőné agyon, de élve »ezeknek« a kezébe nem akar kerülni.” Megegyeztek, hogy másnap délután 6-kor indulnak a Szinyei Merse utcából. Másnap az ügynök tájékoztatta tartótisztjét, hogy egy Tatra

gyártmányú, négyszemélyes, kávébarna színű autóval utaznak majd; a tiszt közölte Kováccsal, hogy az utolsó eligazítást fél 5-kor fogja megkapni.⁵⁴

Úgy tűnt, minden sínen van, olyannyira, hogy március 4-én este Szűcs azzal köszönt el játékosársaitól: „remélem, szép emlék lesznek nektek, és gondolni fogtok rám”. Ezt az egyik jelen lévő sportoló azonnal jelentette Veres József belügyminiszter-helyettesnek és Ratulovszky Jánosnak, a BRFK vezetőjének, akik Kovács Gyula ezredesen keresztül elrendelték Szűcs figyelését. Emlékezhetünk rá, ő volt az, aki legelőször informálta az államvédelmet Szűcsék szökési tervéről: azóta az ÁVH alkalmi informátoraként dolgozott. Az ávósok úgy állapodtak meg vele, hogy a rendőrség egyetlen lépést sem tehet az ügyben, Kovács ezért leállította a figyelést (amelynek lefolytatására pedig hivatali feletteseitől utasítást kapott!), csupán a sportolók szokásos ellenőrzését tartották meg, amelyből kiderült, hogy Szűcs otthonában aludt. Az ezredes közölte beosztottaival: ha a fenti esetről bárki bármit elfecseg, katonai ügyészség elé állítja az illetőt.⁵⁵ (A Dózsa játékosait rendszeresen ellenőrizték, hogy otthon aludtak-e. Március 2-ára virradóan például Szűcs a lakásán kívül töltötte az éjszakát; Deák Ferenc is, ő azonban igazolni tudta, hogy szolgálatban volt.)⁵⁶ Az indulás előtt Kőműves hadnagy egyeztetett Kovács Józseffel, aki elmondta: a csapat (Szűcs Sándor, Kovács Erzsi és a fiatal lány) menetkészen várják az indulást. A már kézhez kapott 4000 forinton felül az induláskor még 2000 forintot kap, a fennmaradó 39 000 forintot pedig a lány anyjánál helyezik letétbe, azt másnap fogja felvenni, miután „közli, hogy az utazásuk sikeresen véget ért”. Szűcs olyanok nevét is át fogja adni, akik szintén ki akarnak szökni az országból; köztük állítólag több ismert színművész is van.⁵⁷ Az ÁVH-n ekkor már megszületett a döntés Szűcs és két társa őrizetbe

vételére, a Kertész Károly államvédelmi alhadnagy által jegyzett javaslat ugyanis az 5-e délutáni értesülésekről már nem tett említést.⁵⁸

A szökevények elfogására március 6-án hajnalban került sor, Nárái és Pornóapáti között. Az ávósok ez előbbi községtől két és fél kilométerre várták az autót, amely három óra után ért oda. Felszólításra az utasok kiszálltak, semmilyen ellenállást nem tanúsítottak, mintha nem vették volna komolyan az igazoltatást. Kiderült, hogy az ügynökön kívül négyen ültek a kocsiban: a futballista, az énekesnő, Engel Erika, valamint egy Fiatal József nevezetű villanyszerelő. Az igazoltatás és a motozás során előkerült Szűcs csőre töltött szolgálati fegyvere. A szökevényeket gyalog Szombathely felé indítottak, onnan rövidesen egy gépkocsi érkezett, amely beszállította őket az ÁVH Szombathelyi Osztályára. Itt röviden kihallgatták őket; az útjuk céljáról mindenki mást közölt. Letartóztatásukat általában egykedvűen fogadták, egyedül Szűcs Sándor emelt kifogást ellene, arra hivatkozva, hogy rendőrtiszt esetében ehhez miniszteri engedély lenne szükséges. Az elfogott személyeknél néhány száz forintot leszámítva nem találtak értéktárgyat, de Kovács Erzsi csomagjában négy angol–magyar szótárt találtak, Kovács József pedig 19 dollárt, egy Napóleon-aranyat és egy régi magyar arany tizkoronást adott elő, amelyet állítólag Engel Erika anyjától kapott azzal, hogy a határon átérve adja át a lánynak.⁵⁹

Az ügynök szerint Fiatal Józsefről közvetlenül az indulás előtt derült ki, hogy velük tart. Az ezáltal jelentősen megnőtt tarifából előre összesen 8000 forintot kapott kézhez, míg a fennmaradó 52 000 forintért Engel édesanyjához kellett mennie. Az természetesen fel sem merült, hogy Kovács Józsefet is letartóztatják: tartótisztje március 7-én este nyolc órára találkoztatja meg vele a már jól bejáratott 2-es

számú konspirációs lakásban.⁶⁰ Az ügynököknek nem voltak fenntartásai, és jelentkezett az asszonynál a letétbe helyezett pénzért azzal, hogy „sikeresen átadta az osztrák inspektor-nak Szűcsöt és társait, és kéri az összeget, amiben megállapodtak”. Kiderült azonban, Kovács az ávósoknak legalábbis ezt mondta, hogy Szűcs és Kovács Erzszi egy fillért sem hagytak ott, a nő csak a lányáért és Fialat Józsefért járó pénzt tudja kifizetni; első részletben 8000 forintot adott át Kovács Józsefnek – amit ő az ÁVH-nak továbbított.⁶¹ (Kovács tovább folytatta üzelmeit, amiről a Szűcs-ügy iratai közé keveredett két jelentés is árulkodik. Az egyik szerint Horváth Jenő zeneszerző kérte meg, hogy szöktesse ki őt és Major Tamást (!), míg a másikban arról számol be, hogy a Teleki Pál utcai vendéglőben – ezek szerint ez volt a törzshelye – találkozott egy nagykereskedővel és egy bírósági tanácselnökkel, akik szintén el akarják hagyni az országot.)⁶²

Időközben megkezdtek a Budapestre szállított „szökevények” kihallgatását (mindannyiuktól két jegyzőkönyvet vettek fel). Szűcs Sándor elmondta, hogy 1950 nyarán Hévízen ismerte meg Kovács Erzsébet énekesnőt, és rövidesen szerelmi kapcsolat alakult ki közöttük. Mivel mindketten házasok voltak, és a rendőrségnél rossz szemmel nézték a kapcsolatukat, elhatározták, hogy külföldre szöknek, mert csak ott lehetnek boldogok. Mégis, amikor február 28-án összefutottak az énekesnő ismerősével, Kovács Józseffel, és kiderült, hogy embercsempész, Szűcs első gondolata az volt, hogy beugratja a férfit, majd letartóztatja, hogy a felettesei előtt a rendőrségen jó színben tűnjön fel. Miután azonban Kovács Erzszi beszélt a férfival, és megegyezett vele, már nem akarták lebuktatni Kovács Józsefet, hanem elhatározták, hogy valóban kiszöknek az országból. A futballista szerint a férfi vetette fel, hogy szerezzenek még olyan embereket, akik disszidálni akarnak,

mert csak csoportot érdemes átvinni a határon; ha fel tudnak ilyeneket hajtani, akkor 4000 forintért kiviszi őket. Ő azonnal egyik ismerősének a lányára gondolt, aki végül vállalta, hogy velük tart. (Most tehát szóba sem került Deáknak és a másik tisztársának a neve.) A március 4-re tervezett út azonban elmaradt, mert a gépkocsi elromlott, így a következő nap indultak el; közvetlenül előtte Fialat József is csatlakozott hozzájuk.⁶³

Kovács Erzsébet mindenben megerősítette a Szűcs által elmondottakat. Egyetlen mozzanat volt csupán, amelyet – legalábbis az első kihallgatásukon – egyedül Kovács Erzszi említett meg: amikor Kovács József egy alkalommal kiszállt az autóból, az ő javaslatára megegyeztek abban, hogy ha elfogják őket, azt mondják, nem is akartak disszidálni, csak az embercsempészt akarták lebuktatni, és Engelt és Fialat is csak alibiből vitték magukkal.⁶⁴ A második alkalommal már Szűcs és Fialat is említést tett a dologról, ám mindketten azt mondták, a futballista vetette fel az ötletet, és ekkor már az énekesnő is ezt állította. Engel Erika elmondása szerint azért akart kimenni, mert úgy gondolta, hogy kozmetikusként külföldön többet tudna keresni. Az indulás előtt ő vette rá ismerősét, Fialat Józsefet arra, hogy velük tartson.⁶⁵ Fialat megerősítette ezt: a lány azt mondta, csak akkor hajlandó kiszökni, ha ő is vele tart, amibe végül belement, mert már korábban is foglalkozott a Nyugatra távozás gondolatával.⁶⁶

A nyomozás ezzel be is fejeződött. A kihallgatásokat vezető Kertész Károly alhadnagy március 9-én elkészítette az összefoglaló jelentését, amely lényegében a vallomásoknak megfelelően foglalta össze a történeteket. A gyanúsítottakat az irataikkal együtt az ÁVH még aznap átküldte a Budapesti Központi Katonai Ügyészségnek.⁶⁷ A vizsgálók ezzel a maguk részéről lezártak tekintették az ügyet.⁶⁸ A katonai elhárítás azonban nem:

saját vizsgálati alosztályuk jelentésén Kutika Károly főosztályvezető a II/1., azaz a katonai kémelhárító osztály vezetőjét, Berecz János államvédelmi századost utasította: a négy elfogott személyről készítsenek feljegyzést, hogy „kicsodák, milyen származásúak, kik a szüleik, barátaik stb.”. (A jelentés Kovács Józsefet a II/1. ügynökeként nevesítette, aki az osztály illetékes megbízottjától kapott utasítás alapján vállalta, hogy úgy tesz, mintha kivinné Szűcs Lajost és Kovács Erzsit Nyugatra.)⁶⁹ A dossziében háromféle jellemzés is fennmaradt: a BRFK kapitányi nyomozócsoportjának március 16-án kelt környezetanulmánya;⁷⁰ az ÁVH-n ez alapján készített rövid kivonat mind a négyükről;⁷¹ továbbá a katonai elhárítás Kőműves László jegyezte jellemzései Szűcs Sándorról és Kovács Erzsébetéről.⁷² Ezekben a futballistát politikailag közömbös emberként írják le, aki csak a sportnak és a mulatozásnak él, míg az énekesnőt osztályidegen, kispolgári származásúként jelenítik meg, aki dizőzként ugyanilyen elemekkel tart kapcsolatot. Ezzel a II/1. Osztály is lezárta az ügyet, a letartóztatottak anyagát pedig megküldte az irattárnak.⁷³

A Budapesti Katonai Törvényszék Bajor László ezredesből és Gátfalvi Ottó hadnagyból álló tanácsa zárt tárgyalás után 1951. május 19-én hozta meg az elsőfokú ítéletet: Szűcs Sándort külföldre szökés kísérlete és tiltott határátlépés előmozdítása miatt kötél által végrehajtandó halálbüntetésre, tiltott határátlépés kísérlete miatt Kovács Erzsébetet négy-, Fiatal Józsefet kétevi börtönre, míg Engel Erikát másfél évi fogházbüntetésre ítélte. A disszidálási kísérlet ötödik résztvevőjének, Kovács Józsefnek a felelősségre vonása fel sem merült, még tanúként sem hallgatták meg, noha a tevékenysége a tényállásban is szerepelt. (Vagyis amíg Kalocsay Géza csak azért töltött hosszú hónapokat internálótáborban, mert állítólag ki akart szöktetni egy válogatott futballistát, miközben a határ közelébe sem jutot-

tak, addig a rendőrséggel, majd az államvédelemmel együttműködő embercsempész büntetlenül megúsza.) A bíróság nem fogadta el Szűcs védekezését, miszerint ő csak a barátnőjét akarta kiszöktetni, egyébként le akarta leplezni Kovács Józsefet, mert semmi erre utaló intézkedést nem tett.

A futballistát egy nyilvánosan ki nem hirdetett, titkosított jogszabály, az Elnöki Tanács 1950. évi 26. törvényerejű rendelete alapján ítélték el. Ez kimondta, hogy a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó személyeket, köztük a rendőrség tagjait külföldre szökés vagy annak kísérlete miatt életfogytig tartó börtönnel, minősített esetben, például ha erre felfegyverkezve került rá sor, halállal kell büntetni.⁷⁴ A hadbírók úgy látták, hogy nem érdemes a nevelésre az, aki rendőri esküjét megszegve („különösen a mai nemzetközi helyzetben”) külföldre szökik, és „személyes érdekeit, körülményeit, szerelmi ügyét hazája iránti köteleességteljesítésének ilyen mértékben fölé rendeli”. A többi vádlott esetében – a vádtól eltérően – azért nem alkalmazták a titkos rendeletet, mert polgári személyként nem bírhattak tudomással a jogszabályról, és nem voltak Szűcs rokonai. Ennek azért volt jelentősége, mert a rendelkezés értelmében az elkövető hozzátartozóját akkor is öt év börtönnel kellett büntetni, ha előzetesen semmit sem tudott a büntettről. Az énekesnő esetében nem, a másik két vádlottnál viszont találtak enyhítő körülményeket (a lány elhatározásában szerepe volt anyjának, a férfinál pedig figyelembe vették családi körülményeit). A bíróság fontosnak tartotta kinyilvánítani: „a határ tiltott átlépése nyugat felé önmagában is *politikai állásfoglalást* jelent, amit a büntetés kiszabásánál figyelmen kívül hagyni nem lehet”.⁷⁵

Rendkívül gyorsan, alig egy hét múlva megszületett a jogerős ítélet is. A Katonai Főtörvényszék Kádár Pál alezredesből és Radó Zoltán őrnagyból álló tanácsa lényegé-

ben jóváhagyta az első fokon kiosztott büntetéseket, azzal a különbséggel, hogy Engel Erika esetében is börtönbüntetést szabott ki, mivel a lány már nem volt fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor. A bíróság a bizonyítékok alapján megállapította, hogy Szűcsnek tudomással kellett bírnia a 26. számú törvényerejű rendeletről, ugyanis a Dózsa rendőrtisztte avatott játékosai 1950 júliusában, a Bajcsy-Zsilinszky laktanyában tanfolyamon vettek részt, és a tanalakulat parancsnoka kihirdette a fogszabályt a hallgatók előtt. Szűcs a főtörvényszék előtt azt állította, hogy nem emlékszik, kihirdették-e előtte a rendeletet, de azt tudta, hogy a külföldre szökés hazaárulás, amelyért halálbüntetés jár.⁷⁶ Az ítéletet 1951. június 4-én hajtották végre Szűcs Sándoron. (A másik három elítélt az 1960-as években mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.⁷⁷ Engel Erika egyébként 1956 után elhagyta az országot.⁷⁸)

A Szűcs-ügyről az államvédelmi iratok alapján megalkotható történet több ponton eltér attól, amelyet évtizedekkel később Kovács Erzsi adott elő *Rejtély* címmel megjelent visszaemlékezéseiben. Ebben például az énekesnő azt állítja, hogy korábban nem ismerte az embercsempészt (egyik zenészkollégája ajánlotta nekik 1951 elején), mint ahogy a velük tartó fiatal lányt sem (a nevét nem említi könyvében). Emlékei szerint Kovács Józseffel az EMKE kávéházban találkoztak, és ő volt az, aki rábeszélte Szűcs Sándort, hogy a szökéskor vigye magával a szolgálati fegyverét. A jelentésekben arról sincs szó, hogy amikor az autó, amellyel eredetileg a szökést tervezték, elromlott, és a Kovács József újat szerzett, annak tulajdonosát az énekesnőnek kellett rábeszélni arra, hogy adja nekik kölcsön. A részletekben tapasztalható kisebb-nagyobb eltérések ellenére azonban a két történet alapvetően megegyezik, és utólag még Kovács Erzsi

is arra jutott, hogy az ÁVH Kovács József hathatós közreműködésével törbe csalta őket. Konkrét mozzanatok szintjén is előfordulnak egyezések. Az asszony emlékezetében megmaradt például, hogy új autót kellett találniuk, és arra is ráhíbázott, hogy a sofőr egy ávós volt. Vagy: Kovács Erzsi szerint az embercsempész azt mondta nekik, hogy Nagytislajnál fogják átlépni a határt (csak emlékeinek papírra vetésekor nézte meg, hogy a falu nem is a határnál fekszik); habár pont ő nem, Engel Erika és Fiatal József azonban a kihallgatásaik során ugyanezt állították.⁷⁹

A visszaemlékezés alapján a vizsgálat sokkal tovább tartott, mint arra a fennmaradt iratokból következtetni lehet. Míg utóbbiak alapján a szökevényeket az elfogásuk után három nappal már át is adták az ügyészségnek, addig az énekesnő arról számolt be, hogy napokon keresztül vallatták őket, és ő csak azután volt hajlandó beismerni a disszidálási szándékot, amikor egy titokban eljuttatott cetlin Szűcs Sándor erre kérte. Ami lényeges: Kovács Erzsi szerint kihallgatásai során a pszichikai nyomásgyakorláson túl fizikailag is bántalmazták.⁸⁰ Az eljárás irataiban ennek sincs nyoma, amivel természetesen nem azt akarom mondani, hogy ez nem is történt meg. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a Szűcsék ügyében intézkedő Kőműves László hadnagyot 1953-ban – majd miután 1956-ban visszavették a testületbe, 1962-ben ismét – azért bocsátották el az állambiztonságtól, mert 1951-ben rendkívül durván bántalmazott egy alaptalanul gyanúsított, koncepciós perben elítélt, később rehabilitált rendőrtisztet.⁸¹ Ez viszont nem jelenti azt, hogy teljes bizonyossággal kijelenthessük: Szűcsékkal szemben is így járt el.

A második világháború előtt természetesnek számított, hogy a labdarúgók más országok csapataihoz szerződjenek (még

ha a külföldi igazolások nem értek is el olyan mértéket, mint manapság).⁸² A helyzet 1945 után sem változott meg gyökeresen, legalábbis nem azonnal. Láthattuk, hogy az 1930-as években Franciaországban játszó Kalocsay Géza a második világháború után egy kassai klubnál lett edző, és onnan Nyíregyházára vezetett az útja. Kubala szintén Csehszlovákiában, míg Lóránt Romániában talált magának csapatot (előbbi még válogatott is volt kint), majd pár év után Magyarországra szerződtek. 1948-ban azonban lassan bezáródnak a határok a futballisták előtt is. Áprilisban Sárosi György még viszonylag simán elhagyhatta az országot (távozását előre bejelentette az FTC elnökének), a következő év elején azonban Kubalának és Mariknak már titokban kellett kiszökniük. És így akartak távozni Lóránték is. Ekkor már hatályban volt az 1948. évi XLVIII. törvénnyel elfogadott úgynevezett harmadik büntetőnovella, amelynek a 48. §-a a tiltott határátlépés kísérletét is bűncselekménynek minősítette. A focisták szerencséjére azonban rájuk nem alkalmazták a jogszabályt, és elkerülték a többéves börtönt az ügyben szereplő „civilék” is. Csak míg a labdarúgók másfél hónapot töltöttek az internálótáborban (Lóránt még annyit sem), addig a két civil ugyanazért több mint öt hónapot: a különbség pontosan megmutatja, hogy a hatalom számára mennyivel ért többet egy élvonalbeli játékos egy „átlagembernél”.

A szökevényeket a futballisták esetében a profizmus felszámolásából fakadó félelmek motiválták. A második világháború után leginkább a szocdemek helyezték a sportpolitika középpontjába a profizmus eltörlésének a jelszavát, amit akkor a kommunisták még nem támogattak.⁸³ A hivatásos, futballból élő futballista státusza tehát 1945 után is fennmaradt. Mint a *Népsport* Kubala és Marik szökésével kapcsolatos vezércikke is fogalmaz, a két labdarúgó annak a kapitalista sportnak a terméke, amelynek a hagyományai 1945 után is tovább éltek: a pénz uralma

érvényesült és hatalmas összegek röpködtek. A sportlap szerint azonban eljött az idő a múlt maradványaival való szakításra: véget kell vetni a „sportkufárok, a sporttőkések, a játékosügynökök, a munkakerülők” korszakának, és „puritán szellemet” kell teremteni a futball és a sport világában. A két labdarúgót „levitézlett” elemekkel – emigráns politikusokkal, tőkésekkel, értelmiségiekkel – állították egy sorba: „Jól beillik ebbe a gárdába az a falelkű, dolgozni nem szerető, önmagát minél többször eladni akaró, csak a pénz után érdeklődő profifutballista [így!], aki – nagyon helyesen – felismerte, hogy ennek a típusnak a korszaka Magyarországon véglegesen befejeződött.” A cikk a profi státuszukhoz ragaszkodó labdarúgókat munkakerülőknek állította be, akik csak „az üres, léha, naplopó” életet kedvelik, és tisztességes munka nélkül akarnak megélni.⁸⁴ (A Vasas is arra hivatkozva zárta ki Kubalát és Marikot, hogy nem voltak hajlandók elfogadni azt az állást, amit a klub felajánlott nekik, és inkább külföldre szöktek.)⁸⁵

A sajtó alapvetően a Vasas és általában a magyar labdarúgás megtisztulását elősegítő mozzanatként tárgyalta a két futballista külföldre távozását. „A Vasas igazi megerősödését nem az jelentette, amikor a két sportkalandort leigazoltatta [így!], hanem az a pillanat jelenti, amikor tőlük megszabadult és a Vasassal együtt az egész magyar labdarúgósport is” – írja a szakszervezetek lapja.⁸⁶ A *Népsport* egy villamoson „elkapott” beszélgetésről számolt be, amely szerint a szurkolóknak sem hiányoznak a kiszökött játékosok, mert nem volt Vasas-szívük soha, csak a pénzért játszottak ott.⁸⁷ A sportnapilap egy szatirikus rajzot is közölt a két focistáról, akik egy fotelben terpeszkednek, pohárral a kezükben, láthatóan spiccesen, miközben a sajtónak nyilatkoznak; az újságírók döbbent arckifejezéssel, elkerekedett szemekkel tekintenek rájuk. A képaláírásból kiderül, miért: „Az urak el sem kép-

zelik, milyen kegyetlen sorsot szántak nekünk a vasfüggöny mögött. Azt akarták, hogy dolgozzunk!!”⁸⁸ Ugyanebben a számban egy szintén szatirikusnak szánt, fiktív – bár ezt természetesen nem jelzik – tudósítás is megjelent Kubala és Marik Olaszországba érkezéséről, amelyben magyarságukat pénzért feladó személyeknek állítják be őket.⁸⁹

A sajtó nagy teret szentelt Lóránték ügyének is. (Kalocsay Géza internálása nem kapott nyilvánosságot, ami érthető, hiszen akkor még viszonylag ismeretlen, éppen állás nélküli, előtte egy vidéki csapatnál dolgozó fiatal edző volt csupán.) Március 11-én a *Népszava*, 12-én a *Szabad Nép*, a következő nap pedig a *Népsport* közölte, hogy a Vasas kizárta Lóránt Gyulát, míg Illovszky Rudolfot dorgálásban részesítették. A szakszervezeti lap szerint erre a játékosértekezleten elhangzott javaslat alapján került sor, és aztán a klub vezetése is elfogadta. Az újságok a Kubalának távozásával megkezdődött tisztulási folyamat részeként állították be a történeteket, a konkrét kiváltó okuk nem derül ki (mint ahogy a *Szabad Nép* rövid híradásából sem). Egyedül a sportnapilap közölte, hogy a fegyelmi intézkedésekre – a játékosok antidemokratikus és sportszerűtlen magatartásán felül – mi miatt került sor: „(Lóránt) Idégen volt a Vasas családban, vagy ahogyan Szabó László elnök mondta, ellenség. Az utóbbi hetekben is bebizonyította, hogy a klubhűségnek egy szikrája sincs benne. Ezek azok a »sportemberek«, akik képesek a hazájukat is elhagyni, hogy a magyar nép ellenségei külföldön felhasználják őket, ellenséges ügynökökké züllesszék.”⁹⁰ A *Népszava* és a *Népsport* annak a reményének is hangot adott, hogy a Vasas példamutató kezdeményezését a többi klub is követi majd. Ez így is történt: pár napon belül az FTC Kérit és Mészárost, az Újpest pedig Egresit zárta ki a tagjai sorából (Nemsokára aztán internálótáborba kerültek).⁹¹ A Fradi emellett szigorúan megdorgálta Hennit és Czi-

bort, míg Kőrösi Istvánt örökre eltiltották az Üllői úti pálya látogatásától.⁹² A „Lóránt-féle kalandtruppal való kapcsolatuk miatt” a Csepel dorgálásban részesítette Keszthelyit és Rédeit, a MATEOSZ pedig felfüggesztette Grosics és Zsolnai játékjogát, de a próbaidő leteltével – ami ezek szerint pár nap lehetett csupán – vissza is adták nekik.⁹³

Az ügy súlyát jelzi, hogy a párt központi lapja terjedelmes publicisztikát is szentelt neki. Az írás szerint az utóbbi időben az imperialisták ügynökei több magyar sportolót is külföldre csábítottak. Ebbe a sorba illeszkedik a futballisták esete is: „Az történt, hogy külföldről irányított budapesti »megbízottak« magyar labdarúgókat szemeltek ki áldozatul, és felelőtlen ígéretésekkel igyekeztek őket hálójukba keríteni, csak azért, hogy ezzel a magyar népi demokrácia sportjának súlyos károkat okozzanak.” A külföldi ügynökök mesterkedésein túl azonban – mutat rá a lap – azt is látni kell, hogy a játékoscsábítási akció szervezői a magyar élsportolók közül kerültek ki, és váltak ezáltal a külföldi reakció szövetségeseivé – utalva a négy, fentebb megnevezett focista szerepére.⁹⁴ A pártlap kiemelte, hogy az ügynökök elsősorban a Ferencváros kiválóságaira vetettek szemet (hogy ezzel szétzüllesszék „a legnagyobb magyar futballegyesületet”), név szerint is megemlítve Hennit, Rudást, Lakatot, Deákot és Czibort. Más kérdés, hogy a felsoroltak többsége pár év múlva már nem volt az időközben Budapesti Kinizsire átkeresztelt egyesületnél: felső döntésre Henni és Deák a Dózsa, Czibor pedig – a Csepel érintésével – a Honvéd csapatához került. Abban, hogy a fegyveres testületek vetettek szemet az FTC játékosaira, a kommunista lap már semmi kifogásolnivalót nem talált.

A következő napokban – az ügy kapcsán – folytatódott a profizmussal szembeni kampány. A *Népszava* hasábjain Nádas Adolf, az FTC ügyvezetője fejtegette, hogy csak azok

a játékosok „tántorodnak meg”, akiknek semmilyen egyéb elfoglaltságuk nincs, a Fradiban azonban nincsenek „henye és semmittevő” játékosok, a klub labdarúgói „szinte kivétel nélkül dolgozó, komoly munkásai a magyar demokráciának”. Egyedül Kérre illett a vád, ő azonban már nem tagja a csapatnak. „A többiek azonban jól tudják, hogy a futballozás nem lehet öncél és nem lehet szerencsejáték.”⁹⁵ A Vasas új vezetése azért bírálta elődjét, mert az a többi klubbal versenyezve próbált összevásárolni „márkás”-játékosokat, a nevelésükre viszont nem fordítottak gondot, a csapatot csak a közös gazdasági érdek tartotta össze. Kubala, Marik és Lóránt távozásával azonban új szellem költözött a csapatba, az itt maradó játékosok készek a szocializmus építéséből kivenni a részüket.⁹⁶ A profi labdarúgók anyagiassága ostromozásának részeként a sajtó hálátlannak állította be a kiszökni kívánó focistákat, akik az egyszerű dolgozókhöz képest jól éltek, mégsem voltak elégedettek a sorsukkal. „Talán éheztek?” – tette fel a kérdést a *Népsport*. „Őt nem érdekelte a dolgozók nagy erőfeszítése, az újjáépítés lüktető irama. Egyéni céljai mellett minden eltörpült” – írták Lórántról, akiről azt is közölték: a kapott pénzből 15 holdnyi szőlőt és egy hatszobás villát tudott vásárolni. (Vallomásában ennél kisebb ingatlanokról számolt be.) Kéri a MÁVAG játékosaként még szorgalmasan dolgozott, de a Ferencvárosban megváltozott, nem akart részt venni a „termelőmunkában”, mint ahogy Mészáros és Egresi sem. Utóbbit azért is hálátlannak nevezték, mert sváb származású családját csak az ő sportérdemeire tekintettel nem telepítették ki az országból. A lap szerint, ha a labdarúgók, valamint Kőrösi István pesti „aszfaltvagány” gonosz terve sikerül, a bajnokság megnyerése előtt álló Ferencváros szétesett volna.⁹⁷ Amikor pár hónap múlva – felső döntés eredményeképpen – valóban szét is esett, természetesen a *Népsport* sem kesergett ezen.

A sportnapilap május 1-jén számolt be arról, hogy Kádár János belügyminiszter rendelete alapján megszüntették Lóránt, Kéri, Mészáros és Egresi internálását (arról, hogy egyáltalán internálva voltak, a nagyközönség ebből a híradásból értesülhetett).⁹⁸ Két hét múlva, egészen pontosan május 16-án az MLSZ elnöksége – a népfront választási győzelmére hivatkozva – amnesztiában részesítette a négy labdarúgót, és visszaadta a játékjogukat. Ennek kapcsán a Vasas szakosztályvezetője elmondta: Lóránt megkövette csapattársait, és megígérte, hogy a jövőben a Vasas színeihez méltóan fog viselkedni.⁹⁹ A korabeli újságolvasó fejében nem kis zavart okozhatott a hír, hiszen a sajtóban hetekig arról volt szó, hogy a szocialista sportéletbe beilleszkedni képtelen pénzéhes naplopókat ki kell zárni onnan. (Megjegyzem, az amatőrizmust az ÁVH-nak is szoknia kellett: Lóránt Gyula 1949. március 7-i jegyzőkönyvében foglalkozásaként még azt tüntették fel, hogy *labdarúgó*, a március 23-iban viszont már azt, hogy *gazdálkodó*.¹⁰⁰) Az amnesztiával viszont a futball megtisztulásáról pufogatott frázisok hiteltelenné váltak. Persze lehet azt mondani, hogy ezek csak szavak, ám egy olyan rendszerben, amelyben óriási szerepe volt a propagandának, nem lehet lebecsülni a frázisok erejét. A nyilvánosság előtt a *Népsport*nak jutott az a feladat, hogy valamiféle magyarázatot adjon a történetekre. „A magyar népi demokrácia türelmes és megbocsátó. Túlzott hiszékenységgel azonban ne vádoljuk! Nem azért kegyelmezett meg a négy játékosnak, mert meggyőződése, hogy mind a négy játékos elérte a lelki tökéletesség felsőfokát. [...] Azok, akik Egresiékét kiengedték az internálótáborból, majd pedig a Népfront minden elsőprő győzelme alkalmából visszaadták a játékjogukat – lehetőséget akartak adni ennek a négy játékosnak a felemelkedésre” – olvasható az ügyel kapcsolatos publicisztikában.¹⁰¹

Kubaláék és Lóránték 1949 elején még nem tudhatták azt, amit mi már jól tudunk, és a hivatalosan amatőrre váló focisták is hamar megtapasztaltak. Azt, hogy csak papíron lesznek amatőr labdarúgók, és az általuk szállított eredmények fejében a társadalom nagyobb részéhez képest kiváltságokban fognak részesülni, amivel kompenzálhatják a profizmus eltörléséből fakadó bevételkiesést. Igaz, önmagában ez még nem tartotta volna itthon a legjobb futballistákat, Szűcs Sándor 1951-es kivégzése azonban megtette a hatását: mint arra már sokan rámutattak, 1956-ig élvonalbeli labdarúgók – legjobb tudomásunk szerint – nem kísérelték meg elhagyni az országot. A Szűcs-ügy éppen ezért nem kapott nyilvánosságot: ezzel a hatalom nem a társadalomnak, hanem az élsportolóknak kívánt üzeni.

A propaganda azt hangoztatta, hogy a szocialista magyar sport „megtisztulása” mindennél előbbre való, és az sem baj, ha ennek az eredményesség látja a kárát. A *Népsport* a Kubaláékkal kapcsolatos vezércikkében például dörgő hangon követelte, hogy minden sportágban szakítani kell a múlt maradványaival, az ugyanis nem lehet szempont, hogy valamelyik játékos hiányozni fog a csapatból: „az ilyen veszteség – nyereség”.¹⁰² Hosszabb távon viszont csakis ez lehet a sikeres szereplés záloga. Az 1949 áprilisában a csehszlovák válogatottól elszenvedett súlyos, 5:2-es vereség okait elemezve a *Népszava* arra a megállapításra jutott, hogy északi szomszédunk előbbre jár a sportélet átalakításában. „A sztárokkal való leszámolás, a helyes nevelés, a sport jelentőségének, az élsportolók kötelességének tudatosítása a bolgár labdarúgás után a csehszlovákokat [így!] is új tartalommal töltötte el. Az egészséges sportszellem emelte a Szovjetunió labdarúgócsapatját a világ labdarúgásának az élére. Az előttünk járó csehszlovák labdarúgásban is ez hozta meg a maga – még nem

teljes, de mára jelentős – fellendülését. Mi ettől még messze vagyunk, amit legélesebben jelez a közelmúltból Lóránt és társai esete. És a magyar futballban még mindig bőven akadnak Lórántok és Sárosi Györgyök. Hasonló szellemű és amellet még tudásban hátrább is álló játékosok. Ha a szellemet valóban meg akarjuk javítani, akkor ne áttaljunk ezektől akár a legridegebben is megszabadulni. Lélektelen labdaművészekre nincs szükség, kényeskedő, puha, semmi kockázatot nem vállaló zsonglőröknek a népi demokráciában nincs helyük” – olvasható az „elemzésben”.¹⁰³

A hangzatos frázisokkal ellentétben azonban a rezsím nem várhatta meg, amíg beérnek az átalakulás gyümölcsei, neki itt és most volt szüksége a sportsikerekre. A következő fejezet erről szól.

BABÉROK ÉS TÖVISEK

A bevett meghatározás szerint modern sportról akkor-tól beszélhetünk, amikortól a testedzés különböző formáit önmagukért űzik.¹ A sport – állítja Claus Tiedemann – olyan kulturális tevékenységmező, „amelyben emberek önszántukból valós vagy elképzelt kapcsolatba lépnek más emberekkel azzal a tudatos céllal, hogy fejlesszék képességeiket és teljesítményüket különösen az ügyes mozdulatok terén, és hogy összehasonlítsák magukat ezekkel az emberekkel, megfelelve a saját maguk által fölállított vagy átvett szabályoknak, annak szándéka nélkül, hogy magukban vagy másokban akarattal kárt tennének”.² A modern sport tehát nem egyéni elfoglaltság, kezdetől fogva magában hordozza a versengés motívumát, de kollektív cselekvés abban a tekintetben is, hogy jellemzően klubok keretében végzik, így a versenyek alkal-mával a sportoló nemcsak önmagát, hanem egyesületét is képviseli. Arról nem is beszélve, hogy a sportesemények tipikusan közönség előtt zajlanak, abból érzelmet váltanak ki, nemcsak a pályákon, hanem – a modern sajtónak és tömeg-tájékoztatási eszközöknek köszönhetően – azoktól távol is. Miután a versengésre nem légtüres (társadalmi) térben kerül sor, a közönség valós vagy virtuális jelenléte a sportmezőn

kívüli társas és társadalmi értékeknek a pályákon való megjelenésével jár együtt. Különösen a csapatsportágak, minde-nekelőtt a futball alkalmas arra, hogy pályára lépő együttesek különböző társadalmi entitásokat (városrészeket, városi tár-sadalmi mikrocsoportokat, településeket, régiókat stb.) kép-viseljenek, identitásuk hordozói legyenek.³

Nemzetközi szintéren természetes, bár – mint azt a klub-futball vagy a Tour de France példája is mutatja – távolról sem magától értetődő, hogy a sportolók saját országuk kép-viselésében léptek pályára. Az első nemzetek közötti fut-ballmérkőzésre már 1872-ben sor került Anglia és Skócia válogatottjai között. Az 1896-ban útjára induló modern olim-piai játékokon rajthoz álló sportolók is országuk színeiben versenyeznek, és gyakorlatilag a kezdetektől fogva számon-tartják – „nem hivatalosan” persze – a részt vevő országok éremtáblázaton elfoglalt helyét. A sport különösen az első világháború után vált a nemzeti reprezentáció eszközévé, amit mindenekelőtt a háborúban felkorbácsolódott nacionalista és sovén indulatok magyaráztak. Ennek extrém megnyilván-lásaként a győztes hatalmak, elsősorban Nagy-Britannia és Franciaország minden sportkapcsolatot megszakított a vesz-tes államokkal, és a nemzetközi sportéletből is ki akarta zárni őket. (Mint közismert, a vesztes országok, köztük Magyaror-szág, nem vehettek részt az 1920-as olimpián sem.) Emellett az első világháború után vált igazán intenzívvé a nemzetközi sportélet, megnőtt a versenyek száma, sorra alakultak a nem-zetközi sportági szövetségek, intézményesültek az országok közötti sportkapcsolatok. Fontos szerepet játszott a tömeg-kommunikációs eszközök elterjedése is, aminek köszönhe-tően a sportesemények mind szélesebb közönséghez jutottak el, így mind szélesebb körben válhatott egy-egy válogatott mérkőzés különböző nemzetek közötti összecsapássá.⁴

A sport identitáshordozó és identitásteremtő szerepét a politikai és a gazdasági élet irányítói is hamar felismerték. A politika országos szinten alapvetően három módon használhatta a sportot saját céljaira: 1. a nemzeti csapat győzelmét a propaganda szolgálatába helyezhette; 2. engedélyezhette vagy megtilthatta a csapatok indulását nemzetközi versenyeken; 3. igénybe vehette a társadalom bizonyos csoportjainak a mozgósítására, a nacionalista és xenofób érzések felkeltésére.⁵ Számunkra itt és most a legelső érdemel figyelmet. A különböző kormányzatok előszeretettel használták és használják ki a nemzeti sportsikerekben rejlő lehetőségeket – társadalmi berendezkedéstől és politikai rendszertől függetlenül.⁶ Ebből persze a sport is profitálhatott, hiszen a politikai vezetés a legtöbb esetben igyekezett megteremteni a minél sikeresebb szereplés feltételeit. (A ritka kivételek egyike Franco tábornok, aki nem volt hajlandó számottevő anyagi erőforrást biztosítani a spanyol sport fejlesztésére.)⁷

Az autoriter berendezkedésű államokban értelemszerűen jelentősebb a politika beavatkozása a sportba, ugyanis azokban a célok elérése érdekében az intézményrendszert is látványosan átalakították, részben vagy egészében államosították. Emellett a korlátozott nyilvánosságban csak a központi akarat jelenhet meg, ami azt a látszatot kelti, hogy a sportélet kizárólag a felső hatalom által hozzárendelt funkciók mentén működött ezekben az országokban. A fasiszta Olaszország és a náci Németország esetében az ország sportsikere nem csupán a nemzet erejét fejezte ki, hanem a politikai berendezkedés felsőbbrendűségét is hivatott volt propagálni. E rezsimek (és külföldi híveik) azt hirdették, hogy sikereik titka a központosított, egyféle célt szolgáló sportélet megszervezésében rejlik.

A Szovjetunió esetében sajátos kettősség érvényesült. Az 1920-as években a forradalmi internacionalizmust hirdető

szovjet állam szinte minden kapcsolatot megszakított a burzsoának és kizsákmányolónak bélyegzett nemzetközi sportélettel, és egy alternatív, „proletár” testkultúra kiépítésére törekedett. Ebben alapvetően a munkássport hagyományaira épített, noha a szociáldemokrata orientációjú sportszervezetekkel nem volt hajlandó együttműködni. A kül- és belpolitikai irányváltozások nyomán az 1930-as évek elején alapvető változás történt a sportban is. Egyrészt a népfrontpolitika meghirdetése bizonyos mértékű nyitást jelentett a Nyugat felé, ami a sportkapcsolatok élénkülésében is megmutatkozott. Másrészt a sztálini „szocializmus egy országban” program meghirdetésével a Szovjetunió lényegében lemondott arról, hogy a világforradalom bázisa legyen, és nemzetállamként kívánta felülmúlni kapitalista ellenfeleit, a sportpályákon is. Az élsport terén elért eredményeik elsősorban immár nem a nemzetközi proletariátus, hanem a szovjet állam erejét voltak hivatva jelezni. A sikeres nemzetközi szereplés érdekében viszont szükség volt a külföldi, „burzsoá” módszerek átvételére és az élsportolók profizmusának legalább hallgatóságos elismerésére. Ennek az új sportpolitikának az eredményei aztán a második világháború után, új körülmények között, a hidegháború kontextusában mutatkoztak meg igazából.⁸

Magyarországon az 1920-as évektől érvényesültek erőteljesebben azok a törekvések, amelyek a testnevelést és a sportot az állami érdekeknek, konkrétan a „nemzetnevelés” és a honvédelem céljainak kívánták alárendelni. Gondoljunk csak az 1921: LIII. törvénycikkre, amely a kötelező iskolai testnevelés bevezetésével és a leventemozgalom megalakításával a trianoni békeszerződéssel eltörölt hadkötelezettséget kívánta pótolni. Megnőtt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) alá tartozó, még 1913-ban felállított Országos Testnevelési Tanács (OTT) jelentősége és befo-

lyása: egyre inkább elvesztette tanácsjellegét és hivatalként felügyelte a különböző sportági szövetségeket. 1928-ban még a Magyar Olimpiai Bizottságot is az OTT egyik szakbizottságává alakították. A háborús viszonyok között a testnevelést és a sportot még hangsúlyosabban a honvédelem érdekeinek rendelték alá, és tovább szűkítették a sportszervezetek önállóságát. (Az OTT helyét időközben az Országos Sport Központ, illetve a Nemzeti Sport Bizottság vette át.) Ugyanakkor a sport megőrkölt intézményi struktúráját javarészt érintetlenül hagyták, igaz, az 1940-es években már történtek a klubok nevét (Vasas), sőt létét (MTK) érintő hatalmi beavatkozások.⁹ Megváltozott a sporthoz való hozzáállás is, amennyiben az „nemzeti” üggyé vált, a nemzetközi versenyeken győztes sportolókat „nemzeti hősként” kezelték, sikereiket pedig a „magyar kultúrfölény” bizonyítékának tartották.¹⁰

Semmi különös nincs tehát abban, hogy 1945 után a Magyar Kommunista Párt (MKP) a sportot politikai eszköznek tekintette, amelynek segítségével megszólíthatta a tömegeket. Ez igaz volt a többi koalíciós pártra is; nem véletlen, hogy valamennyinek saját sportegyesülete volt, mint a szociáldemokrata Barátság, a kiskazda Kinizsi és a parasztpárti Kossuth. A kivételt éppen a kommunisták jelentették, ők viszont 1946 nyarától kiemelten támogatták a Vasast, ezzel jelentős pozíciókat szerezve a klub vezetésében. A többi egyesületben, valamint a szakszövetségekben a kommunista frakciókon keresztül igyekeztek minél több vezető posztra és befolyásra szert tenni.¹¹ A sportirányítás területén viszont kezdetben a szociáldemokraták fejtették ki a legnagyobb aktivitást, a felügyeleti szervek többségének élére szocdem politikusok kerültek. Ezek a hatóságok a „megtisztulás” jelszavával igyekeztek eltávolítani a sportéletből

a nem megfelelően minősített embereket, és kötelezték a sportszervezeteket, hogy működésüket az új, demokratikus elvekhez igazítsák.¹²

Az 1947-es „kékcédulás” választások után a kommunisták hozzákezdtek a szisztematikus hatalomátvételhez a sport területén is. A párt november 23-án közzétett sportprogramjának középpontjában a tömegsport fejlesztése szerepelt, a minőségi sport támogatása kimerült a londoni olimpiára való felkészülés feltételeinek biztosításában. A szöveg hangsúlyozta, hogy az élsport utánpótlását a széles tömegsportra kell építeni. Az MKP fontosnak tartotta a sport „népi szerveinek” a megerősítését, ami gyakorlatilag egyet jelentett a sportirányítás centralizálásával. A nemzetközi kapcsolatok ápolását csak a központi hatóságokon keresztül tartották elképzelhetőnek, megakadályozandó a magyar sport tekintélyét romboló „üzletszerű portyázásokat” és a rendszerrel szemben álló sportolók kiutazását, de arra is hivatkoztak, hogy a „felesleges” utazások anyagilag is megterhelik a népgazdaságot. Egyedül a „baráti” országokkal meglévő sportkapcsolatok bővítését tartották szükségesnek.¹³

Az erőtlen szociáldemokrata ellenkezés legyűrése után a koalíciós pártok 1948 februárjában megállapodtak a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, azaz a kormány sportprogramjáról, amely az MKP elképzelésein alapult. Bár a szerkezet némileg megváltozott, és első helyre a minőségi sport fejlesztése került, a hangsúlyok ugyanazok maradtak, sőt a nemzetközi kapcsolatoknak már egyetlen szót sem szentelt a szöveg. A program nyíltan meghirdette a sportirányítás központosításának tervét, amelyben a fő szerepet a kultusztárca keretében felállítandó Országos Sporthivatalnak szánták.¹⁴ A program nyomán megkezdődött a hazai sportélet szovjet mintára történő átalakítása. Ezt azzal indokolták, hogy a sport

nem „öncélú, politikamentes szórakozás”, hanem „fontos politikai nevelőeszköz”, ezért a sportmozgalmat „közelebb kell hozni” a párthoz – fogalmazta meg a Magyar Dolgozók Pártjának sportbizottsága 1949 októberében. Azaz a sportnak és a testnevelésnek is a párt céljait kellett szolgálnia, amit azonban akadályozott az egyesületek és a sportági szövetségek önállósága, valamint a sportolók nagy részének „polgári beállítottsága”. Ezért egy még centralizáltabb felügyeleti és ellenőrzési struktúra kiépítését tartották szükségesnek.¹⁵

A Titkárság november 23-án véglegesített javaslata egy közvetlenül a minisztertanács mellett működő testnevelési és sportbizottság felállítását indítványozta, amely – természetesen a párt iránymutatásának megfelelően – a sportélet teljes vezetését és ellenőrzését végzi. A szövetségek önállóságát felszámolják és a fenti bizottság szakosztályaivá alakítják őket. Arra hivatkozva, hogy a sportélet alapját a munkásosztályra kell helyezni, a „kapitalista erkölcsöket és kispolgári hagyományokat híven őrző” sportklubok helyett a szakszervezetek és a fegyveres testületek ellenőrzése alatt álló egyesületek felállítását rendelték el.¹⁶ Az átalakítás azonban elhúzódott, így a Titkárság 1950 novemberében kénytelen volt ismét elővenni a kérdést. A szovjet tapasztalatokra hivatkozva újból javasolták a minisztertanács mellett működő legfelsőbb vezető szerv felállítását és a szövetségek autonómiájának felszámolását; annak érdekében, „hogyan az összes testnevelési és sportmunka egy állami szerv vezetése alá kerüljön”.¹⁷ A főhatóságot, az Országos Testnevelési és Sportbizottságot végül 1951 elején hozták létre.¹⁸

„Az OTSB egységes irányítása felülről lefelé, egészen a sportkörökig mind eredményesebben kezd érvényesülni” – állapította meg egy év elteltével az átszervezést értékelő párthatározat. A kijelentés, ha mást nem is, azt min-

denképpen megmutatja, hogy a rendszer vezetői milyennek szeretnék volna látni a sportéletet.¹⁹ Az új szisztéma nem kizárólag a nemzetközi sikerek feltételeinek biztosítását szolgálta, ugyanilyen, ha nem fontosabb célja volt a (sportoló) tömegek ellenőrzése, a szocialista állampolgár kiképzése, megteremtése is.²⁰ „Új szakasz” politikája ide vagy oda, a pártvezetés a tömegsportot 1954 végén is a katonai kiképzés részének tekintette, a testnevelés alapvető céljának „a jól sportoló, edzett, fegyelmezett ifjúság” kinevelését tartotta, és azért bírálta a sportvezetőket, mert azok nem látják eléggé a fő sportágak (atlétika, torna, úszás, kerékpár) honvédelmi jelentőségét. A diktatúra irányítóinak szemében az ideális sportolók „szerény magatartású, öntudatos” emberek voltak, „akik életszükségletnek tekintik a becsületes munkát, a fegyelmezettséget, forrón szeretik hazájukat és minden áldozatra készek a béke védelmében”.²¹

Az átszervezés sikerét a propaganda részben a testnevelés minden korábbinál szélesebb körben történő elterjedésével igyekezett bizonyítani. A tömegsport fejlesztése azonban leginkább a szavak szintjén érvényesült, kampányszerű volt, az illetékesek többször is kénytelenek voltak megállapítani, hogy például a Munkára, harcra kész (MHK) mozgalom még az adatok kozmetikázásával sem hozta a várt eredményeket. Az új struktúra hatékonyságát sokkal látványosabban lehetett a minőségi sport eredményeivel propagálni, amelyekkel a szocialista rendszer felsőbbrendűségét is igazolhatta. A politikai vezetés figyelme ezért – minden frázis ellenére – elsősorban az élsportra irányult, hiszen az itt elért sikereket sokkal közvetlenebb módon lehetett hasznosítani a hidegháborús propagandában, úgy befelé, mint kifelé. (Előfordult, hogy a sportot a legközvetlenebb módon arra igyekeztek felhasználni, hogy Nyugaton pozitív képet alakítsanak ki Magyaror-

szágról.)²² A kommunista sportpolitika középpontjába tehát a sikeres nemzetközi szereplés került, ami – paradox módon – a nemzetközi sportkapcsolatok rendkívüli beszűkülésével járt együtt. Ezt a célt, láthattuk, már az MKP 1947-es sportprogramja megfogalmazta, de igazán csak az után tudtak érvényt szerezni neki, amikor a nemzetközi sportkapcsolatok irányítása (1948-ban) az Országos Sporthivatal, majd (1951-ben) az OTSB kezébe került.

Az eredménykényszernek megfelelően 1950 márciusában alapelveként megfogalmazták, hogy a nyugati országokban csak világversenyeken (Európa- és világ bajnokságokon) vehetnek részt sportolóink, de csak akkor, ha győzelmi esélyeik vannak. Emellett csak a nyugati kommunista pártok által rendezett versenyekre, illetve a nemzetközi szövetségek kongresszusaira utazhattak ki a sportolók és a sportvezetők.²³ A hazai vezetés ebben is a szovjet mintát követte: a szovjet sportolók is csak olyan versenyeken indultak, ahol garantált volt a sikeres szereplésük.²⁴ Egy pár hónappal későbbi előterjesztés világosan megfogalmazta, hogy győzelmi esélyeink ott vannak, ahol a szovjet tömb országai indulnak, és kölcsönösen segíteni tudják egymást. (Sajnos a kölcsönös segítségnyújtás mikéntjére vonatkozóan semmit sem árul el a szöveg.) A vezetés egyébként a feszült nemzetközi helyzetre hivatkozva 1950-ben két magyar-osztrák válogatott focimeccsre kívánta szűkíteni a Nyugattal való sportérintkezést. Jellemző, hogy a döntésről értesítették a szovjet illetékeseket is.²⁵ Mint azt a Szervező Bizottság részére készített jelentés beismerte, a kapitalista országokba utazások minimálisra csökkentését az is indokolta, hogy „a Nyugatra utazó sportolóink állandó provokációknak vannak kitéve, és azt sem tudtuk biztosítani, hogy a kiutazó sportolók között ne legyenek olyanok, akik disszidálási szándékkal utaznak”.²⁶ Vagyis szemben az első

világháború utáni időszakkal, amikor a sportvezetés erőfeszítése arra irányult, hogy az ország kitörjön a győztes országok által felállított karanténból, most éppen ellenkezőleg, az „önkéntes” elzárkózás volt a cél. A meghirdetett alapelvek azonban nem érvényesültek maradéktalanul. 1955 végén figyelmeztetni kellett az OTSB-t, hogy ne térjen el a párttáborozatoktól, és ne kérjen hetente újabb engedélyeket nyugati utakra. Arra is felszólították, hogy tartsa be a direktívát, amely szerint a találkozók 60 százalékát a „baráti” országokkal kell lebonyolítani.²⁷

A fenti elvek az olimpiai részvételt is meghatározták. Az eredménykényszernek megfelelően a pártvezetés az 1952. évi helsinki olimpián csak azokban a sportágakban támogatta az indulást, amelyekben az első hat hely valamelyikének a megszerzésére volt esély.²⁸ Végül 15 sportágban indult magyar versenyző, és mindössze háromban nem sikerült pontszerző helyen végezni. Ez az arány a második világháború előtti olimpiákon való részvételnél lényegesen jobb volt (kivételt az 1932-es játékok jelentették), ám az 1948-as londoni eredményeket – annak ellenére, hogy az érmekeket és a helyezéseket tekintve sokkal eredményesebben szerepelt a magyar csapat – ebből a szempontból alig sikerült felülmúlni (akkor 14 sportágban indultunk, és szintén háromban nem szereztünk pontot).²⁹ A várható sikerekben rejlő propagandaszempont olyannyira fontos volt, hogy felülírta a politikai megbízhatóság szempontjait is. Az ÁVH ugyanis majdnem félszáz versenyző, köztük a fél aranycsapat kiutazását meg kívánta akadályozni, ám az OTSB vezetőinek közbelépésére a pártvezetés hozzájárult ahhoz, hogy pályára lépjenek Helsinkiben. Az eredmények ismeretében a kommunista vezetés jól döntött, hiszen az államvédelem által kifogásolt versenyzők öt arany-, egy ezüst- és egy bronzérmét szereztek.³⁰

Ez az eset is mutatja, hogy a hatalom a zavartalan felkészülés feltételeinek biztosításán túl más módon is megfizette a propagandában jól hasznosítható sportsiker árát: az eredményeket produkáló élsportolók bizonyos mértékű politikai védelemben, valamint számos kedvezményben és juttatásban részesültek. Ez a különleges helyzet csakis a társadalom többségének a körülményeihez viszonyítva számított kivételezettnek. A háttérben az állt, hogy a hivatalosan amatőr versenyzők nem kaphattak a nyugati profi szintnek megfelelő járandóságot, ám elnézték nekik, hogy gyakori külföldi útjaikon csempésztevékenységet folytassanak és sefteljenek. Ezek a „juttatások” tehát nem az elvégzett munkáért kapott fizetésként, hanem a politikai és a sportvezetéstől kapott kiváltsággént jelentkeztek. Az élsportolók, különösen a labdarúgók nagyon is tisztában voltak kivételezett helyzetükkel, és tudták, hogy az eredmények fejében nem fognak hozzájuk nyúlni.³¹

Ugyanakkor a kialakult szituációban benne rejtett egy olyan lehetőség, amely egyaránt veszélyeket hordozott az eredményeket szállító sportolók és az eredményeket felhasználó vezetés számára is. Arról van szó, hogy ha a sportsiker politikai tetteként manifesztálódik, ugyanez igaz a kudarcokra is. Ha a siker a hatalom, a rendszer erejét, akkor a siker elmaradása annak a gyengeségét reprezentálta. Egy diktatúra vezetése persze a kudarcok okait a legtöbb esetben a hatalmi intencióktól való eltérésben, a szocialista erkölcsöktől való eltávolodásban találta meg. Kétszínű eljárás volt, hiszen a rezsim az eredményesség érdekében az élsportban teret adott a „kapitalista” módszereknek, de ha az eredmények elmaradtak, azonnal megindult a sportolók anyagiasságának ostromozása.³² Így tett az MDP Titkársága, amikor az 1954-es labdarúgó-világbaj-

noksági szereplést értékelte. A pártvezetés nem tekintette kudarcnak a második helyet, a döntő elvesztését, a vereség nyomán kirobbanó tüntetéseket azonban egyértelműen politikai vereségként értékelte. A történetekért a felelősséget az OTSB vezetésére és még inkább a sportsajtóra (elsősorban Feleki Lászlóra, a *Népsport* főszerkesztőjére) hárították: előbbire azért, mert teret engedett a csempésztevékenységnek, és nem fordított figyelmet a sportolók szocialista nevelésére, utóbbira pedig azért, mert túlságosan felcsigázta a várakozásokat.³³ Az értékelést tettek is követték: Felekit leváltották a *Népsport* éléről, és ősszel letartóztatták Grosics Gyulát, eltiltották, majd Tatabányára „száműzték”.³⁴

Az MDP Politikai Bizottsága az egész sport és sportirányítás területén jelentkező „hibák” megvitatására szintén az elvesztett futballvilágbajnoki döntő után, 1954. december 15-i ülésén kerített sort. A felszólalásokból nem hiányozott a rituális bolsevik önkritika, valamilyen mértékben mindenki felelősnek érezte magát a helyzetért, a párt első titkára, Rákosi Mátyás azonban mindenekelőtt az anyagiasság terjedését, valamint a politikai szempontok háttérbe szorulását tekintette a fő problémának. Példaként említette az olimpikonok hozzáállását is: míg 1948-ban sportolók által a londoni olimpiáról hazaküldött üzenetek még „igen politikusak voltak”, addig 1952-ben „ezek jelentékeny része elkopott”. Rákosi az apolitikus sport rovására írta azt is, hogy „amikor Budapesten játszanak, a közönség feltűnően drukkol a szovjetek ellen”; amikor például a szovjet B válogatott itt járt, a „drukkerek egy része politikailag nem volt sportszerű”.³⁵

Az elfogadott határozat a sportolókat a közöttük az átlagosnál is elterjedtebb „burzsoá gondolkodás” (anyagiasság, erkölcstelenség, kozmopolitizmus stb.), a sportvezetőket pedig a politikai szempontok elhanyagolása miatt bírálta. Ennek

egyik fő tünete a labdarúgók „túlságosan nagy nemzetközi programja”, ezért előírták a „szükségtelen találkozók” leépítését. A pártvezetés kerek pereg kimondta: „meg kell szüntetni azt a vezetési módszert, mely csak a sportszempontokat veszi figyelembe és nem érvényesíti megfelelően a párt politikáját”.³⁶ Fél évvel később – Nagy Imre bukása után, megváltozott politikai körülmények között – az MDP Titkársága a korábbinál is élesebben bírálta az élsportolók anyagiasságát, „pénz beszél” felfogását. A pártvezetés láthatóan zokon vette, hogy azok nem voltak eléggé hálásak a kapott kiváltságokért, és Bozsik József, Puskás Ferenc, Lóránt Gyula vagy Papp László állítólag nyíltan hangoztatták, hogy „a külföldön elért sportgyőzelmek olyan politikai sikert jelentenek népköztársaságunknak, amit pártunk és kormányunk sohasem fog tudni kellően meghálálni nekik”. A bírálatból kijutott a sajtónak is, konkrétan megemlítve a *Képes Sport* Kinizsit magasztaló cikksorozatát és Szepesi György „sokszor meggondolatlan” rádióközvetítéseit.³⁷ (A világbajnoki döntő elvesztése után bűnbaknak kikiáltott és ez ellen fellázadó sportújságírók, valamint a *Népsport* megrendszabályozása már előző év őszén megkezdődött.)³⁸

A hatalom megváltozott hozzáállásáról az aranycsapat játékosai első kézből is tájékozódtak, az MDP Adminisztratív Osztályának munkatársa, Terényi Imre ugyanis 1955 márciusában találkozott a labdarúgó-válogatott játékosaival, hogy „elvtársi módon, baráti légkörben” tárgyalják meg a futballistákat közvetlenül érintő kérdéseket. Bár az eredmények méltatása sem maradt el, Terényi alapvetően a problémákról, mindenekelőtt a néhány focista által elkövetett törvénytelen-ségekről (valutázás, csempészet stb.) beszélt. Ezt azért tartotta súlyosnak, mert „ma már a mi dolgozóink nemcsak azt várják élsportolóinktól, hogy jól szerepeljenek a labdarúgópá-

lyán, de azt is, hogy öntudatosan, szerényen, fegyelmezetten viselkedjenek a közéletben is”. Az előadó akkor fogalmazott volna egészen pontosan, ha a „mi dolgozóink” helyett a „mi vezetőink” kifejezést használta volna, hiszen szinte szó szerint felmondta a pár hónapja elfogadott PB-határozat kitételét. „Baj van legjobbaink közül néhánynak a formájával, játékkedvével” – tette szóvá tette Terényi az eredmények elmaradását is. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a decemberi párthatározat semmilyen formában nem hozható összefüggésbe az eredménytelenséggel, és nincs igazuk azoknak, aki azt állítják, „ha megnyertük volna a vb-t, akkor most nem lett volna határozat”. A pártvezetést segítő szándék vezette, amikor rámutatott néhány hibára és hiányosságra. „Amikor felvetjük Önöknek ezeket a hibákat, nem megsértődniök kell, hanem el kell ezen gondolkodni, és művelt, öntudatos emberek módjára változtatni a hibákon” – figyelmeztette a jelen lévő futballistákat a kommunista káder.

Ezzel együtt biztosította őket a pártvezetés jóindulatáról. „Ne tévessze meg Önöket az a dolog, hogy egyes színészek és szövegírók gyakran ízléstelenül gúnyolódnak a vb óta. (Ezt majd segítünk megszüntetni)” – nyugtatta meg Puskásékát (és fenyegette meg a színészeket) Terényi. A „régí világ gondolkodásától” a sportvezetőknek kell megszabadítani a sportolókat, és elmélyíteni bennük a munka iránti szeretetet, „azt a szent kötelességet, hogy fáradozzanak hazánk iparának, mezőgazdaságának, kultúrájának fejlesztésén”. Ezért kárhoztatta azokat az élsportolókat, akik „viszolyognak a munkától”, megdicsérte viszont Börzsei Jánost és Hidegkuti Nándort, akik jó példával járnak elől. „Persze nem arról van szó, hogy mondjuk Önök közül bárki is favágó vagy kazánkovács legyen, vagy olyan hivatali beosztást kapjon, ami akadályozza a sportolásban. Arról van szó, hogy *szabadidejében*

minden sportoló becsületesen dolgozzon, ragadjon meg minden alkalmat arra, hogy tanuljon, fejlődjön” – fogalmazta meg, mit vár el a labdarúgóktól a rendszer vezetése. Ez esetben senkinek sem kell aggódnia, hogy mi lesz vele, ha kiöregszik a játékból, az OTSB egyébként is mindenkinek segít a futballkarrier utáni időszakra való felkészülésben. Az illegális jövedelmeket azonban fel kívánják számolni, ennek fejében viszont a legális juttatásokat – amelyek összege 1948 óta nem változott – fel fogják emelni.”

A felszólalás mellé tűzve fennmaradtak a futballisták hozzászólásáról készített jegyzetek is, amelyekből kiderül, hogy őket is elsősorban a labdarúgó-pályafutásuk befejezése utáni időszak érdekelte. Puskás Ferenc előadta, hogy a honvédségnél leszerelik a kiöregedett focistákat, akiknek nincs szakmájuk, így nem tudnak mihez kezdeni. Szóvá tette, hogy a kalóriapénz és a prémium évek óta nem változott, ezért vannak rákényszerítve a csempészésre. Hidegkuti (talán a Terényi Imre által felhozott példára utalva: „Bozsik elvtárs képezte magát politikailag, igyekszik labdarúgó szakmai képzettséget is elsajátítani; edző szeretne lenni. [...] Ha Bozsik elvtárs szorgalmasan fog tanulni addig is, amíg mint aktív labdarúgó működik, akkor nem kell félnie, hogy mi lesz azután.”) azt vetette fel, hogy az edzősködés nem megoldás mindenki számára, és az alacsony fizetések miatt életszínvonaluk a felére csökken, miután visszavonulnak. Buzánszky Jenő elmondta, hogy a munka és az edzés mellett nem könnyű képezni magát, hiába járt több tanfolyamra is, kizárták, mert sokszor hiányzott. Ő és Czibor Zoltán arról is beszámoltak, hogy a munkahelyükön rossz szemmel nézik, ha edzésre mennek.³⁹

Úgy vélem, nem kell komolyan venni Terényi Imre véleményét, amely szerint a pártvezetés nem az elvesztett vb-döntő miatt hozta meg a hazai sportéletet, különösen a labdarúgást

kritikával illető határozatát. Ezt alátámasztja az OTSB elnökének, Hegyi Gyulának 1956. június elején személyesen Rákosi Mátyáshoz eljuttatott jelentése, amelyben kijelenti: a futball terén jelentkező szervezeti, szakmai és erkölcsi problémákról a válogatott ötéves sikersorozata elterelte a figyelmet, és azokkal csak a kudarcok, 1954, illetve az 1956-ban elszenvedett vereségek után kezdtek foglalkozni. (Hegyi a törökök és a csehszlovákok elleni vesztes meccsekre utalt; a jelentés elkészülte utáni napon aztán kikaptunk a belgáktól is.) A hazai sportélet első számú irányítója a fő problémát abban látta, hogy az egész sportág helyzetét a válogatott példa nélküli eredményessége alapján ítélték meg, és mindent ennek rendelték alá, míg az utánpótlás-nevelésre kevés figyelmet fordítottak. A Honvéd, a Bástya és a Dózsa kivételezett helyzetet élvezett a játékosszerzés terén, így a minőségi futball rendkívüli módon összezsugorodott, és a válogatott egy-két klubcsapatra épült.

Bár Hegyi elejtett egy-két önkritikus megjegyzést is, a problémákért alapvetően a sportág vezetését és szereplőit tette felelőssé. Így az edzők munkája csapnivaló (a válogatott csak a világklasszis játékosok miatt volt sikeres), a játékosok a tervszerűtlen és átgondolatlan premizálási rendszer következtében elkényelmesedtek, nem edzenek rendszeren, a játékvezetői testület kereskedő és kispolgári elemek gyűjtőhelye, a társadalmi labdarúgó-szövetségben a régi MLSZ-t visszahozó restaurációs tervekről álmodoztak csak, a sportkörök vezetése kivételezett helyzetbe hozta a futballistákat, és így tovább. Hegyi Gyula szerint azonban a bajok legfőbb okozója Sebes Gusztáv: „Sebes elvtárs vezetésével a magyar csapat igen komoly nemzetközi sikereket ért el. A sok siker azonban nemcsak a csapatnak, hanem neki is megártott. Szakmai téren – főleg a külföldi sajtó reklámszerű ajnázása következtében – mindenki fölé helyezte magát, és komolyan és

rendszeresen senkit sem vont bele a munkába. [...] Sebes elvtársat a labdarúgók védőszentjüknék tekintik, aki mentegeti hibáikat, segítséget ad rendőrileg kifogásolt ügyek elrendezésére, és ha egyéni becsületességében nem kételkedem, mégis felvetődik részéről a cinkosság kérdése.” A szövetségi kapitány az OTSB elnökhelyettéseként az elnökségi üléseken egyetértett a nem megfelelően viselkedő játékosok megbüntetésével, de azután mindent megtett a büntetések enyhítése vagy elengedése érdekében, rendszeresen különböző, magas beosztásban lévő elvtársakhoz fordult vagy az eltiltott labdarúgókat biztatta erre.

Hegyi azért tartotta fontosnak a futballéletben uralkodó „egykézrendszer” megszüntetését, mert Sebes nem az OTSB-t képviseli a labdarúgás világában, hanem a futballt az OTSB vezetésében. Nem tetszett neki Sebes széles nemzetközi, közte nyugati kapcsolatrendszere sem, így többek között szóvá tette, hogy az „E.(urópa) Liga ülésén – amely nem egy komoly testület – minduntalan részt akar venni”. Ez a komolytalan társaság nem más, mint az UEFA, amelynek Sebes Gusztáv 1954-es alapításától 1960-ig az egyik alelnöke volt. Sebes támogatta a klubcsapatok külföldi útjait és a nemzetközi tornákon való részvételt is, még akkor is, ha ezzel szembement az OTSB akaratával. Például az elnökség nem támogatta a magyar részvételt „egy francia lap által szorgalmazott Európa legjobb csapatainak tornáján”, azaz a Bajnokcsapatok Európa Kupájában (amely a *L'Équipe* című újság javaslatára, 1955-ben indult útjára), Sebes azonban benevezett az eseményre. A testületi döntés ellenére biztosította a magyarok részvételét a kontinensválogatottban is, amelynek ő lett a kapitánya: „Hiúsági szempontok vezethették, mert miért volna szükséges a magyar válogatott egyes tagjainak a kontinens válogatottjában részt venni az angolok ellen, mikor Angliát kétszer egymásután mi egyedül pocsékká

vertük.” Ezek a szavak jól mutatják a sportvezetés eredményorientáltságát, legalábbis nyugati viszonylatban. Hegyi az eredményekre hivatkozva sürgette a közbelépést: a hiányosságok „felszámolásával most már percekig sem szabad késlekedni, ha a továbbiak során biztosítani kívánjuk a nemzetközi labdarúgó-élvonalban most még meglévő helyünket”.⁴⁰

Az nem valószínű, hogy 1956 nyarán a pártvezetésnek a magyar foci állapota volt a legfőbb gondja. A rendszer irányítói – a Szovjetunióban tapasztalható fejlemények és a nemzetközi viszonyok változása nyomán – leginkább a saját sorsuk alakulásával lehettek elfoglalva; különösen igaz ez Rákosi Mátyásra, akinek júliusban szovjet utasításra le kellett mondania az első titkári posztról, és az országot is el kellett hagynia. Az nem lehet tudni, hogy Hegyi előterjesztésének köze volt-e ahhoz, hogy Sebes Gusztáv rövidesen távozni kényszerült a szövetségi kapitányi székéből. Ami biztos: a Rákosi-rendszer szinte az utolsó pillanatig foglalkozott a futballal. Ugyanis a rendszer létét, ha nem is kizárólag, de nagyon nagy mértékben a sikerek igazolták, így legitimációs szempontból óriási jelentőségük volt a sportsikereknek is. Ezzel kapcsolatban egy fontos tényezőre szeretném felhívni a figyelmet: ezek a sikerek nem pusztán a szocialista rendszer (a „népi demokrácia”) erejét hirdethették, hanem az országét, a nemzetét is. Gondoljunk csak bele: az olimpiákon a magyar csapat nemcsak nyugati államokat előzött meg az éremtáblázaton, hanem a szovjet blokkba tartozókat is, az aranycsapat nemcsak kapitalista országok válogatottjait múlta felül, hanem a „barátia-két” is. (Kivéve persze a szovjeteket...) A sportpályákon elért győzelmek jelentőségét a nemzeti identitás megélése, a nemzeti önérték szempontjából sem szabad lebecsülni, két vesztes világháború után („túl a Don-kanyaron, Isonzón, Mohácson”) különösen nem. Ezt felismerhette a hatalom is. A hazai bolse-

vikoktól nem állt távol a kurucos függetlenségi nacionalizmus, a népi-nemzeti retorika használata, így a sportsikerek nemzeti sikerként is történő tálalása egyáltalán nem meglepő. Mindez nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a „legsötétebb” 1950-es években aratott sportsikereket az eredeti kontextusból kiszakítva ma is nemzeti sikerként lehet interpretálni.

A kádári vezetés 1958 elejére – kisebb módosításokkal – visszaállította a sportirányítás 1956-előtti, a forradalom idején felbomlott struktúráját. 1957 áprilisában még csak a Művelődésügyi Minisztériumon belül hozták létre a terület állami irányításának, ellenőrzésének és fejlesztésének feladatát ellátó Magyar Testnevelési és Sporthivatalt (MTSH),⁴¹ rövidesen azonban napirendre került a közvetlenül a minisztertanács alá tartozó irányító szervezet újjáalakítása. Augusztusban háromtagú bizottságot állítottak fel,⁴² amelynek a jelentését október 9-én tárgyalta az MSZMP Politikai Bizottsága. A vitán elhangzottak, mindenekelőtt Kádár János első titkár felszólalása alapján átdolgozott határozat kimondta, hogy fenn kell tartani a sportélet központ állami irányítását, ezért – lényegében az OTSB utódeként – létre kell hozni a Magyar Testnevelési és Sport Tanácsot (MTST). A sportkörök, mint arról volt már szó, maguk választhatták meg nevüket és szí-nüket, ám továbbra is csak szakszervezetekhez, tanácsok-hoz, üzemekhez, szövetkezetekhez és fegyveres testületekhez kapcsolódva működhettek. Most sem maradhatott el az anyagiasság visszaszorításának követelése. A határozat elismerte az élsport eredményeit, amelyhez rendszeres és állandó edzés-munka szükséges, ám fontosnak tartotta, hogy szabályozzák az erre fordítandó időt, illetve az élsportolók anyagi juttatásait. Az ezen felüli jövedelemszerzési módokat (például a csempésztevékenységet) szigorúan büntetni kell, a sajtó-

nak pedig le kell leplezni a „szocialista sporterkölcs” szabályait áthágó vezetőket és játékosokat.

A kádári vezetés az 1956 előtti időszak legsúlyosabb hibájának azt tekintette, hogy a minőségi sportra helyezték a hangsúlyt, és az eredményesség érdekében elvtelen „politikai és erkölcsi engedményeket tettek”. Ez utóbbi megállapítás Kádár János felszólalása nyomán került a határozatba, csakúgy, mint az, amely előírta: „Harcot kell folytatni a sportmozgalomban, valamint a sportújságokban és a napilapok sportrovatában uralkodó nacionalista gőg ellen.” Kádár ugyanis kikelt a „sporttal kapcsolatos nacionalista felfogás” ellen, amely elsősorban a *Népsportot*, de a napilapok sportrovatait is jellemzi. „A sportéletben valami olyan tanítás érvényesül, hogy tulajdonképpen a magyarok a világ legjobbjai, mindig azok voltak és lesznek. Nem lehetne egy kicsit szerényebb hangon írni?” – tette fel a kérdést, nemcsak költői értelemben, hanem konkrétan Hegyi Gyulának címezve. A kommunista sportvezető (aki évek óta a terület első embere volt, és az előzetes elképzelésekkel szemben a PB-ülés után is, egészen 1962 elejéig az maradt) lakonikusan csak annyit válaszolt, hogy a *Népsport* nem az általa vezetett MTSH-hoz tartozik.

Az első titkár olyannyira fontosnak tartotta a nacionalista hangulatkeltés (mint a fasizmus melegágya) és az anyagi visszaélések elleni harcot, hogy még azt sem bánta, ha ennek a sikeres szereplés látja a kárát: „Ki fogjuk bírni, ha nem lesz világbajnok a magyar futbalcsapat, akkor sem fogunk a fasizmusnak legális fedezéket nyújtani. Ez még a sporteredményeknél is fontosabb.” (Emlékezhetünk rá, hasonló frázisokat már a profizmus eltörlésekor, Kubalák külföldre szökése, illetve Lóránték szökési kísérlete kapcsán lehetett olvasni a sajtóban.) Kádár ezért nehezményezte, hogy Grosics Gyula a csempészési ügye után „díszmenetben ment vissza a magyar sport-

életbe”, ami megengedhetetlen: „Olyan, mint Grosics, nincs több nekünk, de közel olyan van legalább 10. Miért kell nekünk Grosics? Nem azért mondom most, hogy dobják ki, nem szól ebbe bele a Politikai Bizottság, de általában mint közfelfogást felvetem, hogy a magyar törvényeket lábbal taposó embereket mi nem ajánljuk.” Kádár ugyanígy vélekedett Puskásról is: „visszajöhet, de csak mint magyar állampolgár és nem mint Puskás, a csapatkapitány. Míg él, nem lesz csapatkapitány. Mint állampolgár, ha vissza akar jönni, tessék.” Marosán György azért megjegyezte, hogy ha visszatér, felelnie kell azért, amit tett. Egyébként Marosán volt az egyetlen, aki az ülésen a szép, edzett fiatal test kíváncsiságait is szóba hozta: „A Szovjetunióban, főképpen Csehszlovákiában és bizonyos értelemben Kínában is láttam a felvonuláson, hogy a felnövő generáció fizikuma mennyiben alakult át a szocialista társadalomban, hogy az egész fizikumot alakítja át az iskolai sport. Olyan szép mozgású cseh lányokat és fiúkat láttam – igaz, hogy ott ez tradíció.”⁴³ (A pártvezető aligha volt tudatában annak, hogy szavai egy több mint százéves diskurzusba illeszkedtek, hiszen a fiatalabb Wesselényi Miklós már 1829-ben panaszkodott a magyarok tunyaságára és elpuhultságára – igaz, ő elsősorban a művelt társadalmi csoportokra gondolt –, szemben más nemzetekkel, ahol már gyerekkorban elkezdik a testgyakorlás különböző formáit.)⁴⁴

Noha Kádár János néhány kijelentése az 1954–1955-ös viták és határozatok szövegére emlékeztetett (például elvárta, hogy a sportolók becsüeljék meg a rendszer támogatását), szavai és az elfogadott határozat idézett kitételei alapvetően azt mutatják, hogy valami megváltozott a Rákosi-korszakhoz képest. A kádári vezetésnek – az 1956-os forradalom leverésének egyenes következményeként – általában, így a sport területén is le kellett mondania a nemzeti retorika haszná-

latáról. Sok egyéb körülmény mellett ez is közrejátszott abban, hogy 1956 után a hatalom elállt a nemzeti sportsikerek *direkt* felhasználásáról a propagandában, és ezzel összefüggésben a minőségi sport nemzetközi eredményessége is viszonylag háttérbe szorult. Ugyanakkor a sportsikerek szerepének csökkenése a rendszer elfogadottá tételében nem jelentette azt, hogy a sport elvesztette volna minden legitímációs funkcióját. Az eredményektől azonban, főleg a kezdeti időszakban, a *részvételre* helyeződött a hangsúly. Amíg a Rákosi-korszakban az elzárkózás politikája érvényesült, addig az 1956 utáni vezetés a sportot is igyekezett felhasználni a forradalom leverése miatti elszigeteltségből való kitörésre. A sporteseményeken való jelenléttel kifelé és befelé egyaránt a rendszer nemzetközi elfogadottságát, „normális” voltát lehetett propagálni.

Jól mutatja ezt az MTST előterjesztésének sorsa 1958 végén. 1957–1958 folyamán annyira megszorodtak a nemzetközi találkozók, hogy a sporthatóság elnöksége mederbe kívánta terelni a dolgot. Alapelvként kimondták, hogy „a proletár internacionalizmus, az egyre erősödő barátság, a kölcsönös elvtársi segítség, támogatás szellemében” elsősorban a Szovjetunióval és a szovjet tömb országaival, illetve a nyugati munkássportszervezetekkel lévő kapcsolatokat kell fejleszteni (utóbbiakat anyagi és erkölcsi támogatásban is részesítve). Persze – „a béke és a haladás szellemében” – a kapitalista országoktól sem kell teljesen elzárkózni. Az MSZMP Titkársága azonban nem értett egyet a nemzetközi találkozók számának csökkentésével: Kállai Gyula, az ideológiai és kulturális ügyekért felelős KB-titkár szóvá tette, hogy a miért csökkentik a programot éppen azokban a sportágakban, például a futballban, „amelyekben valamit érünk”. Kádár János a megfogalmazott alapelveket is vitatta, pusztá frázisnak tar-

totta. Szerinte első helyre a szocialista országokkal, utána pedig a kapitalista és nem imperialista országokkal fenntartott sportkapcsolatok lehetőségei szerinti fejlesztését kell helyezni, míg a nyugati kommunista és más baloldali sportszervezetekkel való kapcsolattartást és azok segítségét csak a végére tette („nagyon gyengék ezek az egyesületek”). Az „alapelveket helyes, *realis* sorrendben kell felállítani” – hangsúlyozta. Azt persze másokhoz hasonlóan ő is problémának tekintette, hogy a sok nemzetközi szereplésnek a hazai bajnokságok látják a kárát, ez pedig a fejlődés rovására megy. Ez nem csupán sportszakmai probléma volt, Kádár rámutatott a dolog politikai oldalára is: „A publikumnál is az a helyzet, hogy van egy vélemény, hogy a nemzetközi meccseken minden esetben győzni kell. Ugyanakkor az a helyzet, hogy sorozatosan veszítjük el a mérkőzéseket.”⁴⁵

Vagyis nem arról volt szó, hogy a részvétel relatív fontosságának növekedésével az eredményesség nem számított többet, csupán arról, hogy a vezetés a sikereket közvetlen módon nem állította a propaganda szolgálatába. A sikertelenség politikai jelentőségével, kihatásaival viszont nagyon is tisztában volt. A sportnak, mindenekelőtt a futballnak, a nemzetközi eredményességnek tudniillik nagy szerepet szántak a társadalom pacifikálásában. (A labdarúgás hasonló szelepfunkcióval bírt Franco Spanyolországában is,⁴⁶ de a sport – a legkülönbözőbb politikai rendszerekben – általában is szerepet kap a társadalmi ellenőrzés folyamatában.⁴⁷) A Titkárság fenti ülésének hozzászólásai arról is árulkodnak, hogy az eredménykényszer a rendelkezésre álló anyagi erőforrások függvényében is jelentkezett. Ezt leginkább az olimpia példáján lehet bemutatni. Az 1956 és 1988 közötti versenyeken többnyire két-három (Moszkvában egy, Szöulban négy) kivételével minden sportágban szereztünk pontot, amelyikben elindultunk.⁴⁸ Úgy vélem, a magas részvé-

teli költségek is szerepet játszottak abban, hogy csak azokat a sportolókat vitték ki a játékokra, akiknek jó esélyük volt jó eredményt elérni. Talán nem véltetlen, hogy az ebből a szempontból a legkevésbé sikeres szereplés a Magyarországhoz legközelebb megrendezett 1960-as római és az 1972-es müncheni játékokhoz fűződik: előbbin 17-ből 6, utóbbin 20-ból 5 sportágban nem sikerült pontszerző helyen végezni a magyar sportolónak. A római olimpia kapcsán természetesen figyelembe kell venni, hogy 1956 után több élsportoló is elhagyta az országot, de azt is, hogy ez volt a kádári vezetés „uralta” első olimpia, így az eredményesség mellett nagy jelentőséget tulajdoníthattak a minél népesebb részvételnek is. Politikai szempontból persze továbbra is az olimpia számított a legjelentősebb nemzetközi versenynek, úgy is, mint a hidegháborús vetélkedés egyik színterének. Ez nemcsak az éremtáblázatok minél előkelőbb helyezésének megszerzésére irányuló törekvésben nyilvánult meg, hanem az 1980-as és 1984-es bojkottokban is. A magyar sportolók távolmaradása a Los Angeles-i játékoktól a több évtizedes sportdiplomáciai törekvések teljes feladását jelentette, nagy presztízsvetést okozva a Kádár-rendszernek. Ez esetben a kudarc egy gyenge, szétesőben lévő hatalmat reprezentált.

Addig persze még történt egy és más a sportirányítás területén. 1963 novemberében az MTST feladatait a magyar sport társadalmi öngazgató szervezete, a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) vette át.⁴⁹ A központi irányítás mértéke papíron csökkent, a szövetségek önállósága, mozgástere megnőtt, ám – utólag ez jól látszott – a társadalmasítás jelszavával végrehajtott átszervezés az új vezető garnitúra módszereinek, stílusának és habitusának köszönhetően a korábbinál is centralizáltabb, diktatórikusabb működési szisztémát eredményezett.⁵⁰ Az állampárt vezetése 1971 végén kimondta, hogy a testneve-

lés és a sport irányítása állami feladat, a „túlzott decentralizációt” a központi irányítás megerősítésével kell felváltani. Ezzel egyidejűleg a Politikai Bizottság a magyar sport fejlődésének egyik fő okát a sportolók anyagi megbecsülésének jelentős javulásában látta, azaz szó sem volt már az anyagiasság elítéléséről, sőt az elfogadott jelentés kifejezetten megvédte a sportolókat, alaptalannak minősítve a nagy vagyonokról, dőzsölő életmódról szóló pletykákat.⁵¹ A pártvezetés 1973 elején elfogadta a korábban működő szisztéma visszaállítását, amelyben egy állami hatóság, most az Országos Testnevelési és Sporthivatal (OTSH) felelős a terület teljes működéséért. A sportegyesületek elvesztették addigi – papíron legalábbis létező – önállóságukat, és az OTSH közvetlen irányítása alá kerültek, a sportági szövetségek a hivatal szakmai szervezetei lettek.⁵²

Az OTSH nagy lendülettel látott munkához, és már 1974 elejére állásfoglalást készített a legelterjedtebb, legnagyobb tömegeket megmozgató sportág, a labdarúgás fejlesztésére. Az időzítés nem véletlen: 1973 nyarán eldőlt, hogy Magyarország egymás után másodszor nem lesz ott a világbajnokságon, ami lépéskényszerbe hozta a sportvezetést. „Az elmúlt évek során a hazai bajnokság gyenge színvonala, a sportág nemzetközi eredménytelensége, a negatív szakmai és erkölcsi jelenségek a közvéleményt is jelentős mértékben foglalkoztatják” – áll az előterjesztésben. Miben jelentkeztek a fő problémák? Gyakorlatilag ugyanabban, mint amit már Hegyi Gyula is felsorolt 1956 közepén: alacsony szintű a szakmai munka, elhanyagolják az utánpótlás-nevelést, az edzők és a játékosok a teljesítményüktől függetlenül magas anyagi juttatásban és egyéb „elvtelen” kedvezményekben részesülnek, a futballisták rendkívüli munkaidő-kedvezményére vonatkozó szabályokat nem tartják be, és így tovább. A korábbi években a helyzet javítására tett lépések nem vezettek eredményre, nem kis mér-

tékben a legfőbb sporthatóság és a sportági vezetés erélytelensége miatt, és azért sem, mert állami, tanácsi, gazdasági vezetők szemet hunytak „a sportszerűtlen törekvések”, mint a játékosok átcsábítása, a bundázások stb. felett, sőt támogatták is ezeket. (Hasonlókat Hegyi szintén megfogalmazott annak idején.)

Az OTSH a helyzetet személyi és szervezeti változtatásokkal, többek között az MLSZ vezetésének és szakmai bizottságainak újjászervezésével, illetve a bajnoki rendszer átalakításával kívánta megoldani (a „túlméretezett”, négy-szintű bajnoki rendszert háromszintűvé alakítják: NB I. 16 csapattal, NB II. 20 csapattal, NB III. négyszer 20 csapattal). Most is előkerült a játékosok helyzetének kérdése, amiben szintén nem történt lényeges elmozdulás a húsz évvel korábbi felfogáshoz képest, bár a szövegből kiolvasható a profizmus hallgatólagos elfogadása: „Azt az alapelvet kell érvényesíteni, hogy az élvonalban szereplő labdarúgó – pályafutásának aktív szakaszában – alaptevékenysége a sportolás. A sportegyesületek kötelesek biztosítani, hogy a játékos ellenőrizhető munkaviszonnyal rendelkezzen vagy tanuljon, s ezzel megteremtődjön pályafutása utáni egzisztenciája.”⁵³

Az MSZMP Titkársága elfogadta az előterjesztést, de néhány ponton módosította, kiegészítette. A focisták munkaviszonyáról szóló szakaszba például bekerült: „Az illetékes minisztériumokkal együtt jogszabállyal meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy az élvonalban szereplő labdarúgók a vállalatoknál és intézményeknél sportstátuszban dolgozzanak.” A juttatási rendszer kapcsán rögzítették, hogy az NB I.-ben a játékosok jövedelmük átlagban kb. 60 százalékát a sportteljesítmény után kapják. A leglényegesebb dolog, amely az OTSH eredeti előterjesztésében nem szerepelt, vagyis azt a Titkárság tagjai vetették fel: „A labdarúgó-mérkőzések látogatottságának növelése érdekében – a fejlesztés célkitűzéseivel összhangban –

a televízió a jövőben bajnoki labdarúgó-mérkőzést egyenes adásban általában ne közvetítsen, s a válogatott mérkőzések esetében pedig az OTSH-val történt megégyezés alapján járjon el.” A véglegesített szövegbe azonban ez a kitétel már nem került bele, ehelyett ott a következő áll: „A labdarúgó-mérkőzések nézőszámának növelése érdekében – a szurkolók igényét is figyelembe véve – a bajnoki fordulókat általában szombati napokon, és ahol a feltételek adottak, az esti órákban kell rendezni.”⁵⁴ Ez alapján az átdolgozott szöveget jóváhagyó Kádár János első titkár, valamint Biszku Béla és Pullai Árpád KB-titkárok felülírták a Titkárság döntését.

Az 1980-as évek közepén aztán a rendszer irányítói gyakorlatilag lemondtak a sportról. Az OTSH-t 1986-ban felváltó Állami Ifjúsági és Sporthivatal (ÁISH) már csak felügyeletet gyakorolt a sportági szövetségek felett, a sportegyesületek működését pedig csupán „ösztönözte”.⁵⁵ A sportirányítás depolitizálásának, pragmatikussá válásának szimbolikus aktusa volt éppen 1986-ban az első hazai (és szovjet blokk-beli) Forma-1-es verseny megrendezése. Kétségtelen, hogy ennek is volt propagandaértéke, ám ez a siker már egy egészen másfajta – egyáltalán nem „szocialista” – sportpolitika reprezentációs eszközének tekinthető.

A sportsikereket változó módon és mértékben ugyan, de mindvégig legitimációs, ha tetszik, legitimációpótló eszközként használta a kommunista vezetés. Az eredmények fejében az élsportolók bizonyos köre viszonylagos kiváltságokat élvezett, amelyeket viszont csakis a hatalom diktálta feltételek és határok között érvényesíthettek. Ezeket a határokat jól mutatja az a mód, ahogy a rendszer a Ferencvárost – a klubot, a játékosokat, de mindenekelőtt a szurkolókat – kezelte. Minderről a következő fejezetben tudhatunk meg többet.

ELLENSÉGES TÉRFÉLEN:

A FRADI ÉS

A KÁDÁR-RENDSZER

1961. november 2-án népi demokratikus államrend elleni izgatás és más bűncselekmények elkövetésének gyanújával letartóztatták Weidemann Károlyt, a Ferencvárosi Torna Club elnökhelyettesét, az egyesület MSZMP-alapszervezetének titkárát. A férfit több dologgal is gyanúsították: 1945 előtt különböző jobboldali és szélsőjobboldali pártok tagja, nyilas és németbarát meggyőződésű volt, leventeoktatóként tevékenykedett, részt vett zsidók sportszervezetekből való kizárásában, a lakásán fasiszta és ellenforradalmi sajtótermékeket és iratokat tárolt, amelyekhez a látogatói is szabadon hozzáférhettek, a pártra és annak vezetőire ellenséges, gúnyos kijelentéseket tett. (Ezekon kívül szexuális jellegű bűncselekmények elkövetését is a terhére rótták, ezekkel azonban – miután nem kapcsolódnak szorosan a témánkhoz – nem foglalkozom.) Egy, az elfogása után két héttel készült rendőrségi jelentés első mondata azonban arról árulkodik, hogy a klubvezető-párttitkár letartóztatásának fő oka más lehe-

tett: „A Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály(a) adatai alapján 1961. november 2-án nyomozást rendeltünk el a Ferencvárosi Torna Klubban [így!] folytatott ellenséges tevékenység ügyében.”¹ Weidemann személyében tehát voltaképpen az FTC került a vádlottak padjára. A Fradi 1945 után úgy a szurkolók, mint a hatalom képviselői szemében a rendszerrel való szembenállás egyik szimbólumává vált. Bármennyire izgalmas is a kérdés, hogy miért alakult ez így, jelen esetben erőnk a viszonyoknak csupán egyetlen aspektusáról fogok beszélni. Arról, hogy a „hatalom” miként kezelte az FTC-t a Kádár-korszakban, különösen annak első időszakában.

Az 1956-os forradalom leverése után berendezkedő kádári vezetés igen hamar, mindjárt a regnálásának kezdetén nyilvánvalóvá tette, hogy miként viszonyul a Ferencvároshoz. 1957 augusztusában az MSZMP Politikai Bizottsága Kádár János szóbeli javaslatára (Földes László, a Központi Bizottság [KB] káderosztályának vezetője, Gáspár Sándor, a Szakszervezetek Országos Tanácsának [SZOT] főtitkára és Herczeg Ferenc kohó- és gépipari miniszterhelyettes részvételével) háromtagú bizottságot állított fel, „hogy a kialakult súlyos helyzetre való tekintettel vizsgálják meg a magyar sport helyzetét és vezetését”, különös tekintettel a labdarúgó-válogatottra és Sebes Gusztávra.² A PB október 9-én tárgyalta a bizottság jelentését, és átdolgozott formában fogadták el. A végleges határozatról más vonatkozásban már szót ejtettem; témánk szempontjából most a pártvezetőknek a sportról, mindenekelőtt a futballról az ülésen kifejtett nézetei a fontosak. A vita kezdetben magáról a benyújtott jelentésről szólt: Földes felvezetője után Eperjesi László, a KISZ Szervező Bizottságának titkára, Fock Jenő gazdasági ügyekért felelős KB-titkár (nagyon röviden), Hegyi Gyula MTSH-elnök (sértetlen), Teré-

nyi Imre, a KB Adminisztratív Osztályának sportért felelős munkatársa, Gyenes Antal, az Agrárpolitikai Bizottság tagja (szintén nem túl hosszan) és Marosán György szólalt fel (ő inkább csak az elvekről és az elvszerűségről szónokolt). Ezek után Kádár János következett, aki több konkrét észrevételt is tett a benyújtott a tervezet átdolgozására, ezeket a határozat végső megfogalmazása során – nem meglepő módon – figyelembe is vették. Többek között szóvá tette, hogy a jelentés túl sokat foglalkozik a Rákosi-korszak hibáival és túl keveset 1956-tal és következményeivel.

Az első titkár ezt követően egy másik kérdésről kívánt néhány szót ejteni; a néhány szó aztán valóságos szóáradattá duzzadt. Kádár *az ellenséggel vívott harcról* kezdett beszélni, arról, hogy az ellenforradalom 1953-tól 1956. november 4-ig előrenyomult, onnantól kezdve azonban kénytelen visszavonulni: „El fog jutni egy szép napon oda – a katonai erők területéről lassan már kiszorul, kiszorul a politika területéről is –, hogy illegálisba kényszerül, s marad a kultúr- és sportterület a számára.” Ez nemcsak elvi lehetőség, amire a kommunista vezetésnek fel kell készülni, hanem már létező valóság: „Tavasszal volt a MÚK (Márciusban Újra Kezdjük), a pisztolyokat olajozták, azután kiderült, hogy nem lett semmi, most már még kevesebb ilyesmi van – és kezdenek dolgozni a sportterületen. Ez egyébként is egy olyan terület, ami nagyon kedvező az osztályellenségnek és a burzsoáziának. Nagyon hamar kerülhet itt sor nacionalista mételyezésre.” Itt került a képbe a fradista szurkolótábor:

„Megmondom őszintén, hogy ezekkel is harcoltunk mi a múlt évben, a diákok egy részével, a huligánokkal, meg a B-középpel. Ez egy fasiszta gyülekezet – ami persze nem azt jelenti, hogy mindenki, aki idetartozik, fasiszta, de a lényege az, és

az sem véletlen, hogy a Ferencváros a fő bázis. Tavasszal nagy nyilvános ülést tartott az újjáalakult B-közép. Ez egy veszélyes intézmény, ehhez a sportnak nagyon minimális köze van. Azok, akik ezt kifundálták, nem a sport iránti szeretetből tették, azok, akik részt vesznek benne, lehet, hogy a sport végett vesznek részt benne. Én például ezt az idei tavaszi helyzetet felhasználtam volna arra, hogy örökre megszüntessem a B-közepet, úgy, hogy legalább 80 vezetőt letartóztattam volna és börtönbe csuktam volna legalább 10 esztendőre. Saját szemmemmel láttam – nemcsak futball-, hanem vízipóló-mérkőzésen is –, hogy a mérkőzéssel [így!] háttal állva dolgoztak a dirigensek. Csűrhe, szervezett fasiszta banda ez. Meg kell végre ezt érteni, és le kell velük számolni. Ezekkel megint úgy találkozunk majd, hogy puska lesz az ő, de remélem, a mi kezünkben is. Nem lehet szentimentálisnak lenni, mi még kibírjuk, ha a B-közép miatt hangoskodni fognak. Nem lehet túrni, amit csinálnak. Ha az elvtársak nem ügyelnek, akkor a sportmérkőzések lesznek az egyetlen legális területei a szovjetellenes, kommunistaellenes, antiszemita hangulatkeltésnek, és 70 000 emberre lövetni nem tréfadolog.”

Kádár János kijelentése sem tréfadolog, még akkor sem, ha az állampárt vezetésének zárt ülésén hangzott is el. Az első titkár egy újabb ellenforradalom kitörését vizionálta, ha nem fojtják el csírájában az ellenség szervezkedését. És ezt a csírárt a B-közép jelenti, amely – még ha a tagjai nem feltétlenül tudnak is róla – a szocialista rendszer elleni soron következő támadására készíti fel a katonáit. És ha a harc elkerülhetetlen, inkább most intézzenek el 80 embert, semmint holnap kelljen egy stadionnyi emberre lőni: „Azért szeretném a figyelmet erre felhívni, mert amit most meg tudunk tenni kis zajjal, azt fél év múlva úgyis meg kell oldani óriási ribillióval. A fej-

lődési tendencia teljesen világos. Amíg a B-közép megvan, nem tudunk egészséges sportéletet teremteni.”

Kádár felszólalása után Földes László védte a mundér becsületét, azaz az általuk készített jelentést. Leginkább Hegyi Gyulával szállt vitába, többször egymás szavába is vágtak. Földes Kádár felvetéseire is reagált, és ezek jó részével nem értett egyet. A B-középről a következőket mondta:

„Egyetértek, hogy itt nekünk lépéseket kell tenni, de vigyázni kell, mert a Fradi mellé odacsatlakozott egy csomó becsületes ember, amikor látta, hogy a csapatot lefejezték. (Kádár elvtárs közbeszólása: Ismert dolog, ezt senki sem akarja.) Azt akarom mondani, ha mi adminisztratív lépéseket teszünk a B-középpel szemben, az együtt jár azzal, mintha a kormány magát a sportegyesületet akarná elnyomni. (Kádár elvtárs közbeszólása: Hát, ha ezek a jövő héten támadnak, lenyeljük? Nem Ferencvárosnak hívják őket? Azt csinálják, amit akarnak!) (Herczeg elvtárs közbeszólása: A B-közép vezetőit el kell távolítani!) (Marosán elvtárs közbeszólása: Mi az, hogy tízes bizalmi? Illegális szervezkedés?) Ha például az egyik játékosnak valamilyen jubileuma van – mondjuk Ombódinak –, kiteszik az egyes üzletekre a kalapot, és abba 10–20–50 forintokat dobznak. (Kádár elvtárs közbeszólása: Ez egymagában nem baj, ez a klubszeretet!)”

A vitából kiviláglik: hogy milyen indulatokat keltett a Ferencváros szurkolótábora (a jegyzőkönyv szerint többen is belebe-szélték a felszólalásba), és az is, hogy Földes László mennyire másként viszonyult az FTC-hez, mint a többiek. Már önmagában az is sokatmondó, hogy Fradiként emlegette az egyesületet. Földes el akarta kerülni, hogy a klubbal kapcsolatban ugyanazokat a hibákat kövessék el, mint 1956 előtt, amivel

a Rákosi-korszaktól való szimbolikus elhatárolódást is ki lehetett volna mutatni. A bizottság ezért is javasolta a felállítandó Magyar Testnevelési és Sport Tanács egyik elnökhelyettesének Csanádi Árpád testnevelő tanárt, aki 1957-ben éppen az FTC labdarúgócsapatának edzője volt. „A Csanádira vonatkozóan azt akarjuk elmondani, a bizottságot az is vezette, hogy szűnjön meg az, hogy a kormány, a párt az egész Ferencvárost úgy, ahogy van, ellenséges sportszervezetnek tartaná, ezért arra gondoltunk, hogy a Csanádival, aki ismert sport-, testnevelő tanár és elég rendesen viselkedik, talán megnyernénk egy olyan táborot, amely jelenleg távol van tőlünk. Nem mint konkrét személyi javaslatot, de magát a gondolatot helyesli-e a Politikai Bizottság?” – tette fel a kérdést a láthatólag bizonytalanra váló Földes.

A PB nem adott választ a kérdésre. A vita inkább Hegyi Gyula személye körül bontakozott ki (Marosán egyenesen hazaárulónak nevezte, Kádárnak kellett rendreutasítania), illetve az elnöki és a másik elnökhelyettesi posztra betervezett jelölteket (Muray István nagykövetet, illetve Berzi Sándort, a Vasas Szakszervezet sportosztályának vezetőjét) nem tartották alkalmasnak. Nem tudni, meddig vitatkoztak volna, ha nem szólal meg az addig teljesen passzív Fehér Lajos, a KB Falusi Osztályának a vezetője, aki Földest javasolta az MTST elnökének. Kádár annyira felháborodott ezen („Földes elvtárssal ilyent nem lehet csinálni. [...] Egy embert bánt ilyesmi. Szerencsétlen gondolat” – teremtette le elvtársát), hogy inkább lezárta a vitát, és a személyi kérdésekben elnapolták a döntést. Fehér elvtárs pedig, mint egy kisgyerek, aki rosszul viselkedett, megsemmisülve csak annyit tudott mondani: „Itt ötlött az eszembe.”³ A teljes képhez tartozik, hogy Fehér és Földes személyes viszonya nem volt éppen a legjobb.⁴ (Az MTST elnökévé végül Hegyi Gyulát, helyet-

teseivé pedig Muray Istvánt és Gyenes Andrást nevezték ki.⁵ A Hegyi megítélésében beállt változást már az is jelezte, hogy a kormány előterjesztésére, „a sport területén végzett tevékenysége elismerésül”, 60. születésnapja alkalmából a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével tüntették ki.)⁶

A vitában elhangzottak természetesen nem maradtak következmények nélkül: 1957–1958 fordulóján immáron a Fradi vezetősége számára is sürgős lett a szurkolótábor által generált probléma megoldása. Az FTC élére az ÉDOSZ által 1956. november közepén kinevezett ötös bizottság 1958. februári előterjesztése is megállapította, hogy a B-közép soraiban mindig megbújt az ellenség: „Ma is vannak közöttük sokan olyanok, akik felhasználják a sportpálya izzó légkörét arra, hogy népi demokráciánk ellen uszítsanak.” Ez vezetett oda, hogy a rendszer néhány vezetője nem úgy kezelte a klubot „mint a szocialista sport képviselőjét”, amit a Fradi vezetői és sportolói mindig is sérelmeztek – az előterjesztés szövegezése alapján jogosan! A klubvezetés már 1957 folyamán intézkedett a feloszlataásra, de a pártapparátus részéről Terényi Imre véleménye az volt, hogy működjön tovább, a vezetőség azonban gyakoroljon nagyobb kontrollt felette. Száraz István, az ötös bizottság tagja viszont kénytelen volt beismerni, hogy nem tudtak befolyást gyakorolni a B-középre, így „mindjobban megérlelődött” bennük az elhatározás, hogy „a B.(arati) kör szervezett központjának működését fel kell számolni”. Az előterjesztés címe kétséget sem hagy afelől, hogy a klub vezetésében csak a Politikai Bizottság októberi ülése után, annak nyomán érlelődött meg az elhatározás a B-középpel való leszámolásra: „Az FTC kommunista vezetőinek beszámolója az MSZMP sportbizottsága elé az MSZMP Politikai Bizottsága sportra vonatkozó határozata végrehajtásáról az FTC-ben.”⁷

A klub vezetése igazából nem várt februárig, ugyanis már korábban lépett: 1957 decemberében kirakta a Baráti Kört a klub székházából. A társaságnak Onódy Lajos, a futballszakosztály vezetője, az Éttermi és Büfé Vállalat igazgatója biztosított helyiséget a Baross étteremben, ám itt csak egyetlen ülést tudtak tartani (májusban), mert a rendőrség rájuk tört. A szervezett B-közép története ezzel jó időre véget ért.⁸ (A rajtaütés során a Baráti Kör vezetőjét, Bauer Miklóst is letartóztatták, majd a fogságban 1958. május 24-én – a fővárosi politikai rendőrség „Bakos Miklós” fedőnéven beszervezte ügynökek.)⁹ A Ferencváros vezetői ezzel a maguk részéről elintézettnek tekintették a kérdést. Jellemző, hogy egy szurkolói rendbontás miatt félbeszakadt jégkorongmérkőzés kapcsán tett nyilatkozatban Bédi János elnök és Weidemann Károly ügyvezető kiemelte: „Egyes sajtónyilatkozatokban a sajtó munkatársai az FTC B-közép megnevezést használták. Szükségesnek tartjuk leszögezni, hogy az úgynevezett B-közép működését még 1957 decemberében (!) megszüntettük, és a B-közép azóta sem működik.”¹⁰

A pártvezetés és személyesen Kádár János 1957 végén kinyilvánított véleménye közvetettebb, ugyanakkor tartósabb hatást is gyakorolt a zöld-fehér drukkerekre, tudniillik nagyban megszabta azt, hogy a rendszer erőszakszervei, köztük mindenekelőtt a politikai rendőrség miként viszonyuljon a fradista szurkolókhoz. Az állambiztonság minden alkalmat megragadott arra, hogy összekapcsolja 1956-ot és a fradista B-közepet. Jellemző példája ennek a VII. és XIV. kerületi fegyveres csoportok ügyében készített jelentés. Ez megállapította, hogy a szabadlábon lévő volt fegyveresek kisebb-nagyobb rendszerességgel összejárnak, és kiértékelik az 1956-os, illetve a jelenlegi helyzetet. Többek között a „volt Baross tér 19. sz. csoport tagjai közül egyesek, főleg

a huligán, büntetett előéletű személyek hasonló baráti körben rendszeresen látogatják az FTC-mérkőzéseket, és ott ellenséges kijelentéseket tesznek”.¹¹ Jellemző az is, amikor a volt fegyveres „ellenforradalmárok” között felderítést végző „Molnár Ferenc” fedőnevű informátort 1959 szeptemberében azzal bízták meg, hogy „kapcsolatán keresztül jusson be a B-középbe”.¹² A politikai rendőrség az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején rutinszerűen jelen volt az FTC mérkőzésein. A BRFK Politikai Nyomozó Osztálya vezetőjének a „belső reakció” elleni munkát szabályozó, 1961 közepén kiadott parancsa a sport területén egyetlen előírást tartalmazott: „Tovább kell folytatni a B-közép területén tevékenykedő ellenséges erők felderítését és leleplezését.”¹³ Azt, hogy az állambiztonság számára a Ferencváros a „reakciós” és „fasiszta” elemek gyűjtőhelye volt, és ennek megfelelően kezelték a klubot, jól mutatja a Weidemann Károly elleni nyomozás során keletkezett egyik vizsgálati terv megfogalmazása is: „Az FTC-ben 1945 óta folyik az izgatás, tüntetések, botrányok kísérik az FTC sportmérkőzéseit.”¹⁴

„Kutyából nem lesz szalonna” – hangoztatták a belügyi szervek beosztottai 1960 őszén, bizonyosságot téve arról, mennyire nem értik a politikai vezetésnek az „osztálysövetség” kiszélesítésére irányuló törekvéseit. „Hamar rámondják egy-egy kárt okozó cselekményre, hogy ellenséges megnyilvánulás. Az osztályharcban sokan nem látják a megelőzés fontosságát, csak az »odacsapást« hangoztatják. Pl. a karhatalomnál alig várják, hogy a múltkori Fradi-meccshez hasonló akció legyen” – áll a fegyveres testületek agitprop-felelőseinek az értekezletéről szóló jelentésben.¹⁵ Azaz a karhatalom az 1956-ban megkezdett harcát kívánta folytatni minden olyan területen, ahol az ellenség kinyilvánítja jelenlétét – ebben az esetben a sportpályákon.

Az idézett kijelentés az 1960. szeptemberi FTC–MTK-mérkőzést követő utcai megmozdulásokra, illetve az ezáltal kiváltott rendőrségi fellépésre vonatkozhatott. A történeteknek voltak már előzményeik. A két csapat előző év december 6-án lejátszott meccséről szóló tudósításban olyashatjuk: a dűrva játék miatt „nagy izgalom uralkodott a játéktéren és a nézőtéren”, pedig „ez a két kitűnő csapat, ez a 22 lelkes és jó képességű játékos azt is megérdemelné, hogy végleg elmaradjon a közönség kicsi, de annál hangosabb csoportjáfiak dűrva hangorkánja, amely ezúttal is nemegyszer zavarta a gyepen küzdőket”.¹⁶ A „dűrva hangorkánról” ennél többet a fővárosi politikai rendőrség által foglalkoztatott hálózati személyek jelentéséből tudhatunk meg. A „Bakos Miklós” fedőnevű ügynök beszámolója szerint a találkozóan ferencvárosi drukkerek egy csoportja „a pályán történt sportszerűtlen jeleneteket, vélt vagy valós játékvezetői hibákat kihasználva bekiabálásokkal, sértegetésekkel izgató hangulatot” idézett elő. A meccs után mintegy 300–400 szurkoló az öltözők kijáratánál „erős antiszemita kijelentésekkel fűszerezve” szidalmazta a hazai sportvezetőket; a tömeget végül a rendőrség erőszakkal szorította ki a Népstadion területéről. Az ügynök sajnálkozva állapította meg, hogy a fiatalok nem ismerték fel, hogy felelőtlen módon „fasiszta provokációban vettek részt”. Tartótisztje szintén „fasiszta megnyilvánulásnak” értelmezte a történeteket, amelyek nem spontán módon robbantak ki, hanem „az FTC drukkertáborában meghúzódó huligán fasiszta elemek” szervezték meg.¹⁷

A két együttes 1960. szeptember 17-i mérkőzéséről szóló tudósításában a *Képes Sport* a játékot uraló durvaság kapcsán megjegyezte: „Ezek olykor a nézőtérre is átterjedtek, s a szóviták az est homályában könnyű testi sértésekig fajultak. A rendőrség azonban résen állt.”¹⁸ Az állambiztonság is résen volt: „Molnár Ferenc” egy négytagú csoportot látott,

amely az MTK egyik játékosának kiállítását akképpen kommentálta: „úgy kell a rohadt zsidóknak, végre emberükre találtak a bíróban, ilyen bíró kell nekünk”.¹⁹ (A megjegyzés arra utalt, hogy a játékvezető két MTK-játékost is kiállított, míg két, ugyancsak sportszerűtlen fradistát nem; az MLSZ fegyelmi bizottsága utólag utóbbiakat is eltiltotta.) „Bakos Miklós” a meccs vége felé arra lett figyelmes, hogy egy ritkás, ősz hajú férfi, aki már az 1959. decemberi meccsen is „uszította” a fiatalokat, olyan jelszavakat vezényelt a fiatal szurkolóknak, mint: „Fiúk, égne a libások.” Az ügynök tudatos, sunyi provokátorként jelenítette meg az illetőt: „Villámgyorsan mozgott. Egy-egy mondat után már furakodott tovább.” A meccs után a ferencvárosi szurkolók a Thököly úton vonultak fel, és olyan jelszavakat skandáltak, mint „Ferencváros–Izrael 4:1”. A tartótiszt ez esetben is úgy látta, hogy a „tüntetésre” nem spontán módon került sor, hanem egy mind szervezettebb szurkolói csoport készítette elő.²⁰

Weidemann a meghurcolását egyértelműen a fenti balhének tulajdonította. Elfogása után zárkatársának arról beszélt: „letartóztatása onnan indult ki, hogy 1960-ban volt egy FTC és MTK meccs, a futballmeccs után volt az MTK-ellenes tüntetés, és utána Marosán elvtárs utasította az itteni politikai nyomozó osztályt arra, hogy vizsgálják ki, hogy ki szervezte a tüntetést. Marosán elvtárs ennek a kivizsgálására 6 hónapot adott, azonban a 6 hónap alatt nem tudták kivizsgálni, és meghosszabbította Marosán elvtárs 1 évre, és most már letelt a határidő, és őt is letartóztatták, hogy a vizsgálók valamit fel tudjanak mutatni.” Weidemann elmondása szerint ugyanis Marosán „már gyermekkorától »batyus«”, azaz MTK-szurkoló.²¹ A volt péklegény – aki annak idején éppen az ÉDOSZ elnöke volt, amikor az „átvette” az FTC-t – ezek szerint nem érezte magáénak szakszervezete csapatát.

Azt nem tudni, hogy Marosán György fent említett utasítása megtörtént-e, annyi azonban biztos, hogy az 1960-as rendbontás felkeltette az országos és a fővárosi pártvezetés figyelmét. Az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályán (PTO) az MTST, az MLSZ, a SZOT, az ÉDOSZ, az FTC és a *Népsport* képviselőinek részvételével szeptember 21-én tartott megbeszélésen mindenki elítélte a pályán és a nézőtéren történeteket, és vállalta, hogy mindent megtesznek a további botrányok megelőzéséért. Például a jegyelosztással igyekeznek elejét venni, hogy a problémás szurkolók a lelátó egy helyén tömörülhessenek, érvényt szereznek a rendelkezésnek, amely szerint a pályákon nem lehet szeszes italt árusítani, nem indítanak különvonatokat az FTC vidéki meccseire, visszaszorítják a „Fradi-kultuszt” és – ami a leginkább figyelemreméltó – a klub ismét létrehozza a két évvel korábban megszüntetett baráti körét. Valószínűleg rájöttek arra, hogy szervezett keretek között jobban ellenőrizhetők a drukkerék. (Azt azért el akarták kerülni, hogy a tagok, mint korábban, rendszeresen összejárjanak az Üllői úton.)²²

Az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága 1960. október 24-i ülésén Terényi Imre (ekkor már a PTO munkatársa) szóvá tette, hogy a művelődéspolitikai irányelveknek a testnevelés és sport területén való érvényesítéséről szóló jelentés nem foglalkozik a Fradival. Pedig ez „egy nagyon komoly politikai probléma”, mert – mint a két nyílt tüntetés is mutatja – „a Ferencvárosnak nagy sporttradíciói vannak, és az osztályellenség ezt kihasználja”. Vitázójában Gáspár Sándor, a fővárosi pártbizottság első embere elismerte, hogy valamit kezdeni kell az FTC-vel. Elképzelése szerint a megoldást az jelentené, ha középszerűvé tennék a klubot. „Összmunkára van szükség ebben a felső vezetőktől kezdve, okos politikai munkával a sportkörben dolgozó kommunistákkal együtt ki kell gondolni a módot erre” –

mondta a pártvezető. Szavai kijelölték az elfogadott határozat fő irányelveit: miután az „egyesület szétszedésének múltban alkalmazott módszerei nem váltak be”, a „sportclub értékeit átmentve az egészet középszerű szintre kell helyezni, az ott dolgozó kommunistákkal egyetértésben, hosszú távlati, szisztematikus munkával”.²³

A határozatnak megfelelően egy intézkedési tervet is kidolgoztak, amely – a szokásos üres frázisok mellett, mint a klub szakszervezeti jellegének erősítése, az erkölcsi-politikai nevelőmunka javítása, a vezetés megerősítése stb. – a „középszerűvé tétel” alapvetően a Fradi-kultusz és a Fradi-mítosz elleni lépésekkel kívánta megvalósítani. A tervzet szerint a sajtóban csökkenteni kellett a Ferencvárossal kapcsolatos híradásokat, vissza kellett szorítani a kultusz megnyilvánulási formáit, mint a Fradi-tablók, a Fradi-babák és a Fradi-csokoládé, de Karinthy Ferenc *Ferencvárosi szív* című novellaskötetének újrakiadását is meg kellett gátolni. Előírták, hogy a klub „semmiképp nem kerülhet előnyösebb helyzetbe a többi sportegyesülettel szemben”, ezért felül kellett vizsgálni az FTC állami és szakszervezeti támogatásának mértékét, illetve a fővárosi és az országos sportvezetésnek biztosítani kellett, hogy az átigazolásoknál, erősítéseknél a zöld-fehérek ne élvezzenek kiváltságokat. (A ferencvárosi drukkerék valószínűleg felháborodottan reagáltak volna arra, hogy hivatalos részről kiváltságosnak tekintették csapatuk helyzetét.) A rendelkezés végrehajtásáért az MTST részéről Eperjesi László elnökhelyettes felelt; ő bő egy év múlva a politikai rendőrségre került, ahol, gyors karriert befutva, 1962 és 1967 között a III/III. Csoportfőnökséget vezette. A rendbontások visszaszorítását a szurkolási lehetőségek csökkentésével, így a vidéki mérkőzésekre indított különjáratok leállításával, valamint a nézőknek az edzőmérkőzésekről való kitiltásával kívánták

megoldani: „az FTC-edzőmérkőzéseket elvinni, a sportpálya kapuit bezárni” – szölt a tömör verdikt.²⁴

Az intézkedési terv – bár utalt rá – a rendőri szervek feladatait nem részletezte, így nem tudni, milyen lépéseket tett vagy kívánt tenni a politikai rendőrség az „FTC-probléma” megoldására, és azt sem, mikor és miként került a képbe Weidemann Károly. Vannak arra utaló jelek, hogy személye – saját feltételezésével ellentétben – már az 1960. őszi Fradi-MTK-meccs előtt az állambiztonság célkeresztjébe került. Onódy Lajos, az Éttermi és Büfé Vállalat igazgatója, az FTC labdarúgó-szakosztályának vezetője 1960 nyarán elmondta „Bakos Miklós” ügynöknek: arról beszélgetett egy régi barátjával a politikai rendőrségről (a nevét az ügynök nem jegyezte meg), hogy a szakosztályokban lefolytatott tisztogatásoknak köszönhetően „az FTC ügyei kezdenek kedvező mederbe terelődni”, már csak Weidemannt kellene az egyesületből eltávolítani. Érkezett is ellene egy feljelentés Újvári László műugrótól, és ennek nyomán valamiféle „folyamat” is megindult a párttitkár ellen, ám szükség volna egy névtelen levélre, amelyben valaki beszámol az ügyvezető viselt dolgairól. Az ügynök elvállalta a levél megírását, tartótisztje azonban megtiltotta neki, hogy bármit is tegyen az ügyben.²⁵ (Onódy már két évvel korábban is arról beszélt „Bakos Miklós” ügynök előtt, hogy el kellene távolítani Weidemannt a klubtól, ennek érdekében fel kellene jelenteni a pártnál 1956-os tevékenysége miatt; az nem derül ki, milyen cselekedetekre gondolt.)²⁶

A nyomozati iratok szerint is Újvári László vallomása keltette fel a politikai rendőrség figyelmét az FTC ügyvivője és párttitkára iránt, ám csak 1961 elején, amikor az úgynevezett „Gresham-galeri” felszámolása során a sportolót is elfogták.²⁷ Újvári, valamint a köztörvényes bűncselekmények miatt bünte-

tését töltő Harsányi Pál (a Ferencváros ökölvívója) beszámoltak a Weidemann lakásában található ellenséges sajtótermékekről, képekről és más dokumentumokról. Úgy tűnik, a belügyi szervek pusztán ez alapján arra a feltételezésre jutottak, hogy a párttitkárnak tudomása lehet a ferencvárosi szurkolók által elkövetett ellenséges cselekmények szervezőiről, sőt esetleg ő maga irányítja azokat. A BRFK Politikai Nyomozó Osztálya a párttitkár hivatali szobáját és a telefonját is lehallgatta, emellett ügynökök révén is igyekeztek információkat gyűjteni róla.²⁸ „Bakos Miklós” március 21-én és 22-én írt először részletes jelentést Weidemannról,²⁹ akit a következő hetekben többször is felkeresett. (Az állambiztonság a férfi lakását is bepoloskázta, de állandóan szólt nála a rádió, ami megnehezítette a technika alkalmazását. Ezért tervbe vették: „Rádióját valamilyen módon el kell rontani.”³⁰ Azt nem tudni, hogy a „technika” mikor került a lakásba: „Bakos” ügynöknek 1961 októberében azért kellett meglátogatnia Weidemannt, hogy ellenőrizze, otthon tartózkodik-e, mert a lehallgatókészüléket akarták „szerelni”, az viszont nem egyértelmű, hogy a poloska *be-, meg- vagy kisereléséről* volt-e szó.)³¹

Miről számolt be a két említett sportoló? Újvári László előadása szerint a Fradi (akkor Budapesti Kinizsi) széthullott szurkológárdáját 1955 tavaszán Weidemann szervezte újjá Bauer Miklósnak, a Baráti Kör vezetőjének segítségével. Ő rendelkezett ugyanis a klubnak járó belépőjegyek felett, „így neki volt egyedül lehetősége arra, hogy a B-közép közönségét kiválogassa”. (Önmagának ellentmondva később azt állította, hogy a jegyekben részesülők névsorát Bauer állította össze.) Ennek eredményeként alakult ki Weidemann körül egy 25–30 fős kemény mag, a „törzsgárda”, míg létezett egy „külső gárda” is, amely a párttitkár „üzemi kádereiből” állt, azokból, akiket kapcsolatai révén különböző vállalatoknál helyezett el.

Az ekképpen megszervezett csoport elvi irányítását Weidemann végezte: ő oktatta ki Bauert, hogy a kemény mag tagjai hogyan helyezkedjenek el a lelátón, miként szóródjanak szét annak érdekében, hogy hatékonyan befolyásolhassák a tömeghangulatot, és *írásban* még a skandálendő jelszavakat is átadta neki. A rigmusok meccsről meccsre változtak, attól függően, ki volt az aktuális ellenfél, ám általában a hazafias érzelmek felkelése volt a cél. Weidemann közölte azt is, hogy milyen rendőri készségekre kell számítani, és felhívta a figyelmet arra, hogy lebukás esetén a szervezetségről semmit sem szabad elárulni. A szurkolók egy-két hetente, a nagyobb meccsek előtt összejártak az Üllői úti klubház nagytermében. Ezeket a gyűléseket konspiratív módon szervezték: az edzésekkel egy időben kerítették rájuk sort, amikor amúgy is sokan tartózkodtak ott, így egyesével-kettesével feltűnés nélkül „beszivároghattak” a terembe. Az 50-60 résztvevő olykor este 9-10 óráig is „tanácskozott”, még hozzá nem megengedett dolgokról. Kérdés, Újvári honnan tudott minderről, állítása szerint ugyanis egyetlen ilyen összejövetelen sem vett részt.³²

Bár a vizsgálótiszt úgy értékelte, hogy Harsányi Pál is „értékes, felderítő jellegű vallomást tett”,³³ a jegyzőkönyv alapján ő sokkal kevesebb terhelő adattal szolgált, mint Újvári. Mindössze az Üllői úti klubház nagytermében lezajlott szurkolói összejövetelekről beszélt, amelyeken tudomása szerint kizárólag sporttal foglalkoztak. Kihallgatója azonban nem elégedett meg ezzel, és nekiszegezte a kérdést: „Az Ön véleménye szerint egy-egy sporttal kapcsolatos probléma kitölthette-e egy ilyen hosszú megbeszélés időtartamát?” Harsányi kacifántos válasszal szolgált: a Fradi edzőmeccsein a sport mellett előbb-utóbb ellenséges politikai kijelentések is elhangoztak, és mivel az összejövetelek közönsége lényegében az edzőmérkőzésekre kilátogatókból tevődött ki, ebből következett is, hogy miről lehetett

szó a teremben. A pár nappal későbbi kihallgatásán Harsányival is elmondatták, hogy a tiszteletjegyek elosztását Weidemann intézte, ami lehetőséget adott arra, hogy az embereit az általa kiszemelt helyekre ültesse. Igaz, ő Újvárival szemben azt állította, hogy az ingyenjegyek egy helyre szóltak.³⁴

Mindeközben pártvonalon is napirendre került a Ferencváros ügye. A KB PTO 1961. februári előterjesztésében a területileg illetékes IX. kerületi pártbizottságnak felrótták, hogy nem foglalkoztak a súlyának megfelelően a klub problémáival, „egyszerűen fasisztának bélyegezték”. Ez két következménnyel járt: egyrészt a becsületes dolgozóknak, köztük párttagoknak szégyellniük kellett, hogy Fradi-szurkolók, másrészt az ellenség a klub körül tömörült. A jelentés több konkrét intézkedést is javasolt, így többek között felvetődött az öregfúcsapat feloszlata, amit a kerületi pártbizottság ülésén Weidemann is szorgalmazott.³⁵ A kerületi pártvezetésnek lépnie kellett, így júliusban beszámoltatta az FTC MSZMP-alapszervezetét és elnökségét. A Weidemann Károly jegyezte előterjesztés éppen csak hogy érintette az 1959-ben és 1960-ban történt szurkolói rendbontásokat, mintha azokhoz a klubnak semmi köze sem lett volna: „Sportolóink elítélik szurkolóink kicsi, de hangos részének sportszerűtlen, fegyelmezetlen, olykor rendszerünkkel szembehelyezkedő politikai magatartását, míg a becsületes dolgozók jó szándékú, sportszerű lelkesítését szívesen veszik, és ugyancsak sportszerű küzdelemmel igyekeznek azt meghálálni.” A párttitkár az ülésen is megjegyezte, hogy „sportolóink utálják a nem szabályos drukkolókat”. A futballmeccseken történtek más formában egyáltalán nem kerültek elő a vita során, a pártbizottság pedig, bár kritikákat is megfogalmazott, végül elfogadta a klub jelentését.³⁶

Weidemann ebben az időben már tudta, hogy a rendőrség szemmel tartja. „Bakos Miklós” apjának elmondta,

hogy nem mer szóba állni senkivel, mert nem akar senkit bajba keverni azzal, hogy vele látják. Azt is elpanaszolta, hogy „előbb a közönséget figyelték, azután a játékosokat, most meg már a vezetőket”.³⁷ Az állambiztonság 1961. októberében úgy látta, elég bizonyíték gyűlt össze az ügy „realizálásához”, vagyis a Weidemann elleni nyílt eljárás megindításához.³⁸ Ehhez azonban szükség volt a legfelsőbb pártvezetés beleegyezésére is. Az MSZMP Titkársága 1961. október 17-i ülésén tárgyalta és vette tudomásul az FTC-ben lefolytatott belügyi vizsgálatról szóló jelentést, amely nem kevesebb, mint 45 „reakciós, fasiszta szemléletű, büntetett előéletű”, illetve erkölcstelen életet élő embert talált az egyesületben, akiket a klub elnökségének el kellett távolítani az FTC-ből. Az egyesület vezetésébe beépült „reakciós elemek” között név szerint egyedül Weidemann Károlyt említették meg, mint „aki a múltban fasiszta szervezetek tagja volt, jelenleg is fasiszta magatartást tanúsít”. A legfelsőbb pártvezetés elrendelte, hogy zárják ki a pártból, és a belügyi szervek vonják felelősségre.³⁹

Weidemann MSZMP-ből való kizárására november 2-án került sor.⁴⁰ Erre a napra időzítették elfogását is. Úgy tervezték, hogy 10 órára berendelik a IX. kerületi pártbizottsághoz, ahol közlik vele a pártból való kizárását; innen kilépve követik, és alkalmas helyen letartóztatják. Weidemannt végül a Nagyváradi téren vették őrizetbe, innen gépkocsival az Üllői útra vitték, ahol a jelenlétében átkutatták az irodáját. Elfogásakor állítólag „rendkívül idegesen viselkedett, minden ízében reszketni kezdett”.⁴¹ Ő, pontosabban az ő elmondása alapján a zárkatársa némileg eltérő beszámolót adott elő: az ÉDOSZ központjában közölték vele, hogy kizárták a pártból, és innen távozóban fogták el az István kórház előtt, majd a lakására vitték, és házkutatást tartottak.⁴²

Weidemann Károly letartóztatását többek között azzal indokolták, hogy „jelentős része volt az FTC-mérkőzéseken lezajlott rendszerellenes tüntetések, provokációk előkészítésében”.⁴³ (A határozat csak feltételezte, a panaszát elutasító ügyészi határozat viszont kész tényként közölte ezt.)⁴⁴ Már első kihallgatásán megkérdezték tőle, hogy „kik és hogyan szervezték az FTC-rajongás ürügye alatt a fasiszta jellegű, antiszemita megmozdulásokat, tüntetéseket az FTC mérkőzésein”. A volt klubvezető határozottan kijelentette, hogy semmit sem tudott ezekről a „provokációkról”.⁴⁵ Néhány nap múlva ismét eredménytelenül faggatták arról, hogy kik csinálják a balhét a Fradi meccsein; ez alkalommal nem vettek fel jegyzőkönyvet, az eredménytelennek ítélt kihallgatásáról Weidemann számolt be a zárkatárásnak.⁴⁶ A férfi később is sokat panaszkodott a börtönben arról, hogy az MTK ellen 1960-ban történt tüntetés és a többi botrány szervezőiről faggatják, de ő az égvilágon semmit sem tudott erről.⁴⁷

Újvári László és Harsányi Pál tanúként is megismételték a tavaszi kihallgatásaikon elmondottakat.⁴⁸ Rajtuk kívül többeket is meghallgattak, ők azonban vagy semmit sem tudtak a Baráti Kör tevékenységéről, vagy ha igen, akkor éppenséggel azt állították, hogy Weidemann és a szurkolók viszonya kifejezetten ellenséges volt, így nem szervezhette meg őket. Szántó Imre, a Honvéd (korábban a Fradi) ökölvívóedzője például elmondta, hogy amikor az FTC meccsein azok a „fasiszta jellegű tüntetések” voltak, amelyekről a lapok is cikkeztek, Weidemann arra panaszkodott, hogy „a csőcselék kellemetlenkedik, és az ő nyakába akarják varrni a tüntetések ódiúmat”.⁴⁹ Egyedül az Üllői úti sporttelep gondnoka állította, hogy a tüntetések előkészítésében szerepe lehetett a Baráti Körnek, „mert ez volt az a szerv, amelyik rendszeresen ülésezett, és szervezeten tevékenykedett”. Majd mintegy mel-

lékesen megjegyezte, hogy a Kör részéről Krausz Sándor és Bauer Miklós tartotta a kapcsolatot Weidemann Károlylyal, ezzel azt sugallva, hogy végső soron ez utóbbi felelős a rendbontásokért.⁵⁰

Ez bizonyítéknak még mindig kevés volt – ám a nyomozók nem adták fel, és november végén a nyomozás fő irányát immár kifejezetten „az FTC-ben folyó fasiszta tevékenység” felderítésében jelölték ki. Az intézkedési terv szerint „igen sok jel” mutatott arra, hogy a Fradi mérkőzéseit 1945 óta kísérő tüntetéseket, botrányokat „valami szervezett erő irányítja”. A titkos, operatív eszközökkel szerzett információk alapján Weidemann Károlynak szerepe volt a fenti megmozdulások irányításában. (Megjegyzem, alig három hónappal később elismerték, hogy az operatív ellenőrzés során egyáltalán nem kerültek elő olyan adatok, amelyek megerősítették volna Újvári és Harsányi vallomásait, így gyakorlatilag csak ezek szolgáltak bizonyítékkul Weidemann ellen.⁵¹ A FTC telefonvonalainak lehallgatását pedig november végén azért javasolták megszüntetni, mert ezen az úton nem jutottak használható információkhoz.)⁵² A gyanúsítás megalapozása érdekében 26 tanút kívántak kikérdezni: a Baráti Kör tagjait, szervezőit, valamint a klub volt és jelenlegi vezetőit és alkalmazottait. Főleg ez utóbbiaktól, és közülük is azoktól vártak használható vallomásokat, akik a hálózat tagjaként már addig is segítették az állambiztonság munkáját.⁵³

Az intézkedési tervet majdnem teljes egészében sikerült teljesíteni: november 29. és december 15. között 25 tanút hallgattak ki „az FTC szurkológárdájában megbúvó népidemokrácia-ellenes, ellenséges magatartású személyekkel kapcsolatban”. Ez a „nyomozás a nyomozásban” viszont nem hozott eredményt, még a ferencvárosi szurkolók ellenséges politikai megnyilvánulásait sem sikerült dokumentálni.

A tanúk legfeljebb olyasmit hallottak bizonyos drukkerek részéről, hogy a csapatot elnyomják, és az FTC-nek ebben a rendszerben nincs jövője: ezeket majdnem minden meghallgatott elmondta, mégpedig – gyaníthatóan a jegyzőkönyveket formába öntő nyomozóknak köszönhetően – szinte pontosan ugyanazokkal a szavakkal. Majdnem mindenki beszámolt a lelátókon elhangzó durva kifejezésekről is, amelyekkel az ellenfeleket szidalmazták: az MTK-t „libások”, az Újpesti Dózsát „gyilkosok”, a Vasast és más csapatokat „csürhe” kifejezéssel illették – a tanúk ez esetben is szinte mindig ugyanazokra a szitokszavakra emlékeztek. Mindössze ketten említettek mást (is), így egy szurkoló beszámolt arról, hogy az Újpest elleni meccseken azt kiabálták: Dózsa? Nem, Igmándi! Ezzel azt akarták mondani, hogy a keserűvíz hajtja a Dózsát (is).⁵⁴ A jégkorongszakosztály egyik vezetője szerint pedig az ellenséges elemek „az FTC csapatát nem a szokásos »hajrá, Fradi«-val, hanem a »huj, huj, hajrá«-val biztatják, ezzel mintegy azt a hangulatot keltik, hogy az FTC az »igazi magyar« csapat”. Az illető egyébként úgy gondolta, a szurkolóknak semmi közük sem lehet az egyesülethez, a Baráti Körrel ugyanis megjegyezte: „Felosztásuk előtt rendszeresen tettek fel olyan kérdéseket, amely kérdésekkel való foglalkozáshoz csak az FTC elnökségének, vezetőinek volt joguk.”⁵⁵

Azt egyik tanú sem tudta megmondani, személy szerint kik tettek durva, sportszerűtlen kijelentéseket. A legtöbben azt állították, hogy a B-középben hallatszottak ilyen hangok, míg annak tagjai szerint csak a közjük furakodott ismeretlenségnek viselkedtek meg nem engedhető módon. A tanúk stratégiája egyértelműen volt: elkerülni, hogy bárkit megnevezzenek és ezzel esetleg bajba sodorják az illetőt – és saját magukat. Ez a törekvésük sikeresnek bizonyult, ám egy nem szándé-

kolt következménnyel is járt: éppen azért, hogy az elkövetők névtelenek maradtak, nem váltak ki a fradisták arctalan tömegéből, így a politikai rendőrség beosztottai szemében egy átlagos fradista alakját öltötték magukra. Azaz megerősíthették azt a meggyőződésüket, hogy a zöld-fehér szurkolótáborban ellenséges elemek bújhatnak meg, azaz a fradista jó eséllyel ellenség.

A tanúk jellemzően úgy próbálták elkerülni konkrét nevek megemlítését, hogy igyekeztek magukat fizikailag eltávolítani a „problémás” szurkolóktól. Sokan említették, hogy szemben a botrányos magatartást tanúsító B-középpel, amely az Üllői úton a B lelátó közepén, a Népstadionban pedig az S, a T és az U szektorokban foglaltak helyet, ők máshonnan, azoktól távol nézték a meccseket. Vagy azért, mert a klub alkalmazottjaként közreműködői jegyük, esetleg egy labdarúgótól kapott tiszteletjegyük volt, amely máshova szolt,⁵⁶ vagy azért, mert a bennfentesekhez tartozva, íróként, az A lelátó ülőhelyein, illetve a Népstadionban az V. szektorban, az újságírók és a focisták hozzátartozói társaságában foglaltak helyet,⁵⁷ vagy azért, mert csak.⁵⁸ Ez a stratégia még a B-középen belül is működött: Krausz Sándor, aki 1936-tól számított FTC-szurkolói státuszát, és 1952-től 1957 márciusáig zászlótartóként működött, elmondta, hogy az S szektorban valóban szidták az ellenfelet, de nem a közvetlenül a zászló körül tömörülő Baráti Kör tagjai.⁵⁹

A nyomozók a ferencvárosi drukkerok minden cselekedetét igyekeztek ellenséges politikai körök céljaival összefüggésbe hozni. Többeket is megkérdeztek a még 1957-ben rendezett Fradi-karnevárról és az ugyancsak 1957-ben néhány lapszámmot megélt *Fradi Híradóról*, de kiderült, hogy mindkettőt hivatalosan engedélyezték.⁶⁰ A politikai rendőrség a fradista identitás bárminemű megnyilvánulása mögött ellenséges poli-

tikai szándékot sejtett, amit jól jeleztek az olyan kérdések, hogy mi volt a zöld-fehér zászló szerepe az indulatok felkorbácsolásában, vagy milyen célt szolgáltak a meccseken árusított zöld-fehér sapkák és zászlócskák. Kipróbált emberüket, Bauer Miklóst a november 29-i kihallgatása után pár nappal ismét meghallgatták – a jegyzőkönyv szerint önként jelentkezett, hogy kiegészítse korábbi vallomását! Főleg Zilahy Ferenc újságíróról beszélt, aki a kis zászlócskákat és sapkákat is árulta a pályán, és ez alapján úgy látta, „nyilvánvaló Zilahy Ferenc szerepe a B-közép ellenséges tevékenységének irányításában”.⁶¹ A többi tanú azonban legfeljebb találgatott, a kihallgatói sugalmazásnak megfelelően, de általában nem talált összefüggést a rendbontások és a zöld-fehér szín között. Maga Zilahy azt állította, éppen a befurakodott ellenséges személyek miatt, a fegyelem biztosítása érdekében javasolta a sapka viselését.⁶²

A kihallgatókat leginkább a Baráti Kör hétfői gyűlései érdekelték, amelyeket Újvári konspirált összejövetelekként írt le. A többi tanú szerint azonban engedélyezett rendezvényekről volt szó, amelyeken kizárólag sporttal foglalkoztak: meghívott előadók, többnyire a klub versenyzői, edzői tartottak beszámolót, majd beszélgettek a jelenlévőkkel; végezetül felhívták a drukkerok figyelmét az FTC különböző csapatainak mérkőzéseire, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg azokon. Igaz, a nyomozók ebben is az ellenséges erők szervezőmunkáját látták, és leginkább az izgatta őket, hogy a futballmeccsekre a Baráti Kör tagjai sokszor együtt vették meg a belépőket. A sportpályákon természetesnek számító cselekedet (férfiak egy csoportja közösen szeretne megnézni egy találkozót) állambiztonsági *túlértelmezését* egy példával szeretném illusztrálni. Az egyik szurkolótól megkérdezték, hogy kik szervezték és irányították az ellenséges hangulat-

keltést a Ferencváros meccsein, majd miután erre semmit sem tudott felelni, arról faggatták, hogy kik tömörítették egy helyre az FTC szurkolóit. A tanú azt válaszolta, hogy a Baráti Kör vezetői vagy mások (esetenként maga a tanú is) vásárolt több jegyet egymás mellé. A kérdésre, hogy vajon mi volt a céljuk a szurkolók tömörítésével, a tanú mi mást is felelhetett volna, mint azt, hogy együtt biztassák a csapatot. Hozzátette azonban, hogy mások céljairól nem tud, amiből akár azt is ki lehetett olvasni, hogy a B-közép vezetőit esetleg más célok mozgathatták. A nyomozók azonban nem elégedtek meg ennyivel, ők közvetlenebb kapcsolatot kerestek a szurkolók tömörítése és az ellenséges hangulat kialakulása között, a tanú azonban erre már nem tudott semmit mondani.⁶³

Az egyetlen bizonyítékot, hogy a Weidemann is magában tudó klubvezetés törekedett arra, hogy a B-közép tagjai együtt jelenjenek meg a meccseken, Buruncz János, az ÉDOSZ sportfelelőse szolgáltatta, aki 1953 és 1956 között a Kinizsi elnökhelyettesi székében ült. Vallomása mégsem támasztotta alá a nyomozati prekonceptiót, ugyanis a férfi szerint a vezetés a problémás szurkolók tömörítésével éppenséggel azt kívánta elérni, hogy azok „megfelelő” magatartást tanúsítsanak.⁶⁴ Megerősítette ezt Györffy Imre, a kerékpárosok edzője is, aki rossz szemmel nézte a Baráti Kört, mert a hétfői összejövetelekkel foglalták a helyet, de Száraz István, a futbalszakosztály, majd a klub elnöke azt mondta, inkább itt gyűljenek össze, mint az utcán.⁶⁵ Weidemann Károlynak a szurkolók megszervezésében és a rendbontásokban betöltött szerepét azért sem sikerült bizonyítani, mert az újabb tanúvallomások szintén arról számoltak be, hogy közte és a Baráti Kör között enyhén szólva nem volt harmonikus viszony. Az ügyvezető többször is kijelentette, hogy „utálja ezt a bandát”,⁶⁶ a futballmeccseken pedig folyton aggodalmaskodott,

hogy bárcsak már simán túl lennének az egészen, és végül támogatta „a Bauer Miklós-féle tevékenység”, azaz a Baráti Kör felszámolását.⁶⁷

Az állambiztonságnak kezdettől fogva tudnia kellett arról, hogy milyen volt Weidemann Károly és a B-közép viszonya, hiszen a BRFK politikai nyomozó szervét – amely az eljárás során mindvégig szorosan együttműködött a nyomozókkal⁶⁸ – „Bakos Miklós” fedőnéven maga Bauer tájékoztatta a helyzetről.⁶⁹ Már a beszerzése utáni első jelentésében előadta: elengedése után első útja Onódy Lajoshoz vezetett, aki felhívta Bauer figyelmét: most a B-középen áll, hogy bebizonyítsák, nem az FTC elnökségének és személy szerint Weidemann-nak van igaza. Onódy azt is kijelentette, „elpusztítja az FTC-ből Weidemannt”.⁷⁰ 1960 nyarán, amikor Onódy névtelen levelet akart íratni az ügynökkel, tartóztíjtja arra utasította: „közölje Onódyval, hogy mivel közte és Weidemann között már régebbi keletű közismert nézeteltérés van”, nem vállalhatja a dolgot, mert azonnal rá terelődne a gyanú.⁷¹

Bauer tanúként is megerősítette, hogy 1956 után a klubvezetés részéről teljesen megszűnt a Baráti Kör ellenőrzése, ami hozzájárult a nyílt „ellenforradalmi” hangok megjelenéséhez a B-középben. Erről többször is tájékoztatta Weidemannt, ő azonban nem volt hajlandó tudomást venni a helyzetről. A vizsgálótiszt nem elégedett meg azzal, hogy a párttitkár csupán passzivitásával járult hozzá az ellenséges hangulat kialakulásához, és a B-középnek adott konkrét utasításokról érdeklődött, ám a tanú határozottan tagadta, hogy ilyenekre sor került volna. Legfeljebb annyi „segítség” nyújtott nekik, hogy alkalmanként felhívta a figyelmüket a fokozott rendőri készenlétre. Bauer szerint Weidemann 1957 végén azért pakolta ki a Baráti Kört az Üllői úti klub-

házból, mert sokallta a kért segítséget, és Onódy Lajoshoz küldte őket, hogy kérjenek tőle helyiséget. Onódy jóvoltából 1958 elején egyszer össze is jöttek a Baross kávéházban, de a rendőrség rajtuk ütött, a Baráti Kör pedig ezzel megszűnt.⁷² (Bauer „Bakos”-ként is abban látta Weidemann legnagyobb hibáját, hogy nem vette komolyan a Baráti Kört, amely így „egy huligánok és fasiszták által mindjobban megszállt létesítmény lett”).⁷³ A Kör elnökségének egy másik tagja, ha nem is kifejezetten Weidemannt, de az egyesület teljes vezetését hibáztatta azért, mert semmiféle segítséget sem nyújtottak „a huligán ellenséges elemek” leszerelésére, a sportszerű szurkolás biztosítására.⁷⁴

Weidemann Károlynak a futballszurkolók, sőt kifejezetten a futball iránti ellenszenvéről beszámolt Nagymarosi László is, aki 1951 és 1958 között a *Népsport* újságírójaként az FTC mellé volt „delegálva”. Elmondta, hogy a vádlott állandóan hangoztatta, hogy csak az ökölvívók a rendes emberek, a többiek, főleg a focisták mind csirkefogók. 1956-ban ezért néhány sportoló felelősségre vonta, amit Weidemann ellenforradalmi cselekménynek állított be, és az üldözött kommunista szerepében tetszelgett.⁷⁵ Az Üllői úti pálya gondnoka szintén azt állította, hogy Weidemann gyáván viselkedett 1956-ban, mégis kitüntették helytállásáért. Hiába állította ugyanis, hogy az események alatt végig a pályán tartózkodott, a jelenléti naplók szerint csak egy-két napot volt bent, majd amikor veszélyessé vált a helyzet, elment, és csak november 6–7. táján ment be újra.⁷⁶

„Bakos Miklós” 1959–1960 fordulóján az FTC 1956. november 1-jei újjáalakulásáról adott jelentéseiben Weidemann – Száraz Istvánhoz, Buruncz Jánoshoz vagy Buncsics Mihályhoz hasonlóan – az „ellenforradalmárokkal” szemben álló kommunista szakszervezeti funkcionáriusként jele-

nik meg. Amikor például kiállt a klubház ablakába, a pályán összeverődött többezres tömeg füttykoncerttel fogadta; ennek ellenére akkor is a helyén maradt, amikor a többi vezető távozott, hogy vigyázzon a dolgokra, amíg lehet.⁷⁷ Pár évvel később azonban, amikor Weidemannról kellett jellemzést adnia, „Bakos” – vélhetően érzékelve megbízóinak elvárásait – némileg átfestette ezt a képet, és a hangsúly a célszemély kétkulacsosságára helyeződött. Weidemann az új verzió szerint is minden idejét a Fradi-pályán töltötte 1956 októberében, és igyekezett a rendet fenntartani, ám november 1. után kereste az új vezetés kegyeit is. Állítólag kijelentette nekik: „Én mint az utolsó fradista vezető igyekeztem mindent átmenteni.” A forradalom leverését követően viszont „egészen szélsőbaloldali lett”, és jó érzékkal azonnal hozzáfogott a párt újjászervezéséhez.⁷⁸

Nagymarosi a bíróság előtt is hosszasan fejtegette, hogy Weidemann mennyire ellenséges volt a szurkolókkal szemben, szemétnek és trágyadombnak nevezte őket, a legtöbb nézőt vonzó labdarúgást pedig „szinte gyűlölte”. E mondat mellé (talán a másodfokú eljárás során) ceruzával valaki a következő szarkasztikus megjegyzést írta: „Ez nagy baj és főbűn.”⁷⁹ Talán valóban az volt. A Fradi labdarúgó-szakosztályát ugyanis 1955-ben, majd 1956 és 1958 között az a széles kapcsolati hálóval rendelkező Onódy Lajos vezette, és ő már 1960-ban lépéseket tett Weidemann eltávolítására. Lehetőséges, hogy ennek az eredménye volt Weidemann letartóztatása. Egyébként 1961 végén felmerült, hogy Onódy Lajost is be lehetne vonni az ügybe, mert ő kezdeményezte, hogy az 1955-ös bécsi tornán a Kinizsi zöld-fehér mezben játszhasson, illetve amikor a Baráti Kört kitiltották – ebben az összefüggésben meg sem említik, hogy éppen Weidemann tiltotta ki – az Üllői útról, helyet biztosított nekik a Baross kávéház-

ban.⁸⁰ (Ehhez még hozzávehették volna, hogy 1957-ben ő volt az, aki kifúrta „a munkásszármazású és párttag” Sós Károly edzőt a csapattól, amire a fővárosi állambiztonság még 1961 tavaszán is úgy tekintett, mint ami „politikai kérdés volt”).⁸¹ Ezt a szálát azonban ekkor elvetették.

Pár évvel később Onódy egy, Weidemannéhoz hasonló jellegű koncepciós eljárás áldozatává vált.⁸² Annak az ügynek a kirobbanásakor „Bakos” már úgy emlékezett, hogy a szakosztályvezető volt az, aki őt mint a Baráti Kör elnökét tájékoztatta arról, hogy a toronyból figyelik őket, és ő javasolta, hogy a B-közép ne egy helyen tömörüljön. Onódy 1958 májusában, a Baráti Körnek a Baross kávéházban tartandó első összejövetele előtt azt is közölte Bauerrel, hogy a rendőrség érdeklődött utána. „Bakos” szerint Onódynak köze lehetett az ő beszervezéséhez is, amit két körülménnyel magyarázott. Az egyik: amikor szóba került a neve, egy vízilabdázó, aki korábban a Bástyában játszott, azt állította, hogy Onódy korábban az államvédelemnél szolgált. A másik: „Bakos” szabadulása utáni első útja hozzá vezetett, és ez alkalommal Onódy nyíltan nekiszegezte a kérdést, hogy aláírt-e; az ügynök tagadta ezt, és becsületpróbának tekintette, amelylyel megbízhatóságát tették próbára.⁸³

Weidemann Károly maga is elmondta, hogy semmilyen kapcsolatot nem tartott a B-középpel, sosem érdekelte őt ez a „csopartosulás”, és „kölcsonös unszimpátia” volt köztük. Tudott a Baráti Kör hétfői összejöveteleiről, azokat – a szurkolók nevelése érdekében – 1951-ben a Kinizsi vezetése és a fővárosi testnevelési és sportbizottság kezdeményezte. Weidemann soha nem tapasztalt ellenséges politikai megnyilvánulást a ferencvárosi drukkerék részéről, igaz, tette hozzá, a mérkőzéseken nem a szurkolók, hanem a vezetők és újságírók körében tartózkodott. Néhányszor persze fülébe jutott,

hogy fradisták nem megengedhető kijelentéseket tettek, és amikor komolyabb rendbontás tervéről értesült, azonnal intézkedett. Visszautasította Bauer Miklós és Újvári László állítását, miszerint ő tudott volna a B-középben elhangzó rendszerellenes megnyilvánulásokról, és hogy figyelmeztette volna a szurkolókat a fokozott rendőri jelenletre vagy a lelátón helyet foglaló nyomozókra.⁸⁴

Az ügy vizsgálója, Erdős Béla őrnagy december elején kénytelen volt elismerni, hogy az FTC meccsein történt rendbontások szervezőit, eszmei irányítóit nem sikerült felderíteni. Egy odavetett megjegyzése – „ha voltak ilyenek” – alapján mintha már nem is lett volna annyira biztos, hogy azok szervezők és irányítók léteztek-e egyáltalán. A drukkerék szervezettségére vonatkozóan egyetlen dolgot sikerült bizonyítani: a hétfői értekezleteken megbeszélték, hogy melyik mérkőzésre mennek ki legközelebb, közösen vásárolták meg a belépőt a futballcsapat mérkőzéseire, így a Baráti Kör tagjai egy helyen tudtak tömörülni. Az őrnagy szerint a vizsgálat kudarcának oka abban keresendő, hogy 1958-ban „minden előzetes operatív munka nélkül” oszlatták fel a Baráti Kört, rendőri intézkedésekkel szétverték a lelátókon az ellenséges csoportokat, így a hangadók már nem is járnak mérkőzésekre. A megjegyzés világosan megmutatja: az állambiztonság igazából abban volt érdekelt, hogy az ellenségesnek tekintett csoportok jelen legyenek a hatalom által felügyelt térben!

Miután nem sikerült bizonyítani, hogy Weidemann Károly irányította volna a ferencvárosi szurkolókat, Erdős őrnagy megváltoztatta a koncepciót, és immár azzal vádolta, hogy párttitkárként nem lépett fel a B-középben jelentkező káros jelenségek ellen, és ezzel passzív segítséget nyújtott az ellenséges tevékenységhez. Vagyis már nem azt rótták fel neki, hogy

egy fasiszta csoportosulást irányított, hanem éppen azt, hogy távol maradt attól. Sőt azzal, hogy ő maga nevezte „fasiszta bandának” a Baráti Kört, „azt érte el, hogy a néhány becsületes ember, aki eddig látogatta a B.(aráti) K.(ör)-értekezleteket, távol tartotta magát ettől a csoportosulástól, így a B. K. szabad területe lett az ellenséges tevékenységnek”. Ez az elképesztő logikájú következtetés – a B-közép azért vált „fasisztává”, mert a párttitkár annak nevezte – a PTO 1961. februári előterjesztésének helyzetértékelését adja vissza, amely, mint láthattuk, azért illette kritikával a IX. kerületi pártbizottságot, mert fasisztának tekintette az FTC-t, amivel elriasztotta a klubtól a becsületes dolgozókat.⁸⁵

Az állambiztonság mégsem elégedhetett meg azzal, hogy Weidemann Károly csak passzivitásával segítette elő az FTC-ben felbukkant ellenséges tendenciákat, igyekeztek tevőleges szerepet is ráosztani. Így a nyomozás arra az eredményre jutott, hogy a ferencvárosi szurkolók körében általánosan elterjedt vélemény, miszerint a klubot elnyomják, nem spontán módon alakult ki, azok Weidemann 1951 és 1955 között a bokszmecseken tett durva kirohanásai óta vannak napirenden. Az FTC elnyomottságáról szóló jelszó alkalmas volt arra, hogy szurkolás ürügyén ellenséges hangulatot teremtsenek, közvetve tehát mégiscsak Weidemann Károlyt lehetett okolni a klub mérkőzésein kirobbant nyílt tüntetésekért, amelyek során antiszemita és rendszerellenes kijelentések is elhangzottak.⁸⁶ Hogy mennyire fontos volt erre bizonyítékot találni, jelzi, hogy, noha már 1962. január 11-én az ügy lezárására tettek javaslatot, mondván, nem várható újabb bizonyítékok előkerülése,⁸⁷ másnap azért még meghallgatták Kertész Istvánt, a Vasas elnökét, az OTSB korábbi munkatársát, akit a vallomása – hogy, hogy nem – alátámasztotta a nyomozati koncepciót. Kertész elmondta, hogy a bokszmecseken

Weidemann durva hangon fejtegette, hogy a Fradit elnyomják, majd hozzátette: „Meg kívánom jegyezni, hogy az FTC szurkológárdájában megbúvó egyes népidemokrácia-ellenes elemek szoktak rendszeresen ilyen hangulatot kelteni, ez közismert tény.”⁸⁸

A megváltozott vizsgálati koncepciónak megfelelően a nyomozást lezáró határozatban szó sem esett a ferencvárosi szurkolókról és az általuk elkövetett rendbontásokról.⁸⁹ Az ügyészségnek megküldött nyomozati anyagba az FTC-ben zajló ellenséges tevékenység kapcsán felvett 26 tanúvallomásból mindössze hat került be, és ezekből is csak Bauer Miklós két vallomása szólt kifejezetten a B-középről; az ezen kívül készített 32 tanúkihallgatási jegyzőkönyvből ugyanakkor 25-öt küldtek tovább.⁹⁰ Ennek ellenére Weidemann Károly az ügyészség előtt sokat beszélt a Baráti Körről: miután vallomását folyamatos szöveggént rögzítették, nem tudni, hogy az ügyész kérdezte erről, vagy – helyzetéből adódóan – a vádlott nem érzékelte, hogy a szurkolókkal kapcsolatos problémák jelentőségüket veszítették az ellene folyó eljárásban.⁹¹ Bárhogy volt is, a vádirat a belügyi verziónál aktívabb szerepet tulajdonított Weidemann-nak. Az ügyész szerint ugyanis a Baráti Kör mint „a sportclub szurkolóinak fasiszta szervezete” a mérkőzéseken „botrányos magatartást tanúsított, ellenforradalmi jelszavakat kiabált, nyíltan tüntetett a népi demokratikus államrend ellen”. Vezetője, Bauer Miklós rendszeresen tájékoztatta az előkészületekről Weidemannt, ő azonban minden esetben elhárította a közbelépést, azaz – a megfogalmazásból ez olvasható ki – hallgatólagosan tudomásul vette az ellenséges akciók megszervezését.⁹²

Az ügyészség által a bírósági tárgyalásra idézendő tíz tanú közül már csak Bauer Miklós volt az, akit eredetileg a Baráti Kör miatt hallgattak meg. Ő azonban – Simon Lászlóhoz,

a Fradi jégkorongozójához hasonlóan – nem jelent meg a Fővárosi Bíróság előtt; nem lehet véletlen, hogy mindkettejüket hálózati személyként tartották nyilván: lebukásukat elkerülendő az állambiztonság bizonyára így vonta ki embereit az eljárásból.⁹³ A megjelent nyolc „érdektelen” tanú sorában így is szinte kizárólag olyanok szerepeltek, akik helyzetükből adódóan rávehetők voltak arra, hogy a vádnak megfelelő vallomást tegyenek, vagy akik kifejezetten ellenséges viszonyban voltak Weidemann-nal. A vádlott meg is jegyezte, hogy a beidézetek között van, akik haragszik rá (Nagymarosi László), van, aki talán kedvezményekhez akar jutni, és vannak, akik egyszerűen „csak másként értelmezik a dolgokat, mint ahogy a valóság”. Nagymarosi nem is titkolta, hogy sosem szerette a vádlottat, és kerek perccel kijelentette: úgy érzi, nehéz lesz elfogulatlan vallomást tennie az ügyében. Nem is nagyon sikerült neki: fenntartotta, hogy Weidemann az ökölvívó-mérkőzéseken durva hangnemben szidta a pontozókat, amivel felkorbácsolta a szurkolók indulatait; aztán kiderült, hogy igazából nem is hallotta, mit mondott Weidemann, mert távolabb állt tőle, és csak annak „egész magatartásából” következtetett a dologra.⁹⁴

A bíróság előtt a szurkolói rendbontások és a B-közép ügyei alig kerültek szóba, jóformán csak Újvári László és Harsányi Pál tett róluk említést.⁹⁵ (Noha a tárgyalás zárt volt, kiválasztott elvtársak – a fővárosi és a kerületi pártbizottságok és az ÉDOSZ képviselői, az FTC részéről Bédi János elnök, illetve a BRFK-ról majdnem egy tucat rendőrtiszt, köztük az ügyben érdekelt állambiztonságiak is – jelen lehettek rajta.)⁹⁶ Az 1962. április 12-én meghozott elsőfokú ítélet megállapította: a vádlott „eltúrte”, hogy az FTC Baráti Körébe, amelynek „tagjai nagy részben becsületes, demokratikus és sportszerető emberek”, befurakodjanak fasiszta ele-

mek, akikről tudta, hogy irányítói a mérkőzések alatti és utáni tüntetéseknek. A rendbontásokhoz való aktív vagy passzív segítségnyújtás vádjá alól azonban felmentette a bíróság, elfogadva Weidemann védekezését, miszerint nem állt módjában elejét venni a rendzavarásoknak, hiszen „egyetlen sportvezető sem tudja megakadályozni, hogy fasiszta egyének sportrendezvényeket kihasználva provokációkat kövessenek el”. Weidemann és a drukkerok ellenséges kijelentései között azért sikerült kapcsolatot teremteni: a vádlott az MTK csapatát libásoknak és batusoknak nevezte, „mint ahogy ezt az FTC egyes fasiszta szurkolói szokták nevezni”, illetve széles körben hangoztatta, hogy a kormányzat elnyomja a Fradit, ami alapot adott „a politikailag kellően nem érett szurkolótábornak, hogy ellenségesen viselkedjenek a népi demokratikus rendszerrel szemben”. Az ítélet tehát már nem állította, hogy ő lett volna az ilyen jellegű kijelentések ősforrása.⁹⁷

A július elején megszületett jogerős ítélet már csak azt látta bizonyítottnak, hogy Weidemann többek előtt, de csak egy alkalommal (azaz nem „a legszélesebb körökben” és „állandóan”, mint az elsőfokú ítéletben) tett olyan kijelentést, hogy könnyű a Vasasnak, míg az FTC-nek nehéz a helyzete, mert elnyomják őket (tehát a kormányzatra nem utalt). A Legfelsőbb Bíróság azonban szavait, csakúgy, mint az MTK-ra tett megjegyzéseit, nem minősítette izgatásnak, emellett a tényállásból is kivette a vádlottnak a B-középpel kapcsolatos magatartására vonatkozó megállapításait. Weidemann Károlyt az 1945 előtti jobboldali múltja, a pártra tett drasztikus – állítása és a tanúk többsége szerint is humorosnak szánt – kijelentései, illetve a lakásán tárolt, ellenségesnek tekintett irományok miatt a népi demokratikus államrend ellen folytatólagosan elkövetett gyűlöletre izgatásban találták bűnösnek. Ezért, továbbá köztörvényes bűncselekmény

elkövetése miatt – az első fokon kiszabott három év és hat hónapot csökkentve – kétéves börtönbüntetésre ítélték. Weidemann szerencséjére az 1961. évi V. törvénnyel elfogadott, időközben hatályba lépett büntető törvénykönyvben az izgatás (valamint az ellene szintén felhozott nemi erkölcs elleni cselekmény) enyhébb elbírálás alá esett, mint az elkövetéskor érvényben lévő hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása, és ez esetben a Btk. rendelkezését kellett alkalmazni.⁹⁸

A Weidemann Károly elleni nyomozás sok hasonlóságot mutatott az 1950-es évek és az 1956 utáni megtorlás koncepciók eljárásaival. Erdős Béla vizsgáló például elkészítette a vádiratot is, amelyet a „hivatalos” vádirat híven követett, és több esetben szó szerint is megegyezett azzal.⁹⁹ Weidemann szerint az ellene felhozott tanúkat „megdolgozták”, hogy ellene valljanak. Az egyik szembesítésről visszatérve például arról számolt be zárkatársának, hogy a tanú (a katona, tette hozzá magyarázatképpen) reggel óta bent lehetett, mert rengeteg csikk volt az asztalon, és az illetőt többször is figyelmeztetni kellett, hogy nézzen a szemébe a szembesítés során.¹⁰⁰ (Ezen a napon Bondi Miklós alezredest, az FTC öklözőinek volt edzőjét hallgatták ki,¹⁰¹ annak azonban a vizsgálati anyagban nincs nyoma, hogy szembesítésükre is sor került volna.) Újvári László többeknek is elmondta, hogy 1961. tavaszi vallomását a rendőrök kényszerítették ki, és egy előre megírt jegyzőkönyvet íratnak alá vele.¹⁰² Természetesen nem zárható ki, hogy mindez csak magyarázkodás, védekezés volt a részéről, amire a jelek szerint szüksége is volt, ugyanis a kihallgatása utáni napon, november 19-én Újvárit leütötték, állítólag a Weidemann elleni vallomása miatt.¹⁰³ Weidemann szerint Harsányi Pál szintén azt mondta, hogy „rábeszélésre” vallott ellene: 28 napig tartották bent, amit nehezebben viselt, mint

Tökölt, ahol éppen a büntetését töltötte, de amint a párttitkár ellen vallott, azonnal szabadon engedték.¹⁰⁴

Az 1960-as évek elején azonban a rezsim már nem folytatótt vagy folytathatótt le egy, a Rákosi-korszakra emlékeztető kirakatpéert, legfőképpen azért, mert maga a vádlott nem vállalta a pártba befurakodott reakciós elem szerepét. Nem tudták és feltehetően nem is akarták erre kényszeríteni, legalábbis nincs jele annak, hogy fizikai erőszak alkalmazásával próbálták volna beismerni vallomást kicsikarni tőle; fogdatársának „csak” kihallgatója durva viselkedésére és pofonnal való fenyegetőzésére panaszkodott.¹⁰⁵ Bár az 1956 utáni megtorlásból sem hiányzott a fizikai erőszak alkalmazása, a Weidemann-ügy, különösen annak nyomozati szakasza a forradalom leverését követő eljárásokkal rokonítható. „Céltudatos, operatív és vizsgálati munkát kell folytatni annak érdekében, hogy dokumentumokkal bebizonyítsuk az imperialisták tevékenysége és az október 23-án kezdődött ellenforradalom közti szoros összefüggést. Különösen fontos bebizonyítani, az október 23-i tüntetés nem ösztönösen robbant ki, hanem azt előzőleg megszervezték” – szabták meg a forradalom leverése után újjászervezett politikai rendőrség egyik legfontosabb feladatát 1957 elején.¹⁰⁶ Azaz a hatóságok nem a megtorlás során a birtokukba került információk alapján jutottak arra a következtetésre, hogy 1956-ban ellenforradalom zajlott Magyarországon, éppen fordítva, előbb megalkották az „ellenforradalom” történetét, amelybe belehelyezve értelmezheték, jelentéssel ruházhatták fel a büntetőeljárások során feltárt tényeket.¹⁰⁷

A Weidemann-ügy arról tanúskodik, hogy a politikai rendőrség az FTC mérkőzésein (elsősorban a labdarúgó- és jégkorongmeccseken) kitört balhékat az „ellenforradalomhoz” hasonlóan interpretálta. A rendbontásokra nem úgy tekin-

tettek, mint a „stadionbeli strukturális kényszerhelyzet” egy olyan variációjára, „amelynek során az adott ellenféllel szemben mélyen rögzült, szélsőségesen diszkriminatív identitáselemek lendülnek mozgásba”,¹⁰⁸ hanem – az „ellenforradalomhoz” hasonlóan – a Ferencvárosban tömörült ellenséges erők előre kitervelt, megszervezett és a háttérből irányított akciójára. Ezt a történetet nem a Weidemann Károly elleni eljárás során előkerült bizonyítékok alapján alkotta meg a politikai rendőrség, az már az ő életartóztatása előtt készen állt. Láthattuk, hogy az 1959-es és 1960-as zavargásokat „Bakos Miklós” tartótisztje azonnal fasiszta provokációként interpretálta, nyilván azért, mert az értelmezéshez rendelkezésre állt egy előzetes történet, *metanarratíva*, amelybe a történeteket bele tudta illeszteni. A politikai rendőrség minden igyekezete arra irányult, hogy ezt az előzetesen kialakított koncepciót alátámassza. Törekvéseit azonban inkább kisebb, mint nagyobb siker kísérte. Gyakorlatilag csak Újvári László vallomása illett bele a képbe, és sem a titkos, sem a nyílt nyomozás során nem sikerült olyan bizonyítékra bukkanni vagy ilyet konstruálni, amely megerősítette volna a sportoló által elmondottakat. Ez egyben azt is eredményezte, hogy a többi tanúvallomással összevetve Újvári elbeszélése már-már fantasztikusnak hat. Már ha valóban a saját elbeszéléséről van szó, és 1961 elején tett vallomása nem a politikai rendőrség képzelőtehetségének bizonyítéka.

Kevésbé látványos, de valamivel nagyobb sikert hozott a vizsgálat folyamán alkalmazott másik módszer: a futballmezőben természetesnek tekinthető jelenségeket kiszakították eredeti kontextusukból, és politikai mezőbe helyezve politikai tetteként értelmezték őket. Láthattuk, miként igyekeztek például a közös szurkolást ellenséges szervezkedéssé változtatni. (Mint közzismert, az Üllői úti pálya B tribünjének közepén egy

zöld-fehér zászló körül tömörülő ferencvárosi szurkolók már az 1920-as évektől egy többé-kevésbé szervezett csoportot alkottak. Nemsokára megalakult a Baráti Kör is, és 1949-ben feloszlatták ugyan, de a Budapesti Kinizsi néven pályára lépő csapat drukkeri rövidesen újraalakították.) Olykor nemcsak a nézőtéren, hanem a pályán történeteket is átértelmeztek, vagy legalábbis kísérletet tettek rá: Simon László jégkorongozótól megkérdezték, hogy az 1960. márciusi, Dózsa elleni meccsen, amely a bajnoki címről döntött, és ennek megfelelően igen durva játékot hozott, ki adott utasítást az ellenfél – ne feledjük: a belügy csapata – játékosai elleni szándékos szabálytalanságokra. Simon láthatóan nem értette a kérdést, és azt válaszolta, hogy senki sem utasította őket, ez kemény játék, ők kemény játékosok, és mindent megtesznek a győzelemért. Ha esetleg valaki hibás, az csak az edzőjük lehetett, aki nem szólt rájuk.¹⁰⁹

Miután a rendbontásokat előre megszervezett provokációknak tekintették, az állambiztonsági tisztek szervezett csoportokat kerestek a drukkerok között. A lelátón együtt szurkolók azonban a pályáról távozva eltűntek előlük, megfoghatatlanná váltak a számukra. Egyetlen kivétel a Baráti Kör volt: minden bizonnyal ez magyarázza, hogy miként kerülhetett az 1959-es–1960-as történések miatt indított nyomozás közepontjába az 1957–1958 fordulóján feloszlott szurkolói szervezet. Pedig a nyomozást végzők is elismerték, hogy a Baráti Kör korábbi hangadói a nyílt rendőri intézkedések következtében a pálya közelébe sem merészkedtek. Talán úgy gondolkodtak, hogy a hangadókat is irányították valakik, ugyanazok, akik a B-közép feloszlata utáni rendbontásokért is felelősek. Így kerülhetett a képbe Weidemann Károly: bár a B-középpel közzismerten rossz volt a viszonya – ezt, ha máshonnan nem, „Bakos” jelentéseiből tudnia kellett a politikai rendőrségnek –, úgy látták, „fasiszta” előélete miatt (az 1930-as években például

a Legitimista Nemzeti Néppárt ifjúsági csoportjának tagja volt, majd belépett a Friedrich-féle Keresztény Ellenzéki Pártba)¹¹⁰ alkalmas a szervező és irányító szerepének a betöltésére. Személye magyarázatot adhatott az állambiztonság kudarcaira is: hosszú ideig azért nem sikerült a rendbontások igazi felelőjét megtalálni, mert az a klubvezetésben és a pártban betöltött funkcióit használta fel üzelmeinek fedezésére. Az eljárás során keletkezett szövegek ellenséggént jelenítették meg: kispolgári származású, alkalmi munkából élt, egy zsidó kereskedő strómanja volt, 1945 előtt jobboldali pártokhoz és szervezetekhez csatlakozott, fasiszta sajtótermékeket tartott a lakásán, ellenséges kijelentéseket tett stb. – ilyen háttérrel 1945-ben nem *belépett*, hanem *befurakodott* a kommunista pártba. A nyomozást vezető Erdős Béla is ennek megfelelően jellemezte: „Ügyével kapcsolatban a vizsgálat tartama alatt mindvégig konokul tagadt, alattomos, kétszínű, gerinctelen embernek ismertük meg.”¹¹¹

Azzal, hogy 1961-ben ellenséggé nyilvánították, életének minden korábbi mozzanata átértelmeződött és gyanússá vált a hatóságok szemében. Ennek jellemző példája az Újvári Lászlóhoz intézett kérdés: vajon honnan tudhatott Weidemann a mérkőzések előtti fokozott rendőri készültségről? A válasz szerint a klubvezetőnek sok barátja volt a rendőrségen, bárkitől kaphatott információt, már csak azért is, mert párttitkárként megbíztak benne.¹¹² Az természetesen fel sem merülhetett, hogy klub- és pártvezetőként hivatalból tájékoztatták a meccsek rendőri biztosításáról, hiszen ebben a történetben ő ellenség, a másik oldalon állt, így nem lehetett hivatalos kapcsolata a rendőrséggel. (Pedig még a szurkolók is tudtak arról, hogy pozíciójából fakadóan milyen kötelességei voltak: 1961 szeptemberében a lelátón egy drukkertársa mesélte „Bakos”-nak, hogy Weidemann éppen a „számozott nézőket”, azaz a nyomozókat osztja be a nézőtérre.)¹¹³

Weidemann Károly – mondani sem kell – másképp jelentette meg magát: hangsúlyozta, hogy apja az 1920-as évek elején tönkrement, és utána nem önálló iparosként, hanem segédként dolgozott, negligálta a jobboldali szervezetekhez fűződő kapcsolatát (csak szórakozni járt oda), és így tovább. Elmondta, hogy az 1930-as évektől tevékenykedett az FTC-ben, előbb ökölvívóként, majd segédedzőként. 1950-ben az ÉDOSZ sportosztályának politikai munkatársa lett, kiemelve, hogy annak vezetője, Száraz István hívására, aki ma a szakszervezet titkára. 1955-ben visszatért a klubhoz, ahol egyébként már korábban párttitkár lett. Letartóztatásáig itt dolgozott mint ügyvezető, „lényegében az ÉDOSZ alkalmazottja” – tette hozzá.¹¹⁴ Az ellene folytatott eljárás során keletkezett hivatalos szövegekben (vizsgálati jelentésektől a vádiraton át az ítéletekig) viszont – nem véletlenül – elsikkadt, hogy a szakszervezet alkalmazásában állt. Az ügy lezárására tett 1962. január 11-i javaslat például Weidemann életrajzában meg sem említi, hogy az ÉDOSZ-hoz került, mintha megszakítás nélkül a Fradnál dolgozott volna.¹¹⁵

Nagyon is érthető, ha Weidemann Károly látványosan igyekezett eltávolítani magát a problémás FTC-től, és önmagát kommunista szakszervezeti funkcionáriusként megjeleníteni, aki nem az egyesületet képviselte a pártban, hanem a pártot az egyesületben. Megjegyzem, pár évvel korábban még ez volt személyének hivatalos olvasata is. Amikor 1958 közepén a budapesti pártvezetés megerősítette ügyvezetői beosztásában, az erre vonatkozó előterjesztésben az állt: „1945-től az FTC-ben dolgozott a *Kommunista Párt képviseletében*”.¹¹⁶ (Pedig már 1945 előtt is a klub ökölvívó-szakosztályának intézője volt.) Igaz, pár hónap múlva felmentették az ügyvezetői funkcióból, mert „az ÉDOSZ támogatása ellenére sem

tudta megoldani azokat a politikai, szervezeti és sportszakmai feladatokat, amelyek megoldása elengedhetetlenül szükséges lett volna”. Az FTC elnökének a korábban az ÁVH-nál is szolgáló Bédi Jánost nevezték ki.¹¹⁷ (Bédi a Fémdoboz- és Tubusművek párttitkáráként, 1951 májusában került az ÁVH Budapesti Osztályára, és a IX. kerületi ügyekkel foglalkozott. 1952 végén javasolták leszerelését, mert munkájával nem voltak megelégedve, illetve a szintén az államvédelemnél szolgáló testvérét – koncepciósperben – elítélték. 1953 elején visszakerült a Tubusművekhez szállítási osztályvezetőnek. Bédi egyébként gyereként pesterzsébeti klubokban, majd 1931 és 1935 között a Fradi amatőr csapatában, azután munkahelyein, azaz a Soroksári úti fegyvergyár sportkörében, 1945 és 1950 között pedig a Weiss Manfréd Konzervgyári Alkalmazottak SE-ben focizott.)¹¹⁸

Weidemann Károly – amennyire ez megállapítható – sosem helyezte a Fradi érdekeit a párt érdekei elé. Azt többen is vallották, hogy rossz sportvezető – azaz rossz fradista – volt: „Én szeretem az FTC-t, s igen fáj, hogy ilyen embert állítottak az élére” – mondta az egyik tanú, aki kifejezetten szégyellte, hogy „az FTC és Weidemann neve együtt kell, hogy elhangozzék”.¹¹⁹ Azt azonban alig állította valaki, hogy szemben állt volna a rendszerrel, legfeljebb azt, mint Komoretó Béla, az ÉDOSZ sportosztályának politikai munkatársa, 1953-tól 1955. december 31-ig a Kinizsi elnöke, hogy karrierista volt, aki a pártot arra használta, hogy pozícióhoz jusson.¹²⁰ Egy Fradi-szurkoló ÉDOSZ-alkalmazott így jellemezte: „Úgy ismertem meg, mint aki elvtárs, és szocialista szellemet visz bele az egész FTC működésébe.”¹²¹ A politikai rendőrség – a pártvezetés jóváhagyásával – mégis a fradista szerepét osztotta rá, amit ő végképp nem értett. Nem véletlen, hogy a fogdában

azt a megjegyzést tette, hogy „ő 9 évig párttitkár volt, és ő nem gondolta, hogy valaha ide jut”.¹²² Még letartóztatása után is bízott abban, hogy a baráti kapcsolatai segítségével kiszabadul, december közepétől azonban már úgy látta, nem ússza meg büntetés nélkül.¹²³ Úgy tűnik, voltak még befolyásosabb emberek, akik a vesztét kívánták.

Azt sohasem fogjuk megtudni, hogy Weidemann Károlynak valójában milyen volt a politikai meggyőződése 1945 előtt, és mennyire volt „őszinte” 1945-ös belépése a kommunista pártba. Az ügyében felvett vallomások alapján mindenestre úgy tűnik, hogy – bár olykor vaskos tréfákat és alpári kijelentéseket engedett meg magának – jól játszotta a kommunista funkcionárius szerepét. Szántó Imre például durva alaptermészetű embernek írta le, aki előszeretettel használ alpári kifejezéseket mások előtt, de ezzel együtt „megbízható, becsületes kommunistának” tartotta.¹²⁴ Szántó egy konkrét esetről is beszámolt: 1961 nyarán Weidemann arról panaszkodott neki, hogy egy jelentést kell készítenie a pártbizottság részére, és azt mondta: már megint abba a „kurva pártba” kell mennie.¹²⁵ Egy ideig még élhetett benne a fradista, aki például a bokszeccseken felháborodott az igazságtalannak tartott bírói ítéleteken, de később jó apparatcsikká vált, aki igyekezett mindenben megfelelni a fentről érkező elvárásoknak, és aki utálta a szurkolókat, mert csak problémát okoznak neki, amiért fentről esetleg dörgedelmekben részesíthetik. Azt, hogy milyen fradista volt Weidemann, jól mutatja: állítólag még az 1956-ban visszavett régi név és a zöld-fehér szín megtartását is ellenezte.¹²⁶ Voltak persze olyan híresztelések is, miszerint 1957-ben éppen rajta bukott meg az a terv, hogy a klubot – színei megtartása mellett – Ferencvárosi Kinizsire kereszteljék, erősítendő az élelmiszeriparhoz való tartozását; állítólag már az emblémát is megtervezték.¹²⁷

Az általa nem kedvelt szurkolók hasonló képet alakítottak ki róla, azaz úgy tekintettek rá, mint egy hivatalnokra, aki a „hatalmat” képviseli az egyesület vezetésében. A B-közép tanúként meghallgatott tagjainak többsége nem is ismerte, és ha tudták, kiről van szó, akkor csak a kommunista kádert látták Weidemann Károlyban. Ez a hozzáállás a letartóztatása után sem változott, amin nincs mit csodálkozni, hiszen az eljárás nem kapott nyilvánosságot, így a mezei fradisták igazából még azt sem tudhatták, mivel gyanúsították a férfit. Információk hiányában a szurkolók körében egészen fantasztikus híresztelések és összeesküvés-elméletek kaptak lábra. Egyikük például azon töprengett, hogy ilyen múlttal vajon miként maradhatott pozícióban oly sokáig Weidemann, „kinek lehetett az érdeke ennek az embernek a futtatása”; mintha „szándékosan akarták (volna) ezt a klubot egy politikai ellenállás védőpajzsává tenni”.¹²⁸ Másokban is megfogalmazódott, hogy az egész per csak színjáték, amelyet a Fradi kompromittálásának és megszüntetésének a céljából rendeztek meg: „Az igazi cél, hogy bebizonyítsák, íme, ilyen emberek vannak az FTC-ben, és erre való hivatkozással felszámolják a klubot.” A színjátékban a vádlott is részt vett, a bírósági tárgyalás is azért volt zárt, „hogy ne lehessen észrevenni a »paklit«”.¹²⁹ A zöld-fehér szurkolók, sportolók és edzők nagyobb része azonban pozitív véleményét hangoztatta, és Weidemann letartóztatásától a klub megtisztulását, erkölcsi és szakmai nivójának emelkedését várta.¹³⁰ A legtöbbben azonban különösebb véleménynyilvánítás nélkül, hamar napirendre tértek az ügy felett.¹³¹

Weidemann Károly nagynénje kétszer próbálkozott kegyelmet kérni a számára. Először Kádár Jánoshoz fordult: miután az első titkár nem fogadta „kihallgatáson”, levelét írt neki. Az asszony nem tudta, mit csinált az unokaöccse, de biztos

volt benne, hogy „nem olyan rossz és becsstelen, mint ahogy az mondván”. Ezért „Kádár elvtárs jó szívéhez” könyörgött, hogy büntetésének egy részét engedjék el.¹³² A beadvánnyal azonban nem tudtak érdemben foglalkozni, tekintettel arra, hogy az ügyben még nem született meg a jogerős ítélet.¹³³ Az asszony ezért július végén újabb kérvényt adott be a büntetés hátralévő részének kegyelemből történő elengedésére. „Az unokaöcsém volt egyetlen gondozóm, aki törődött velem és eltartott, bár egy kissé könnyelmű, víg kedélyű, de becsületes ember, ezt nemcsak én állítom, de tessék meghallgatni azt a sok-sok embert, akikkel jót tett, minden egyéni érdek nélkül; sorolhatnám sokat és még tanúnak is eljövénnek, de nem akarom drága idejüket keserveimmel feltartani” – olvasható a kérelemben.¹³⁴ Az Igazságügyi Minisztérium – a fővárosi bíróság javaslata alapján – nem terjesztette az Elnöki Tanács elé a kérvényt.¹³⁵

Weidemann Károly 1963. március 2-án feltételesen szabadult a tököli börtönből.¹³⁶ Pár nap múlva az Üllői úti pályán összetalálkozott „Bakos”-sal, és beszámolt neki az ellene lefolytatott vizsgálatról (a jegyzőkönyvek visszadatálásáról, ami a bírósági tárgyaláson derült ki, a tanúk viselkedéséről stb.). Weidemann elmondása szerint ötven napig magánzárkában volt, „ahol az egyedüllét borzalmát még egy állandóan égő ötszázas lámpa növelte”.¹³⁷ Élmenybeszámolója ellentmond a vizsgálati anyagának, amely szerint folyamatosan fogdaügynökökkel figyelték meg. Néhány hét múlva a politikai rendőrség megbízásából felkereste „Kocsis Mihály” is, akit szívélyesen fogadott, elmondta, hogy a „régiek” közül már többen meglátogatták. A börtön nagyon megviselte, igaz, tette hozzá, odabent is vezető beosztásban dolgozott (volt szobagazda, raktárvezető, majd a szabóműhelyben csoportvezető). Az elítéléséről és az ügyéről nem sokat beszélt, állítása szerint túltette magát

rajta. Egyedül Újvári Lászlóra haragudott, de rá nagyon, őt tartotta felelősnek azért, hogy börtönbe jutott. Weidemann nem tartotta valószínűnek, hogy a történetek után visszatérjen a sportéletbe.¹³⁸ (Nem is tért: az unokahúga ellen sikkasztásért és kémkedésre való ajánlkozás miatt indított nyomozás idején, 1965 elején éppen a Fővárosi Kéményseprő Vállalatnál volt éjjeliőr.)¹³⁹ 1963 nyarán az FTC egyik birkózója nevetve újságolta „Bakos” ügynöknek, hogy „az öreg”, azaz Weidemann nem jár sehova, „úgy be van gyulladva”.¹⁴⁰ Meglehet, óvatossága túlzott volt; ugyanis neve később nem bukkant fel a jelentésekben, úgy tűnik, személye nem érdekeltet többet a politikai rendőrséget. Pár év múlva pedig – legalábbis jogi értelemben – megszűnt megbélyegzett ember lenni: a felszabadulás negyedszázados évfordulójára meghirdetett amnesztia alapján mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.¹⁴¹

Még le sem zárult a Weidemann Károly ellen indított bűnvádi eljárás, amikor az illetékes pártforumok megszűntnek nyilvánították az „FTC-problémát”. A központi PTO már az elsőfokú ítélet megszületése előtt így értékelte a helyzetet, köszönhetően a volt klubvezető pártból való kizárásának és a büntetőeljárás megindításának, továbbá annak, hogy eltávolították az egyesületből a politikai okok miatt tarthatatlannak ítélt embereket.¹⁴² A fővárosi pártvezetés az elsőfokú ítélet után mondta ki, hogy maradéktalanul sikerült végrehajtani az 1960. október 24-i határozatban, illetve a decemberi intézkedési tervben foglaltakat. A probléma megoldását jelen esetben is egy személycsere hitelesítette: április 19-én Bédi Jánost felmentették, és a klub új elnökévé Végh Aladárt nevezték ki.¹⁴³ Az eljárás tehát elérte a célját, a Ferencvárost sikerült megtisztítani. Könnyen lehet, hogy ez is közrejátszott abban, hogy az elsőfokú ítéletben már alig kapott szere-

pet, a másodfokú ítéletből pedig teljesen kikerült Weidemann Károlynak a B-középpel kapcsolatos magatartása.

A korábban a Fradi miatt kritizált kerületi pártvezetést 1963 tavaszán már követendő példaként említették. A fővárosi pártbizottság Párt- és Tömegszervezetek Osztálya azt javasolta, hogy az öt nagy budapesti sportegyesület közül az FTC, az MTK és a Vasas pártirányítását ne a fővárosi, hanem a kerületi pártbizottságok végezzék: „A kerületi szintű pártirányítás eredményességét igazolja a IX. kerületi PB-nek az FTC-vel kapcsolatos ez irányú tevékenysége.”¹⁴⁴ A helyzet változását mutatja az is, hogy ezzel egy időben az állampárt fővárosi végrehajtó bizottságának ülésén Egri Gyula, az MTST elnöke több más nagy klub mellett immáron az FTC szurkolóinak szervezését, bázisának növelését is fontosnak tartotta (mintha pár évvel korábban nem a pártvezetés mondta volna ki annak politikailag káros voltát). „Azt szeretnénk elérni – és ebben kellene segítség –, hogy ezek a nagy egyesületek (Vasas, Honvéd, Fradi, Dózsa) olyan egyesületek legyenek, amelyeknek mindig fokozódó tömegbázisa van. Korábban vidéken is szervezték a Fradi közönségét. Ha a Fradi-szervezőknek szabad kezét engednék, azt hiszem, az egyik legnagyobb szervezet lenne” – mondta Egri.¹⁴⁵ Immáron, ha kommunista kézben működik, a Fradi-újsággal sem volt gond. 1964 elején Végh Aladár klubelnök és Papp Béla, az FTC párttitkára egy, havonta 500 példányban, kizárólag az FTC-n belül terjesztendő *Egyesületi Híradó* megindításához kérte a kerületi pártbizottság hozzájárulását. A kerületi pártvezetés minden további nélkül megadta az engedélyt, és a javasolt szerkesztőbizottság összetételét is jóváhagyta.¹⁴⁶ A klub – Weidemann kizárása után megszűnt – pártszervezete 1963 őszén alakult újjá. „Nem kell most sokat beszélni arról, ami volt, hanem az előt-

tünk álló feladatokat kell világosan értelmezni” – hangoztatta az alakuló ülésen a kerületi pártbizottság kiküldötte.¹⁴⁷

A „normalizálódás” folyamatába lehetett illeszteni azt is, hogy a Ferencváros megnyerte az 1962–1963-as bajnokságot. Hadas Miklós és Karády Viktor szerint ez a rendszer szempontjából is szimbolikus jelentőséggel bírt: „A konszolidációs folyamat adott állapotára vonatkozó finom indikátornak is tekinthetjük [...] azt, hogy a Fradi – 1949 után először – éppen 1963-ban, azaz abban az évben nyeri meg a bajnokságot, amikor egy amnesztiarendeletnek köszönhetően a börtönből kiszabadulhat az 1956-os politikai foglyok jelentős része.”¹⁴⁸ Az eset jelentőségével a helyi politikai vezetés is tisztában volt, és a IX. kerületi pártbizottság is foglalkozott a bajnokavatással. Az ülésen Végh Aladár klubelnök számolt be az előkészületekről: „A rendőrség reprezentatíván és kettőzve vonul ki. A bajnokcsapatot először az úttörők, majd a szurkolók üdvözlík, végül a csapat a pályán körbevonul és köszön. Hangosbemondó irányít. A szurkolóknak lesz egy külön politikai tájékoztató, melyen egy-két játékos is megjelenik.” A pártbizottság nevében Duschek Lajosné titkár „sportszerűséget” kért (nem világos, hogy a csapattól vagy a szurkolóktól), megköszönte a bajnokság érdekében kifejtett tevékenységet, és további eredményes munkát kívánt.¹⁴⁹ A tervekből jól látszik, a klubvezetés miként gondolkodott a szurkolók szerepéről a klub életében: képviselői az úttörők mellett köszönthették a csapatot, ezt leszámítva csak statisztaszerep juthatott nekik az ünneplésben. A fradisták azonban nem elégedtek meg ezzel, és több ezren személyesen is szeretnék volna köszönteni a bajnokokat, ezt viszont a rendőrség nem nézte tétlenül, és szétkergette a tömeget.¹⁵⁰

Ez a példa is mutatja: amíg a politikai és a sportpolitikai vezetés viszonya a Ferencvároshoz látványosan megváltozott,

addig rendőrség, és különösen a politikai rendőrség hozzáállása nem alakult át ilyen gyorsan. A Weidemann elleni nyomozást összefoglaló jelentés hangsúlyozta, hogy „még mindig jelentős számú ellenséges személy tevékenykedik FTC-szurkolóként különböző helyeken”, italboltokban, eszpresszóban, és a rendszer ellen izgatnak. A nyomozók annyit nagy kegyesen elismertek, hogy ilyen alkalmakkor „mellékesen” azért megbeszélík a sporteseményeket is.¹⁵¹ Vagyis jelezték, hogy a hatóságoknak akad még dolguk a Ferencváros körül. Ennek megfelelően a BRFK állambiztonsági szervének feladatai között még 1963-ban is kiemelt helyen szerepelt a zöld-fehérek megfigyelése: „A fővárosban az FTC B-középpel összefüggésben megrendezésre kerülő, nagyobb tömegmegmozdulással járó rendezvényekkel kapcsolatban előzetes operatív felderítést végez az ellenséges elemek politikailag veszélyes vagy káros szándékainak, terveinek megállapítása céljából. Ezen szándékok, tervek megakadályozása érdekében preventív célból operatív és nyílt intézkedéseket hajt végre.”¹⁵² Habár az ügyrend e pontja mellé kézzel valaki azt a megjegyzést írta: „A sport nem csak az FTC”, a következő években a futball területén végzett állambiztonsági munka túlnyomórészt továbbra is a zöld-fehér klubot vette célba. (Egy hálózati személynek még 1969 tavaszán is pusztán azért kellett megfigyelnie egy társaságot, mert annak vezetőjét „fanatikus FTC-szurkoló”-ként tartották nyilván.)¹⁵³

És mintha a fradisták ki akarták volna érdemelni a kitüntetett figyelmet, a balhék a következő években sem maradtak el. 1963-ban a Dinamo Moszkva elleni meccsen szovjetellenes hangulatkeltésre került sor, míg 1964-ben az újabb bajnoki címet ünnepelni kívánó tömeg csapott össze a rendőrökkel, és utcai tüntetések voltak. Az előbbi pártügy lett, és nemcsak kerületi,¹⁵⁴ hanem a legmagasabb szinten is foglalkoz-

tak vele: a Politikai Bizottság megállapította, hogy „komoly politikai hiba volt a Dinamo–Ferencváros-mérkőzés megrendezése”.¹⁵⁵ Az ügy azonban nem ingáta meg Vég Aladár klubelnöki pozícióját, mint ahogy az 1964-es eset sem. Ez utóbbival már csak a kerületi pártbizottság foglalkozott, az is tessék-lássék módon: a végrehajtó bizottság november 26-i ülésének anyagában megtalálható Vég Aladár klubelnök feljegyzése az esetről, a vita során viszont alig került szóba a bajnokavatás, a fő témát az előző év szeptemberében az FTC-ről hozott határozat végrehajtása képezte. Jelentésében Vég elismerte, hogy hibáztak, mert nem tartották magukat az előzetes tervekhez, és például a játékosok odamentek az őket köszönteni kívánó szurkolókhoz. „A nagy örömmámorban spontán adódott a helyzet” – magyarázkodott.¹⁵⁶

A BRFK vezetése azonban még 1964-ben is 1956-tal állította párhuzamba a fradista szurkolók viselkedését. A felbujtókat most is a politikai elítéltek, a nyugati kapcsolatokkal rendelkezők és más okból rendszerellenesnek tekintett emberek között keresték, akik megtevesztik az egyébként jó szándékú fiatalokat. A történekről készített összefoglaló több 1956-os (főleg Corvin közli) fegyverest sorol fel, akik a mostani rendbontásokat is szervezték. Ám nemcsak a hatalom, hanem a résztvevők és a szemtanúk is párhuzamot vontak a forradalom utáni megtorlással, mivel – ha hinni lehet a beszámolóknak – a verekezés során olyan bekiabálások is elhangzottak: „banditák, olyanok vagytok, mint 1956-ban voltatok”.¹⁵⁷ Noha a felsőbb politikai vezetés nem volt vevő a fővárosi rendőrség „pánikkeltési” kezdeményezésére, Sós György főkapitány a Budapest közbiztonságáról szóló előterjesztésébe is belevette a történeteket, igaz, a direkt 1956-os párhuzamokat mellőzte. A fiatalok által elkövetett, politikai jellegű bűncselekmények sorában megemlítette: „A fia-

talok körében 1964-ben számottevő aktivitás volt észlelhető a sportrendezvényeken. A sportmérkőzéseken – különösen az FTC rendezvényein – tevékenykedő szélsőséges hangadó elemek magatartása vonzóan hatott egyes fiatalokra, átvették és követték ezek magatartását. Ezt példázza a kora őszi időnyben lezajlott FTC–Győr-labdarúgó-mérkőzés utáni esemény is. A mérkőzés után a hangadók hatására többnyire fiatalokból álló nagyobb csoportok rendbontó, garázda magatartást tanúsítottak, majd az intézkedő rendőröket kővel megdöbölve támadólag léptek fel.”¹⁵⁸

A következő évben, amikor a párt fővárosi végrehajtó bizottsága a hat nagyegyesület (a Vasas, az Újpesti Dózsa, a Budapesti Honvéd, az MTK, a Csepel és az FTC) pártirányításának és nevelőmunkájának helyzetéről szóló jelentést vitatta meg, Sós György megint csak a régi nótát fújta: kritizálta a sportolók anyagiasságát, fontosnak tartotta a nevelésüket, és szerinte a szurkolótáborokra is kevés figyelem hárul. Ennek politikai vonzatai is lehetnek, figyelmeztetett: „A sporton keresztül néhol rendszerellenes hangokat is bedobnak, ezek ellen nagyobb felelősséggel és szankciók alkalmazásával kellene fellépni” – fejtegette, példaként felhozva az 1965 augusztusában Budapesten megrendezett Universiadét, amelyen „nyílt szovjetellenes hangulat volt”. A többi felszólaló azonban nem csatlakozott hozzá, Németh Károly első titkár például annyival intézte el az anyagiasság kérdését, hogy ezen a téren fokozni kell a kommunisták aktivitását. Hozzátette ugyanakkor: „Minőségi sport nincs anélkül, hogy áldozatot ne hozzunk. Ezt törvények szabályozzák. Meg kell nekik adni, ami jár, de differenciálni kell a kedvezményeket.” A problémás megnyilvánulásokat pedig egyszerű közrendvédelmi ügynek tekintette: „Ahol rendszerellenes hangulatok vannak, ott nem a sportegyesületnek, hanem a rendőri szer-

veknak kell fellépni” – válaszolta Sósnek. Miután a „rendszerellenes hangulatok” leginkább a Ferencváros környékén jelentkeztek, nem kérdéses, hogy a pártvezető melyik egyesületre gondolt, és melyik klub válláról vette le a felelősséget. Az előterjesztés, illetve az elfogadott határozat semmilyen tekintetben nem emelte ki a Fradit a többi nagy klub sorából, vagyis egynek tekintette a többi között.¹⁵⁹

Azért még elő-előfordult, hogy a fővárosi pártvezetés ülésin szóba került az FTC. 1976 októberében, az ülés végén Kelen Béla, a budapesti pártbizottság lapjának, az *Esti Hírlap*-nak a főszerkesztője felvetette: „23-án bajnoki forduló lesz. A Fradi-meccseken az utóbbi időben elég sok rendbontás történik. Mivel szombatra esik 23-a, sokan szabad szombatosak, legyünk éberek, időben tegyük meg a szükséges intézkedéseket.” Bihari László rátromfolt: a fia elmondta, hogy a múltkori FTC–Újpesti Dózsa-mérkőzésen „megengedhetetlen jelszavakat kiabáltak, és a fiatalok hazafelé menet különböző rendbontásokat – ablakbetörés, busz oldalának verése stb. – csináltak”. Az 1956-os forradalom kitörésének közelgő 20. évfordulója tehát felélesztette a régi aggodalmakat. A helyzet annyiban változott, hogy 1976-ban az „ellenforradalom” kapcsán nem csak a Fradi jutott a káderek eszébe, és maga a budapesti első titkár, Katona Imre figyelmeztetett arra, a kérdés nem szűkíthető le az FTC-re: „Azt, hogy a Ferencváros mérkőzéseinél problémák vannak, tudtuk, de nemcsak ott, hanem a Videotonnál pl. nagyon komoly karhatalmat kellett kivezényelni a kupameccs után.” Ezzel együtt ő is hangsúlyozta, hogy a maximális biztonságra kell törekedni.¹⁶⁰

Az 1980-as években az FTC-szurkolók ismét több munkát adtak a hatóságoknak. 1983. október 1-jén a tabella utolsó helyén álló (!) FTC a Haladást fogadta, a meccs azonban félbeszakadt, mert egy néző metrófogantyúval megdobta a vendégek

kapusát. Az esettel a budapesti pártbizottság is foglalkozott: tudomásul vette a mérkőzésen történekről, valamint a megtett és tervezett intézkedésekről szóló szóbeli előterjesztést.¹⁶¹ 1984. október 10-én, a Népstadionban megrendezett kettős rangadó után a B-közép mintegy kétszáz tagja „zárt rendben” vonult a Thököly úton, akadályozva annak forgalmát.¹⁶² 1985. június 1-jén, a Tatabánya elleni meccs után szurkolók egy csoportja tüntetett a klubház előtt („takarodjatok a k... anyátokba, szemét gyilkosok” – kiabálta a rendőröknek egy fradista, történetesen az állambiztonság „Ebedli” fedőnevet viselő titkos megbízottja). A felszólításra elvonuló tömeg később metrószerelvényt rongált és a Párizsi udvar presz-szójában is kárt tettek.¹⁶³ Októberben az MTK-VM elleni találkozó után több tucat zöld-fehér drukker a Belvárosban rendezett felvonulást. A BRFK állambiztonsági szervénél ezzel betelt a pohár, és eldöntötték: a hangadók kilétének megállapítása után intézkednek a hasonló jellegű vonulások megelőzésére.¹⁶⁴ Így is tettek: amikor értesültek, hogy a fradisták a november 2-i, Rába ETO elleni mérkőzés után ismét a Váci utcában akarnak végigvonulni, a „Szőke” gúnynevű főszervező az állambiztonság „felkérésére” lebeszélte társait a tervezett cselekményről.¹⁶⁵

Másfél évvel később azonban nem sikerült elejét venni az újabb Váci utcai masírozásnak: a május 2-i kettős rangadót követően kb. kétszáz zöld-fehér szurkoló vonult végig a Belvárosban, a Fradit éltetve és trágár dalokat énekelve. A rengeteg külföldi turistára tekintettel a rendőrség nem avatkozott közbe, a József nádor téren azonban kapualjakba szorították és igazoltatták a többségében fiatalokú „elkövetőket”, közülük a középiskolásokat később preventív figyelmeztetésben részesítették.¹⁶⁶ Igazoltatásra került sor a szeptemberi, Kaposvár elleni meccs után is, amikor mintegy 100-150 fra-

dista vonult a Párizsi udvar felé (ami állítólag nagy riadalmat keltett a járókelők körében), ezzel megakadályozva, hogy a tömeg végigmenjen a szokásos útvonalán.¹⁶⁷ Ekkor már operatív terv is készült a rendbontások felszámolására, ennek keretében 1987 októberében a fradista kemény mag tagjait berendelték a IX. kerületi kapitányságra, és figyelmeztették őket, hogy a jövőben tartózkodjanak a garázda viselkedéstől úgy a lelátókon, mint az utcákon. A hatóságok ennek tudták be, hogy a Zalaegerszeg elleni meccs említésre méltó esemény nélkül ért véget.¹⁶⁸

Az FTC a Kádár-korszakban mindvégig kiérdemelte a pártállam, elsősorban az állambiztonság kitüntető figyelmét. Különösen igaz ez a ferencvárosi szurkolókra, akik különböző intenzitással, de gyakorlatilag folyamatos megfigyelés alatt álltak. A következő fejezetben egyetlen hálózati személy példáján azt vizsgálom, hogy az állambiztonság miként próbálta szemmel tartani a ferencvárosi drukkereket, azokat a helyeket, elsősorban a lelátókat, ahol azok felbukkanhattak, és mindezek eredményeképpen mit tudhatott meg róluk.

INFORMÁTOR A LELÁTÓN

„Szerda: Nem mentem ki a Csömöri útra, mert esett az eső.

Csütörtök: Reggel bent megbeszéltem E. L.-val és N. J.-val, hogy este kimegyünk a Fradi-meccsre. Még mikor elváltunk, este ugyanott ¼ 6-kor találkoztunk a Nagydíófa u. és a Rákóczi út sarkon, siettem haza, mert aznap kaptam fizetést, hogy odaadjam édesanyjának a pénzt. Hogy tudjon vásárolni másnapra. A találkával egy kicsit elkéstem, de megvárt a N. J., csak az E. L. nem jött el. ¼ 7-kor elindultunk ketten a L.-ék felé. De nem volt otthon, és így kimentünk ketten a korongmeccsre, de már csak a II. harmad vége felé értünk ki, már 4:1 volt a Fradi javára.

Különösebb dolog nem történt. A J. a Fradi-meccs után hazament, én maradtam a BVSC-VM-meccsre, ezen a meccsen is csak kiabálás volt, de nem lehetett provokációnak venni! A második meccs szünetében találkoztam egy Fradi-meccs-látogatóval. Sz. E. a neve, és az Egyetemi Nyomdában dolgozik.

Vasárnap: Nem mentem le Kecskemétre.”

„12-én délelőtt kimentem a Ferencváros-ífválogatott-mérkőzésre, nagyszerű meccset láttam, az ífválogatott győzött

2:0-ra. Beszélgettünk egypáran több dologról. 13 óra felé átmentem az Építők-pályára a Fradi-Statistika előkészületi mérkőzésre, a Fradi simán győzött.”

„19-én, vasárnap délelőtt kimentem a Ferencváros-Sokolovo (Prága) [így!] nemzetközi labdarúgó-mérkőzésre, ott találkoztam egy Géza nevű haverral, de aztán el is vesztettük egymást. A labdarúgó-mérkőzésről csak annyit, hogy alattomosan vezette a meccset a Soós Gábor-játékvezető, és durva társaság volt a cseh csapat. Ferencváros-Szpárták Prága [így!] 0:1 (0:1).”

„Csütörtökön voltam az FTC-BVSC-jégkorongmérkőzésen, de nem tárgyilagosan vezetik a bírók a meccset, ez a meglátásom. [...] Szombaton volt a Postás, sima meccs volt. Nem volt különösebb hangzavar. Vasárnap a bajnoki rajtra, hogy helyet kapjak, kimentem már $\frac{1}{4}$ 1-kor az Üllői útra a Salgótarján-Ferencváros NB-s bajnoki labdarúgó-mérkőzésre. A kezdés előtt már $\frac{1}{2}$ órával tele volt az állóhely. Jó iramú meccset láttam, de nem sportszerű keretek közt. Végül is Fradi-győzelem lett.”

„Csütörtökön kint voltam a Fradi-Építők-jégkorongmérkőzésen, sima meccs volt, ami meglepő volt, hogy a társaság sportszerű volt. A Fradi simán győzött. Vasárnap nem mentem le Diósgyőrbe, de kimentem a Spartacus-Fradi-NB I.(-es) ifjmérkőzésre. Találkoztam egypár ismerőssel, de különösebb dolog nem történt.

Délután kimentem a Vasas-Honvéd-focimeccsre, egy unalmas meccs volt.”

„Kedden kimentem a Ferencváros-Újpesti Dózsa jégkorong bajnoki mérkőzésre, nagy tömeg volt a pénztáraknál, de így

is hamar sikerült bemenni. $\frac{3}{4}$ 6-kor kezdődött a mérkőzés, kb. 8000 néző volt a lelátón. Hatalmas iramban kezdődött az első harmadban a játék, az első pecekben Boróczi és Lőrincz kapufája okozott izgalmakat a nézőtéren.

Az első harmad Dózsa-fölényben folyt le. A II. harmadban szintén jobb a Dózsa és gólerősebb. (A) III. harmadban szintén nagy volt az iram, de jobb volt ebb(en) is a Dózsa, és így megérdemelten nyerte meg a mérkőzést 8:2 arányban.

Vasárnap 13 órakor kimentem az Üllői útra a Fradi-Vasas ifi labdarúgó-mérkőzésre, még ki sem jöttek a játékosok, már egy öregember szidta a bírót. Alig kezdődött meg a mérkőzés, az öreg nekiesett a drótkerítésnek és elkezdte szidni a bírót, de aztán lecsitult. Nagyon nehezen és szerencséjével nyertük meg a mérkőzést 1:0-ra.

A meccs után rohanás a Népstadionba, éppen elkaptam egy 23-as villamost, a pénztárnál találkoztam egy korongmeccsről ismert fiúval, aki eladott nekem egy 5 forintos jegyet. A sráccal a déli lelátóhoz mentünk a póttribünhöz az S-szektor fölé, és csupa fiatal volt körülöttem. Még egypár mondat a mérkőzésről, de csak annyit tudok mondani, hogy szemem láttára az O-szektorból feljövő fradisták v. Vasas-szurkolók köptek egyet és azt mondták, ilyen pocsek meccset régen láttak, és nekem is ez a véleményem a meccsről, de csak annyi volt több, hogy gondolkodni fogok a vasárnapi győri útról.”

A fenti szövegrészletek nem egy jégkorong- és futballmeccsre járó Fradi-szurkoló naplójából valók, hanem a politikai rendőrség „Cinege” fedőnevű operatív kapcsolatának első, 1961 februárjában és márciusában adott írásos jelentéseiből származnak.¹ A jégkorong- és futballmeccsre járó Fradi-szurkoló, Incze László, az Orion Rádió- és Televízió-gyár 21 éves segédmunkása 1961 legelején kerülhetett kap-

csolatba az állambiztonsággal, konkrétan a BRFK Politikai Nyomozó Osztálya V/d. csoportjának beosztottjával, Huszár Sándor rendőr főhadnaggyal. Huszár 1959 közepe óta az FTC B-közép elleni elhárítási vonalon dolgozott, így találhatott rá Inczére is.² Május 15-én, majd 20-án Incze László már informátorjelöltként adott jelentést.³ A 6-os kartonja szerint hivatalosan 1961. május 26-án szervezte be Huszár főhadnagy az „FTC B-közép köré töm.(örülő) ellenséges elemek” elhárítására; a jelöltként használt „Cinegét” lecserélve, informátorként a „Csillag” fedőnevet kapta.⁴

Az első, fent idézett jelentések nem nyerték el a tiszt tetszését, azok tartalmát és stílusát is kezdetlegesnek ítélte.⁵ „»Cinege« op. kapcs. jelentései értéktelenek. Nem az eligazítás szerint, ill. utasításnak megfelelően hajtja végre feladatát. [...] Lényegtelen és értéktelen dolgokról ír. A találkozón 2 órán keresztül próbáltam vele megértetni feladatát, ill. mik azok a problémák, amik bennünket érdekelnek” – kommentálta Huszár a március 7-i találkozón kapott beszámolót.⁶ A helyzet érdemben az elkövetkező időszakban sem változott, a jelentései továbbra is élménybeszámoló jellegűek maradtak: „Szombaton nem voltam sehol, rosszul éreztem magam, és otthon maradtam, még Sportért sem mentem le. Vasárnap a Stadionba mentem ki egyedül a Csepel–Ferencváros-labdarúgómérkőzésre, az E szektor jobb 28. sor 16. ülésre 12 forintos jeggyel. Nem volt körülöttem semmiféle provokátor, csak néha a bírót szidták, meg az Orosz Palit.”⁷ Vagy: „a tragikusan végződő Ferencváros–Tatabánya-meccset [így!] keveset tudok írni, mert a mérkőzés végén, mint egy temetésről, úgy mentek haza a szurkolók, köztük én is. Volt egy-két jó bemondás az úton hazafelé.” Ezt a jelentését tartótisztje nemes egyszerűséggel áthúzta, és kiegészítő jelentést íratott vele (többek között a Gyáli úton található borozóról, ahol fradisták jártak össze).⁸

„Csillag” jelentései állambiztonsági szempontból azért számítottak érdektelennek, mert a politikai rendőrséget alapvetően a nézőtéren történtek érdekelték. Utóbbi nem tipikus, hiszen a stadiont használók döntő többsége a zöld gyepet figyeli, bár nem is példa nélküli, gondoljunk a sportesemények rendezőire, a jegyszedőkre vagy a rend biztosításában közreműködő egyenruhás rendőrökre. Az állambiztonság elsősorban az ügynökhálózaton keresztül próbálta szemmel tartani a nézőteret, ám olykor – természetesen fedésben – a területért felelős fővárosi állambiztonság tisztjei is felbukkantak ott. A politikai rendőrség tehát figyelő tevékenységét, az „ellenség” szemmel tartását konspiratív módon, titokban folytatta. Legalábbis elvileg, mivel jelenlétüket alkalmanként a szurkolók is érzékelték: az 1967-es tavaszi szezon egyik mérkőzésén például egy néző figyelmeztette „Csillag”-ot, hogy vigyázzon, „mert sok a rendőr és a detektív a szektorban”.⁹ A tiszt és a hálózati személy figyelő tevékenysége között volt egy alapvető különbség. Az előbbi rejtetten ugyan, de mindig állambiztonsági beosztottként foglalt helyet a nézőtéren, azaz a szituációhoz alkalmazkodva *megjátszotta* a nézőt.¹⁰ Az utóbbi viszont nem csupán a hálózat tagjaként ment ki a stadionba, hanem szurkolóként is, és a különböző minőségek más-más szerep *eljátszását* követelték meg tőle: nézőként a játékosokat figyelte, ügynökként a többi szurkolót kellett (volna) szemmel tartania.

A kétféle szerep összeegyeztetését nem csak az emberi figyelem eleve korlátozott volta nehezítette meg: amíg a szurkolóként a stadionban szerezhető komplex tapasztalatok képesek az egyént eltávolítani a stadionon kívüli világ gondjaitól, problémáitól,¹¹ addig a nézőtéren helyet foglaló hálózati személy (elvileg) nem engedhette meg magának, hogy teljesen kizárja a külvilágot, ez esetben az állambiztonságot, a tartótiszttól kapott feladatokat. „Én a magam részéről

a mérkőzést jól láttam, de a társaságot nem tudtam megfigyelni” – az informátor megjegyzése (de igazából egész működése is) azt példázza, az ő esetében a szurkolás rendszerint győzött a megfigyelés felett.¹² (Mennyire máshogy állt a dologhoz az 1954. májusi népstadionbeli válogatott meccsről jelentő ügynök: „Helyem az angol–magyar mérkőzésen a meccs szempontjából volt csak kitűnő.”)¹³ Sokadik tartó-tisztje még 1967-ben is kénytelen volt elbeszélgetni vele arról, hogy a „mérkőzésekre nemcsak azért kell menni, hogy a játékot megnézzük, hanem az ellenséges személyeket és azok tevékenységét felderítsük”.¹⁴ Mégsem lehet az állítani, hogy „Csillag” nem igyekezett megfelelni az elvárásoknak. Beszámolói egy idő után kezdtek megváltozni, egyre kevesebbet írt a játékról, a meccsek iramáról, és az eredményt sem közölte már, a nézőtéri megnyilvánulásoknak viszont egyre nagyobb teret szentelt. (Már a „Csillag” néven aláírt első jelentésében beszámolt arról, hogy az FTC labdarúgócsapatának edzésén egy nagyhangú férfira lett figyelmes, aki a játékosokat szidta, de közelebbit nem tudott meg róla.)¹⁵

Bármennyire próbálta is azonban elfojtani szurkolói énjét, és az állambiztonság titkos segítőjeként megírni jelentéseit, az informátor igyekezete csak részben volt sikeres, minduntalan előbújt belőle a – sok sporttudósítást olvasó – futballdrukker. 1962 szeptemberében írta: „Délután az FTC–Szombathely-mérkőzés telt ház mellett, sportszerű és sportszerűen [így!] zajlott le a mérkőzés. A szurkolók általában meg voltak elégedve az eredménnyel. Rendellenességet nem tapasztaltam.”¹⁶ Háromnegyed év múlva, az FTC–DVSC-találkozóról szólva megemlítette: „Az első gólig nyomott volt a hangulat, utána már mindenki vidám volt.”¹⁷ Pár hét múlva, a Dinamo Moszkva elleni meccs kapcsán szóban azt jelentette, hogy a „hangulat általában rossz volt a durva játék miatt, azonban kirívó eset

nem fordult elő, mivel több egyenruhás rendőr is volt a szektorban”.¹⁸ „A Ferencváros a II. félidei játékaival bezsongatta a tömeget, ezáltal a fiatalok sem tudják hogy vezetni örömlüket, az FTC, hajrá, Fradi, huj-huj-hajrá, Ferencváros biztatás mellé már a csapat tagjainak nevét kiabálták háromszor” – írta az 1964. júniusi, Tatabánya elleni meccsről.¹⁹

Miért árulkodnak a fenti jelentések arról, hogy az informátor továbbra is szurkolóként gondolkodott? Azért, mert összefüggést tételezett fel a játéktéren és a nézőtéren történetek között; mert azt gondolta, hogy a mérkőzés alakulása kihatással van a nézők hangulatára és viselkedésére. Az állambiztonság azonban másként nézte a meccset, pontosabban teljesen más meccset nézett, amelynek nem sok köze volt a labdarúgáshoz: a politikai rendőrség szerint a lelátó hangulatát nem (vagy csak kevésbé) a mérkőzés alakítja, hanem (sokkal inkább) az ott helyet foglaló, mindenekelőtt a ferencvárosi B-középbe beépült ellenséges elemek provokációja, hangulatkeltése. Azaz a futballpályák körüli normasértő viselkedést politikai tettként értelmezte. Jellemző példája ennek a Dinamo Moszkva elleni mérkőzésen a lelátókon elhangzó bekiabálások (amelyeket „Csillag” nem hallott vagy nem akart meghallani): ezeket a politikai rendőrség az „ellenséges, ellenzéki, huligán, garázda elemek” által végrehajtott „rendkívül éles szovjetellenes hecckampány”-ként interpretálta, amely maga is egy hosszabb folyamat részét képezte. A hatóságok 1963 elejétől tapasztalták „az FTC csapata köré csoportosuló szélsőséges elemek növekvő élénkülését”. Ez többek között abban nyilvánult meg, hogy „több száz fiatalból nagyobb arányú ifjúsági csoportosulás jött létre a Népstadionban”, amely zászlókkal és zajkeltő eszközökkel hívta fel magára a figyelmet. A hangoskodó, „arénázó” tömb „hónapról hónapra élénkebb, agresszívabb magatartást tanúsított”, „hangosko-

dásával, megbotránkoztató magatartásával lényegében befo-
lyásolta a tömeghangulatot”.²⁰

Érthető tehát, ha a szervezetség legkisebb jelét mutató szur-
kolói csoportosulás is kiváltotta az állambiztonság érdeklődé-
sét. Az informátornak 1962 őszétől kellett megfigyelnie Kraut
Istvánt és a körülötte tömörülő kb. tizenöt fős „csoportot”.
„Szervezett kapcsolat olyan vonatkozásban van közöttük, hogy
a mérkőzések idején mindig megbeszéljük, hogy legközelebb
az állóhelyen hol találkozunk” — derítette ki „Csillag”. Bár
a jelentés szerint a fiatalok ellenséges magatartást nem tanúsi-
tottak, csak „esetenként a tömeghangulatot helytelen irányban
be tudják folyásolni” [így!], a szervezetségre utaló jel önmagá-
ban is felkeltette megbízóinak érdeklődését.²¹ A politikai rend-
őrségnél az fel sem merülhetett, hogy a fiatalokat csak a közös
meccsre járás köti össze, ezért az informátornak tovább kellett
kutakodnia az irányban, hogy „milyen szervezett jellegük van,
az miben nyilvánul meg, mi tartja egybe őket”.²² Ám „Csillag”,
azon túl, hogy kiabálnak, és ezzel felszítják a hangulatot, nem
igazán tudott a megbízói számára használható információval
szolgálni a társaságról. Még ellenséges (vagy általa annak tar-
tott) megnyilvánulásokat sem hallott tőlük. A fradista táborról
általában is legfeljebb annyit mondott, hogy „sportszerűtlen”
vagy „drasztikus” bekiabálások hangzottak el, hogy konkrétan
mi, arról nem számolt be.²³ Az állambiztonságot azon-
ban a ferencvárosi szurkolók minden kijelentése érdekelte.
Jellemző példája ennek az Újpesti Dózsa elleni jégkorong-
illetve vízilabda-mérkőzésről szóló jelentése 1963 decembe-
réről. Az előzőn a fradisták olyasmit kiabáltak, hogy „sex-
turmix” és „Andaxin”, míg utóbbin az újpestiek szurkolására
reagáltak pfujolással: tartótisztje mindkét értesülést aláhúzta,
ami azt jelzi, hogy valamiért fontosnak tartotta az informá-
ciót.²⁴ („Csillag” ugyanakkor nem hallgatta el, hogy más csa-

patok szurkolói mit kiabáltak. 1964 augusztusában például két
alkalommal is előfordult, hogy az MTK játékosait szidalmaz-
ták („libások”, „libabőrös Kovalik”), és a meccsek alatt „végig
gúnyolódó és provokáló” kijelentések hangzottak el a diós-
győri, illetve a debreceni szurkolók részéről.²⁵

A Kraut és társai ellen 1964 elején a jégkorongmérkőzéseken
tanúsított magatartásuk és antiszemita bekiabálásaik miatt sza-
bálysértési eljárást indítottak, aminek következtében a „banda”
felbomlott. Egyikük elmondta az informátornak, hogy „soha
többet nem megy a Kraut-féle társaság közé, inkább vesz fel
[így!] 32 frtért jegyet, és tőlük minél távolabb helyezkedik el,
nem kíván még egyszer Baracskára menni”.²⁶ Maga Kraut is
hasonlóan nyilatkozott egy haverjának (aki továbbadta az infor-
mációt „Csillag”-nak): „kijelentette, hogy a csoportjuk telje-
sen feloszlott, soha többet nem mennek együtt mérkőzésekre,
nem kívánnak Baracskára menni. Mutatta is a 32 frtért vál-
tott jegyét, amely a IV-es szektorba szólt.”²⁷ Vagyis mindket-
ten úgy kívánták elkerülni a balhét, de már azt is, hogy balhés
személyként azonosítsák őket, hogy drágább helyekre váltot-
tak jegyet. A rendőrségi diskurzusban régen bevett a deviáns-
nak, normaszegőknek tekintett társadalmi csoportok helyhez
kötése; így a szegénynegyedek, alacsony státuszú városrészek
lakóit hagyományosan rendbontóknak bélyegzik, úgy ábrázol-
ják őket, mint akik különösen hajlamosak a normaszegésre.²⁸
Ilyen „alacsony státuszú” helyekként jelennek meg az állam-
biztonsági szövegekben a Népstadion olcsóbb jegyárú szektorai
(O, P, R, S). (Ezekben az években a Ferencváros a Népstadion-
ban játszotta a mérkőzéseit.)

Az állambiztonság persze mindig talált újabb ellenséges cso-
portokat, amelyeket szemmel lehetett tartani: „Csillag” egész
hálózati működését kitöltötte a szurkolók közötti „hang-

adók” megfigyelése. Munkájának (és általában az ügynök-hálózat működésének) a hatékonyságáról azonban sokat elárulnak azok a próbálkozásai, amelyekkel egy szurkolótársa, a későbbi ismert televíziós sportriporter, Knézy Jenő *nevét* igyekezett megtudni. Az informátor 1964 tavaszán, a Debrecen elleni idegenbeli meccsen egy új csoportosulást fedezett fel: „A társaságról megállapítottam, teljesen új tagokból áll. Valamilyen »Jenő« nevezetű a Bandi utóda” – jelentette. Vegyük észre: bár a társaság ~~égyeszen~~ más emberekből tevődött össze, annak vezetőjét mégis Kraut (második keresztnéve András) utódeként jelenítette meg, mintha ugyanarról a szervezetről lenne szó. Tartótisztje meg is bízta őt a „Jenő nevű személy kilétének megállapításával”.²⁹ A május 17-i FTC–Honvéd-meccsen „Csillag” újra látta „Jenő”-t (az informátor idézőjelben írta a nevet, mintha álnévről vagy fedőnévről lett volna szó), akiről ismét megjegyezte, hogy „állítólag a Bandi B-közép utóda szolidabb kiadásban”. Vezérszerepe a jelentés szerint abban merült ki, hogy – Debrecenhez hasonlóan – most is ő vezényelte a háromszoros éljént a Fradinak. (Ezt a tisztt fontosnak tartotta aláhúzni.) A mérkőzés után sikerült beszélgetniük, így megtudta, hogy Jenő agráregyetemre jár, és a Majakovszkij utcában lakik, de a vezetéknevét és a házszámot nem sikerült kiderítenie. Az informátornak a fő feladata „Jenő” teljes nevének és lakcímének megállapítása lett; a keresztnévet a tartótiszt is idézőjelbe tette, mintha ő sem hinné, hogy igazi névről lenne szó.³⁰

A május 27-i FTC–Újpesti Dózsa bajnokin ismét találkoztak, és megbeszélték, hogy a vasárnapi Vasas-meccsre egy helyre, az O szektorba vesznek jegyet, ám az informátor ennél közelebb most sem jutott: „Sajnos a Jenő lakcímét és a nevét nem sikerült megtudnom, mivel egy technikai akadály lépett fel. (Lány.)” Mint szóban elmondta: mielőtt

Jenő lakásához értek, egy ismerős lánnyal találkozott, akivel pár szót váltott, illetve Jenő sem ment haza, hanem egy közértbe tért be.³¹ A május 31-i, Vasas elleni meccsen végül sikerült megtudnia Jenő pontos címét (a Vörösmarty utcában), ám ekkor mintha megbízóit már nem érdekelte volna annyira a „galeri”, a tartótiszt ugyanis azt írta: „Tekintve, hogy ez a galeri viszonylag csendesebben viselkedik, utasítottam az informátort, hogy fokozatosan – anélkül, hogy ez feltűnő legyen – szakítsa meg velük a kapcsolatot, és a hangosabb galeri felé közeledjen. [...] A feladatot a következők szerint hajtja végre: A legközelebbi mérkőzésre Jenőékkel menjen ki, és figyelje meg, hogy az erősen renitenskedő galeriből ki alkalmas az ismeretségekötésre. A mérkőzés után vagy a szünetben ismerkedjen meg vele. A kapcsolatot minden találkozás alkalmával mélyítse. Továbbra is a Jenő galerijával tartson. Két-három mérkőzés után a kiválasztott személyt hívja magához a Jenő-féle galerihoz. Feltehető, hogy az illető erre nem lesz hajlandó, hanem az informátort fogja odahívni a renitenskedő galerihoz. »Csillag« ezt a körülményt használja fel a galeribe való beépülésre.”³² (Láthatjuk, a tisztt immár nem tette idézőjelbe Jenő nevét.)

A következő hetekben az informátor mégis feladatul kapta a Jenővel és társaságával való kapcsolattartást. Találkoztak Győrben (az informátor ezen meglepődött, mert Jenő azt mondta, nem megy),³³ majd együtt mentek a Komló elleni találkozóra, de érdemi új információt nem sikerült szereznie, azon kívül, hogy Jenő elmondta, a nagymamájához utazik majd. A tartótisztje ennek megfelelően értékelte a beszámolót: „A jelentés csak annyiban jelent előrehaladást, amennyiben tudomást szereztünk arról, hogy Knézy Jenő vidéken nyaral.”³⁴ A tisztt tehát ekkor már tudta a teljes nevét, amelyet – mint az egy másik ügynök jelentéséhez fűzött megjegy-

zésből kiderül – a pontos laccíme alapján állapítottak meg.³⁵ A tartótisztet nagyon érdekelte, hol lakhat Knézy nagymamája, ezért a következő alkalommal újra megbízta az informátort ennek kiderítésével: „Az FTC–Diósgyőr-mérkőzésen a Jenő galerijához tartozó személyeknek vesse fel, hogy kollektív lapot kellene Jenőnek írni, és a Stadionban feladni. Ezzel a módszerrel állapítsa meg Jenő jelenlegi tartózkodási helyét.” Emellett ismét előírta neki, hogy szakadjon el ettől a társaságtól, és az „arénázók” között foglaljon helyet.³⁶

„Csillag” azonban a Diósgyőr elleni meccsen nem találkozott Jenő barátaival, így egyik feladatát sem tudta végrehajtani. Ezért a következő, Pécs elleni meccsen újból meg kellett kísérelnie Knézy tartózkodási helyének megismerését, és ezzel egyidejűleg a társaságtól való elszakadást.³⁷ A pécsi mérkőzésen „Csillag” magával Jenővel futott össze, aki elmondta, hogy más társasággal jár meccsre, és másik szektorban ülnek, hogy miért, arra kitérő választ adott. Ez valamiért annyira felcsigázta a tartótiszt érdeklődését, hogy az informátornak most már mélyíténie kellett a kapcsolatot Knézyvel.³⁸ Legközelebb az augusztus 26-i FTC–Honvéd-mérkőzésen látta Jenőt mások társaságában, üdvözölte őket, de azok nem hívták magukhoz.³⁹ (Ezért tűnik érthetetlennek, hogy egy másik ügynök ezzel egy időben Knézy Jenő „helyettesének” tartotta „Csillag” informátort.)⁴⁰ Ezt követően, bár keresnie kellett a kapcsolatot Knézyvel, hónapokig nem találkoztak. A november 4-i FTC–Wiener SC-mérkőzésen „Csillag” összetalálkozott a társaságába tartozó egyik fiúval, kérdezte is tőle, hogy mi van Jenővel, de a fiú nem tudott semmit sem mondani.⁴¹ 1965 februárjában futottak csak össze egy jégkorongmérkőzésen: a szünetben Jenő ment oda az informátorhoz, pár mondatot beszéltek, aztán ment is vissza a barátaihoz. Ezt kihasználva „Csillag”-ot ismét megbíz-

ták, hogy keresse a kapcsolatot vele, de nem lehetett tolakodó, és ha a másik tartózkodó lesz, fel kell hagynia a közeledési kísérlettel.⁴² A következő találkozásra azonban több mint egy évet kellett várni: 1966 májusában egy Csepel–FTC bajnokin futottak össze. A meccs alatt Jenőék rendesen viselkedtek, nem kezdeményeztek botrányt, jegyezte meg az informátor, teljesen feleslegesen, mert ez a társaság korábban sem a balhéről volt ismert. Tartótisztje mindenesetre ekkor már semmilyen érdeklődést sem mutatott Knézy iránt.⁴³ Mint ahogy pár hónappal később az akkori kapcsolattartója sem, amikor – 1967 januárjában, egy FTC–BVSC-jégkorongmérkőzésen – „Csillag” informátorként utoljára találkozott Jenővel: „Nagyon csendben volt, nem mondott semmi különöset.”⁴⁴

Mit sikerült megtudnia „Csillag”-nak, és rajta keresztül az állambiztonságnak Knézy Jenőről? Nem sokat. Még nevének kiderítése is több hetet vett igénybe, ami nem egy mindentudó, ördögi gépezetről árulkodik. Bár, jegyezzük meg, „Csillag” még mindig használhatóbb információkat szállított, mint a szintén a fradista szurkolótársait figyelő „Kovács István”. Ő ugyanis kezdetben Attilaként azonosította azt a „kb. 20 éves, magas, intelligens” fiút, aki az 1964. májusi debreceni találkozón vezényelte a zöld-fehéreket.⁴⁵ Csak július elején közölte („Csillaggal” közös) tartótisztjével, Hadas László alhadnaggyal, hogy azt, akiről korábban Attilaként jelentett, valójában Jenőnek hívták, ám kapcsolattartója ekkor már tudta, kiről van szó.⁴⁶ Abban, hogy nem igazán sikerült érdemi értesüléseket szerezni Knézyről, a fiatalember tartózkodó magatartása is közrejátszott: mintha sejtette volna, hogy besúgók működnek körülötte. A tisztek vélhetően ezért intették óvatosságra a hálózati személyeket, hogy ne erőltessék a kapcsolatfelvételt Jenővel.⁴⁷ Az persze már az aljasság minősített esetének tekinthető, hogy amikor

Kraut István a „Kovács István” fedőnevű ügynöktől kért tanácsot az őt és társaságát rendőrkézre juttató besúgók felderítéséhez, „Kovács” azt mondta neki, hogy azok között keresse, akiket nem ismer közelebbről. Kraut azonban nem tudott ilyet, mire az ügynök két nevet említett; köztük Jenőét is, arra figyelmeztetve Krautot, hogy „az ilyen ismerősöktől kell óvakodni”.⁴⁸ Hab a tortán, hogy Kraut Istvánt szintén a hálózat tagjaként tartották nyilván: 6-os kartonja szerint 1964 májusában szervezték be „Kassai” fedőnéven, ám tíz hónappal később ki is zárták, mert „árulóvá vált”.⁴⁹ („Kovács István”, azaz Grabecz, majd Gyönki István kis megszakításokkal 1960-tól dolgozott az állambiztonságnak; hivatalosan 1971-ben zárták ki a hálózatról).⁵⁰

De térjünk vissza „Csillag”-hoz és a Népstadionhoz. Az informátornak 1964 tavaszától kifejezetten a P, valamint az O, az R és az S szektorokban helyet foglaló szurkolói csoportokat kellett megfigyelnie.⁵¹ Előfordult persze, hogy nem a sűrűjéből, hanem kívülről igyekezett szemmel tartani a problémás helyeket: a Manchester United elleni 1965. június 6-i Vásárvárosok Kupája-visszavágót – az előbb idézett utasítást figyelmen kívül hagyva – a H szektorból nézte végig, ahol olyan nagy volt a hangorkán, hogy nem tudta az O, P, R és S szektorok hangulatát figyelni. A csoportvezető, Lovász István őrnagy felelősségre is vonta a tartótisztet: „Miért a H szektorba ült az informátor? Neki nem ez volt a feladata.” Az informátor figyelmét pedig ismételten felhívták arra, hogy a soron következő meccseken a P, R, S szektorok valamelyikében foglaljon helyet.⁵² Volt, hogy bement ugyan a P szektorba a „fiúkhoz”, de amikor látta, hogy „úgyse lesz nyugta az embernek”, elment onnan.⁵³ Egy kosármeccs kapcsán bevallotta: „Én nem szívesen tartózkodom közöttük, ha nem muszáj.”⁵⁴ Sokszor arra hivatkozva nem ment a „han-

goskodók” közé, hogy nem akart elszakadni barátaitól, ismerőseitől, akikkel együtt ment ki a meccsre.⁵⁵ Az informátor többnyire azonban igyekezett betartani az utasításokat, és 1967 tavaszától rendszerint a P szektorból nézte a Ferencváros mérkőzéseit.

Vegyük észre a helyzet paradoxonát: az állambiztonsági tiszteket aggodalommal töltötte el, hogy a „problémás” szektorokban sokan tömörülnek, ám azzal, hogy az informátort rendre oda küldték, maguk is növelték a potenciális rendbontók számát. Valóban előfordult, hogy „Csillag”-ot magával ragadta a hév: „A mérkőzés alatt sportszerűtlen megnyilatkozás nem volt, aránylag én voltam sportszerűtlen, de a fiúk lecsitítottak” – jelentette egy MTK elleni derbiről.⁵⁶ Megbízói más hálózati személyektől is értesültek arról, hogy sokszor az informátor kezdeményezte a „hangoskodást”, és valószínűleg ezért sem számolt be őszintén a ferencvárosi B-közép hangadóinak tevékenységéről.⁵⁷

Legtöbbször azonban nem ez volt a baj, hanem – éppen ellenkezőleg! – azt kérték számon rajta, hogy távol maradjon a balhéktól. Mint például az 1963-as bajnokavatáson: az FTC 14 év után nyerte meg a bajnokságot, így érthető, hogy a zöld-fehér drukkerok felfokozott hangulatban várták az utolsó fordulót. A június 30-i, Szeged elleni mérkőzés után azonban, mint az előző fejezetben szó volt róla, a rendőrség nem engedte az ünneplést, és szétkergette a csapatot köszönteni kívánó szurkolókat. A tömeggel „Csillag” is a játékoskijárhoz vonult, ám egy rendőr elzavarta, és ő azonnal el is ment onnan; „gondoltam, hogy jó vége ennek nem lesz” – indokolta tettét. Tartótisztje viszont elfogadhatatlannak tartotta, hogy az informátor gyávaságból (csak azért, mert nem akart verést kapni) nem hajtotta végre a feladatát, mert így „érdekes” időben nem tudta figyelemmel kíséreni az eseménye-

ket.⁵⁸ „Csillag” hasonló „gyávaságot” mutatott másfél év múlva, az újabb bajnokavatást kísérő rendbontás alkalmával is. Az 1964. szeptember 13-i, Győr elleni meccsen az egyik barátja figyelmeztette, hogy menjenek haza, mert nagy balhé lesz, amit ő nem hitt, de amikor a nézőtéren fáklyákat kezdtek gyújtani, hazaindultak, mert nem akarták, hogy megint bevigyék őket a rendőrök.⁵⁹ Pár évvel később egy bajnoki találkozón az informátor által megfigyelt, Törpe gúnynevű fiatal bejelentette, hogy a meccs után „arénázás” lesz a Verseny utcában, de „Csillag” nem tartott velük. A tartótiszt elfogadta a jelentést, de a csoportvezető arra figyelmeztetett, hogy az informátornak hasonló esetben el kell kísérnie a társaságot.⁶⁰

A „Csillag” működésekor hatályos szabályozás a hálózati személyek viselkedésére vonatkozóan egyedül azt kötötte ki: „szigorúan ügyelni kell arra, hogy az ügynök megfelelő magatartást tanúsítson, ne provokáljon, ne keltsen gyanút, ne legyen tolakodó”.⁶¹ Vagyis nem provokálhatott rendbontást, de részt vehetett benne, ha a feladatának végrehajtása azt megkövetelte. A „rend” megteremtése és fenntartása ugyanis nem az állambiztonság, hanem a szűkebb értelemben vett rendőrség feladata volt. Előbbinek az volt a jó, ha történik valami a nézőtéren, hiszen az ellenséges tevékenység csak így vált megfigyelhetővé, és ezáltal az „ellenség” felismerhetővé és beazonosíthatóvá. Az állambiztonságot már-már aggodalommal töltötte el az, ha egy általa megfigyelt, szervezettnek tekintett csoportosulás a felbomlás jeleit mutatta. Amikor 1962 végén „Csillag” arról számolt be, hogy egy jégkorongmérkőzésen Kraut István körül hiányoztak „az ismert arcok”, felettese arra utasította a tartótisztet: az informátor kérdezze meg Krauttól, mi az oka annak, hogy olyan kevés barátja jár a meccsekre, miért nem fogja össze őket.⁶²

„Csillag” nyolc évig dolgozott az állambiztonságnak, és ez idő alatt nyolc tartótisztet fogyasztott el. 1969 tavaszán bejelentette, hogy a jövőben nem kíván meccsekre járni, a szabadidejében ezentúl inkább túrázni szeretne. Így elvesztette hírszerző lehetőségeit, a kapcsolat megszüntetésével azonban vártak bő másfél évet, a fővárosi állambiztonságnál talán abban bíztak, hogy az informátor meggondolja magát.

Erre azonban nem került sor, így 1970 végén lezárták a dossziéját és kizárták a hálózatból.⁶³ „Csillag”-on kívül, vele egy időben, de korábban és később is, több más hálózati személy is dolgozott az FTC, illetve más csapatok szurkolói között.

Az állambiztonság ugyanakkor nemcsak a lelátókat, hanem a klubházakat, az irodákat és az öltözőket is szemmel tartotta. Kézenfekvő volna, ha ezek megfigyelését szintén az FTC példáján mutatnám be, én azonban nem ezt teszem. A következő fejezet elején az is kiderül, miért.

HELYTELEN: ÜGYNÖK A KLUBHÁZBAN

A *Szoros emberfogás* című könyvem megjelenése után nem sokkal a munkahelyemen felhívott Kopka János, a *Kelet-Magyarország* nyugalmazott főszerkesztője, akivel azelőtt sosem beszéltem. Azért telefonált, mert olvasta a munkámat, amelynek, egész pontosan a *Helytelen* című fejezetnek ő volt az egyik szereplője: 1960-ban feljelentette a megyei politikai rendőrség beosztottját, Nagy Lajos hadnagyot, aki az előző napon megrendezett Nyíregyházi Spartacus-Szolnoki MÁV NB II.-es bajnoki meccs után ellenforradalmárnak nevezte. A feljelentés nyomán fegyelmi eljárás indult, amely a hadnagy elbocsátásával végződött.¹ Kopka János emlékezett a történetekre, nem is kívánt semmit sem hozzáfűzni. Megjegyezte ugyanakkor, hogy a leírtakkal ellentétben nem igaz, hogy 1956 után semmilyen retorzió sem érte, ugyanis átmenetileg el kellett hagynia a megyei lap szerkesztőségét. Én megköszöntem a tájékoztatását, és elnézését kértem a figyelmetlenségemért; ezt később még vagy kétszer, személyes találkozásaink alkalmával megismételtem.

Most is úgy látom, hogy körültekintően fogalmaztam: hangsúlyoztam, hogy a fejezetben megírt történet szempont-

jából teljesen mindegy, hogy Kopka János valóban „ellenforradalmár” lett volna, egyébként „a jelek szerint a forradalom leverését követően nem indult ellene eljárás”.² Nyomozást és bűnvádi eljárást valóban nem indítottak ellene, ám az is igaz, hogy 1956-os tevékenysége nem maradt teljesen megtorlatlanul. Igazság szerint – és ez újabb jelentésárnyalattal gazdagítja a fejezet címét – akkor nem jártam kellően utána Kopka 1956 utáni sorsának. A dolog nem hagyott nyugodni: az eredeti helyen értelemszerűen már nem tudtam kiegészíteni, javítani a szöveget, ezért kerestem az alkalmat arra, hogy ezt megtehessem. Ez most jött el, egy olyan történet apropóján, amely szintén a nyíregyházi stadionban játszódik, szintén 1960-ban, és egyik főszereplője szintén Nagy Lajos rendőr hadnagy. Igaz, ennek a történetnek Kopka János már nem szereplője, csak annyiban, hogy alkalmat ad az ő történetének elmesélésre, kiegészítésére.

Az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Intéző Bizottságának agitprop osztálya 1957 elején tett javaslatot „a sajtó és a rádió dolgozói összetételének javítására”. Erre azért volt szükség, mert a megyei sajtó a párvezetés figyelmeztetése ellenére sem vált „pártosabbá”, azaz nem állt ki egyértelműen a hatalmát visszaszerző állampárt politikája mellett. A problémákat személyi változásokkal kívánták orvosolni; többek között Kopka János eltávolítására is javaslatot tettek, nem annyira a forradalom alatt írt cikkei, mint inkább a november 4-e utáni megnyilvánulásai miatt. Például a megyei tanács VB ülésén nyíltan felszólalt Feksz István tanácselnök visszatérése ellen, független lapot szeretett volna, és állítólag egyik kollégáját le akarta beszélni arról, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország segítségnyújtásáról írjon.³ (A megyei pártvezetés 1957. január 11-i kibővített értekezletén, ahol ugyancsak szóba került, hogy a sajtó nem áll ki a párt politikája

mellett, szintén többen is felemlítették, hogy Kopka a párttól független lapot „követelt”.⁴

A megyei pártelnökség 1957. január 22-én tárgyalta az agitprop osztály előterjesztését, amelynek alapján – öt szavazattal kettő ellenében – elfogadták Kopka János leváltását is.⁵ Ám a következő ülésen kénytelenek voltak visszatérni a kérdésre, ugyanis a megyei lapnál nehezményezték, hogy a szerkesztőség megkérdése nélkül döntöttek újságírókról. Az elnökség egyik tagja azon a véleményen volt, hogy „Kopka elvtársal a sajtónál többre tudunk menni”, a fiatalember már látja, hogy mit csinált. A pártvezetés azonban kitarthatott az egy héttel korábbi döntése mellett. Benkei András, a megyei intézőbizottság elnöke ugyanakkor hangsúlyozta: az elbocsátott újságírók „nem azért kerülnek ki, mert ellenforradalmárok”, eltávolításukat a létszámcsökkentéssel kell indokolni, és azért éppen ők kerültek ki, mert „ezeknél az elvtársaknál vannak hibák”. Kopka párthűségében ezzel együtt sem kételkedett, és úgy látta, megfelelő vezetéssel embert tudnak faragni belőle. (Benkei javaslatára egyébként elfogadták, hogy az 1956. október 29-től *Szabolcs-Szatmár Népe* címet viselő megyei lap ezentúl *Keletmagyarország* címen jelenjen meg.)⁶ A pártvezetés elképzelésével szemben Kopka Jánost végül nem a rádió nyíregyházi stúdiójához helyezték át, hanem a fogyasztási szövetkezetek megyei szövetségéhez (Meszöv) propagandistának. Egy év múlva, 1958 tavaszán került vissza a *Kelet-Magyarország*hoz (ekkor már – helyesen – ez volt a neve), a lapnak 1973 és 1989 között a főszerkesztője is volt.⁷

Akkor most következzen Nagy Lajos története, amelynek főszereplője valójában nem is ő, hanem Bakos Béla, a Nyíregyházi Magasépítő Vállalat bérelszámolója, nem mellesleg a Nyíregyházi Spartacus futballcsapatának alkalmazottja.

Bakost 1960. március 16-án szervezte be hálózati személynek a megyei politikai rendőrség kémelhárító osztályának vezetője, Tamási Imre rendőr százados. Az együttműködésre kompromittáló adatokkal vették rá: önéletrajzában elhallgatta, hogy 1944–1945-ben az SS Hunyadi hadosztály katonája volt.⁸ Ügyének 1945-ös kivizsgálása alkalmával Bakos azt mondta, hogy 1944 novemberében (18. életévét még nem töltötte be!) erőszakkal sorozták be a nyilasok, és vitték ki Németországba. Harcokban nem vett részt, állítása szerint fegyvert sem kaptak, így kerültek amerikai fogságba; rövid ideig egy linzi acélgyárban helyezkedett el, majd 1945 őszén hazatért.⁹ Mint volt hunyadis a csepeli internálótáborba került, itt is hallgatták ki. A meghallgatott tanúk elmondták, hogy Bakos Béla sosem foglalkozott politikával, tehetséges úszóként csak a sportnak élt. (A fiú lakatossegédként a Weiss Manfred Művekben dolgozott, és az üzemi sportegyesület – 1945 után Csepeli Munkás Testedző Kör – úszószakosztályában versenyzett.) A vizsgálat arra az eredményre jutott, hogy a fiatalember nem saját szándékából lépett be a Hunyadi gránátos alakulatba, ezért bűnvádi eljárást nem indítottak ellene, ám rendőrhatósági felügyelet alá helyezték.¹⁰ Ezt csak több mint másfél év múltán, 1947 decemberében szüntették meg.¹¹ Bakos Béla ezzel jó időre kikerült a politikai rendőrség látóköréből, legalábbis nincs nyoma annak, hogy 1947 után bármilyen módon is foglalkozott volna vele az államvédelem.

Az állambiztonság központi nyilvántartója 1958 végén küldte meg az ügyében lefolytatott 1945–1946-os eljárás anyagának fotómásolatát a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya 2. (kémelhárító) alosztályának.¹² Ez azt jelenti, hogy a helyi kémelhárítás ekkor már foglalkozott Bakossal. Azt nem lehet tudni, hogy a futballista miért érdekelte őket. Ha már ekkor beszervezési

céllal tanulmányozták, elmondható, hogy a hálózatba igencsak alapos, több mint egy évig elhúzódó előkészítés után vonták be. A „Balatoni György” fedőnevet kapó ügynökkel a sport területén tevékenykedő volt ellenforradalmárokat, valamint az amnesztiával hazatérteket, illetve nyugati kapcsolatokkal rendelkezőket, egyszóval az állambiztonság szemében kémgyanús embereket kívánták figyeltetni. Már első jelentésében a Nyugatról visszatért, illetve Nyugaton élőkkel kapcsolatot tartó ismerőseit kellett felszórni, illetve mindazokat, akik környezetében „számításba jöhetnek [...] ellenséges tevékenység kifejtésére”. (Nem tudott ilyenről.) A nyugati kapcsolatokkal rendelkezők között volt a Spartacus edzője, Somlai Rezső is, aki az 1930-as években Franciaországban volt profi labdarúgó, illetve 1945 után Bulgáriában dolgozott edzőként. Pár hónappal korábban hívták Törökországba is, de végül nem fogadta el az ajánlatot.¹³

Az ügynöknek tovább kellett figyelnie a trénert, így a következő alkalommal részletesebben is írt róla (munkahelyére, a Stadion büfébe rendszeresen bejáró személyeket is jellemeznie kellett volna, de róluk semmit sem írt). Úgy látta, Somlai „mindég komolyan, határozottan a szocialista erkölcsnek megfelelően tanít és nevel. Úgy tudom, párton kívüli, de a pártról és annak vezetőiről a legnagyobb elismeréssel beszél. Szoros baráti körét nem ismerem, mert Nyíregyházán csak a Spartacus vezetőivel és játékosaival láttam szórakozni. [...] Megállapításom az, hogy Somlai Rezső úgy szakmailag, mint pedagógiailag a szocialista sport szolgáltatásban jó munkát végez a magyar sport szolgálatában.”¹⁴ Azt nem lehet megállapítani, hogy a tartótiszt mit szólt a titkoszolgálati szempontból érdektelen jellemzéshez, mert semmiféle megjegyzést nem fűzött hozzá. Pálinkás Ferenc, a megyei politikai nyomozó osztály vezetője szóvá is tette: „Jelentést

értékelés nélkül mért adják le? Tamási e., ez felületesség!” – írta április 13-án a jelentés gépelt tisztázatára.¹⁵

Tamási százados és „Balatoni György” kapcsolata nem sokkal ezután megszakadt: a tiszt nem jelent meg a megbeszélt találkozón, állítólag szabadságra ment, ezért az alosztály egyik beosztottja, Nagy Lajos hadnagy vette át tőle az ügynököt.¹⁶ Ő két évvel korábban került a megyei főkapitányság kémelhárító alosztályára. Mint a *Szoros emberfogásban* részletesen bemutattam, főnökei enyhén szólva nem voltak megelégedve a munkájával, és fegyelemsértései miatt sorozatosan kapta a büntetéseket, bár olykor dicséretben is részesítették. 1960 januárjában a kémelhárítás és a politikai rendőrség vezetése fegyelmi úton történő elbocsátását kezdeményezte, majd februárban, minősítése alkalmával közvetlen főnöke újólajavasolta, hogy bocsássák el az állambiztonságtól, és a polgári életbe helyezték át.¹⁷ A hadnagy ekkor még a helyén maradhatott, így főnökei kénytelen-kelletlen megbízták a „Balatoni” fedőnevű ügynökkel való kapcsolattartással. A hálózati személy működéséről rendelkezésre álló dokumentumok alapján képet alkothatunk arról, milyen munkát végzett a tiszt, mennyire volt megalapozott feletteseinek a teljesítményéről alkotott lesújtó véleménye.

Az hamar kiderült, hogy Nagy Lajos nem sokat vesződött a konspiráció legelemibb követelményeinek betartásával sem, ugyanis az ügynökkel a stadionba beszélt meg találkozót, és a következő hónapokban is rendszeresen itt találkoztak. Abban a stadionban, amelyet a hadnagy szurkolóként is rendszeresen felkeresett (és amelynek már a megnyitóján botrányosan viselkedett), és akiről köztudott lehetett, hogy a politikai rendőrség beosztottja. A jelek szerint viszont főnökeit nem izgatta a konspirációs elvek figyelmen kívül hagyása, noha folyamatosan ellenőrizték, nem vonták kér-

dőre ezért. A június 16-i találkozóra „Balatoni György” egy hazatért disszidensről és anyósa Olaszországban élő öccséről adott jellemzést (az ügynök felesége olasz származású volt). Az előbbi mellett Somlai Rezsőt is figyelnie kellett, elsősorban azt kellett megtudnia, hogy a tréner „nem-e tart fent levelezési kapcsolatot valamely kapitalista állam labdarúgó-vezetőivel, milyen jellegű ez a kapcsolat, röviden jellemezze”.¹⁸

„Balatoni” legközelebb sem tudott mást mondani, mint hogy Somlai mindig elismeréssel nyilatkozik a rendszer vezetőiről, és „munkáját az MSZMP művelődéspolitikájának alapján végzi. A játékosokat is ennek alapján nevei, oktatja.” Nem tudott semmi kompromittálót mondani Nagy Zoltán futballistáról sem, aki Angliából tért haza: „Politikai nézeteit nem nagyon nyilvánítja, mivel általában a labdarúgók nem nagyon politizálnak.” A tartótisztet olyannyira érdekelte Somlai, hogy nemcsak az ügynököt bízta meg a további figyelésével, hanem az illetékes osztályon keresztül is informálódni kívánt róla, csupán azért, mert „több kapitalista országban mint labdarúgótréner működött”. Nyers János hadnagy, megbízott alosztályvezető viszont nem volt meglegedve, mert Nagy Lajos nem látta el konkrét feladatokkal az ügynököt, így az nem is adhatott jobb jelentéseket, pedig ő többre képes. (Nagy szerint „Balatoni” azért nem tudta maradéktalanul végrehajtani feladatát, mert csak rövid ideje áll kapcsolatban a politikai rendőrséggel.) A következő találkozón ezért ő is jelen kívánt lenni; ezzel Pálincás Ferenc osztályvezető is egyetértett.¹⁹

„Balatoni” az elkövetkező két hétben nem tudott a két fő célszeméllyel, Somlaival és Nagy Zoltánnal hosszabban beszélgetni, de nem volt elkeseredve: az NB II.-es csapat pár nap múlva edzőtáborba megy, ott valószínűleg lehetőség nyílik majd a hosszabb társalgásra. A tartótiszt ki is adta neki, hogy az edzőtáborban mélyítse el a kapcsolatát a tré-

nerrel és a játékosárssal. Nagy Lajos számára Somlai azért volt fontos, mert értesülései szerint a kapitalista országokban, ahol trénerként dolgozott, többeket is beszerveztek, és tudomásuk szerint egy Olaszországban élő személlyel levelez. (Nyers hadnagy valószínűleg nem váltotta be a fenyegetését, mert ismét jelezte, hogy a következő találkozóra ő is megy.)²⁰

A soron következő találkozóra „Balatoni” ismét hosszabb jellemzést adott az edzőjéről:

„Somlai Rezsőt 1959 augusztusától ismerem, mióta itt van Nyíregyházán. Foglalkozása labdarúgó-szakoktató, jelenleg a Nyíregyházai Spartacusnál működik mint edző. Tudomásom szerint munkáscsaládból származik, elég nehéz körülmények között éltek a múltban, 4-en voltak testvérek. Külföldön mint profi futballista tartózkodott hosszabb ideig, mégpedig Franciaországban. Levelezést tart fenn Franciaországban élő magyar barátjával, akivel egykor footballozott, e levelezés tartalmát nem ismerem. Szoros baráti köre a sportkörnél működő vezetők, játékosok. [...] Kívülálló személyekkel nem nagyon társalog. Ha véletlenül meg is állítják az utcán, ezek a beszélgetések kizárólag sportról szólnak. Káros szenvedélye nincs. Politikai beállítottsága, úgy veszem észre, jó. A pártól és annak vezetőiről, azoknak intézkedéseiről jó véleménnyel van, egyetért velük. Az edzéseit az MSZMP által kiadott tézisek alapján (tartja), annak szellemében nevei a rábízott fiatalokat. A munkáját becsületesen és szorgalmasan látja el. Hibája, hogy kissé egoista, szeret magáról sokat beszélni, dicsekedni.”

Utolsó megjegyzése nagyon árulkodó: az ügynök semmi rosztat nem tudott – vagy nem akart – mondani edzőjéről, de talán érezte, hogy valami negatívumot is bele kellene szőni a jel-

lemzésbe, így egy majd mindenki­ben meglévő emberi gyenge­ségről számolt be. Tartótisztje elfogadta a pozitív jellemzést, és „Balatoni György” feladatává tette, hogy tudja meg Som-lai franciaországi (vagyis ezek szerint mégsem olaszországi) levelezőpartnerének nevét. A kémelhárító alosztály vezetője azonban úgy látta, az ügynök láthatóan nem *akár* az edzőről jelenteni, ezért erre vonatkozóan nem szabad több feladatot adni neki. Ehelyett egy másik hálózati személyen keresztül is informálódni kell a tréneréről, és ha az megegyezik „Bala-toni” jellemzésével, akkor „Somlairól le kell állni”. Az osz-tályvezető viszont azon a véleményen volt, hogy az edzővel már eddig sem kellett volna foglalkozni, arra az állambiz-tonságnak semmi oka sem volt – ez Nagy Lajos tartótiszt­i működéséről is komoly bírálatot jelentett. Pálinkás Ferenc a jelentés kiértékelését is kritikával illette. „Nem reális érté-ke­lés. Gyenge op(eratív) munka!” – írta a lap szélére.²¹

Két hét múlva – ismét a stadionban – Nagy Lajos, felte-hetően a főnöki dorgálások nyomán, nem Somlairól, hanem Nagy Zoltánról íratott jelentést. Az ügynök 1957 őszén ismerte meg Nagyot, amikor az Nyíregyházára került. Az ez előtti időszakról csak annyit tudott, hogy 1956-ban elhagyta az országot, és talán fél évig a Londonban élő bátyjánál tar-tózkodott. „Balatoni” róla is alapvetően pozitív jellemzést adott: „A munkához való viszonya, úgy látom, elég jó, a vil-lanytelepen műszaki rajzoló. Politikai magatartása pasz-szív, habár angliai tartózkodásáról csak jót (mond) és dicséri az ottani életet. Az ő magatartásában is van egy kis fölé-nyeskedés, szereti, ha az újság dicséri. Egy kicsit »egoista«. Máskülönben a kollektívához jól viszonyul, a feletteseinek az utasítását igyekszik betartani. [...] Külföldön élő bátyjá-val levelezést tart fenn, úgy tudom, rendszeresen kapnak cso-magot. A levelek tartalmát nem ismerem. Szereti a külföldi

holmikat, és szeret dicsékedni.” A tartótiszt operatív szem-pontból értékesnek ítélte a jelentést, mert a megyei kémel-hárításnak korábban nem volt tudomása arról, hogy Nagy Zoltánnak testvére él Londonban, és levelezést folytatnak. Nyers János alosztályvezető azonban most sem értett vele egyet: „Nagy e., mi ebben a jelentésben, ami op. értékkel bír? Milyen céllal foglalkozunk Nagy Z.-nal?”²² (Az alosz-tályvezető talán arra gondolt, hogy „Balatoni” már legelső, még Tamási századosnak adott jelentésében szót ejtett arról, hogy külföldre távozása után Nagy Zoltán a bátyjánál tar-tózkodott, aki 1948-ban szökött ki az országból.)²³

Az ügynök a következő alkalommal ismét játékostársáról adott leírást, néhány apró részlettel kiegészítve a korábban elmondottakat: „Nagy Zoltánt 1957 őszén ismertem meg, ami-kor Nyíregyházára jött footballozni. Kellemes modorú fiúnak mutatkozott, és jelenleg is szeretik a fiúk. 1956-ban disszi-dált Angliába, testvérbátyjához, aki évek óta él ott. [...] Szo-ros baráti köre a labdarúgócsapat játékosai és annak vezetői.” Nagy Lajos tanult a hibájából, és tájékoztató jellegű, operatív értékkel nem bíró jelentésnek értékelte a beszámolót. Nyers megbízott alosztályvezető azonban ez esetben sem volt meg-elégedve: újból kifejtette, hogy az ügynöknek sokkal több hírszerző lehetősége van, amit a célszerűtlen vezetése miatt, azaz Nagy Lajos hibájából nem tudnak kihasználni, a tiszt ugyanis az állambiztonság számára érdektelen emberek meg-figyelésével bízta meg. Pálinkás Ferenc osztályvezető sokkal lesújtóbban vélekedett a hadnagyról: szóvá tette, hogy a tar-tótiszt kérte azt a jellemzést a célszemélyről, amelyet aztán operatív szempontból érdektelennek ítélt. Úgy tűnik, betelt nála a pohár: „Ha Nagy e.-nak van egy kis önkritikája, elkéri magát erről a munkakörből” – üzenté lapszéli jegyzetben.²⁴ Nagy elvtársnak nem volt önkritikája, azt viszont egyikük

sem sejtette, hogy a megyei állambiztonság rövidesen megszabadul a hadnagytól.

Nyers János egyébként azt is kérte, hogy a tisztt szeptember 25-ig mutassa be „Balatoni György” foglalkoztatási tervét, és a jövőben annak megfelelően adjon feladatot az ügynöknek. Ez azért különös, mert „Balatoni” munkádossziájában található egy, 1960. június 29-re keltezett foglalkoztatási terv, amelyet Nagy Lajos jegyzett, és amelyet Nyers is láttamozott. Négy eset lehetséges: a megbízott alosztályvezető nem volt megelégedve a júniusi tervvel, ezért újat kért; nem emlékezett arra, hogy bő két hónappal korábban már olvasta a tervet; a tartótiszt elfelejtette megmutatni főnökének; a felszólításra írta meg szeptember elején, de visszatűmözta. Utóbbi két eset mindenképpen kiváltotta volna a felettese rosszallását, aminek viszont nincs nyoma. Ráadásul a terv első helyen Somlai Rezső megfigyelését írta elő az ügynöknek, ami arra utal, hogy augusztus közepe előtt kellett készülnie (ugyanis akkor állították le az edzőről az ügynököt). Bárhogy volt is, a foglalkoztatási terv többnyire a „Balatoni György” jelentéseihez fűzött tartótiszti megjegyzéseket ismétli meg, a magatartási vonalának meghatározása pedig elég tankönyvízűre sikeredett, az ügynök szakmai és politikai nevelésére vonatkozó általános frázisokon kívül nem sokat mond. Például: „Meg kell magyarázni, hogy egyik legfontosabb feladatának tartsa azt, hogy állandóan szélesítse, illetve mélyítse el a kapcsolatát azokkal a személyekkel, akik állambiztonsági szempontból számításba jönnek.” Ezeknek a bizalmát azzal kellett elnyernie, hogy felhívja a figyelmüket: feleségének rokonai Nyugaton élnek, és évente fel szokta keresni őket.

Az elsődleges két célszemély Somlai Rezső („a háború előtt Franciaországban járt mint profit fudbalista” [így!]) és egy Nyugatról hazatért férfi volt. Nagy Lajos valamiért úgy

gondolta, az ügynök mindkettejükkel elmélyítheti a kapcsolát azzal, hogy elmondja nekik: feleségének egyik testvére egy olasz labdarúgóklub tagja. Ügynenie kellett viszont arra, hogy közeledése ne legyen toladó, nehogy gyanút ébresszen a megfigyelni kívánt emberekben. Rajtuk kívül is voltak olyanok, akik a magatartásuk és életkörülményeik folytán figyelmet érdemeltek: „Különösen igen nagy azoknak a száma, akik a Stadionba járnak össze kártyázás, biliárdozás és egyéb címen. Ezeket a személyeket egyáltalán nem ismerjük. Az ügynöknek lehetősége van ezekkel a személyekkel a kapcsolatot elmélyíteni, mivel ő van megbízva a Stadion büfé vezetésével.”²⁵ Nagy Lajos szerint tehát önmagában az is gyanús volt, hogy emberek összejártak szórakozni.

A főnöki instrukcióknak megfelelően Nagy Lajos szeptemberben leállt Nagy Zoltán megfigyeltetéséről is, az ügynöknek egy másik ismerőst kellett felkeresnie, akit nem sportpályákról ismert, hanem családi vonalon állt vele kapcsolatban. A férfit állítólag meglátogatta a Bécsben élő testvére, és azt kellett kideríteni, hogy mi a véleménye az itteni állapotokról. „Balatoni” azonban nem tudott erről a látogatásról, és most is csak általános információkat tudott közölni: az illető felesége osztrák származású, nővére Salzburgban lakik, többször voltak egymásnál rokonlátogatóban, politikai kérdésekben sem a férj, sem a feleség nem nyilvánít véleményt. A tartótiszt úgy látta, a jelentés így is értékes. Mint megjegyezte, az asszony „személye op. szempontból figyelemre méltó, mivel osztrák származású”. Nyers hadnagy azonban megint más véleményen volt („Ez még nem jelent op. szempontból semmit!”), és a házaspár megfigyelését sem látta indokoltnak. („Nagy e., mi a tulajdonképpeni célunk azzal, hogy K.-ra feladatokkal bízunk meg az ü.[-t]?”)²⁶

„Balatoni” a következő találkozóra elfoglaltsága miatt nem tudott érdemi jelentést vinni. Nagy Lajos utánajárt

a dolognak, és megállapította, hogy az ügynök igazat mondott: „valóban 2 hétig éjjel-nappal dolgozott, mivel negyedévi zárásuk volt, ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a labdarúgóedzéseken sem tudott megjelenni”. A tartótiszt azonban úgy gondolta, itt az idő tartótisztként viselkedni, és a jelentésírás egyik – messze nem a legfontosabb – formai kellékének hiányát kérte számon kapcsolatától: „Az ügynök, annak ellenére, hogy vele meg volt beszélve, hogy hogyan, milyen formában és módszerrel írja le, hogy mi volt a feladata, nem úgy írta azt le. E találkozó alkalmával felhívtam a figyelmét az ügynöknek, hogy ez többet elő ne forduljon, írja le pontosan a kapott feladatát.” Keménykedése azonban ismételtelen csak saját hiányosságaira hívta fel a figyelmet, ugyanis Pálinkás őrnagy szavá tette: „Ez az ü(gyn)ök nem kapott feladatot, a jelentéseiből legalábbis nem tűnik ki! Nincs a feladat végrehajtásának módja meghatározva!”²⁷ Valóban, a feladatokat legtöbbször csak az általánosságok szintjén fogalmazta meg a tartótiszt, és az is sokszor előfordult, hogy az ügynök – a kapott utasításokra hivatkozva – nem arról jelentett, mint amivel az előző találkozón a tartótiszt megbízta.

A következő találkozón „Balatoni” eredményekről tudott beszámolni: sikerült meghívatnia magát az osztrák kapcsolatokkal rendelkező házaspárhoz, ám kizárólag családi ügyekről beszélgettek (az asszony születésnapját ünnepelték, és más rokonok is jelen voltak). A tartótiszt mégis előrehaladásként értékelte a dolgot, és, bármily meglepő, ebben most az osztályvezető sem talált kifogást, csupán annyit írt az ügynök beszámolója után: „Op. tiszt értékelése itt folytatódhat.” Tudniillik azt nem hagyta szó nélkül, hogy Nagy Lajos nem a jelentés után közvetlenül, hanem a túloldalon kezdte írni az értékelését, pedig az első oldalon is volt hely.²⁸ Ez kisszerű köztudomásnak tűnik: főnökei mintha direkt keresték volna a hibát

a hadnagy munkájában. Amire persze minden lehetőséget meg is adott nekik. Erré a találkozón „Balatoni” egy másik jelentést is adott, amelyben arról számolt be, hogy a Stadion büfébe betért egy férfi, aki tudta róla, hogy Hunyadi-páncélos volt, és figyelmeztette, hogy a felesége fel fogja jelenteni az egész társaságot (még négy emberről tudja, hogy hunyadis volt). Nagy Lajos így kezdte értékelését: „Az ügynök e feladatát a feladatán kívül hajtotta végre.” Pálinkás a mondatot aláhúzta és kérdőjelet írt mellé.²⁹

Az általa írt szövegek alapján Nagy Lajosnak valóban komoly gondot okozott a fogalmazás és a helyesírás (az idézett részekben azért javítottam a hibákat), és ez a konkrét mondat valóban viccesen hat, nem véletlen, hogy az osztályvezető értetlenségének adott kifejezést. Ám nem lehetünk biztosak benne, hogy Pálinkás Ferenc akkor is szavá tette volna a dolgot, ha nem akart volna annyira szabadulni a hadnagytól. Időközben, október 7-én megszületett a fegyelmi eljárást lezáró jelentés, amely a sorozatos fegyelemsértésekre és munkájának színvonalára tekintettel javasolta, hogy Nagy Lajost fegyelmi úton bocsássák el a BM állományából.³⁰ A hadnagy a végső döntésig tovább dolgozott. Igaz, a november 8-ra beütemezett találkozót el kellett halasztani, ugyanis „Balatoni György” a labdarúgócsapattal a Szovjetunióba utazott.³¹ Az ügynök szóban adott jelentése szerint a Nyíregyházi Spartacus NB II.-es futballcsapata öt napig tartózkodott „Kárpát-Ukrajna területén”, ahol több mérkőzést is játszottak. Csupán egyetlen játékos viselkedett botrányosan, ami nemcsak az ottani „elvtársak”, hanem a játékostársak rosszallását is kiváltotta. „A csapat többi tagjai fegyelmezetten viselkedtek, elismerően nyilatkoztak az ottani helyzettel kapcsolatosan. Igen jó hangulat volt köztük, mivel mindent megkaptak, amit kívántak.” Ugyanezt lehetett elmondani Nagy Zoltánról is, aki-

nek a viselkedését, megnyilvánulásait az ügynöknek külön is figyelnie kellett. Nagy Lajos javasolta, hogy a Szparti játékosának botrányos viselkedéséről értesítsék a pártbizottságot (az nem derül ki, hogy a városira vagy a megyeire gondolt). Az ügynökkel a következő találkozó időpontját december 6-ra tűzte ki.³²

December 6-án azonban Nagy Lajos már nem volt a megyei politikai rendőrség beosztottja. Az ügyében november végén meghozott határozat 15 napi fogsággal fenyegette meg a hadnagyot, a büntetés letöltését azonban meg sem kezdte, hanem kikérővel a polgári életben helyezkedett el. (Hivatalosan 1960. december 30-ával szerelték le.)³³ Könnyen lehet, hogy a „Balatonival” megtartott legutolsó találkozásán már azért nem adott feladatot az ügynökének, legalábbis a jelentésben nem rögzítette, mert tudta: napokon belül otthagyja a politikai rendőrséget. Nagy Lajos magát a jelentést sem írta alá, azon csak Nyers János megbízott alosztályvezető láttamozása szerepel.

Ami „Balatoni” munkadossziájából Nagy Lajos rendőr hadnagy tartótiszt működéséről megállapítható, az lényegében alátámasztja feletteseinek a munkájáról alkotott véleményét. Tamási Imre alosztályvezető 1960 elején úgy minősítette, hogy Nagy Lajos nem alkalmas arra, hogy operatív tiszt legyen. Főnöke szerint Nagynál semmilyen pozitív irányú változást nem lehetett tapasztalni, és láthatóan nem is törekedett erre: kezdeti lendülete gyorsan alábbhagyott, a Dzerzsinszkij Tisztképző Iskolában megszerzett tudását nem tudta megfelelően alkalmazni, a munkaszervezés terén is komoly hiányosságok mutatkoztak, és még a legalapvetőbb adminisztratív intézkedések terén is mulasztásokat követett el. Egyetlen új beszervezést sem hajtott végre, a már meglévő ügynökökkel pedig alig tartotta a kapcsolatot.³⁴ Az 1960 őszen lefolytatott fegyelmi

eljárás idejére Tamási véleménye egy fikarcnyit sem változott: bár „Nagy elvtárs” feltétlenül hű pártjához és osztályához, és 1956-ban is megállta a helyét, általános műveltségének és szakmai képzettségének hiányosságai miatt (amely nem mellesleg önfejűséggel és arroganciával párosult) munkáját nehezen tudja elvégezni. „Munkájának eredményességét illetően úgy jellemezhetem, mint aki dolgoztat, de különösebb eredmény nélkül” – írta az alosztályvezető.³⁵

Hasonlóképpen lehetne jellemezni azt a tevékenységet is, amelyet Nagy Lajos a „Balatoni György” fedőnevű ügynökkel való kapcsolattartás során kifejtett. Átvett egy hálózati személyt, akivel foglalkoznia kellett, de nem igazán tudta, mit is kellene csinálnia. Nem nagy meggyőződéssel próbált úgy tenni, mintha operatív beosztott lenne, és – pusztán állítólagos információkra, ellenőrizetlen értesülésekre hivatkozva – az ügynök körül felbukkanó minden olyan embert gyanúsnak tekintett és megfigyeltetett, akinek nyugati kapcsolata volt. Valószínűleg ez sem lett volna baj, hiszen a kémelhárítók mégiscsak kémek után kutattak, de láthatóan semmi elképzelése sem volt arra, hogy ezen túl mit kezdjen a helyzettel. Jobb híján jellemzéseket kért a célszemélyekről, ami nem igazán vitte közelebb az állítólagos kémekhez. Egyszóval *dolgoztatott*, amivel azonban felettesei nem voltak megelégedve, és 1960 őszen már nagyon szabadultak volna a hadnagytól. Pálincás osztályvezető egyértelmű jelét adta ennek a szeptember 8-i jelentésre írt megjegyzésében, így aztán nagy megelégedéssel tölthette el, hogy pár nap múlva egy újabb fegyelmet tudtak indítani Nagy ellen.

A hadnagy még így is tovább maradhatott a politikai rendőrségnél, mint főnöke, Tamási Imre százados. Tamási, aki 1949-től szolgált az államvédelemnél, 1959 februárjában lett a Szabolcs-Szatmár megyei kémelhárítás vezetője. Nagy elánnal kezdett hozzá a rendteremtéshez, az alosztályon uralkodó

szakmai és fegyelmi hiányosságok felszámolásához. A főnökei meg voltak elégedve az elért eredményekkel, egyedül azt vetették a szemére, hogy vezetőként nem lépett fel elég határozottan a mulasztást elkövető beosztottakkal szemben.³⁶ Láthattuk azonban, hogy 1960 áprilisában vagy májusában a tiszt „szabadságra” ment, és „Balatoni” ügynököt Nagy Lajos vette át tőle, helyére pedig megbízott alosztályvezetőként Nyers János került. Bár október elején Nagy Lajos fegyelmi ügyében még jellemzést adott a hadnagyról, 1960. november 11-ével, bírói ítéletre hivatkozva, elbocsátották az állásából.³⁷ Sajnos személyi anyagából nem derül ki, miért ítélték el, illetve szereztek le. Az előzményeket tekintve azonban nem meglepő, hogy erre a sorsra jutott. Tudniillik már 1959 elején is azért került Nyíregyházára, mert a Szolnok megyei politikai nyomozó osztály helyettes vezetőjeként „rossz társaságba keveredett”, és főnökei úgy látták, fejlődése szempontjából jót tenne neki a környezetváltás.³⁸ Nem tett jót.

A Tamási távollétében az alosztály vezetésével megbízott Nyers János sem sokáig maradt az állambiztonságnál. Ő 1953-tól szolgált a megyei államvédelemnél, majd a karhatalom és a bűnügyi rendőrség érintésével 1957 tavaszán visszakerült a politikai rendőrséghez, a kémelhárító alosztályra. Kezdetben meg voltak elégedve a munkájával, 1959 elejétől kezdve azonban sorozatosan meg kellett fenyíteni különböző fegyelmezetlenségek miatt. (Az alosztály személyi összetételéről sokat elárul, hogy mindezek ellenére ideiglenesen őt bízták meg Tamási helyettesítésével.) 1961 közepén végül – arra hivatkozva, hogy nem tud változtatni viselkedésén – maga kérte a leszerelését.³⁹ Egyedül Pálinkás Ferenc maradt meg a posztján: az őrnagy (1961-től alezredes) 1957 októberétől egészen 1966-ig állt a megyei politikai rendőrség élén, amikor is Heves Megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének nevezték ki.⁴⁰

„Balatoni György” tovább folytatta hálózati munkáját. A tartótisztje előbb Nyers János lett, akitől Bíró Bertalan főhadnagy (majd százados) vette át. Továbbra is a Nyugatról hazatértek és más, kémgyanús alakok ellenőrzését végezte, ám – noha sportkapcsolatait felhasználták egy-egy megbízás esetén – kifejezetten a nyíregyházi stadionnal és a futbalcsapattal kapcsolatban már nem kapott feladatokat.⁴¹ (Bakos, felhagyva az aktív játékkal, 1963-tól a stadion gondnoka lett, annak szolgálati lakásában lakott 1975-ben is. A hatvanas-hetvenes években több alkalommal a Spartacus edzőjeként is tevékenykedett.)⁴² Munkáját nem nagy elszántsággal végezte, a találkozókra el-elmaradozott, és ha megjelent is, elfoglaltságára hivatkozva a legtöbbször érdektelen, hiányos jelentéseket adott. Nem véletlen, hogy amikor arra kérte megbízóit, hogy anyagilag támogassák, hiszen ezt annak idején Tamási százados megígérte neki, tartótisztje visszautasította. Bíró ezt azzal indokolta, hogy nincsenek megelégedve az ügynök munkájával, és egyébként is, Tamási már nincs állományban, ne hivatkozzon rá.⁴³ „Balatoni” utolsó jelentése 1964 decemberében kelt, dossziéját 1965 júniusában zárták le, és ebben a hónapban őt magát is kizárták a hálózatból.⁴⁴ 1977-ben a Szabolcs-Szatmár megyei III/II. alosztály javasolta, hogy Bakos Bélát töröljék az operatív nyilvántartásból. Az indoklás szerint: „Labdarúgóedző. Politikailag zárkózott, véleményt nem nyilvánít. Büntetlen előéletű, a nyilvántartásba vétele óta eltelt idő alatt erkölcsi-politikai magatartása kifogás alá nem esett.” A javaslatot azonban nem fogadták el, Bakos nyilvántartott személy maradt.⁴⁵

„Balatoni”, „Csillag” és társaik tevékenysége azt tanúsítja, hogy az állambiztonság mindenhol jelen kívánt lenni, ahol ellenséget vagy ellenséges tevékenységet szimatolt. Ezeknek

a helyeknek a sorába tartoztak a sportpályák és stadionok játékerestől, lelátóstól, klubházastól, öltözőstől. A politikai rendőrség azonban nemcsak az „ellenséget”, hanem a rendszer legfőbb irányítóit követve is tevékenykedett a sporttereken, mindenekelőtt a Népstadionban és környékén. A következő fejezetben az állambiztonságnak erről a kevésbé ismert feladatáról lesz szó.

PÁHOLYBAN

1965-ben eljárást indítottak több pilisvörösvári fiatal ellen, akik az előző években a helyi, majd a solymári szovjet emlékműveken – miután levertek róluk a vörös csillagot – rendszerellenes feliratokat helyeztek el.¹ A nyomozás során kiderült, hogy a gimnazista társaság több fantasztikus tervet is kieszelt a rendszer megdöntésére, így például mérgezett nyíllal akarták megölni Kádár Jánost. A legfőbb ötletgazda, T. L. (aki egyébként 1964 őszén elhagyta az országot és Ausztráliában telepedett le) találta ki az úgynevezett stadiontervet is, amely „Fradi-mérkőzés tüntetéssé fejlesztését célozta”.² Ennek lényege az volt, hogy egy mérkőzés alatt, amikor sokan vannak a nézőtéren, elfoglalják a Népstadion stúdióját, felbujtó hangú kormányellenes szöveget olvasnak be vagy játszanak be magnóról, mire a néptömegek felláznak és tüntetni fognak. Az előkészületek részeként terepszemlélt is tartottak a stadionban (egy FTC–Győri Vasas ETO-találkozóra mentek ki).³ Az egyik gyanúsított szerint T. L. elképzelése az volt, hogy „az izzó hangulat és a lázító beszéd hatására” zendülés tör majd ki.⁴ Azaz a beszédnek csak katalizátorszerepet szántak, amely lángra lobbantja a futballmérkőzésen már amúgy is felfokozott hangulatot. A fiatalok elképzelése azt jelzi, hogy

nem csak az állambiztonság látta a ferencvárosi szurkolókban a rendszerellenes potenciált és a focimeccsekben rejlő lehetőségeket (a hatalom szemszögéből: veszélyeket). A stadiontervet – mint az államellenes csoport akcióprogramjának egyik elemét – azonban kizárólag a politikai rendőrség vette komolyan: míg a nyomozást lezáró jelentésben még szerepelt, a vádiratba és az ítéletbe már nem vették bele.⁵

A vörösvári fiatalok arra vonatkozóan nem mondtak semmit, hogy Kádár Jánost hol kívánják lenyilazni – ilyen részletességgel valószínűleg nem is dolgozták ki ezt a „tervet” sem. Mindenesetre kézenfekvő lett volna, hogy erre is a Népstadiont vegyék igénybe, ahol a többi vezetőhöz hasonlóan az első titkár is rendszeresen megjelent. Majtényi György a pártállam vezetésének „futballörületét” a „munkásethosz” megnyilvánulásának tekinti. Minden elit igyekszik valamilyen módon és mértékben átlépni az őt a társadalom többi részétől elválasztó határokat. A kommunista elit számára ez annál is fontosabb volt, mert a dolgozó tömegekre hivatkozva gyakorolta uralmát: a rendszer vezetői többek között a foci révén próbálták közelebb kerülni a néphez.⁶ Közismert, hogy Kádár János kultuszában milyen szerepet töltött be az a tény, hogy egy „proli” csapat, a Vasas szurkolója volt. Valójában jó, ha évente három-négyszer kilátogatott a Fáy utcába; mint azt Moldova György megjegyzi, „jobban kedvelte a Népstadion kényelmesebb, oldottabb hangulatát”.⁷ Ezt a kényelmet és oldottságot természetesen nem a „mezei” nézők körében találta meg, hanem a kormánypáholy biztosította a pártvezető számára. Vagyis az elit és a nép közötti határok az utóbbiról elnevezett stadionban sem tűntek el teljesen.

Mindezzel együtt a Népstadion mégiscsak olyan helynek számított, ahol a vezetők és a vezetettek közötti választóvonalak – a fizikai együtt-, de legalábbis közellétnek köszön-

hetően – elmosódni látszottak. A tömegekkel való találkozás persze mindig rengeteg veszélyforrást hordozott magában, így a rendszer irányítóinak a védelme érdekében meg kellett szervezni ezeknek az érintkezési helyeknek a biztosítását, ami az állambiztonság feladatát képezte. 1945 után az MKP vezetőit külön pártőrség védte, amely a pártállam kiépülésével fokozatosan kormányőrséggé is vált, majd 1949-ben betagozódott az államvédelem struktúrájába. Az ÁVH-ban a X/1. (Kormány- és Pártőrség) Osztályként, 1953-tól az „egyesített” Belügyminisztérium XIII. osztályaként (1956 májusától főosztályaként) működött. Az 1956-os forradalom leverését követően a kormányőrség a politikai rendőrségtől különváltan, a Belügyminisztérium önálló szerveként alakult újjá, ám 1957 tavaszán a BM II/14. osztályaként visszaintegrálták az állambiztonság szervezetébe. 1959 augusztusában aztán a kormányőrség (ezúttal véglegesen) kivált a Politikai Nyomozó Főosztályból, és a BM-en belül önálló intézmény lett. A vezetők és a meghatározott objektumok operatív, titkoszolgálati eszközökkel történő védelmét végző szervezeti egysége ugyanakkor a politikai rendőrségen maradt, és a BM II/5. (Belsőreakció-elhárító) Osztály II/5-h jelzésű alosztályaként folytatta tovább a tevékenységét. Az egység 1962 augusztusától BM III/III-1/h, decembertől pedig III/III-3/c jelzéssel működött, majd 1966. július 1-jével a csoportfőnök közvetlen alárendeltségébe került mint BM III/III-A önálló alosztály. Ez 1990 elején, a III/III. Csoportfőnökség megszüntetésekor operatív biztosító alosztályaként visszakerült a BM Kormányőrség Parancsnokságának szervezetébe.⁸

Az alosztály legfontosabb feladatát a legfőbb állami és pártvezetők operatív védelme képezte. Ebbe a körbe tartozott az MSZMP első, majd főtávkára, a Politikai Bizottság tagjai, a Központi Bizottság titkárai, az Elnöki Tanács elnöke, a kor-

mányfő és helyettesei, a belügy- és a honvédelmi, illetve 1956 után egy ideig az igazságügyi miniszter, valamint az Országgyűlés elnöke. A védelem kiterjedt a vezető káderek által rendszeresen vagy alkalmanként igénybe vett fizikai terekre is (lakóhelyük, a pártszékház, az Országház, a fővárosi pártbizottság székháza, a pártkongresszusok színhelyei stb.). Emellett a „rombolás és merénylet elhárítása céljából kiemelt objektumok” közé tartoztak a protokolláris rendezvényeknek helyet adó, illetve a rendszer irányítóinak szórakozását, kikapcsolódását szolgáló területek is, mint a vadászházak, üdülők – és a Népstadion.⁹

Egy későbbi jelentés szerint az állambiztonság 1962-től végzett szisztematikus ellenőrző munkát a Népstadionban.¹⁰ Ez nem azt jelenti, hogy az intézmény addig nem élvezte volna a politikai rendőrség figyelmét, hiszen – ha más nem – a sportvonalért felelős belsőreakció-elhárítás mindvégig jelen volt a pálya környékén. És a meccsre kilátogató „vezető elvtársak” sem maradtak védelem nélkül. 1962-ben annyi változatott, hogy ettől kezdve a Népstadion kormánypályahelyén megjelenő védett vezetők operatív védelmének megszervezése és zavartalan ott-tartózkodásuk biztosítása érdekében az illetékes alosztály immár szisztematikus ellenőrző munkát folytatott. Az objektumért felelős első ismert tiszt Major Mihály őrnagy volt. Major nagy tapasztalattal rendelkezett a személy- és objektumbiztosítás terén, ugyanis 1949-től 1956-ig a kormányőrségben szolgált. A forradalom leverését követően nagy sérelmére a karhatalom személyzeti osztályára, majd 1959-ben a mezőgazdasági elhárításhoz helyezték. 1966-ban aztán sikerült visszakerülnie kedvenc területére, a III/III-A önálló alosztályra, ahol felettesei értékelése szerint mindvégig nagy kedvvel és kiválóan végezte a munkáját.¹¹ Itt rövidesen a Népstadion, a Nemzeti Sportcsarnok, valamint a SZOT- és az ÉDOSZ-székház „tartásával” bízták meg.¹²

Az őrnagy az operatív ellenőrzés tapasztalatairól és az objektum biztonsági helyzetéről 1970-ben készítette az első összefoglaló jelentését. A „monográfia” az előírásoknak megfelelően a védendő objektum részletes leírásával indít. Először is egy figyelemre méltó áttekintést nyújt a Népstadion létesítésének előzményeiről. A történeti vázlat nem minden részletében felel ugyan meg a téma későbbi kutatási eredményeinek,¹³ általában mégis korrekt képet fest a Népstadion keletkezéséről, az 1912-től felmerült helyszínektől kezdve az 1933-as nagy stadionvitáig. A leírásra rányomja a bélyegét a korabeli nézőpont, így hangsúlyozza, hogy – a létesítést elrendelő 1921-es törvény elfogadása ellenére – „hazánk 1945-ben bekövetkezett felszabadításáig az addigi uralkodó osztály, illetve hivatalos szervek sohasem tették kellőképpen magukévá a stadion felépítésének gondolatát”. A stadion megvalósítása így az új rendszernek köszönhető: „A Magyar Kommunista Párt 3 éves tervjavaslata már leszögezte, hogy Budapest nagy befogadóképességű stadionját fel kell építeni. A stadion elhelyezése kérdésének megoldására az Építéstudományi Intézet kapott megbízást.” A kérdés eldöntése tehát tisztán szakmai kérdéssé vált, amelyet immár nem befolyásoltak a telektulajdonosok érdekei. A választás végül a Kerepesi út és Hungária körút sarkára esett, nem kis mértékben azért, mert a tervek szerint itt lesz a földalatti vasút egyik állomása. Az 1948-ban megindult építkezés kapcsán szóba került, hogy „dolgozók tízezrei ajánlották fel társadalmi munkájukat, s aktívan dolgoztak. 1949-ben a VIT résztvevői közül – javarészt külföldiek – mintegy négyezren vettek részt az építkezés munkájában. A Népstadion építőinek sorából mintegy száz sztahanovista került ki, s a munka ütemének meggyorsítására, minőségének fokozására közel százötven újítást vezettek be.” Az építkezés méreteit érzé-

keltetendő a jelentés hosszasan sorolja a megmozgatott föld, a beépített beton és vasbeton, a felhasznált betonvas, cement, kavics, padló- és falburkolat, illetve márvány mennyiségét.

Propagandisztikus ízű a megvalósult építmény főbb technikai jellemzőinek, műszaki felszerelésének taglalása is, még akkor is, ha bizonyos részletek (méretek, távolságok, befogadóképesség, a nézők mozgási iránya stb.) az objektum biztosítása szempontjából is fontosak voltak. A dísztribünhöz például hajtű alakú alagúton lehetett felmenni, míg a nyolcvan ember elhelyezésére alkalmas díszpáholyhoz a nagy márványfogadóból nyílt a feljárat. Az sem volt mindegy, hogy a stadion üzemeltetése nem volt kitéve az áramellátás esetleg előálló zavarainak, ugyanis saját, dízelüzemű áramfejlesztője volt. Operatív szempontból viszont aligha bírtak jelentőséggel az olyan kijelentések, mint például: „A Népstadion legjellegzetesebb és legmonumentálisabb része az egyelőre tizennyolc pilonból álló nyugati lelátó.” Vagy: „A Népstadion egyik büszkesége az új sajtóközpont, amely 1966-ra, az Atlétikai Európa-bajnokságra készült el.”

A jelentés persze nem is a műszaki adatok miatt érdekes, hiszen azok bármelyik korabeli prospektusban vagy leírásban megtalálhatók voltak (nyilván ezek voltak a forrásai is). Számunkra inkább a Népstadionban (és a Sportcsarnokban) megjelenő vezető elvtársak védelme érdekében kifejtett állambiztonsági munka a lényeges. Az elhárítási terület nem a stadion egészére, hanem a kormánypáholyra és közvetlen környékére terjedt ki, emellett az ott rendszeres felújítási és szerelési munkákat végző karbantartó műhely dolgozóit is ellenőrizték. (Egy ideig a területhez tartozott a Kistadion is, ám éveken keresztül alig tartottak itt olyan protokolláris rendezvényeket, amelyeken a vezető káderek is megjelentek, így az itteni operatív elhárító munka indokolatlanná vált.)

A kormánypáholy biztosítása – a többi védett objektumhoz hasonlóan – jobbára bürokratikus tevékenységet jelentett: az ott dolgozó technikai személyzetet ellenőrizték a különböző belügyi nyilvántartásokban, hogy kiszűrjék az ellenséges kategóriákba sorolt embereket (politikai elítélteket, osztályellenségeket, ellenforradalmárokat stb.). Úgy tűnik, róluk feltételezték elsősorban a „rombolásra és merényletre” való hajlandóságot. A Népstadionban és a karbantartó műhely dolgozói között 1970-ben mindössze hatot találtak, akiket politikai okból nyilvántartott az állambiztonság: egy volt nyilas körzetvezetőt, egy volt csendőrt, egy egykori detektívgyakornokot, egy volt Magyar Község-tagot, egy 1949-ben Izraelbe távozó, de 1951-ben visszatérő „cionista” és egy 1956-os (1968-ban engedéllyel hazatért) emigránst. Rajtuk kívül nyolcan a bűnügyi nyilvántartásban szerepeltek (kisebb súlyú köztörvényes bűncselekményeket követtek el). Az állambiztonság az újonnan felvett dolgozókat is rendszeresen ellenőrizte a nyilvántartásban, ha problémás személyre bukkantak, jelezték a Népstadion vezetőinek, és ők – jegyzi meg elégedetten Major őrnagy – „minden esetben megnyugtatóan intézkednek”.

A jelentés szerint a dolgozók nem nagyon politizáltak, csak esetenként vetettek fel egy-egy aktuális bel- vagy külpolitikai kérdést, de ellenséges kijelentés nem hangzott el. („A felvetett kérdéseket ki-ki a politikai felkészültsége, felvilágosultsága, az adott kérdéshez viszonyuló szubjektív érzelmei szerint tárgyalja, értékeli.”) Még a nyilvántartásban szereplők is legfeljebb egy-egy közbevetéssel igyekeztek „rossz irányba” befolyásolni a beszélgetéseket, a nyílt vitáktól azonban tartózkodtak. A területen semmilyen politikai jellegű bűncselekmény elkövetéséről vagy előkészületéről nem szereztek tudomást, de egyébként is, az itt dolgozók amúgy sem kerül-

hettek kapcsolatba a biztosított „Vezető Elvtársakkal”. (Feltehetjük a kérdést: akkor mi szükség volt az ellenőrzésükre?)

A kormánypáholyban és közvetlen környékén, azaz a J, a K és az L szektorokban működő, a tartalékokkal együtt 16 fős jegykezelő brigádot az állambiztonság javaslatára a többi jegykezelőtől függetlenül szervezték meg, méghozzá a Népstadionnal kapcsolatban nem álló nyugdíjasokból. (A jelentés nem említi, de jó eséllyel egykori belügyesekről volt szó.) Az elhárítást végző operatív físzr valamennyi taggal „aktív kapcsolatban” állt, de – biztos, ami biztos – a brigádban négy társadalmi kapcsolatot is létesített. Rendezvények alkalmával közülük ketten a kormánypáholyba voltak beosztva: egyikük „technikai feladatokat” látott el, a másik „a Vezető Elvtársak büféáruval való ellátását, kiszolgálását” végezte. A brigád munkájával nagyon meg voltak elégedve: „Az eligazításoknak megfelelően feladatukat kulturáltan, de megfelelő határozottsággal látják el, távol tartva a renitenskedő vagy ittas személyeket. Igen jó, elvtársias az együttműködésük az oda beosztott kormányőrségi helyszínbiztosító elvtársakkal is.” Az elvtársiasságot elősegítette, hogy a VIP-jegykezelők jórészt párttagok voltak.

Látható, hogy az operatív biztosításért felelős részleg nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az állampárt vezetőinek környezetében kizárólag hozzáértő és feltétlenül megbízható, sőt kifejezetten „osztályhű” emberek dolgozhassanak. Ezt az elvet nem csak a védett férfiak közvetlen környezetében érvényesítették: még azokat a nyilvántartásban szereplő, „kompromittált” figurákat is igyekeztek eltávolítani az objektumból, akik nem kerülhettek kapcsolatba a fő káderekkel. Az összefoglaló jelentésen található kézírásos megjegyzésekből kitűnik, hogy az elkövetkező időszakban mind a hat „ellenséges” személy elhagyta az intézményt: egy meghalt,

kettő nyugdíjba ment, hárman pedig kiléptek. Az nem derül ki, hogy az állambiztonság milyen szerepet játszott a nyugdíjazásokban és a kilépésekben. A Népstadiont és a karbantartó részleget egyébként öt hivatalos és öt társadalmi kapcsolattal ellenőrizték, hálózati személyek beszervezését nem tartották szükségesnek, csupán az esetleg távozó társadalmi kapcsolatok pótlását irányozták elő.

Hasonló volt a helyzet az elhárítási területhez tartozó (1941 decemberében átadott, 1953-ban intézményként a Népstadionhoz csatolt) Nemzeti Sportcsarnokban is. Itt esetenként a párt és egyéb mozgalmi szervek által szervezett nagygyűléseket, protokolláris jellegű rendezvényeket bonyolítottak le, amelyeken állami és pártvezetők is megjelentek, bár az ilyen események száma erősen csökkenő tendenciát mutatott. A sportcsarnokban mintegy negyvenen dolgoztak, többségük az idősebb korosztályból került ki, a politikai kérdésekkel nem foglalkoztak, ellenséges megnyilvánulásaik nem voltak. „Protokolláris rendezvények alkalmával munkájukat lelkiismeretesen, jól látják el, kéréseinknek a legmesszebbmenőkig eleget tesznek. Sem hanyagság, sem más szempontból egy személy sem esett kifogás alá” – szól a jellemzésük. Mindössze két politikailag problémás ember volt közöttük, egyiküket izgatásért elítélték, a másik korábban Nyugatra akart szökni; egy további a bűnügyi nyilvántartásban szerepelt. (A dolgozók között akadt még egy, aki a jutasi tiszthelyettesi iskolában végzett, és a horthysta hadseregben szolgált, de 1945 után nem merült fel ellene kifogás, a pártba is felvették, sőt az alapszervezet vezetőségébe is bekerült, ezért 1969 márciusában az állambiztonság javaslatára törölték az antidemokratikus elemek nyilvántartásából.) A sportcsarnokban egy hivatalos és egy társadalmi kapcsolata volt az elhárításnak, amit elégségesnek tartottak, már csak azért is, mert a proto-

kollrendezvények alkalmával közreműködő műszaki szakemberek közvetlen kapcsolatban álltak a belügyi összekötővel.

A jelentés alapján a rendszer irányítóira sem a Népstadionban, sem pedig a Nemzeti Sportcsarnokban nem leselkedett közvetlen veszély. Problémát csupán a felszolgálandó italok tárolásának hiányosságai, valamint a sajtó képviselőinek rámenőssége, szabályokat semmibe vevő magatartása jelentett. Mi volt a gond? „A kormánypáholy büféjében az italok egy beépített faszekrényben vannak tárolva. Az ajtó normál szekrényzárral volt ellátva. Az egyes rendezvények közötti időben – az néha több hét – rendszeresen megjelentek itt különböző személyek – takarítók, karbantartók stb. –, akik részére egyszerű sorozatkulccsal elérhető volt a szekrény tartalma. Ez a biztonságot igen károsan befolyásolta, mert egy »originál«-t [így!] csomagolású, de »elkészített« üvegital csere útján történő bejuttatása vagy hasonló módon »preparált« cigaretta bejuttatása s felszolgálása beláthatatlan következményekkel járna. Ezenfelül higiéniai szempontból is voltak problémák.” Az állambiztonság hivatalos kapcsolatain keresztül elérte, hogy a szekrényt biztonsági zárral lássák el, felszámolták a higiéniai hiányosságokat, sőt – örvendezett a jelentés szerzője – a büfébe még egy kis hűtőszekrényt is beállítottak.

Sikerült változtatni a rádió és televízió munkatársainak „hosszú időn keresztül állandó problémát és komoly súrlódást” okozó „nem megfelelő” magatartásán is. „Jogot formáltak maguknak a szabad mozgásra – zárt területen is –, nem használták szolgálati jelvényeiket, a jegykezelőkkel és helyszínbiztosítókkal szemben durva, sértő hangnemben beszéltek, jelvényeiket, igazolványaikat idegen – de általuk ismert – személyeknek átadták a rendezvényeken való díjtalan részvétel céljából stb.” A kérdés rendezésére a Nép-

stadion és Intézményei vezetői, a filmhíradó és a televízió képviselői, továbbá a kormányőrség helyszínbiztosító osztályának vezetője, valamint az objektum belügyi összekötője részvételével értekezletet hívtak össze. A megbeszélés eredményességét mutatta, hogy utána nem jelentkeztek a korábban tapasztalt problémák.

Azonnal orvosolni tudták azt a hiányosságot is, amelyre 1970. szeptember 8-án derült fény. Ellenőrző útja során a rendészeti vezetője az MTS Építőipari Vállalat négy villanyszerezőjét találta a kormánypáholyban (állításuk szerint valamilyen kábelt kerestek), és nem volt engedélyük az ott-tartózkodásra. A vállalat a Népstadion saját felújítási csoportjából alakult, a szerelőknek még abból az időből maradt kulcsuk a páholy bejáratí ajtajához. A rendész azonnal jelentette az esetet az igazgatónak és a belügyi összekötőnek, nyomban lecsereelték a bejáratí ajtók zárjait, a kulcsokat pedig az ügyeletlen helyezték el, azzal, hogy csak vezetői engedéllyel, aláírás ellenében lehet felvenni őket. Intézkedtek arról is, hogy munkavégzés céljából a kormánypáholyba való belépésre minden esetben engedélyt kell kérni az igazgatótól.

Az összefoglaló megírását megelőző időszakban mindössze egyetlen, említésre méltó rendkívüli esemény történt:

„1967 februárjában a Hazafias Népfront tartott nagygyűlést, melyen megjelentek a Párt és Kormány Vezetői [így!]. A nagygyűlés rendben lezajlott, s ezt követően az elnökség elvonult az alagsorban lévő asztalitenisz-edzőterembe, mely ilyen esetekben az elnökség gyülekezőhelyéül szolgál. Miután a közönség eltávozott, az alagsorban megjelent egy kissé ittas állapotban lévő személy, s közölte, hogy a párt első titkárával (azaz Kádár Jánossal) kíván beszélni. A belügyi összekötő és a helyszínbiztosító elvtársak udvariasan közölték, hogy a jelen

szituáció nem alkalmas a beszélgetésre, s az elnökség tagjait illetlenség lenne tárgyalásuk közben egyéni kérésekkel megzavarni. Közölték még az illetővel, amennyiben olyan jellegű problémája van, amelyet csak a Vezető elvtárs tud megoldani; úgy keresse fel a pártközpontban, s kérje meghallgatását. A felkérésre, hogy hagyja el a sportcsarnok területét, dűrván válaszolt, s kijelentette, hogy ő addig el nem megy, amíg a Vezető elvtárssal nem beszélt. Hogy ennek bizonyosságát adja, hangoosan elkezdte kiáltozni a Vezető elvtárs nevét. Eltávolításakor ütött, rúgott, a legútszélibb hangon szidta az őt eltávolítani igyekvő személyeket. Így többek között megharapta a helyszínbiztosító osztály vezetőjének kezét, saját alosztályunk vezetőjét sípcsonton rúgta, helyettesét ököllel megütötte. Az egyik helyiségbe való bevezetése után a helyiségben lévő vívótőrt felkapva támadt alosztályunk vezetőjére, azonban támadását az alosztályvezető és az összekötő – kicsavarva kezéből a tőrt – megghiúsította.”

A III/III-A alosztály vezetője, az akkor 48 éves Sándor György tehát személyesen is kivette a részét az esemény biztosítási műveleteiből, és a renitens küldött megrendszabályozásából. A későbbi ellenőrzés során ugyanis kiderült, hogy az illető a Hazafias Népfront egyik kerületi funkcionáriusa, aki meghívottként vett részt a gyűlésen. És kiderült az is, hogy garázdaság és testi sértés miatt már többször elítélték. A rendbontót az operatív biztosítók további intézkedés céljából a BRFK állambiztonsági szervének adták át.

Bár az alosztály a Népstadion belső vezetési problémáiban nem volt illetékes, a legfelsőbb vezetés munkájára és így a biztonsági helyzetre rossz hatással volt, ezért a jelentés beszámolt arról a vizsgálatról, amelyet egy rosszindulatú bejelentés nyomán – „sokszor nem megengedhető módsze-

rekkel” – a Magyar Testnevelési és Sportszövetség mint felügyeleti szerv a közelmúltban folytatott az intézményben. (A vizsgálatról a politikai rendőrség a kapcsolatain keresztül tájékozódott, abba azonban tevőlegesen nem folyt bele.) Az állambiztonságnál úgy látták, az MTS egyik elnökhelyettesének „szubjektívizmusa” miatt az intézkedés elsősorban Németh Imre igazgató ellen irányult, bár több más vezetőt is érintett. Súlyosabb hiányosságot vagy visszaélést nem tártak fel, csupán „egyéni magatartásbeli problémák miatt egy-két személyt figyelmeztetésben részesítettek”. A szóban forgó elnökhelyettest az eset után eltávolították, ami az állambiztonság reményei szerint javítja majd az igazgatóság munkáját és az MTS-hez való viszonyát.¹⁴

Látható: az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején a Népstadion kormánypáholyát, a karbantartókat és a sportcsarnokot a személyes bejárás, ellenőrzésen kívül elsősorban hivatalos és társadalmi kapcsolatokon keresztül tartották szemmel. A biztosítás érdekében az illetékesek együttműködtek az objektumban dolgozó társzervekkel, így az MTS-sel foglalkozó BM III/III-2/b. osztállyal és a XIV. kerületi kapitányság társadalmi tulajdon-védelmi alosztályával is. A terület jellege miatt ügynökhálózat szervezését nem tartották fontosnak (ez ebben az időszakban a kiemelt vezetők védelmének más területeire is igaz volt), ami nem jelentette azt, hogy alkalomadtán ne vették volna igénybe más állambiztonsági egységek hálózati személyeit. 1971 elején például arra kérték a III/III-3. Osztály vezetését, hogy az általuk foglalkoztatott – civilben a Népstadion karbantartó műhelyben dolgozó – „Angyal János” fedőnevű informátorral ellenőriztessék a stadion négy technikai alkalmazottját (közülük hárman szerepeltek a monográfiában is).¹⁵ A III/III-A alosztály

ez év októberében át is vette az informátort, aki még két évig, nyugdíjazásáig dolgozott az állambiztonságnak.¹⁶

A kormánypáholy környékén a jelek szerint a következő években sem történt említésre érdemes rendkívüli esemény. Major Mihály (immáron) alezredes 1978-ban készített újabb helyzetfelmérésében nyilván nem túlzott, amikor sommásan megállapította: a „területen az operatív helyzet jó”. Különösen örömmel tölthette el, hogy semmilyen rendkívüli eseményről nem kellett beszámolnia, a védett vezetőket még verbális inzultus sem érte: „Az eltelt idő alatt nem fordult még elő, hogy a kormánypáholyban megjelent vezető elvtársakat a nézőközönség soraiból valaki provokálta volna, vagy személyi biztonságukkal összefüggő ellenséges cselekményt kísérelt volna meg.”

A helyzet egyéb tekintetben sem sokat változott a nyolc évvel korábbi állapotokhoz képest, ha igen, akkor Major alezredes csakis javulásról számolhatott be. Például a Népstadion 40 alkalmazottja, illetve a karbantartó műhely 60 dolgozója közül már csak egy-egy ember szerepelt az operatív nyilvántartásban. Utóbbit 1974. március 15-én állítottak elő és részesítették rendőrhatalósági figyelmeztetésben, valószínűleg az 1948-as, nem engedélyezett megemlékezéseken való részvételért vagy annak szándékáért. Az előbbi személye valamivel érdekesebb: Joó József intézményvezető-helyettest 1956-os tevékenysége miatt korábban börtönbüntetésre ítélték. Politikai megnyilvánulásai nem voltak, a dolgozókkal igyekezett jó kapcsolatot kialakítani, legfeljebb azt róhták fel neki, hogy intrikált a vezetők ellen. Az állambiztonság nem tudta megakadályozni idehelyezését (korábban telepvezetőként dolgozott a Népstadionnál),¹⁷ ugyanis Németh Imre igazgató felelősséget vállalt érte és még nyugdíjba vonulása előtt kinevezte. Az eset jól mutatja az állambiztonság lehetőségeinek korlátait. Major alezredesnek hivatalos kapcsolatain

keresztül csupán azt sikerült elérnie, hogy Joó a kormánypáhollyal kapcsolatban nem intézkedhetett. A tiszt emellett megbeszélte az új igazgatóval, Sárvári Imrével és a személyzeti osztály vezetőjével (ők nem értettek egyet Németh döntésével), hogy „a törvényes lehetőségek között” mindent megtesznek az illető „kiszorítására” a Népstadionból.

Javult a büfé áruellátása is, és a higiéniai követelményeknek is jobban megfelelt, amit Major annak tulajdonított, hogy az üzemeltetést átvevő Észak-pesti Vendéglátó Vállalat igazgatója „nem üzleti szempontokat, hanem erkölcsi, politikai elkötelezettséget alapul véve a maximális segítséget megadja, hogy a büfé céljának megfelelően biztonságosan működjön”. A kormánypáholy és környékének jegykezelő brigádja továbbra is „külön kontingenst” képezett, és továbbra is kíváncsian végezte tevékenységét. A belügyi összekötő közvetlen kapcsolatban állt a brigád valamennyi tagjával, ezenkívül hat hivatalos és három társadalmi kapcsolat is segítette a munkáját.

A sportcsarnokot már alig vették igénybe protokollrendezvényekre és politikai gyűlésekre. Az ellenőrzését azért tovább végezték, ehhez azonban elégségesnek tartották a két hivatalos kapcsolatot. A dolgozók között a politikai nyilvántartásban senki sem szerepelt; csupán egy, időnként botrányos magatartást tanúsító takarítónőt kellett eltüntetni a politikai jellegű rendezvényeken való közreműködéstől. Az átadás előtt álló Budapest Sportcsarnok is munkát adott az elhárítóknak. Az elképzelések szerint ugyanis minden nagyobb volumenű politikai rendezvényt itt tartanak majd. Az épületben két kormánypáholyt is építettek, amelyeket annak függvényében tudnak majd igénybe venni, hogy sport- vagy kulturális jellegű rendezvényre kerül-e sor. Az állambiztonság „segítséget” kívánt nyújtani az új sportcsarnok vezetői és dolgozói garnitúrájának kialakításához is; magyarul szólva így akarták

megakadályozni, hogy problémás emberek kerüljenek az objektumba. És természetesen előirányozták, hogy – „az optimális biztonság” megteremtése érdekében, mi másért – megfelelő számú társadalmi kapcsolatot létesítsenek majd.¹⁸

Az összefoglaló elkészítése után nem sokkal, 1980 szeptemberében saját kérelmére – egészségi állapotára tekintettel – nyugállományba helyezték Major Mihályt.¹⁹ Feladatát rövidesen Németh Ernő főhadnagy vette át, aki nem sokkal korábban a kormányőrségtől került a III/III-A alosztály állományába.²⁰ Ő készítette el az objektum biztonsági helyzetéről szóló soron következő, 1984-es jelentést is. A körülmények nem sokban változtak a korábbi évekhez képest. A vezetők biztonságát érintő esemény az eltelt hat évben sem történt. A dolgozókat és a felvételre jelentkezőket továbbra is ellenőrizték a különböző nyilvántartásokban, és immáron egyetlen politikailag „kompromittált” személyt sem találtak az elhárítási területen. (Ezek szerint Joó Józsefet sikerült „kiszorítani” az intézményből; életkora alapján nyugdíjba mehetett.) A kormánypáholy két oldalán lévő (L és J) szektorokba továbbra is „nyugdíjasok” végezték a beléptetést, a külön kontingens viszont időközben nevet kapott: a jelentés Press-brigádként említi. A büfé működtetését az OTSH vette át, az ételeket és italokat viszont továbbra is az Észak-pesti Vendéglátó Vállalattól szereztek be. A kiszolgálást másodállásban egy megbízható Malév-alkalmazott végezte (azaz már nem az egyik jegyszedő, mint 1970-ben). Ha legalább három védett állami vagy pártvezető tartózkodott a páholyban, a kormányőrség vegyészei ellenőrizték a felszolgált ételeket; hiányosság, rendellenesség azonban továbbra sem fordult elő.

Az alosztályt az elhárítási területen hat hivatalos és három társadalmi kapcsolat segítette. Előbbiek közül három az 1982-ben átadott Budapest Sportcsarnokban dolgozott. Mint arról

már volt szó, a technikai személyzet ellenőrzését már a felvétel során megkezdte az állambiztonság. Problémát okozott azonban a protokollpáholy elhelyezése, az építkezés során derült ki ugyanis, hogy onnan a küzdőtér egy része nem látható. Az OTSH vezetésének döntése értelmében ezért a sajtópáholyt alakították át kormánypáhollyá, ahová a külön bejáraton keresztül, két felvonó igénybevételével juthattak el a „vezető elvtársak”. A páholy büfét a Stadion Szálló üzemeltette, ellenőrzését a kereskedelmi és pénzügyi vonalért felelős BM III/II-8. Osztály végezte.²¹

Németh Ernő főhadnagyot 1986-ban kérelmére a Komárom megyei III/III. osztályra helyezték, majd rövidesen visszatért a kormányőrségre.²² Az összekötői feladatokat – hivatalosan április 23-án – Endre Dezső hadnagy vette át,²³ ténylegesen viszont már hetekkel korábban ő foglalkozott az objektummal, ugyanis a hónap elején ő intézkedett egy, végül vaklármának bizonyuló fenyegetés kapcsán. 1986. április 5-én egy névtelen telefonáló azt közölte a BRFK ügyeletével, hogy felrobbantják a Népstadion kormánypáholyát. Az ismeretlen valószínűleg tudhatta, hogy az aznap megrendezett kettős rangadóra (a Ferencváros a Budapesti Honvéd-dal, az Újpesti Dózsa a Vasassal játszott) több védett vezető is jelezte az érkezését. A tűzszerészek átvizsgálták a páholyt és környékét, az oda vezető alagutat és a szellőzőrendszert, de sem robbanóanyagot, sem robbantásra alkalmas szerkezetet nem találtak, és a társadalmi és hivatalos kapcsolatok sem tudtak arról, hogy illetéktelenek jártak volna a kormánypáholyban. Az ott tartózkodó politikusok biztosítását mindenesetre megerősítették, és egyenruhás rendőröket is kivezényeltek a védelmükre.²⁴

A Népstadion nem sokáig adott munkát Endre hadnagynak. Az 1980-as években, főleg a Budapest Sportcsarnok

átadása után, a védett állami és pártvezetők már nem keresték fel a Nemzeti Sportcsarnokot, és a Népstadion kormánypáholyában is egyre ritkábban jelentek meg. Tekintettel arra, hogy ezeken helyeken a BM III/III-2. Osztály, valamint a BRFK III/III. Osztálya is folytatott operatív ellenőrző tevékenységet, a párhuzamos munkavégzést megszüntetendő, 1987 májusában a III/III-A alosztály – a két társszervvel egyeztetve – a maga részéről befejezte az itt folyó munkát.²⁵

Az állambiztonság nem csupán az „ellenség” utáni hajsza miatt volt jelen a Népstadionban, hanem a rendszer irányítóinak védelme érdekében is működött ott. A kétféle célból végzett tevékenység összehangolása nem volt problémamentes. Mint láttuk, az állambiztonságnak ahhoz, hogy működését igazolni tudja, szükség volt „ellenségre”, és arra, hogy ez az ellenség megmutassa magát – a lelátókon is. A vezetők biztosítását végzők számára viszont az volt az ideális, ha a stadionban megjelenő potentátok szórakozását semmilyen ellenséges tevékenység, megnyilvánulás nem zavarja meg. Az illetékes alosztály jelentései alapján nem is zavarta meg semmi: az egyetlen komolyabb incidensre nem sporteseményen került sor, illetve a bombafenyegetésről kiderült, hogy vaklárma. Ez is mutatja, hogy a rendszer irányítóinak védelmét ellátó szervezeti egység bizonyos mértékig idegen test volt az állambiztonságon, főleg a belsőreakció-elhárításon belül.

Az állami és pártvezetők operatív védelmében kifejtett állambiztonsági munka még inkább láthatóvá tette azt, amit a kormánypáholly léte (főleg a Népstadionban) önmagában is világgá kürtölt: a nép és a népet a nép nevében vezetők közötti válaszvonal nagyon is létezett. Vagy mégsem? Az MSZMP PB 1957. október 9-i ülésén, ahol a magyar sport, mindenekelőtt a labdarúgás helyzetét tekintették át, Kádár János hosz-

szasan fejtegette, milyen káros dolog a sporttal összefüggésben jelentkező nacionalizmus. Példaként felhozta a Magyarországi–Szovjetunió-futballmeccset is (1957. szeptember 23-án a magyar válogatott 91 000 ember előtt fogadta a szovjeteket, és 2:1-re kikapott). Az első titkár már a mérkőzés megrendezését sem tartotta időszerűnek: mert „a magyar–szovjet barátság nem rossz, de nem olyan, hogy a futballpályán kitegyem ilyen próbának”. Mint mondta, a „futballmeccs soha sem ápolja a barátságot, sem az USA és Anglia csapata(i) között, és a magyar–szovjet viszonylatban sem. Nagyon erős barátságon belül ez már megy.” A mérkőzéssel kapcsolatban a hazai sportsajtó az elszalasztott győzelemről harsogott, és a tudósításokból a pártvezető szovjetellenes és nacionalista felhangokat vélte kihallani. De – és most ez az érdekes – nem voltak különben saját elvtársai sem: „A magyar–szovjet meccsen a kormánypáhollyban ülőknek a harmada, ha szabadjára engedte volna érzéseit, maga is megverte volna a szovjet csapat tagjait, meg a bírót is. Persze ehhez képest ez a B-középnél a hatodik hatványon jelentkezik.”²⁶

Kádár János gyakorlatilag azt tette szóvá, hogy a magyar pártvezetők a mérkőzésen a magyar csapatnak szurkoltak, vagy legalábbis azt, hogy túlzott vehemenciával tették ezt. Ő bezzeg még a lelátón is fegyelmezetten viselkedett, és a mérkőzés hevében sem feledkezett meg a szovjetek iránti hűségéről, arról, hogy mit is köszönhetett nekik.

NÉPTELEN STADION (BEFEJEZÉS)

„A labdarúgó-mérkőzések természetes velejárói a közönség által megnyilvánuló különböző magatartások.”¹

Ez már csak így van: a meccsre járók különböző magatartást tanúsítanak. És közülük többen képesek olyan viselkedésre is, amely megkérdőjelezi, „felborítja” a tér – hatóságok által elképzelt – ideális rendjét. A „huliganizmus” gyakorlatilag a kezdetektől végigkíséri a modern futball történetét.² Ez Magyarországra is igaz: a mérkőzéseken a 20. század elejétől előfordult, hogy a nézők az ellenfél játékosait, illetve a bírót inzultálták, az első világháború után pedig mindennapossá váltak az erőszakos jelenetek.³ Az persze már koronként, országonként és rendszerenként változhatott, hogy a futballerőszakot mennyire tekintették tisztán közrendvédelmi és mennyire politikai kérdésnek. A kommunista diktatúra gyakorlatilag a korszak egészében politikai ügynek is tartotta a labdarúgást és az azt kísérő jelenségeket. Ezért igyekezett a futballmező felett totális felügyele-

tet gyakorolni, miközben a futballt magát is a társadalom feletti hatalomgyakorlás eszközeként használta. Ez a kontroll azonban, mint azt a könyv fejezetei is mutatták, távolról sem volt totális.

Láthattuk: az állambiztonság még egy jól behatárolható teret, a stadionok lelátóit sem tudta tökéletesen felügyelni. Ennek fő oka az emberi tényezőben keresendő. A politikai rendőrség alapvetően ügynökök, kisebb részben hivatásos tisztek révén ellenőrizte a nézőtereket, az emberi figyelem pedig lényegénél fogva korlátozott és tökéletlen. A hálózati személyeknek ráadásul úgy kellett a szurkolótársakon tartaniuk a szemüket, hogy közben a meccset is nézték; vagy azért, mert elsősorban mégiscsak nézőként mentek ki a stadionba, vagy azért, mert – a konspiráció érdekében, a lebukást elkerülendő – úgy kellett tenniük, mintha. Nem véletlen, hogy a futballt felügyelő intézmények, mihelyst lehetőségük adódott rá, igyekeztek kiküszöbölni az emberi tényezőt: egy másik futballhuliganizmus-diskurzus keretében a brit kormányzat 1985-ben engedélyezte – más olvasatban elrendelte – a stadionok bekamerázását, ezáltal állandó vizuális felügyelet alá helyezve a lelátókon tartózkodókat.⁴

A szocialista korszak Magyarországon azonban még nem álltak rendelkezésre ezek a technikai vívmányok, így az állambiztonságnak (ha tetszik, „a” hatalomnak) mindvégig meg kellett birkóznia azzal a paradox helyzettel, hogy a szurkolók megfigyelésére nem a stadion volt a legalkalmasabb hely. Az egyik informátor jelezte is megbízóinak, hogy a B-közép tagjaival csak úgy tudna megismerkedni, ha belépne a Baráti Körbe, mert így igazolvánnyal látogathatná az edzéseket; ugyanis a „törzsemberék a tréningeken beszélnek jobban és ismerkednek egymással, meccsen inkább a játékot nézik”.⁵ Az állambiztonsági tisztek is tisztában lehettek ezzel, hiszen

a problémásnak tekintett szurkolók szemmel tartása érdekében ők maguk is kiléptek a stadionból, és a drukkerok által használt egyéb tereket (kocsmákat, totózókat stb.) is igyekeztek felügyelni. Mint ahogy – tehetjük hozzá – a kamerák telepítése is követte a „futballhuligánokat” a stadionokból a citybe, előbb Angliában, majd szerte a nyugati világban.⁶

A megfigyelés szükségszerűen tökéletlen voltának volt egy, a stadion strukturális adottságaiban rejlő oka is. Jeremy Bentham angol filozófus a 18. század végén vázolta fel egy ideális börtön, a *Panoptikum* tervét: a gyűrű alakú épületben a cellák körben helyezkednek el, úgy, hogy a gyűrű által körülzárt udvar közepén lévő toronyból az őr könnyen szemmel tudja tartani a rabokat, anélkül hogy ők tudatában lennének az állandóan vigyázó tekintetnek.⁷ Ha belegondolunk, a stadion építészeti kiképzése nagyon hasonlít a tökéletesen felügyelhető tér benthami ideáltípusához. Csak amíg a Panoptikumban a felvigyázó tekintet a középpontból a széleket pásztázza, addig a stadionban éppen fordított a helyzet: a tekintet tipikusan a szélekről középre, a játéktérre irányul. A lelátókon helyet foglalókat onnan lehetne tökéletesen szemmel tartani, ahol a játék zajlik; egy olyan pozícióból, amelyet az állambiztonság nem tudott elfoglalni. Vagy ha – a saját sportegyesülete, a Bástya révén 1951 és 1953 között szimbolikusan – elfoglalt is, akkor sem tudta arra használni, ami voltaképpen a dolga lett volna. Innen nézve, a Bástya eltűnése a futballpályáról nemcsak az államvédelem eltűnését reprezentálta a látható társadalmi térből, hanem azt a szükségszerűséget is kifejezte, hogy az állambiztonságnak semmi keresnivalója a zöld gyepen.

A helyzet – mint említettem – a közelmúltban megváltozott: a kameráknak és egyéb technikai eszközöknek „hála”, ma már bárki gond nélkül beazonosítható a nézőtereken:

a stadionok egyre inkább igazi panoptikumká válnak.⁸ A Panoptikum a 20. században, elsősorban Michel Foucault munkásságának köszönhetően, a minden emberi tevékenységet és megnyilvánulást ellenőrizni és felügyelni kívánó modern hatalom(felfogás) metaforájává vált.⁹ Reményeim szerint könyvem megmutatja, hogy a futball és a futballstadion is kiválóan alkalmas a modernitás megannyi aspektusának, így a felügyelő és fegyelmező hatalom technikáinak és intézményeinek, köztük a titkosrendőrség tevékenységének a vizsgálatára. És természetesen a futballéra. Mert, bár a hivatalos iratok elsődlegesen a térnek a hivatalos intézmények által ideálisnak tekintett rendjéről informálnak, belőlük sok minden kiderül a korabeli szurkolói szokásokról és mentalitásról is.

A fociban az a jó, hogy ezernyi dolgot jelenthet a művelői, a nézői és a kutatói számára. Nekem itt és most párttitkárok, ügynökjelentések, nyomozások, titkosszolgálati tiszték voltak fontosak, ám ezzel együtt sem állítom azt, hogy ez lenne a szocialista korszak magyar futballjának „valódi” vagy „igazi” arca. Ugyanennyire jelenvaló volt a játék öröme, az együtt szurkolás élménye, a *virslí íze, a rossz, de mégis jó mustáré, a sör keserű büdöse*.¹⁰ Az állambiztonsági iratokban az a jó, hogy olykor ezt az arcot is rögzítették. Az 1960-as évek közepén egy ferencvárosi szurkoló (és hálózati személy) ekképpen számolt be a Győrbe igyekvő fradistákról: „A vonaton odafelé a mérkőzés latolgatása volt. A botrány akkor tört ki, amikor elfogyott a sör.”¹¹

JEGYZETEK

Nép, sport (előszó)

- 1 Esterházy 2004: 278–279.
- 2 Takács 2014.
- 3 Lásd Gazdag 2015. 11–15. És a felállást se felejtsük: uo. 4.
- 4 Lásd pl. Wilson 2014.

- 5 A fogalomhoz lásd: Szegedi 2014: 249–264.
- 6 Gyáni 1990. Gyáni 1999: 34–37.
- 7 Walvin 1994: 27–71.
- 8 Zeidler 2000: 9.
- 9 Takács 2015b. Takács 2017.

Nagypálya

- 1 ÁBTL 3.1.5. O-13401. 265–271. Napi jelentés, 1961. június 10. Uo. 275. Jelentés, 1961. június 11. Uo. 278. Jelentés a Vörös Csillag Szállóról, 1961. június 11. Uo. 279–281. Jelentés a Béke Szállóból, 1961. június 11. Uo. 282–283. Jelentés a Continental Szállóban megszálló osztrák turistákról, 1961. június 12. Uo. 284–285. Jelentés, 1961. június 12. (A kiemelések a jelentésekben vett szó szerinti idézetek.)
- 2 ÁBTL 3.1.5. O-13401. 265–271. Napi jelentés, 1961. június 10. Lásd

- még: uo. 276–277. Jelentés Lamm Péter ügyében, 1961. június 11.
- 3 Erről lásd: Gyáni 2007., különösen 252–258.
- 4 ÁBTL 4.2. 10-21/4/1959. A belügyminiszter 4. sz. parancsa, 1959. március 3. Vö. Takács 2014: 20–21.
- 5 ÁBTL 3.1.5. O-13401. 265–271. Napi jelentés, 1961. június 10.
- 6 MNL OL M-KS 276. f. 54. cs. 73. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1949. november 23-i üléséről. Az eredeti előterjesztés és a végleges javaslat: uo.
- 7 Népsport, 1949. július 4. 1. Népsport, 1950. június 19. 1.

- 8 MNL OL M-KS 276. f. 55/125. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1950. június 26-i üléséről.
- 9 MNL OL M-KS 276. f. 54/116. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1950. november 2-i üléséről.
- 10 MNL OL M-KS 276. f. 55/146. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1950. november 27-i üléséről.
- 11 MNL OL M-KS 276. f. 55/150. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1951. január 2-i üléséről.
- 12 MNL OL M-KS 276. f. 55/166. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1951. május 7-i üléséről.
- 13 MNL OL M-KS 276. f. 96/S/31. ó. e. Feljegyzés, 1955. április 29.
- 14 MNL OL M-KS 276. f. 96/S/31. ó. e. Kísérőlevél, 1955. április 30.
- 15 MNL OL M-KS 276. f. 96/S/31. ó. e. Feljegyzés, 1955. május 16.
- 16 MNL OL M-KS 276. f. 96/S/31. ó. e. Átirat, 1955. május 28.
- 17 MNL OL M-KS 288. f. 5/45. ó. e. A Politikai Bizottság határozata

- a testnevelési és sportmozgalom néhány fontos kérdéséről, 1957. november 1.
- 18 MNL OL M-KS 288. f. 5/45. ó. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. október 9-i üléséről.
- 19 Hadas–Karády 1995: 103.
- 20 A klub párttitkára hívta fel erre a Fradi kommunistáinak a figyelmét. BFL XXXV. 14. c. 1963. 155. ó. e. Jegyzőkönyv az FTC kommunista aktívájáról, 1963. október 21. A következő év elején a klubelnökök és a párttitkár arról tájékoztatta a IX. kerületi pártbizottságot, hogy „1964. évben Üllői úti sporttelepünkön az Elnökség határozatának megfelelően NB I.(-es) bajnoki labdarúgó-mérkőzés nem lesz”. BFL XXXV. 14. c. 1964. 107. ó. e. Tájékoztató jelentés, 1964. február 10.
- 21 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 465–467. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. május 15.
- 22 Hadas–Karády 1995: 103.

Zárt kapuk mögött

- 1 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 4–5. Kalocsay Géza gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1948. október 7.
- 2 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 7. Jelentés, 1948. szeptember 22.
- 3 ÁBTL 3.1.9. V-77052. 10–11. Jelentés, 1948. szeptember 27.
- 4 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 4–5. Kalocsay Géza gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1948. október 7.
- 5 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 10. Véghatározat, 1948. október 7.
- 6 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 8–9. Internáltak országos nyilvántartása, d. n.

- Uo. 25–26. Internáltak országos nyilvántartása, d. n.
- 7 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 16. Véghatározat, 1949. április 1. Uo. 20. Átirat, 1949. május 2.
- 8 ÁBTL 3.1.9. V-76972. 23. Felülvizsgálási kérvény, (1948. december.) Az asszony részére a nyíregyházi polgármesteri hivatal adott ki igazolást arról, hogy a család egyedüli eltartója a férje. Uo. Hatósági bizonyítvány, 1948. december 6.
- 9 Az MLSZ örökre eltiltotta a két futballistát, amit a FIFA is jóváhagyott. Népsport, 1949. március 1. 3. Népsport,

- sport, 1949. május 12. 2. A nemzetközi szövetség később feloldotta az eltítást.
- 10 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 167–168. Lóránt Gyula tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 7. Uo. 164–166. Lóránt Gyula gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 23.
 - 11 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 173–174. Illovszky Rudolf tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8.
 - 12 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 167–168. Lóránt Gyula tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 7. Uo. 169–170. Kőrösi István tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8. Uo. 110–111. Kéri Károly tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8. Uo. 173–174. Illovszky Rudolf tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8. Uo. 126–128. Mészáros József gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 19. Uo. 107–109. Kéri Károly gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 19. Uo. 164–166. Lóránt Gyula gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 23. Uo. 36–38. Kőrösi István gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 23.
 - 13 Az előzőekben idézett vallomásokon kívül lásd még: ÁBTL 3.1.9. V-55973. 129. Jegyzőkönyv Czibor Zoltán meghallgatásáról, 1949. március 4. Uo. 181–182. Sárosi Imre gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 5. Uo. 173–174. Illovszky Rudolf tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8.
 - 14 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 169–170. Kőrösi István tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8. Uo. 110–111. Kéri Károly tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8. Uo. 129. Jegyzőkönyv Czibor Zoltán meghallgatásáról, 1949. március 4.
 - 15 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 167–168. Lóránt Gyula tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 7. Uo. 164–166. Lóránt Gyula gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 23.
 - 16 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 173–174. Illovszky Rudolf tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8.
 - 17 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 181–182. Sárosi Imre gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 5.
 - 18 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 129. Jegyzőkönyv Czibor Zoltán meghallgatásáról, 1949. március 4.
 - 19 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 110–111. Kéri Károly tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 8.
 - 20 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 171–172. Deák Ferenc tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 5.
 - 21 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 152. Feljegyzés, 1949. március 4.
 - 22 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 148. Jelentés, 1949. március 5.
 - 23 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 160–161. Sárosi László gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 5. Uo. 181–182. Sárosi Imre gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 5.
 - 24 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 129. Jegyzőkönyv Czibor Zoltán meghallgatásáról, 1949. március 4.
 - 25 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 149–150. Jelentés, 1949. március 17.
 - 26 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 135. Kísérőlevél, 1949. március 17.
 - 27 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 151. Jelentés, 1949. március 18.
 - 28 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 118. Határozat Kéri Károly előállítására, 1949. március 18. Uo. 119. Véghatározat (Kéri Károly), 1949. március 19. Uo. 137. Határozat Mészáros József előállítására, 1949. március 18. Uo. 138. Véghatározat (Mészáros József), 1949. március 19. Uo. 87. Utasítás Egresi Béla őrizetbe vételére, 1949. március 19. Uo. 213–214. Egresi Béla internálási törzslapja. Uo. 57. Utasítás Bakó Mihály őrizetbe vételére, 1949. március 22. Uo. 51. Véghatározat (Kőrösi István), 1949. március 23. Uo. 177. Véghatározat (Lóránt Gyula), 1949. március 23.
 - 29 Bakó és Egresi jegyzőkönyvét a tartalomjegyzékben szereplő bejegyzés szerint 1989 februárjában kiemelték a dossziéból. ÁBTL 3.1.9. V-55973. 1a.
 - 30 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 95–96. Egresi Béla kérelme, 1949. március 28. Uo. 112–113. Kéri Károly kérelme, 1949. március 28. Uo. 130–131. Mészáros József kérelme, 1949. március 28.
 - 31 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 120. Véghatározat Kéri Károly internálásának jóváhagyásáról, 1949. április 22. Uo. 139. Véghatározat Mészáros József internálásának jóváhagyásáról, 1949. április 22.
 - 32 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 97. Értesítés Egresi Béla szabadulásáról, 1949. május 17. Uo. 213–214. Egresi Béla internálási törzslapja. Uo. 117. Értesítés Kéri Károly szabadulásáról, 1949. május 17. Uo. 217–218. Kéri Károly internálási törzslapja. Uo. 136. Értesítés Mészáros József szabadulásáról, 1949. május 17. Uo. 211–212. Mészáros József internálási törzslapja. Uo. 178–179. Véghatározat Lóránt Gyula internálásának megszüntetéséről, 1949. április 30.
 - 33 Erről évekkel később a BM III/IV-4. Osztály tájékoztatta a Csoportfőnökség Nyilvántartóját: ÁBTL 3.1.9. V-55973. 210. Átirat, 1966. július 27.
 - 34 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 42–43. Kőrösi István fellebbezése, 1949. március 29. Uo. 41. Kőrösi István fellebbezése, 1949. április 5.
 - 35 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 39–40. Ludvig Mártonné kérelme, d. n. A kérvény 1949. május 25-én érkezett a Belügyminisztériumba.
 - 36 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 52. Véghatározat, 1949. június 9.
 - 37 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 60–61. Bakó Mihály kérelme, 1949. június 7.
 - 38 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 69. Véghatározat, 1949. június 30.
 - 39 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 53. Véghatározat Kőrösi Mihály internálásnak megszüntetéséről, 1949. szeptember 8. Uo. 70. Véghatározat Bakó Mihály internálásnak megszüntetéséről, 1949. szeptember 8. Uo. 221–222. Kőrösi István internálási törzslapja.
 - 40 ÁBTL 3.1.9. V-61139. 13. Jelentés, 1949. december 3. Uo. 17–18. Jelentés, 1949. december 14.
 - 41 ÁBTL 3.1.9. V-61139. 16. Kőrösi István gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. december 14. Uo. 49. Kézelt írt feljegyzés, 1957. május 16. Uo. 23. Elbocsátó levél, 1949. december 23.
 - 42 ÁBTL 2.2.1. Kőrösi István operatív kartonja. Uo. ÁBTL 3.1.9. V-55973. 44. Nyilvántartásba vételi kérelem, 1949. december 14.
 - 43 ÁBTL 3.1.9. V-54378. 28–29. Budapest VI–VII. kerületében rendőrhá-

- tósági felügyelet alatt álló személyek névsora, 1950. március 29.
- 44 ÁBTL 3.1.9. O-15186. 95. Jelentés, 1964. április 10.
- 45 ÁBTL 3.1.9. O-15186. 94. Átirat, 1965. október 29.
- 46 ÁBTL 3.1.9. O-19460/2. 244-245. Jelentés Lóránt Gyuláról, 1969. szeptember 10.
- 47 Nem elírás, csak 1953-ban nevezik át Október 6. utcának.
- 48 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 8-9. Jelentés, 1951. március 1.
- 49 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 4-5. Jelentés, 1951. március 1.
- 50 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 7. Jelentés, 1951. március 1.
- 51 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 6. Jelentés, 1951. március 1.
- 52 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 10-11. Összefoglaló jelentés, 1951. március 2.
- 53 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 14. Jelentés, 1951. március 5. Uo. 19. Jelentés, 1951. március 5. (Előbbi a gépkocsi-vezető, utóbbi az ügynök beszámolója alapján keletkezett.)
- 54 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 19. Jelentés, 1951. március 5.
- 55 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 15. Jelentés, 1951. március 5. A jelentésben említett Veres József miniszterhelyettest egyébként alig másfél hónap múlva letartóztatták és koholt vádak alapján elítélték.
- 56 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 12-13. Jelentés, 1951. március 2.
- 57 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 16. Jelentés, 1951. március 5.
- 58 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 17-18. Őrizetbe vételi javaslat, 1951. március 5.
- 59 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 98. Jelentés, 1951. március 6. Uo. 111. Jelentés Szűcs Sándor és társai őrizetbe vételéről, 1951. március 7. Vö. uo.

- 21-22. Határozat Szűcs Sándor előállítására, 1951. március 6. Uo.
- 34-35. Határozat Kovács Erzsébet előállítására, 1951. március 6. Uo.
- 44-45. Határozat Engel Erika előállítására, 1951. március 6. Uo. 53-54. Határozat ifj. Fialat József előállítására, 1951. március 6.
- 60 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 69. Jelentés, 1951. március 7.
- 61 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 68. Jelentés, 1951. március 8.
- 62 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 137. Jelentés, 1951. március 16. Uo. 138. Jelentés, 1951. március 16.
- 63 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 23-26. Szűcs Sándor kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 7. Uo. 27-30. Szűcs Sándor gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 8.
- 64 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 36-39. Boros Lászlóné (Kovács Erzs) kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 7. Uo. 40-43. Boros Lászlóné gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 8.
- 65 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 46-48. Engel Erika kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 6. Uo. 49-52. Engel Erika gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 8.
- 66 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 55-57. Fialat József kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 6. Uo. 58-61. Fialat József gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1951. március 8.
- 67 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 31-32. Jelentés Szűcs Sándor és társai ügyében, 1951. március 9. Uo. 33. Átirat, 1951. március 9. A vizsgálok már az első vallomások felvétele után azt tervezték, hogy a további kihallgatások során „irányt vesznek” az ügy befejezésére. Uo. 134-135. Jelentés, d. n.

- 68 A dossziét is lezárták: ÁBTL 3.1.9. V-71031. 62. Zárólap, 1951. március 9.
- 69 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 118. Jelentés, 1951. március 9. Kutika kézzel írt utasítása március 14-én kelt.
- 70 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 138/1-139. Jelentés (Boros Lászlóné környezet-tanulmánya), 1951. március 16. Uo. 140-141. Jelentés (Fialat József környezet-tanulmánya), 1951. március 16. Uo. 142-143. Jelentés (Engel Erika környezet-tanulmánya), 1951. március 16. Uo. 144. Jelentés (Szűcs Sándor környezet-tanulmánya), 1951. március 16.
- 71 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 64. Engel Erika jellemzése, 1951. március 19. Uo. 65. Szűcs Sándor jellemzése, 1951. március 19. Uo. 66. Boros Lászlóné jellemzése, 1951. március 19. Uo. 67. Fialat József jellemzése, 1951. március 19.
- 72 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 145. Szűcs Sándor jellemzése, 1951. március 16. Uo. 136. Boros Lászlóné jellemzése, 1951. március 16.
- 73 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 74. Zárólap, 1951. május 5. Uo. 146. Szolgálati jegy, 1951. május 16.
- 74 A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi 26. sz. törvényerejű rendelete az ország területének elhagyására vonatkozó büntetőrendelkezések kiegészítéséről, 1950. július 12. Közl.: Horváth-Solt-Szabó-Zanathy-Zinner (szerk.) 1992: 296-297.
- 75 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 70-73. Ítélet, 1951. május 19.
- 76 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 78-79. Ítélet, 1951. május 26.
- 77 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 80. Értesítés, 1963. november 27. (Fialat József) Uo. 81. Értesítés, 1964. január 21. (Kovács Erzsébet) Uo. 82. Engel

- Erika büntetőlapja (fotómásolat), 1966. szeptember 15.
- 78 ÁBTL 3.1.9. V-71031. 147. (boríték) Engel Erika személyi törzslapja (fotómásolat). A hátoldalon található kézírásos feljegyzés szerint 1957. február 17-én kijelentették lakóhelyéről, mert „disszidált”.
- 79 Kovács 1990: 49-58.
- 80 Kovács 1990: 59-66.
- 81 Kőműves az illetőt rendszeresen éjszaka hallgatta ki, a hajánál fogva ráncigálta, és előfordult, hogy a gyanúsított eszméletét veszítette az ütések következtében. ÁBTL 2.8.1.BM (Központ) 3145. Jelentés, 1962. szeptember 5.
- 82 A két világháború között rengeteg magyar futballista játszott Dél-Európában és (az 1930-as években) Franciaországban: Szegedi 2016: 403-436.
- 83 Földes-Kun-Kutassi 1982: 365-366.
- 84 Nem csak Kubalékról van szó! *Népsport*, 1949. január 30. 1.
- 85 *Népsport*, 1949. január 30. 2. A lap először január 18-án, az NB I-es csapatokról szóló rövid hírek között számolt be arról, hogy Kubala és Marik nem jelent meg a Vasas edzésén. *Népsport*, 1949. január 18. 2.
- 86 Nem kár értük! *Népszava*, 1949. január 30. 16. Lásd még: Az új Vasas-szellemről beszélnek a piros-kékek vezetői. *Népszava*, 1949. február 26. 8.
- 87 ...nem siratjuk őket... Régi vasas beszél - a Vasasról. *Népsport*, 1949. február 6. 2. A Vasas család miatt később feljelentést is tett a rendőrségen a két focista ellen, mert különböző címeken 15 000 forintot „csaltak ki” az egyesülettől. *Népszava*, 1949. február 19. 4.

- 88 *Népsport*, 1949. február 4. 4.
 89 A cikkben Kubala azt nyilatkozta, hogy rájött, olasznak született, és honvágyból ment ki; a végén viszont azzal fordul Marikhoz: „Gyerünk, apuskám, hol lehet felvenni a dohányt?” Kubalában megdobbant az olasz szív. Egy bolyongó összekötő vallomása. *Népsport*, 1949. február 4. 4.
 90 A Vasas kizárta Lórántot. *Népszava*, 1949. március 11. 10. *Szabad Nép*, 1949. március 12. 8. A Lóránt-ügy és folytatása. *Népsport*, 1949. március 13. 2.
 91 *Népszava*, 1949. március 15. 10. *Népsport*, 1949. március 17. 1.
 92 *Népsport*, 1949. március 20. 2.
 93 *Népszava*, 1949. március 22. 10.
 94 L. L.: Nincs helyük a sportolók táborában... *Szabad Nép*, 1949. március 18. 8.
 95 Megbízható játékosok kerülnek a Ferencvárosba a kizárt futballisták helyére. *Népszava*, 1949. március 18. 10.
- 96 Mi a jó és mi a rossz a Vasasban? Egy ankét tanulságai. *Népszava*, 1949. március 25. 10.
 97 Talán éheztek?... Mit adott a magyar labdarúgás Lórántnak, Kérinek, Mészárosnak és Egresinek? *Népsport*, 1949. március 18. 1. Kőrösi egyébként pár hónappal korábban, Mészáros ferencvárosi bemutatkozása kapcsán még nem „aszfaltvágyként”, hanem „főszurkolóként” szerepelt a lapban: *Népsport*, 1948. augusztus 13. 2.
 98 *Népsport*, 1949. május 1. 2.
 99 *Népszava*, 1949. május 17. 10. Lásd még: *Szabad Nép*, 1949. május 17. 8.
 100 ÁBTL 3.1.9. V-55973. 167–168. Lóránt Gyula tanúvallomási jegyzőkönyve, 1949. március 7. Uo. 164–166. Lóránt Gyula gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. március 23.
 101 Egresieék lehetősége. *Népsport*, 1949. május 19. 2.
 102 Nem csak Kubaláékrol van szó! *Népsport*, 1949. január 30. 1.
 103 *Népszava*, 1949. április 13. 10.

Babérok és tövisiek

- 1 A modern sport kialakulására és hazai adaptációjára lásd: Hadas 2003.
 2 Idézi: Fodor 2009: 24.
 3 Arra, hogy a labdarúgás milyen eltérő identitások hordozója lehet az ellenfelek függvényében, lásd: Szegedi 2014.
 4 Arnaud 1998. Holt 1998.
 5 Arnaud 1998: 11–12.
 6 Lásd még: Allison 2000.
 7 Gonzales Aja 1998: 107.
 8 Keys 2003. Gounot 1998.
- 9 Földes–Kun–Kutassi 1982: 243–360. Szikora 2004. Vö. Sarusi Kiss–Szegedi 2004.
 10 Zeidler 2015: 124.
 11 Kutassi 1987: 17–24., 36–40., 94–95.
 12 Földes–Kun–Kutassi 1982: 365–366. Kutassi 1987: 24–30., 64–65.
 13 A program eredetileg a *Népsport* 1947. november 23-i számában jelent meg. Közli: Kutassi 1987: 175–183.
 14 A programot közli Kutassi 1987: 183–189. Keletkezésének körülményeiről lásd uo. 136–145. Földes–Kun–Kutassi 1982: 394–398.

- Vö. 3190/1948. Korm. sz. rendelet a magyar sportról és testnevelésről. *Magyar Közlöny*, 1948. április 3. (77. sz.) 757–758. A társadalmi ellenőrzésre hivatott Országos Sport és Testnevelési Tanács felállítására a jogszabály ellenére sem került sor.
 15 MNL OL M-KS 276. f. 54/90. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1949. október 3-i üléséről. A sportbizottság javaslata: uo.
 16 MNL OL M-KS 276. f. 54/73. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1949. november 23-i üléséről. Az eredeti előterjesztés és a végleges javaslat: uo.
 17 MNL OL M-KS 276. f. 54/116. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1950. november 2-i üléséről. Az 1990 előtt megjelent magyar sporttörténelem az egységes rendszerű, országos sportegyesületi rendszer kialakítását úgy állítja be, mintha arra alulról jövő kezdeményezésre került volna sor, amelyet azután a SZOT felkarolt. Földes–Kun–Kutassi 1982: 417–418.
 18 1951. évi 2. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság Minisztertanács mellett működő Országos Testnevelési és Sportbizottság szervezéséről. *Magyar Közlöny*, I. főrész, 1951. január 14. (9. sz.) 23.
 19 MNL OL M-KS 276. f. 54/177. ő. e. Jelentés a Titkárságnak az OTSB munkájáról, 1952. január 23.
 20 Az NDK példáján kiválóan mutatja ezt be: Wilkinson Johnson 2008.
 21 MNL OL M-KS 276. f. 53/209. ő. e. Határozat testnevelésünk és sportmozgalmunk helyzetéről, 1954. december 15.
 22 Takács R. 2014: 191.
- 23 MNL OL M-KS 276. f. 54/90. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1950. március 16-i üléséről.
 24 Keys 2003: i. m. 432.
 25 MNL OL M-KS 276. f. 54/107. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1950. július 5-i üléséről.
 26 MNL OL M-KS 276. f. 55/125. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Szervező Bizottság 1950. június 26-i üléséről.
 27 MNL OL M-KS 276. f. 54/389. ő. e. Az MDP Adminisztratív Osztály feljegyzése, 1955. december 14. A Titkárság 1956. január 9-én tárgyalta az éves sportnaplót, a feljegyzés erre az ülésre készült.
 28 MNL OL M-KS 276. f. 54/137. ő. e. Az MDP Titkárság határozata az 1952. évi olimpián való részvételre és a MOB alakítására, 1951. április 5. Uo. 183. ő. e. Az MDP Titkárság határozata az olimpiai előkészületekről, 1952. március 5.
 29 Az adatok forrása a Magyar Olimpia Bizottság hivatalos honlapja (www.mob.hu).
 30 Müller 2012: 144–145.
 31 Takács 2014. 65–66.
 32 Nem volt ez másként a Szovjetunióban sem: Keys 2003: 428–431.
 33 MNL OL M-KS 276. f. 54/334. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1954. szeptember 6-i üléséről. Uo. Határozat a magyar labdarúgó-válogatott svájci vb-szerepléséről, 1954. szeptember 13. A PB már a döntő után néhány nappal elrendelte a világbajnoki szereplés kivizsgálását: MNL OL M-KS 276. f. 53/184. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai Bizottság 1954. július 7-i üléséről.
 34 Takács R. 2014: 206., 213.
 35 MNL OL M-KS 276. f. 53/209. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai

- kai Bizottság 1954. december 15-i üléséről.
- 36 MNL OL M-KS 276. f. 53/209. 6. e. Határozat testnevelésünk és sportmozgalmunk helyzetéről, 1954. december 15.
- 37 MNL OL M-KS 276. f. 54/373. 6. e. Határozat a Központi Vezetőség testnevelési és sportmozgalmunk helyzetéről szóló határozata végrehajtásának állásáról. A határozatot az MDP Titkárság 1955. július 25-i ülésén fogadta el. (Szepesit már a vb-szereplést értékelő titkársági határozat is név szerint felelősségre vonta.)
- 38 Takács R. 2014: 202–215.
- 39 MNL OL M-KS 276. f. 96/S/31. 6. e. Feljegyzés (beszélgetés a labdarúgó válogatottal), 1955. március 29.
- 40 MNL OL M-KS 276. f. 61/778. 6. e. Jelentés a magyar labdarúgósport és a válogatott csapat helyzetéről, 1956. június 2. A Rákosinak címzett kísérőlevel: uo.
- 41 1045/1957. (IV. 25.) Korm. sz. határozat a Művelődésügyi Minisztérium ügyköréről. *Magyar Közlöny*, 1957. április 25. (47. sz.) 276.
- 42 MNL OL M-KS 288. f. 5/39. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. augusztus 13-i üléséről.
- 43 MNL OL M-KS 288. f. 5/45. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. október 9-i üléséről. Uo. A Politikai Bizottság határozata a testnevelési és sportmozgalom néhány fontos kérdéséről, 1957. november 1. Vö. 1958. évi 4. sz. törvényerejű rendelet a Magyar Testnevelési és Sport Tanács létesítéséről. *Magyar Közlöny*, 1958. január 12. (5. sz.) 34. Az MTSH 1962-ig az MTST hivatali szerveként működött tovább, amikor önálló szervezatként megszüntették: 1962. évi 19. sz. törvényerejű rendelet az 1958. évi 4. sz. tvr. módosításáról és kiegészítéséről. *Magyar Közlöny*, 1962. augusztus 12. (61. sz.) 516.
- 44 Zeidler 2015: 113.
- 45 MNL OL M-KS 288. f. 7/38. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Titkárság 1958. november 21-i üléséről.
- 46 Gonzales Aja 1998: 112.
- 47 Eitzen 2000.
- 48 Az adatok forrása a Magyar Olimpia Bizottság hivatalos honlapja (www.mob.hu).
- 49 1963. évi 29. sz. törvényerejű rendelet a testnevelési és sportmozgalom társadalmi irányításáról. *Magyar Közlöny*, 1963. november 11. (80. sz.) 622–623. 1968. évi 4. sz. törvényerejű rendelet a testnevelési és sportmozgalom társadalmi irányításáról. *Magyar Közlöny*, 1968. február 25. (16. sz.) 210–211.
- 50 Frenkl 1988: 362–365.
- 51 MNL OL M-KS 288. f. 4/114. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP KB 1971. november 3-i üléséről. MNL OL M-KS 288. f. 5/569. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP PB 1971. november 30-i üléséről.
- 52 MNL OL M-KS 288. f. 5/604. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP PB 1973. február 13-i üléséről. Vö. 1973. évi 9. törvényerejű rendelet a testnevelés és a sport irányításáról. *Magyar Közlöny*, 1973. április 1. (25. sz.) 309–310.
- 53 MNL OL M-KS 288. f. 7/445. 6. e. Az Országos Testnevelési és Sporthivatal állásfoglalása a labdarúgás fejlesztésére, 1974. január 31. A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály már két nappal korábban (!) elfogadásra javasolta az előterjesztést: uo. Javaslat a titkárságnak, 1974. január 29.
- 54 MNL OL M-KS 288. f. 7/445. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Titkárság 1974. február 4-i üléséről. Uo. A Titkárság 1974. február 4-i határozata az OTSH-nak a labdarúgás fejlesztésére vonatkozó elgondolásáról. Uo. Az Országos Testnevelési és Sporthivatal állásfoglalása a labdarúgás fejlesztésére, 1974. február 13.
- 55 1986. évi 9. törvényerejű rendelet az Állami Ifjúsági és Sporthivatalról. *Magyar Közlöny*, 1986. július 1. (25. sz.) 580.

Ellenséges térfélen: a Fradi és a Kádár-rendszer

- 1 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 119–121. Jelentés Weidemann Károly ügyében, 1961. november 18.
- 2 MNL OL M-KS 288. f. 5/39. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. augusztus 13-i üléséről.
- 3 MNL OL M-KS 288. f. 5/45. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. október 9-i üléséről. A sportélet megújítására benyújtott javaslat: uo. Megjegyzem, míg magát a javaslatot a három bizottsági tag, a személyi javaslatot csak Földes László jegyezte.
- 4 Erre kollégám, Papp István, Fehér Lajos életrajzírója hívta fel a figyelmemet.
- 5 *Magyar Közlöny*, 1958. január 30. (9. sz.) 58.
- 6 Jegyzőkönyv a Magyar Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány 1957. évi december hó 5. napján tartott üléséről. Baráth (szerk.) 2009: 1019. *Magyar Közlöny*, 1958. január 7. (3. sz.) 25.
- 7 A Száz István által jegyzett beszámolót ismerteti: Rác 2016: 464–467.
- 8 A feloszlatast lásd: ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 412–423. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 27. Uo. 458–459. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. május 22. ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 173–176. Bauer Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 29. Uo. 187–191. Onódy Lajos tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4. Uo. 71–77. Jegyzőkönyv Weidemann Károly 7. kihallgatásáról, 1961. december 15. Legrészletesebben: ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 422–436. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. december 1.
- 9 ÁBTL 2.2.2. „Bakos Miklós” 6-os kartonja. Bauer 15 évig működött együtt az állambiztonsággal, 1973. május 9-én zárták ki a hálózatból.
- 10 *Népsport*, 1959. november 29. 1.
- 11 ÁBTL 3.1.5. O-16796. 154–164. 1960. évi tervösszefoglaló jelentés, 1960. december 7.
- 12 ÁBTL 3.1.2. M-32534. 37–38. „Molnár Ferenc” informátor jelentése, 1959. szeptember 7.
- 13 ÁBTL 1.12.2. 221–2/8/1961. A BRFK Politikai Nyomozó Osztály vezetőjének 8. sz. utasítása, 1961. június 5.
- 14 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 35–39. Intézkedési terv az FTC B-közép fasiszta jellegű tevékenységének felderítésére, 1961. november 27.
- 15 MNL OL M-KS 288. f. 22/1960/1. 6. e. Feljegyzés a fegyveres tes-

- tületek agitprop osztályvezetőivel folytatott tanácskozásról, 1960. november 18.
- 16 *Népsport*, 1959. december 7. 1. *Népsport*, 1959. december 8. 3.
- 17 ÁBTL 3.1.2. M-34523/322. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1959. december 9. A rendőrség számíthatott a provokációra, tartóztatja ugyanis már eleve azzal küldte ki „Bakos”-t a meccsre, hogy „figyelje meg, kik a hangadók, illetve uszítók”. Uo. 314–315. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1959. december 7.
- 18 Amit reflektorfényben láttunk. *Képes Sport*, 1960. szeptember 20. 3.
- 19 ÁBTL 3.1.2. M-32534. 100–101. „Molnár Ferenc” informátor jelentése, 1960. szeptember 19.
- 20 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 123–126. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. szeptember 19. Uo. 129–132. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. szeptember 22. Uo. 157–162. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. október 3. Uo. 193. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. november 11.
- 21 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 143. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1961. november 29.
- 22 Rácz 2016: 468–469.
- 23 BFL XXXV. 1. a. 4/87. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1960. október 24. Uo. Jelentés „Az MSZMP művelődéspolitikai irányelvének értelmezése a testnevelési és sportmozgalomban” című tézisek végrehajtásának állásáról, 1960. október 18.
- 24 BFL XXXV. 1. a. 4/87. 6. e. Intézkedési terv (javaslat) az „FTC-probléma” rendezésére, 1960. december 6.
- 25 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 59–60. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. június 25. Amikor az ügynök pár évvel később ismét elmesélte az esetet, megemlítette: az Onódy a rendőrtisztról szólna nem a vele közismerten jó kapcsolatban álló Csáki Sándor nevét említette. ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 422–436. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. december 1. Onódy és Weidemann viszonyáról lásd még: ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 433–434. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. április 24.
- 26 ÁBTL 3.1.2. M-34523. 27–28. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1958. augusztus 22.
- 27 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 129. Jelentés, 1961. február 10.
- 28 ÁBTL 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 121/a–121/i. Értékelő-összefoglaló jelentés Weidemann Károly ügyében, 1962. február 16.
- 29 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 377–381. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 21. Uo. 383–384. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 22.
- 30 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 440–441. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. május 2.
- 31 ÁBTL 3.1.2. M-34523/2. 161–162. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. október 10.
- 32 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 68–73. Jegyzőkönyv Újvári László 4. kihallgatásáról, 1961. április 25.
- 33 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 131. Szolgálati jegy, 1961. május 23.
- 34 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 86–91. Jegyzőkönyv Harsányi Pál 1. kihallgatásáról, 1961. május 6. Uo. 92–96. Jegyzőkönyv Harsányi Pál 2. kihallgatásáról, 1961. május 17.
- 35 Rácz 2016: 471–472.
- 36 BFL XXXV. 14. a. 4/112. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP IX. kerületi Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1961. június 29. Uo. Jelentés az FTC pártalapszervezete és elnöksége két éves munkájáról, 1961. június 21.
- 37 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 465–467. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. május 15.
- 38 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 19/a–19/b. Jelentés, 1961. október 3.
- 39 MNL OL M-KS 288. f. 7/118. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Titkárság üléséről, 1961. október 17. Uo. Tájékoztató jelentés a Titkárságnak az FTC-ben lefolytatott belügyi vizsgálatról, 1961. október 7.
- 40 BFL XXXV. 14. a. 4/122. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP IX. kerületi Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1961. november 2.
- 41 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 104–105. Operációs terv, 1961. október 30. Uo. 106. Jelentés Weidemann Károly első kihallgatásáról, 1961. november 3.
- 42 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 169–180. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1962. január 11.
- 43 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 13. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1961. november 2.
- 44 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 34. Határozat, 1961. november 10. Az ügyészi döntést csak december 1-jén ismertették Weidemann-nal. Vö. Uo. 33. Határozat terheltként való felelősségre vonásról, 1961. november 3.
- 45 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 46–48. Jegyzőkönyv Weidemann Károly első kihallgatásáról, 1961. november 2.
- 46 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 140. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1961. november 11. Uo. 124. Napi jelentés, 1961. november 11.
- 47 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 150–152. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1961. november 24. Uo. 148–149. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1961. november 25. Uo. 156–157. Szücs Lajos fogdaügynök jelentése, 1961. december 2.
- 48 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 151–161. Újvári László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 18. Uo. 162–165. Harsányi Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 21.
- 49 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 145–147. Szántó Imre tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 14.
- 50 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 177–179. Páhr Nándor tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 24.
- 51 ÁBTL 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 121/a–121/i. Értékelő-összefoglaló jelentés Weidemann Károly ügyében, 1962. február 16.
- 52 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 109. 13. sz. jelentés, 1961. november 21. A rendszabályt azért rutinszerűen továbbra is használták: uo. 108. 14. sz. jelentés, 1961. november 22.
- 53 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 35–39. Intézkedési terv az FTC B-közép fasiszta jellegű tevékenységének felderítésére, 1961. november 27.
- 54 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 70–74. Körmendi Béla tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 6.
- 55 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 159–161. Fogaras Albert tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4.
- 56 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 50–53. Varga Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4. Uo. 159–161. Fogaras Albert tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4.

- Uo. 85–87. Csiki István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 6.
- 57 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 17–20. Abai Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 11. ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 200–203. Siliga Ödön (Halász Rudolf) tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 14.
- 58 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 151–153. Késmárki István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 5. Uo. 169–172. Nyiri Attila tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 6. Uo. 144–146. Németh János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 9.
- 59 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 126–132. Krausz Sándor tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 8.
- 60 Erről leghitelesebben a szervezők tudtak beszámolni: ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 187–191. Onódy Lajos tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4. Uo. 177–184. Bauer Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 5. ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 17–20. Abai Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 11. ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 200–203. Siliga Ödön (Halász Rudolf) tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 14. Abai elmondta, hogy más csapatok karneváljának szervezésében is közreműködött.
- 61 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 177–184. Bauer Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 5.
- 62 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 221–223. Zilahy Ferenc tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 21.
- 63 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 169–172. Nyiri Attila tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 6.
- 64 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 173–177. Buruncz János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 15.
- 65 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 215–217. Györffy Imre tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 19.
- 66 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 28–34. Buncsics Mihály tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4.
- 67 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 183–187. Eperjesi Ervin tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 15.
- 68 Csak egy példa: „Bakos Miklós” Weidemann letartóztatásával kapcsolatos hangulatjelentését a BRFK Politikai Nyomozó Osztálya megküldte a vizsgálatot folytató BM II/8. Osztálynak: ÁBTL 3.1.2. M-34523/2. 210–212. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. november 8.
- 69 Többek mellett lásd pl. a vallomásával lényegében megegyező jelentését (Weidemann nem foglalkozott a B-középpel, nem akart tudni semmiről, Onódyhoz küldte őket helyiségről stb.): ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 458–459. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. május 22.
- 70 ÁBTL 3.1.2. M-34523. 6–8. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1958. június 5.
- 71 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 59–60. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. június 25.
- 72 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 173–176. Bauer Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 29. Uo. 177–184. Bauer Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 5. Onódy megerősítette ezt: uo. 187–191. Onódy Lajos tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 4.
- 73 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 377–381. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 21.
- 74 ÁBTL 3.1.9. V-147359/2. 88–93. Dancs Károly tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 6.
- 75 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 209–214. Nagymarosi László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 7.
- 76 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 177–179. Páhr Nándor tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 24.
- 77 ÁBTL 3.1.2. M-34523. 337–340. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1959. december 19. Uo. 341–344. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1959. december 30. Uo. 345–347. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1960. január 8.
- 78 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 377–381. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 21.
- 79 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 304–327. TB. II. 9307/1962/4. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 6. (Nagymarosi László vallomása.)
- 80 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 110–112. Jelentés Weidemann Károly (FTC) ügyében, 1961. december 9.
- 81 ÁBTL 3.1.2. M-34523/1. 412–423. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. március 27. A tartótsízt értékelése csak a géppel írt tiszta-ton található: uo. 407–411. Jelentés, 1961. április 12.
- 82 Tischler 2004. A politikai rendőrség már 1959 elején gyűjtötte az információt Onódyról, lásd pl. ÁBTL 3.1.2. M-34523. 108–109. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1959. február 25.
- 83 ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 422–436. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. december 1.
- 84 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 71–77. Jegyzőkönyv Weidemann Károly 7. kihallgatásáról, 1961. december 15. Vö. ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 133. Kihallgatási terv Weidemann Károly 7. kihallgatására, 1961. december 15.
- 85 Rác 2016: 471.
- 86 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 110–112. Jelentés Weidemann Károly (FTC) ügyében, 1961. december 9. Vö. Uo. 113–115. Jelentés Weidemann Károly ügyében, 1961. december 11. Utóbbi jelentésből kiderült, hogy az állambiztonság legfelsőbb vezetése is nyomon követte az ügy alakulását, ugyanis Rajnai Sándor főosztályvezető-helyettest szóban is tájékoztatták a fejleményekről.
- 87 ÁBTL 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 113–116. Javaslat Weidemann Károly ügyének lezárására, 1962. január 11.
- 88 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 232–234. Kertész István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1962. január 12.
- 89 ÁBTL 3.1.9. V-147359/3. 191. Határozat a nyomozás befejezéséről, 1962. január 15. Lásd még: ÁBTL 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 113–116. Javaslat Weidemann Károly ügyének lezárására, 1962. január 11. Uo. 121/a–121/i. Értékelő-összefoglaló jelentés Weidemann Károly ügyében, 1962. február 16.
- 90 BFL XXV. 60. e. 04/1962. 5–258. 10–52551/1961. Vizsgálati dosszié Weidemann Károly terhelt ügyében.
- 91 BFL XXV. 60. e. 04/1962. 31–33. Tük. 04/1962. Jegyzőkönyv Weidemann Károly gyanúsított kihallgatásáról, 1962. február 20.
- 92 BFL XXV. 60. e. 04/1962. 7–9. Tük. B. 04/1962. Vádirat Weidemann Károly ellen, 1962. február 23.

- 93 Simont „Kocsis Mihály” fedőnéven 1962. június 7-én szervezte be a BRFK Politikai Nyomozó Osztálya, de jelöltként már februártól adott jelentéseket. 1963 végén megszakították vele a kapcsolatot, hivatalosan 1964 januárjában zárták ki a hálózathoz. ÁBTl 2.2.2. „Kocsis Mihály” 6-os kartonja. ÁBTl 3.1.2. M-21299.
- 94 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 304–327. TB. II. 9307/1962/4. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 6. Uo. 328–343. TB. II. 9307/1962/5. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 9.
- 95 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 304–327. TB. II. 9307/1962/4. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 6. Uo. 328–343. TB. II. 9307/1962/5. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 9.
- 96 A látogatók névsorát előzetes megbeszélésre hivatkozva Tihanyi Sándor alezredes, a főkapitány első helyettese küldte meg a Fővárosi Bíróság elnökének: BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 394. Átirat, 1962. április 3.
- 97 BFL XXXV. 4. f. 9307/1962. 349–360. TB. II. 9307/1962/6. Ítélet Weidemann Károly elleni bűnügyben, 1962. április 12.
- 98 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 380–386. T. Bf. III. 28/1962/12. Ítélet a Weidemann Károly ellen indított bűnügyben, 1962. július 3.
- 99 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 194–198. Vádirat, 1962. január 19. A tervezetnek az ügyészégi iratok között megtalálható, kézzel javított, kiegészített változata egyértelműen mutatja, hogy a hivatalos vádirat ennek átdolgozásával született meg: BFL XXV. 60. e. 04/1962. 2–6. Vádirat, 1962. január 19.
- 100 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 150–152. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1961. november 24.
- 101 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 169–172. Bondi Miklós tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 24.
- 102 ÁBTl 3.1.2. M-34523/2. 282–284. „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1961. december 23. Uo. 287–288. „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1962. január 2. Lásd még: ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 158. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1961. december 12. BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 328–343. TB. II. 9307/1962/5. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 9. (Harsányi Pál vallomása.) Újvári László „Bakos” ügnöknek és Weidemann-nak azt is elárulta, hogy a rendőrségen beszervezték, még tartóisztjének nevét – Lengyel százados – is elmondta nekik; Újvári nem szerepel az ÁBTl-ben őrzött hálózati nyilvántartásban.
- 103 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 107. Jelenítés, 1961. november 20.
- 104 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 158. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1961. december 12.
- 105 ÁBTl 3.1.9. V-147395/3. 169–180. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1962. január 11.
- 106 MNL OL XIX-B-1-ai 28/a/1957. 7–321/1957. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-tól 1957. február 1-ig végzett munkájáról és feladatairól, 1957. február 8.
- 107 Bővebben lásd: Takács 2016a: 13–30.
- 108 Hadas–Karády 1995: 108.
- 109 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 125–128. Simon László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 4.
- 110 Erről már 1951-ben tudott az ÁVH: ÁBTl 3.1.9. V-82935/1. 407–409. Feljegyzés Dietomszky Ottó kihallgatásáról, 1951. március 2. Weidemann neve többször felbukkan a legitimistákra nyitott dossziében is: ÁBTl 3.1.5. O-11701. 57. A legitimista mozgalmakban annak idején részt vevő fiatalok, d. n. Uo. 93–96. „Erdősi” ügnök jelentése, 1957. október 10. Uo. 97–108. „Erdősi” ügnök jelentése, 1958. július 24.
- 111 ÁBTl 3.1.9. V-147359/2. Jellemzés, 1962. január 25.
- 112 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 68–73. Jegyzőkönyv Újvári László 4. kihallgatásáról, 1961. április 25.
- 113 ÁBTl 3.1.2. M-34523/2. 135. „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1961. szeptember 18.
- 114 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 46–48. Jegyzőkönyv Weidemann Károly első kihallgatásáról, 1961. november 2. A sportsajtóban 1956 tavaszán a Budapesti Kinizsi elnökeként jelent meg. Lásd pl. *Népsport*, 1956. március 23. 1.
- 115 ÁBTl 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 113–116. Javaslat Weidemann Károly ügyének lezárására, 1962. január 11.
- 116 BFL XXXV. 1.a. 4/27. 6. e. Javaslat, 1958. június 14.
- 117 BFL XXXV. 1.a. 4/44. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1959. február 2. Uo. Javaslat, 1959. január 26. Vö. Rácz 2016: 463. Weidemann is úgy tudta, hogy Bédi ávós volt: ÁBTl 3.1.2. M-34523/1. 465–467.
- „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1961. május 15.
- 118 ÁBTl 2.8.1. BM (Központ) 508. Önéletrajz, 1952. november 30. Uo. Leszerelési javaslat, 1952. december 8. Uo. Környezettanulmány, 1959. január 14.
- 119 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 304–327. TB. II. 9307/1962/4. Jegyzőkönyv a Weidemann Károly elleni bűnügyben tartott zárt tárgyalásról, 1962. április 6.
- 120 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 235–240. Komoróttó Béla tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 8.
- 121 ÁBTl 3.1.9. V-147359/2. 183–187. Eperjesi Ervin tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. december 15.
- 122 ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 150–152. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1961. november 24.
- 123 ÁBTl 3.1.9. V-147395/3. 169–180. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1962. január 11.
- 124 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 145–147. Szántó Imre tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 14.
- 125 ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 148–150. Szántó Imre tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1962. január 12.
- 126 ÁBTl 3.1.9. V-147395/3. 169–180. Szücs Lajos fogdaügnök jelentése, 1962. január 11. ÁBTl 3.1.9. V-147359/3. 68–73. Jegyzőkönyv Újvári László 4. kihallgatásáról, 1961. április 25. ÁBTl 3.1.9. V-147359/1. 151–161. Újvári László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1961. november 18.
- 127 ÁBTl 3.1.2. M-34523/2. 338. „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1962. február 1.
- 128 ÁBTl 3.1.2. M-34523/2. 274–276. „Bakos Miklós” ügnök jelentése, 1961. december 11.

- 129 ÁBTL 3.1.2. M-34523/2. 419–420. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1962. április 16.
- 130 ÁBTL 3.1.2. M-34523/2. 201–202. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. november 3. Uo. 246–248. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. november 27.
- 131 ÁBTL 3.1.2. M-34523/2. 215–217. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1961. november 13.
- 132 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 396–398. Weidemann Valéria levele Kádár Jánoshoz, 1962. május 23.
- 133 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 395. TB. II. 9307/1962/6. A Fővárosi Bíróság levele Weidemann Valériának, 1962. június 27.
- 134 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 401–402. Weidemann Valéria kegyelmi kérvénye, 1962. július 31.
- 135 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 407–408. Javaslat Weidemann Károly kegyelmi ügyében, 1962. augusztus 30. Uo. 409. 34903/1962. IM. VII. Átirat, 1962. szeptember 27. A bíróság csak decemberben közölte a döntést a kérelmezővel, illetve az elítélttel: uo. 410. TB. II. 9307/1962/10. Értesítés, 1962. december 5. Uo. 411. TB. II. 9307/1962/10. Átirat a Budapesti Katonai Börtönnek, 1962. december 5.
- 136 BFL XXV. 4. f. 9307/1962. 413–414. Szolgálati jegy, 1963. március 2.
- 137 ÁBTL 3.1.2. M-34523/3. 275. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1963. március 26.
- 138 ÁBTL 3.1.2. M-21299. 84–85. „Kocsis Mihály” ügynök jelentése, 1963. május 15.
- 139 ÁBTL 3.1.9. V-152708. 31–32. Jegyzőkönyv Weidemann Erika kihallgatásáról, 1965. február 16.
- 140 ÁBTL 3.1.2. M-34523/3. 393–395. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1963. július 22.
- 141 ÁBTL 3.1.9. V-147359/1. 248. Bűnügyi kérdőjegy, 1974. február 12. Weidemann Károly 1980. október 17-én hunyt el.
- 142 Rác 2016: 483.
- 143 BFL XXXV. 1. a. 4/87. 6. e. Feljegyzés, 1962. április 20. Uo. Tájékoztató, 1962. június 8. Bédi az MTST (majd az MTS Országos Tanácsa) személyzeti csoportjának munkatársa lett. ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 508. Tartalékos tisztí adatlap, 1965. augusztus 30. Uo. MTS átirata a BRFK-nak, 1968. augusztus 2.
- 144 BFL XXXV. 1. a. 4/145. 6. e. Javaslat az öt nagy budapesti sportegyesület pártirányítására, 1963. április 27. Bár a Politikai Bizottság 1973-as döntése alapján a nagy klubok pártirányítását a kerületek helyett az ágazati minisztériumok (a Fradi esetében a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium) vették át, az FTC vonatkozásában a rendelkezést nem hajtották végre, azaz maradt a IX. kerületnél. BFL XXXV. 1. a. 4/575. 6. e. Tájékoztató a Politikai Bizottság 1979. december 11-i, a párt szervezeti felépítésével foglalkozó határozatáról, 1980. január 15.
- 145 BFL XXXV. 1. a. 4/143. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1963. március 18.
- 146 BFL XXXV. 14. c. 1964. 107. 6. e. Átirat a IX. kerületi pártbizottságnak, 1964. január 10. Uo. Levél Papp Bélának, 1964. február 28.
- 147 BFL XXXV. 14. c. 1963. 154. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP FTC alap-szervezetének alakuló taggyűléséről, 1963. október 7.
- 148 Hadas-Karády 1995: 104.
- 149 BFL XXXV. 14. a. 4/167. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP IX. kerületi Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1963. június 27.
- 150 Pl. ÁBTL 3.1.2. M-31714. 103. „Csillag” informátor jelentése, 1963. július 1. ÁBTL 3.1.2. M-34523/3. 378–380. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1963. július 1. ÁBTL 3.1.2. M-32534. 251–253. „Milán” informátor jelentése, 1963. július 3. ÁBTL 3.1.2. M-32567. 228–229. „Kovács István” ügynök jelentése, 1963. július 3.
- 151 ÁBTL 1.6. II/8. monográfiák. 4/d. kötet. 121/a–121/i. Értékelő-összefoglaló jelentés Weidemann Károly ügyében, 1962. február 16.
- 152 ÁBTL 1.12.2. 221-70/1963. A BRFK Politikai Osztály ügyrendje, 1963.
- 153 ÁBTL 3.1.2. M-31714/1. 55–56. „Csillag” informátor jelentése, 1969. április 10.
- 154 BFL XXXV. 14. a. 4/173. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP IX. kerületi Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1963. szeptember 19.
- 155 MNL OL M-KS 288. f. 5/310. 6. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság munkaértekezletéről, 1963. augusztus 13.
- 156 BFL XXXV. 14. a. 4/205. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP IX. kerületi Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1964. november 26. Uo. Feljegyzés, 1964. október 4.
- 157 ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 248–257. Jelentés az 1964. szeptember 13-i FTC-Győr-labdarúgó-mérkőzés eseményeiről, 1964. szeptember 17. Az esetről lásd: Takács 2014: 125–145.
- 158 BFL XXXV. 1. a. 4/198. 6. e. Jelentés a fővárosi közbiztonsági helyzetről, 1965. május 12.
- 159 BFL XXXV. 1. a. 4/219. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1966. február 11.
- 160 BFL XXXV. 1. a. 4/492. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1976. október 6.
- 161 BFL XXXV. 1. a. 4/671. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága üléséről, 1983. október 19.
- 162 ÁBTL 2.7.1. 221-64/147/1984. BRFK 147. sz. napi operatív információs jelentése, 1984. október 12.
- 163 ÁBTL 2.7.1. 221-64/63/1985. BRFK 63. sz. napi operatív információs jelentése, 1985. június 5. Vö. 2.2.2. „Ebedli” 6-os kartonja.
- 164 ÁBTL 2.7.1. 221-64/127/1985. BRFK 127. sz. napi operatív információs jelentése, 1985. október 7.
- 165 ÁBTL 2.7.1. 221-64/143/1985. BRFK 143. sz. napi operatív információs jelentése, 1985. november 1. ÁBTL 2.7.1. 221-64/144/1985. BRFK 144. sz. napi operatív információs jelentése, 1985. november 4.
- 166 2.7.1. 221-64/66/1987. BRFK 66. sz. napi operatív információs jelentése, 1987. május 4. ÁBTL 2.7.1. 221-64/87/1987. BRFK 87. sz. napi operatív információs jelentése, 1987. június 8.
- 167 ÁBTL 2.7.1. 221-64/141/1987. BRFK 141. sz. napi operatív információs jelentése, 1987. szeptember 30.
- 168 ÁBTL 2.7.1. 221-64/152/1987. BRFK 152. sz. napi operatív információs jelentése, 1987. október 20.

Informátor a lelátón

- 1 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 9–10. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, 1961. február 6. Uo. 15. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. Uo. 14. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. Uo. 13. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. Uo. 20. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. (1961. március 7-i találkozó.) Uo. 23–24. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. (1961. március 15-i találkozó.)
- 2 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 10031.
- 3 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 36. „Cinege” informátorjelölt jelentése, 1961. május 15. Uo. 33–34. „Cinege” jelentése, d. n. (1961. május 20-i találkozó.) Uo. 32. „Csillag” informátor jelentése, 1961. május 24.
- 4 ÁBTL 2.2.2. „Csillag” 6-os kartonja.
- 5 Pl. ÁBTL 3.1.2. M-31714. 9–10. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, 1961. február 6. (Huszár megjegyzése február 8-án, a találkozó napján kerülhetett a jelentésre.)
- 6 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 20. „Cinege” operatív kapcsolat jelentése, d. n. (1961. február 7-i találkozó.) „Mi az oka? Nem érti a feladatot v. nem akar dolgozni?” – írta a lap szélére Huszár valamelyik felettese.
- 7 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 41. „Csillag” informátor jelentése, 1961. július 30.
- 8 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 43. „Csillag” informátor jelentése, 1961. augusztus 27.
- 9 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 300–301. „Csillag” informátor jelentése, 1967. április 5.
- 10 Vö. 4.1. A-3017/21. 38.
- 11 Gaffney–Bale 2004: 37–38.
- 12 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 241–242. „Csillag” informátor jelentése, 1965. június 1.
- 13 ÁBTL 3.2.2. T-12/2. 89. „Székely” jelentése, 1954. május 24.
- 14 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 297–298. „Csillag” informátor jelentése, 1967. március 22.
- 15 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 37. „Csillag” informátor jelentése, 1961. június 5.
- 16 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 71–72. „Csillag” informátor jelentése, 1962. szeptember 17.
- 17 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 105. „Csillag” informátor jelentése, 1963. június 17.
- 18 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 109. Szolgálati jegy, 1963. augusztus 13.
- 19 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 162. „Csillag” informátor jelentése, 1964. június 30.
- 20 ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 248–257. Jelentés az 1964. szeptember 13-i FTC–Győr-labdarúgó-mérkőzés eseményeiről, 1964. szeptember 17.
- 21 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 76–77. „Csillag” informátor jelentése, 1962. október 1. A társaságot rövidesen „Ifik” fedőnéven vonta megfigyelés alá a fővárosi politikai rendőrség.
- 22 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 92–93. „Csillag” informátor jelentése, 1962. december 10.
- 23 Pl. ÁBTL 3.1.2. M-31714. 177–178. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 4. Uo. 280. „Csillag” informátor jelentése, 1966. május 19. ÁBTL 3.1.2. M-31714/1. 55–56. „Csillag” informátor jelentése, 1969. április 10.
- 24 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 120. „Csillag” informátor jelentése, 1963. december 20.
- 25 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 186–187. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 25. Uo. 191–192. „Csillag” informátor jelentése, 1964. szeptember 1.
- 26 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 140. „Csillag” informátor jelentése, 1964. április 6.
- 27 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 142–143. „Csillag” informátor jelentése, 1964. április 20. Néhány nap múlva Kraut személyesen is elmondta az informátornak, *„hogy még egyszer nem akar Barackán kikötni, és nem akar (a) fiatal B-középben reflektor lenni kifelé”*. Uo. 145. „Csillag” informátor jelentése, 1964. április 27.
- 28 Horváth 2009: 145–169.
- 29 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 150–151. „Csillag” informátor jelentése, 1964. május 16.
- 30 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 156–157. „Csillag” informátor jelentése, 1964. május 18. (19-i találkozó).
- 31 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 159–160. „Csillag” informátor jelentése, 1964. május 28.
- 32 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 164–165. „Csillag” informátor jelentése, 1964. június 2. (4-i találkozó).
- 33 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 167. „Csillag” informátor jelentése, 1964. június 30. (július 1-jei találkozó).
- 34 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 169–170. „Csillag” informátor jelentése, 1964. július 6. (július 11-i találkozó).
- 35 ÁBTL 3.1.2. M-32567. 301–302. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. július 7.
- 36 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 177–178. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 4.
- 37 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 180–181. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 11.
- 38 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 182–183. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 19.
- 39 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 191–192. „Csillag” informátor jelentése, 1964. szeptember 1.
- 40 ÁBTL 3.1.2. M-32567. 308. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. augusztus 25.
- 41 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 204–205. „Csillag” informátor jelentése, 1964. november 10.
- 42 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 217–218. „Csillag” informátor jelentése, 1965. február 8.
- 43 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 280. „Csillag” informátor jelentése, 1966. május 19.
- 44 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 286. „Csillag” informátor jelentése, 1967. január 17. Knézy Jenő megfigyeléséről lásd még: Koós 2017.
- 45 ÁBTL 3.1.2. M-32567. 287–289. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. május 12. Lásd még: uo. 293. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. május 19.
- 46 ÁBTL 3.1.2. M-32567. 301–302. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. július 7.
- 47 Ehhez lásd még: ÁBTL 3.1.2. M-32567. 312–313. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. szeptember 1.
- 48 ÁBTL 3.1.2. M-32567. 306. „Kovács István” ügynök jelentése, 1964. július 21.
- 49 ÁBTL 2.2.2. „Kassai” 6-os kartonja. Krautnak sem a beszervezési, sem pedig a jelentéseit tartalmazó munkadosszié nincs a levéltárban, ezért a jelenleg hatályos jogszabályok alapján nem tekinthető hálózati személynek.

- 50 ÁBTL 2.2.2. „Kovács István” 6-os kartonja. Vö. ÁBTL 3.1.2. M-32567 és M-32567/1.
- 51 Lásd pl. ÁBTL 3.1.2. M-31714. 241–242. „Csillag” informátor jelentése, 1965. június 1. Uo. 246–247. „Csillag” informátor jelentése, 1965. július 1.
- 52 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 243–244. „Csillag” informátor jelentése, 1965. június 10.
- 53 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 174. „Csillag” informátor jelentése, 1964. július 24.
- 54 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 254. „Csillag” informátor jelentése, 1965. szeptember 16.
- 55 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 180–181. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 11. Uo. 241–242. „Csillag” informátor jelentése, 1965. június 1.
- 56 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 177–178. „Csillag” informátor jelentése, 1964. augusztus 4.
- 57 ÁBTL 3.1.2. M-31714/1. 57. Összefoglaló „Csillag” fedőnevű informátor munkájáról, 1970. november 26.
- 58 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 103. „Csillag” informátor jelentése, 1963. július 1. (A találkozóra július 2-án került sor, a tartótsízt értékelése is ekkor készülhetett.)
- 59 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 194–195. „Csillag” informátor jelentése, 1964. szeptember 15.
- 60 ÁBTL 3.1.2. M-31714/1. 11. „Csillag” informátor jelentése, 1967. augusztus 8. A csoportvezető megjegyzése az augusztus 10-re datált tisztázaton szerepel: uo. 10.
- 61 ÁBTL 4.2. 10–21/33/1958. A belügyminiszter 33. számú parancsa Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei című okmány kiadásáról, 1958. december 5.
- 62 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 90–91. „Csillag” informátor jelentése, 1962. december 3.
- 63 ÁBTL 3.1.2. M-31714/1. 57. Összefoglaló „Csillag” fedőnevű informátor munkájáról, 1970. november 26. Kizárására hivatalosan 1970. december 19-én került sor: ÁBTL 2.2.2. „Csillag” 6-os kartonja.

Helytelen: ügynök a klubházban

- 1 Takács 2014: 105–123.
- 2 Takács 2014: 120.
- 3 MNL SZSZBML XXXV. 31. VII/26. ő. e. Javaslat a megyei pártelnökség elé a sajtó és a rádió dolgozói összetételének javítására, d. n.
- 4 MNL SZSZBML XXXV. 31. III/4. ő. e. Az 1957. január 11-i értekezlet jegyzőkönyve.
- 5 MNL SZSZBML XXXV. 31. III/5. ő. e. Az elnökség 1957. január 22-i ülésének jegyzőkönyve.
- 6 MNL SZSZBML XXXV. 31. III/6. ő. e. Az elnökség 1957. január 30-i ülésének jegyzőkönyve.
- 7 N. Dikán 2004: 226.
- 8 ÁBTL 2.2.2. „Balatoni György” 6-os kartonja. Vö. ÁBTL 3.1.2. M-23505. 140–143. Foglalkoztatási terv a „Balatoni György” ügynök részére, 1963. március 8.
- 9 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 3–6. Bakos Béla gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. december 7.

- 10 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 9. Jelentés Bakos Béla ügyében, 1946. március 11. Uo. 13–14. Véghatározat, 1946. április 18.
- 11 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 15. Véghatározat, 1947. december 10.
- 12 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 44. Átirat, 1958. december 6.
- 13 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 65–68. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. március 19.
- 14 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 74. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. április 5.
- 15 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 73. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. április 6.
- 16 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 75. Szolgálati jegy, 1960. június 3.
- 17 Takács 2014: 111–112.
- 18 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 76–77. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. június 16.
- 19 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 84–85. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. július 14.
- 20 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 86–87. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. július 28.
- 21 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 90–91. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. augusztus 11.
- 22 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 92–93. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. augusztus 25.
- 23 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 65–68. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. március 19.
- 24 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 94–95. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. szeptember 8.
- 25 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 88–89. „Balatoni György” ügynök foglalkoztatási terve, 1960. június 29.
- 26 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 96–97. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. szeptember 22.
- 27 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 98–99. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. október 11.
- 28 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 100–101. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. október 25.
- 29 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 102–103. „Balatoni György” ügynök jelentése, 1960. október 25.
- 30 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 3988. Jelentés a Nagy Lajos elleni fegyelmi ügyben, 1960. október 7. A jelentés megtalálható még: SZSZBML XXIV. 15. 01289/1960. 39–41.
- 31 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 104. Jelentés a „Balatoni György” ügynökkel megtartott találkozóról, 1960. november 9.
- 32 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 105–106. Jelentés a „Balatoni György” ügynökkel megtartott találkozóról, 1960. november 25.
- 33 Takács 2014: 123.
- 34 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 3988. Minősítési lap, 1960. február 12.
- 35 SZSZBML XXIV. 15. 01289/1960. 35–37. Nagy Lajos r. hadnagy jellemzése, 1960. október 3.
- 36 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 5609. Minősítési lap, 1960. február 11.
- 37 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 5609. Szolgálati adatlap. ÁBTL 2.8.1. Szabolcs-Szatmár 1599. Leszerelési jegy, 1960. november 18.
- 38 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 5609. Jelentés, 1958. december 22. Vö. ÁBTL 2.8.1. Szolnok 326. Jellemzés, 1959. január 30.
- 39 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 4158. Vö. ÁBTL 2.8.1. Szabolcs-Szatmár

1655. Leszerelési lap, 1961. augusztus 29.
- 40 Személyi anyaga: ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 12410.
- 41 Lásd pl. ÁBTL 3.1.2. M-23505. 140-143. Foglalkoztatási terv „Balatoni György” ügynök részére, 1963. március 8. Uo. 181-184. Foglalkoztatási terv „Balatoni György” ügynök részére, 1964. szeptember 8.
- 42 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 51. (boríték) Személyi törzslap fotómásolata. Uo. Lakcímfelügyelőlap, 1975. május 6.

- 43 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 159. Jelenítés a „Balatoni György” ügynökkel megtartott találkozóról, 1963. december 2.
- 44 ÁBTL 3.1.2. M-23505. 185. Zárólap, 1965. június 7. ÁBTL 2.2.2. „Balatoni György” 6-os kartonja.
- 45 ÁBTL 3.1.9. V-81809. 51. (boríték) Határozat az operatív (kutató) nyilvántartásból való törlésről, 1977. december 27. A törlés elutasításáról értesítő kézzel írt megjegyzés 1978. január 24-én kelt.

Páholyban

- 1 Az ügyről lásd: Müller 2010.
- 2 ÁBTL 3.1.5. O-12640. 185-187. Intézkedési terv, 1965. december 3.
- 3 ÁBTL 3.1.9. V-154528. 34-37. M. L. nyilatkozata, 1965. december 9. Uo. 38-40. M. L. terhelt kihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 9. Uo. 70-75. K. K. kihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 10. Uo. 76-78. K. K. kihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 20. Uo. 81-84. K. K. kihallgatási jegyzőkönyve, 1966. január 3. Uo. 91-93. M. Cs. terhelt kihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 28. Uo. 97-101. M. Cs. terhelt kihallgatási jegyzőkönyve, 1966. január 3. Uo. 138-141. M. J. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 13. Uo. 145-147. H. F. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 10.
- 4 ÁBTL 3.1.9. V-154528. 41-43. M. L. terhelt kihallgatási jegyzőkönyve, 1965. december 15. Uo. 49-54. M. L. terhelt kihallgatási jegyzőkönyve, 1966. január 4.
- 5 ÁBTL 3.1.9. V-154528. 191-198. Összefoglaló jelentés, 1966. január

17. ÁBTL 3.1.5. O-12640. 225-230. Vádirat, 1966. március 8. ÁBTL 3.1.9. V-154528. 209-214. Ítélet, 1966. május 17. A külföldön tartózkodó T. L.-t öt évi, két fiatalt tiz-, illetve négy-havi börtönrre ítélték, míg a legfiatalabb elkövetőt próbára bocsátották.
- 6 Majtényi 2009: 128.
- 7 Moldova 2012: 56.
- 8 Takács 2015a: 3-5.
- 9 Minderről bővebben: Takács 2015a.
- 10 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 99-105. Összefoglaló jelentés a Népstadion kormánypáholyáról és a Budapest Sportcsarnokról, 1984. június 19.
- 11 Személyi anyaga: ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 11784.
- 12 Vö. ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 6-7. Határozat, 1968. szeptember 9.
- 13 Zeidler 1997.
- 14 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 32-42. Monográfia a Népstadionról és a Sportcsarnokról, 1970. október 20. Közli: Takács 2016b.
- 15 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 43. Átirat, 1971. február 15.
- 16 ÁBTL 2.2.2. „Angyal János” 6-os kartonja.

- 17 ÁBTL 2.2.1. Joó József operatív kartonja.
- 18 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 54-59. Összefoglaló jelentés a Népstadionról és a Sportcsarnokról, 1978. augusztus 11.
- 19 ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 11784.
- 20 Személyi anyaga: ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 14086.
- 21 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 99-105. Összefoglaló jelentés a Népstadion kormánypáholyáról és a Budapest Sportcsarnokról, 1984. június 19.
- 22 1988-ban a katonai elhárításhoz került, 1989 júniusában saját kérésére, az országban kialakult hely-

- zetre hivatkozva leszerelt. ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 14086.
- 23 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 109. Jelenítés objektum átadásáról, 1986. április 23.
- 24 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 107-108. Jelentés névtelen telefonhívással kapcsolatos intézkedésről, 1986. április 11.
- 25 ÁBTL 3.1.5. O-20007/6. 110-111. Határozat objektumi elv alapján végzett operatív ellenőrző, védelmi munka megszüntetésére, 1987. május 13.
- 26 MNL OL M-KS 288. f. 5/45. 6. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottság 1957. október 9-i üléséről.

Néptelen stadion (befejezés)

- 1 ÁBTL 4.1. A-4148/1984/3. 21.
- 2 Dunning-Murphy-Williams 1988: 1.
- 3 Szegedi 2016. 143-164.
- 4 Deme 2009: 71.
- 5 ÁBTL 3.1.2. M-27865. 17. „Kuti Pál” informátor jelentése, 1964. április 20.
- 6 Deme 2009: 71.

- 7 A benthami Panoptikum leírása: Foucault, 1998: 73-74.
- 8 Gaffney-Bale 2004: 28. Vö. Murakami Wood 2014.
- 9 Pl. Foucault 1990. Foucault 1998. Vö. Krastev 2014.
- 10 Esterházy 2006: 13.
- 11 ÁBTL 3.1.2. M-31714. 233-234. „Csillag” informátor jelentése, 1965. április 8.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.6. A BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai.
- 1.12.2. A Budapesti Rendőr-főkapitányság államvédelmi szerveinek iratai
- 2.2.1. Operatív nyilvántartások
- 2.2.2. Hálózati nyilvántartások
- 2.7.1. Napi operatív információs jelentések
- 2.8.1. Az állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
BM (Központ) 508. Bédi János
BM (Központ) 3145. Kőműves László
BM (Központ) 3988. Nagy Lajos
BM (Központ) 4158. Nyers János
BM (Központ) 5609. Tamási Imre
BM (Központ) 10031. Huszár Sándor
BM (Központ) 11784. Major Mihály
BM (Központ) 12410. Pálkás Ferenc
BM (Központ) 14086. Németh Ernő
Szabolcs-Szatmár 1599. Tamási Imre
Szabolcs-Szatmár 1655. Nyers János
Szolnok 326. Tamási Imre
- 3.1.2. Munkadosziék
M-21299. „Kocsis Mihály”
M-23505. „Balatoni György”
M-27865. „Kuti Pál”

- M-31714. „Csillag”
- M-31714/1. Csillag”
- M-32534. „Molnár Ferenc”/„Milán”
- M-32567. „Kovács István”
- M-32567/1. „Kovács István”
- M-34523. „Bakos Miklós”
- M-34523/1. „Bakos Miklós”
- M-34523/2. „Bakos Miklós”
- M-34523/3. „Bakos Miklós”
- M-34523/4. „Bakos Miklós”
- 3.1.5. Operatív dossziék
O-11701. Legitimista pártok
- O-12640. „Garázda”
- O-13401. Kapitalista országokból beutazó sportolók
- O-15186. Jogellenesen külföldön tartózkodó személyek
- O-16796. Baross tér 9., 19.-ben lévő ellenforradalmárok
- O-19460/1. MTS nemzetközi kapcsolatai
- O-19460/2. MTS nemzetközi kapcsolatai
- O-20007/6. Rombolás- és merényletelhárítás céljából kiemelt objektumok technikai alkalmazottai
- 3.1.9. Vizsgálati dossziék
V-54378. Almási Viktor és társa
V-55973. Kőrösi István és társai

- V-61139. Csicskár János és társai
- V-71031. Szűcs Sándor és társai
- V-76972. Kalocsai Géza
- V-77052. Horváth Dénes és társa
- V-81809. Bakos Béla és társa
- V-82935/1. Zavadszky István és társai
- V-147359/1. Weidemann Károly
- V-147359/2. Weidemann Károly
- V-147359/3. Weidemann Károly
- V-152708. Weidemann Erika
- V-154528. T. L. és társai

- 3.2.2. T-dossziék
T-12/2. „Székely”
- 4.1. Az állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
A-3017/21. Állambiztonsági tanulmány, 1975/1. Rapcsák Mihály: *A külső (operatív) figyelésszichológiai kérdései*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1975.
A-4148/1984/3. *BM Országos Rendőr-főkapitányság Tájékoztatója*, 1984/3.
- 4.2. Parancsgyűjtemény

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- XXV. 4. f. Fővárosi Bíróság iratai
9307/1962. Weidemann Károly ügye
- XXV. 60. e. Fővárosi Főügyészség titkos ügykezelés alól kivont iratai
04/1962. Weidemann Károly ügye
- XXXV. 1. a. MSZMP Budapesti Bizottsága vezető testületeinek és titkáinak iratai
- 4. Budapesti Végrehajtó Bizottság ülései
- XXXV. 14. a. MSZMP IX. Kerületi Bizottsága vezető testületei és apparátus iratai

- 4. IX. kerületi Végrehajtó Bizottság ülései
- XXXV. 14. c. MSZMP IX. kerületi alapszervezeteinek iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

- XIX-B-1. Belügyminisztérium iratai
- ai. Miniszteri közvetlen iratok
- M-KS 276. f. Magyar Dolgozók Pártja központi szerveinek iratai
- 53. Politikai Bizottság iratai
- 54. Titkárság iratai
- 55. Szervező Bizottság iratai
- 61. KV Iroda iratai
- 96/S. KV Adminisztratív Osztály Sportosztálya iratai
- M-KS 288. f. Magyar Szocialista Munkáspárt központi szerveinek iratai
- 4. Központi Bizottság iratai
- 5. Politikai Bizottság iratai
- 7. Titkárság iratai
- 22. Agitációs és Propaganda Osztály iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (MNL SZSZBML)

- XXIV. 15. Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság iratai
01289/1960. Nagy Lajos fegyelmi ügye
- XXXV. 31. MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága iratai
- III. Végrehajtó (Intéző) Bizottság ülései
- VII/26. d. e. Az 1956-os eseményekkel kapcsolatos jelentések

Sajtó

- Képes Sport*, 1960.
- Magyar Közlöny*, 1948–1986.
- Népsport*, 1947–1959.

- Népszava*, 1949.
- Szabad Nép*, 1949.

Hivatkozott irodalom

- Allison, Lincoln 2000: Sport and Nationalism. In: *Handbook of Sport Studies*. Ed. Jay Coakley and Eric Dunning. Sage, London–Thousand Oaks–Delhi. 344–355.
- Arnaud, Pierre 1998: Sport – a means of national representation. In: *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*. Ed. Pierre Arnaud and James Riordan. E & FN Spon, London–New York. 3–13.
- Baráth Magdolna (szerk.) 2009: *Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. november 7.–1958. január 25.* Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- Deme János 2009: Felügyelet: képiség, képesség, képtelenség. Gondolatok John E. McGrath: *Loving Big Brother, Performance, privacy and surveillance space* című könyve kapcsán. *AnBlok* 3. 70–74.
- Dunning, Eric – Murphy, Patrick – Williams, John 1988: *The Roots of Football Hooliganism. An Historical and Sociological Study*. Routledge, London–New York.
- Eitzen, D. Stanley 2000: Social Control and Sport. In: *Handbook of Sport Studies*. Ed. Jay Coakley and Eric Dunning. Sage, London–Thousand Oaks–Delhi. 370–381.
- Esterházy Péter 2004: Ha fülelünk. In: *A jövő a számtantudósoké. Magyar szerzők írásai a matematikáról*. Összeáll. Róka Sándor – Valcsicsák Dóra. Noran, Budapest. 274–279.
- Esterházy Péter 2006: *Utazás a tizenhatos mélyére*. Magvető, Budapest.
- Fodor Péter 2009: *Térfelcsere. A sport irodalmi medialitása a magyar késő-modern és posztmodern elbeszélő prózában*. Kijárat, Budapest.
- Foucault, Michel 1990: *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Ford. Fáyzy Anikó és Csűrös Klára. Gondolat, Budapest.
- Foucault, Michel 1998: *Az igazság és az igazságszolgáltatási formák*. Ford. Sutyák Tibor. Latin Betűk, Debrecen.
- Földes Éva – Kun László – Kutassi László 1982: *A magyar testnevelés és sport története*. Szerk. Kun László. Második, javított, bővített kiadás. Sport, Budapest.
- Frenkl Róbert 1988: A magyar sport eltévedt évtizede. In: *A sportról*. Szerk. Radnai György. Kossuth, Budapest. 361–383.
- Gaffney, Jeremy – Bale, John 2004: Sensing the Stadium. In: *Sites of Sport. Space, Place, Experience*. Ed. Patricia Vertinsky – John Bale. Routledge, London–New York. 25–38.
- Gazdag József 2015: *Egy futballfüggő naplójából*. Kalligram, Pozsony.
- Gonzales Aja, Teresa 1998: Spanish sports policy in Republican and Fascist Spain. In: *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*. Ed. Pierre Arnaud and James Riordan. E & FN Spon, London–New York. 97–113.
- Gounot, André 1998: Between revolutionary demands and diplomatic necessity: the uneasy relationship between Soviet sport and worker and bourgeois sport in Europe from 1920 to 1937. In: *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*. Ed. Pierre Arnaud and James Riordan. E & FN Spon, London–New York. 184–209.
- Gyáni Gábor 1990: A városi mikroterek társadalomtörténete. *Tér és Társadalom*, 1. sz. 1–13.
- Gyáni Gábor 1999: *Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*. Új Mandátum, Budapest.
- Gyáni Gábor 2007: Kontextus és kontextualizáció a történetírásban. In: *uő: Relatív történelem*. Typotex, Budapest. 241–259.
- Hadas Miklós 2003: *A modern férfi születése*. Helikon, Budapest.
- Hadas Miklós – Karády Viktor 1995: Futball és társadalmi identitás. *Replika* 17–18. 89–120.
- Holt, Richard 1998: Interwar sport and interwar relations: some conclusions. In: *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*. Ed. Pierre Arnaud and James Riordan. E & FN Spon, London–New York. 210–218.
- Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zánthy János – Zinner Tibor (szerk.) 1992: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Horváth Sándor 2009: *Kádár gyermekei. Ifjúsági lázadás a hatvanas években*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Keys, Barbara 2003: Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s. *Journal of Contemporary History* 38 (3). 413–434.
- Koós Levente 2017: Knézy Jenő a belügy célkeresztjében. http://besugnak.blog.hu/2017/10/02/knezy_jeno_a_belugy_celkeresztjeben.
- Kovács Erzs 1990: *Rejtély. Kovács Erzs emlékiratai*. Sajtó alá rendezte Csemer Géza. Nosztalgia Kft., Budapest.
- Krastev, Ivan 2014: Az átláthatóság déli-bábjá. Ford. Kőrös László. 2000, 2. sz. 3–11.
- Kutassi László 1987: *A Magyar Kommunista Párt sportpolitikája 1944–1948*. Kossuth, Budapest.
- Majtényi György 2009: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Moldova György 2012: *A szent labda. Vallomás a magyar fociról*. Urbis, Budapest.
- Murakami Wood, David 2014: A panoptikumon túl? Foucault és a surveillance studies. Ford. Fáber Ágoston. *Replika* 89. 43–60.
- Müller Rolf 2010: Emlékhelytelenítés. Képek és történetek – 1956 előtt és után. *Betekintő*, 4. évf. 4. sz. http://betekinto.hu/2010_4_muller.
- Müller Rolf 2012: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Jaffa, Budapest.
- N. Dikán Nóra 2004: A megyei sajtó és a nyíregyházi rádió munkatársai az 1956-os forradalomban. In: *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve*, XLVI. évf. Szerk. Almásy Katalin – Istvánovits Eszter. Jósza András Múzeum, Nyíregyháza. 217–230.
- Rácz Attila 2016: Gondolatok a pártállam bírósági és pártfegyelmi gyakorlatának összefüggéseiről a „Fradi-ügy” kapcsán. *Fons*, XXIII. évf. 4. sz. 459–484.
- Sarusi Kiss Béla – Szegedi Péter 2004: „Zsidómentesen, újjászületve...” Örségváltás a magyar labdarúgásban 1939–1944. *Múlt és Jövő*, 15. évf. 3. sz. 77–96.
- Szegedi Péter 2014: *Riválisok. Debrecen futballtársadalmát a 20. század első felében*. Korall, Budapest.
- Szegedi Péter 2016: *Az első aranykor. A magyar foci 1945-ig*. Akadémiai, Budapest.
- Szikora Katalin 2004: Sport és politika Magyarországon az 1930-as években. In: *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai. II.* Szerk. Jankovics József – Nyerges Judit. Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság, Budapest. 744–751.
- Takács Róbert 2014: Sport és újságírás Bern után. *Múltunk*, LIX. évf. 2. sz. 189–216.
- Takács Tibor 2014: *Szoros emberfogás. Futball és állambiztonság a Kádár-korszakban*. Jaffa, Budapest.
- Takács Tibor 2015a: *Káderbiztonsági szolgálat. Védett vezetők és az állambiztonság a Kádár-korszakban*. Hamvas Intézet, Budapest, http://hamvasintezet.hu/uploads/assets/files/takacs_kader_1.pdf.
- Takács Tibor 2015b: *A Weidemann-ügy, 1961. Sport, hatalom és állambizton-*

- ság a korai Kádár-korszakban. *Aetas*, 30. évf. 4. sz. 5–21.
- Takács Tibor 2016a: *A párttitkár halála. Egy 1956-os gyilkosság története*. Jaffa, Budapest.
- Takács Tibor 2016b: A néptől védett Népstadion. *ArchívNet*, 16. évf. 3. sz. http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/a_neptol_vedett_nepstadion.html.
- Takács Tibor 2017: Ügynök a lelátón. Adalékok az állambiztonsági térhasználatához. *Betekintő*, 11. évf. 4. sz. http://www.betekinto.hu/2017_4_takacs.
- Tischler János 2004: Az Onódy-ügy, 1964. In: „*Harvanyas évek*” Magyarországon. *Tanulmányok*. Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest. 239–271.
- Walvin, James 1994: *The People's Game. The History of Football Revisted*. Mainstream Publishing, Edinburgh–London.
- Wilkinson Johnson, Molly 2008: *Training Socialist Citizens. Sports and the State in East Germany*. Brill, Leiden–London.

- Wilson, Jonathan 2014: *Futballforradalmak. A foci története és taktikai fejlődése az angliai kezdeteiktől a 2014-es brazíliai vb-ig*. Ford. Hegedűs Henrik – Lukács Dániel – Mártha Bence – Nagy Ádám. Akadémiai, Budapest.
- Zeidler Miklós 1997: A Nemzeti Stadiontól a Népstadionig. In: *Tanulmányok Budapest múltjából XXVI*. Szerk. Szvoboda Dománszky Gabriella. Budapesti Történeti Múzeum–Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 9–87.
- Zeidler Miklós 2000: *Sportterek*. Városháza, Budapest.
- Zeidler Miklós 2015: Szépség – egészség – sport. A testgyakorlás szerepe az egészségtudat és a szépségesszmény alakulásában Magyarországon a 18–20. században. In: *A test a társadalomban. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2013. évi, siemegi konferenciájának kötete. (Rendi társadalom – polgári társadalom 27.)* Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest. 107–130.

NÉVMUTATÓ

A

„Angyal János” 189

B

Bajor László 50
 Bakó Mihály 35, 39, 41
 Bakos Béla („Balatoni György”) 160–175
 Bauer Miklós („Bakos Miklós”) 96, 98, 99, 102–105, 108, 111, 113–117, 119, 124–126, 131, 132
 Benkei András 160
 Bentham, Jeremy 198
 Berecz János 50
 Berzi Sándor 94
 Bédi János 96, 120, 128, 132
 Béres Andor 39
 Bihari László 138
 Biszku Béla 21, 88
 Bíró Bertalan 175
 Bondi Miklós 122
 Boróczy Gábor 143
 Bozsik József 32, 33, 74, 76
 Börzsei János 75
 Buncsics Mihály 114
 Buruncz János 112, 114
 Buzánszky Jenő 76

C, Cs

Czibor Zoltán 36–38, 42, 57, 76
 Csanádi Árpád 36, 94

D

Deák Ferenc 35, 37, 38, 43, 45, 46, 49, 57
 Décsi Gyula 39
 Duschek Lajosné 134

E

„Ebedli” 139
 Egresi Béla 35, 39, 40, 56, 58, 59
 Egri Gyula 133
 Endre Dezső 193
 Engel Erika 45–50, 52, 53
 Eperjesi László 90, 101
 Erdős Béla 117, 122, 126
 Esterházy Péter 7

F

Fehér Lajos 94
 Fekszti István 159
 Feleki László 73
 Fialat József 47, 48, 49, 50, 53
 Fock Jenő 90
 Foucault, Michel 199
 Földes László 90, 93, 94
 Franco, Francisco 64, 84
 Furmann Károly 36, 37

G, Gy

Gáspár Sándor 90, 100
 Gátfalvi Ottó 50

Göröcs János 18
Grosics Gyula 35-37, 57, 73, 81, 82
Gyenes András 95
Gyenes Antal 91
Gyetvai László 36
Gyönki (Grabecz) István
 („Kovács István”) 153, 154
Györffy Imre 112

H

Hadas László 153
Hadas Miklós 30, 134
Harsányi Pál 103-105, 107, 108, 120, 122
Hegyi Gyula 28, 77-79, 81, 86, 87, 90,
 93-95
Henni Géza 35-37, 42, 57
Herczeg Ferenc 90, 93
Hidegkuti Nándor 75, 76
Horváth Jenő 48
Huszár Sándor 144

I

Illovszky Rudolf 35, 36, 38, 56
Incze László („Cinege”, „Csillag”) 143-157, 175

J

Joó József 190, 191, 192

K

Kalocsay Géza 31-34, 50, 54, 56
Karády Viktor 30, 134
Karinthy Ferenc 101
Katona Imre 138
Kádár János 7, 20, 28, 29, 59, 80-85,
 88-94, 96, 130, 131, 140, 177, 178,
 187, 194, 195
Kádár Pál 51
Kállai Gyula 83
Kelen Béla 138
Keleti Ferenc 27
Kertész István 118
Kertész Károly 47, 49
Keszthelyi Mihály 35, 36, 57
Kéri Károly 35-40, 56, 58, 59
Knézy Jenő 150-154

Komorettó Béla 128
Kopka János 158, 159, 160
Kovalik Ferenc 149
Kovács Erzsébet 43-50, 52, 53
Kovács Gyula 42, 46
Kovács József 43, 44-53
Kovács László 38
Kőműves László 44, 45, 46, 50, 53
Kőrösi István 35-39, 41, 42, 57, 58
Krajcsovits István 38
Krausz Sándor 108, 110
Kraut István 148-150, 153, 154, 156
Kubala László 34, 54-56, 58, 60, 81
Kutika Károly 50

L

Lakat Károly 35, 57
Lóránt Gyula 34-42, 54, 56, 57, 58, 59,
 60, 61, 74, 81
Lőrincz Ferenc 143
Lyka Antal 36, 37

M

Major Mihály 180, 183, 190-192
Major Tamás 48
Majtényi György 178
Marik György 34, 54, 55, 56, 58
Marosán György 29, 82, 91, 93, 94, 99, 100
Mészáros József 35, 37, 39, 40, 56, 58, 59
Moldova György 178
„Molnár Ferenc” 97, 98
Muray István 94, 95

N

Nagy Imre 74
Nagy Lajos 158-160, 163-174
Nagy Zoltán 164, 166, 167, 169, 172
Nagymarosi László 114, 115, 120
Nádas Adolf 37, 57
Nemec, Horst 18
Négyesi Frigyes 36
Németh Ernő 192, 193
Németh Imre 189, 190, 191
Németh Károly 137
„Norton” 19
Nyers János 164-169, 172, 174, 175

O

Ombódi Imre 93
Onódy Lajos 27, 96, 102, 113-116
Orosz Pál 144

P

Papp Béla 133
Papp László 74
Pálincás Ferenc 162, 164, 166, 167, 170,
 171, 173, 174
Pullai Árpád 88
Puskás Ferenc 74-76, 82

R

Radó Zoltán 51
Rafreider, Friedrich 18
Ratulovszky János 46
Rákosi Máttyás 73, 77, 79, 82, 83, 91,
 94, 123
Rédei József 35, 36, 57
Rudas Ferenc 35, 57

S

Sándor György 188
Sárosi György 54, 61
Sárosi Imre 36, 38, 39
Sárosi László 38
Sárvári Imre 191
Sebes Gusztáv 27, 32, 33, 37, 38,
 77-79, 90
Simon László („Kocsis Mihály”) 119,
 125, 131
Somlai Rezső 162, 164-166, 168
Soós Gábor 142
Sós György 136-138
Sós Károly 116

Sz

Szabó László 56
Szántó Imre 107, 129
Százaz István 27, 95, 112, 114, 127
Szepesi György 74
„Szilva” 19
„Szöke” 139
Szusza Ferenc 37
Szűcs Sándor 42-53, 60

T

Tamási Imre 161, 163, 167, 172-175
Terényi Imre 74-76, 90, 91, 95, 100
Tiedemann, Claus 62
„Törpe” 156

U

Újvári László 102-105, 107, 108, 111,
 117, 120, 122, 124, 126, 132

V

Veres József 46
Vég Béla 27
Végh Aladár 132-134, 136

W

Weidemann Károly 89, 90, 96, 97, 99,
 102-108, 112-133, 135
Wesselényi Miklós 82

Z, Zs

Zilahy Ferenc 111
Zsengeller Gyula 43
Zsolnai János 36, 57

Focit sokféleképpen lehet nézni. Más szemmel látja a szurkoló, a néző, a játékos, az edző és a sportújságíró. De vajon a magyar állambiztonság emberei mit láttak, és főleg mit kerestek a stadionokban, a lelátókon, a játékosok öltözőiben, a klubházakban, a kádereknek fenntartott kormánypáholyokban? Miért fordított akkora figyelmet a focira és a focistákra a mindenkori hatalom, Rákosiék, majd Kádárék? Miként kezelték és mire használták a rezsim vezetői a labdarúgókat? Hogyan kaphatta vissza mégis a mindig is ellenséges elemek gyűjtőhelyének tekintett FTC régi nevét és színeit?

A *Büntetőterület* a fociról szól – de nem csak arról. A szerző a futballt mint nagy tömegekre ható társadalmi és kulturális jelenséget vizsgálja, amelyet a szocialista rendszer irányítói – a legfelsőbb állami és pártvezetés – mindig is komoly veszélyforrásnak tekintettek. Egy meccsen könnyen elszabadultak az indulatok, amelyek aztán ragályosnak bizonyulhattak. Ezért is utalták a politikai rendőrség hatáskörébe a klubok játékosainak és szurkolóinak ellenőrzését. Ám a hatalom birtokosai azt is tudták, milyen fontos szerepet játszanak a sporteredmények a rendszer elfogadottságában, hogy az angol–magyar 3:6-nál mi sem népszerűsítheti jobban a szocializmust.

Takács Tibor könyve a foci szemszögéből rajzolja meg az 1945 és 1990 közti magyar valóság képét különleges dokumentumok, párttitkári feljegyzések, ügynökjelentések, nyomozati jegyzőkönyvek, titkosszolgálati tisztek beszámolóí alapján. A játék és az együttszurkolás örömét azonban ezek sem vehették el – a virslí íze, a rossz, de mégis jó mustáré, a sör keserű bűdöse megmaradt.

Takács Tibor Nyíregyházán született 1974-ben. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán diplomázott 1997-ben. 2002-től a Történeti Hivatal, illetve utódintézménye, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa. 2005-ben a Debreceni Egyetemen doktori címet szerzett. Fő kutatási területe az 1945 utáni magyar történelem, különös tekintettel a politikai rendőrség működésére, amelyet többek között *A párttitkár halála* és *a Szoros emberfogás* című könyveiben dolgozott fel.